

శ్రీకోటిచార్యశాస్త్రి

శబ్దరత్నావళి

శిర్వాణభాషాశాస్త్రజ్ఞానా మర్మవోపకారము

బ్రహ్మశ్రీ|| గగణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యుని విరచితా

బ్రహ్మశ్రీ|| పండిత, పురాణం-మార్కనారాయణశర్మ శరికోధితా
విజయశేఖరామ్.

SABDARATNAVALI

AN

EASY GUIDE TO SANSKRIT GRAMMAR
BY

G. V. KRISHNACHARYAR,

Pandit, Madras Christian College.

Author of Dhaturatnavali in Sanskrit &c , &c.

Published for the use of Sanskrit Students

* Studying for various Examinations.

PRINTED AND PUBLISHED BY

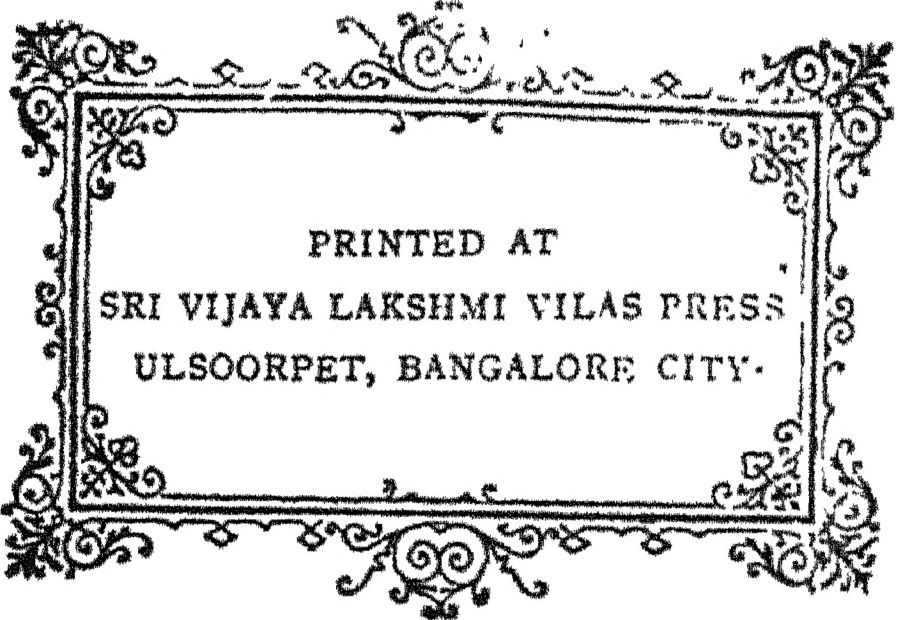
V. GOVINDIAH,

Book Seller, Chickpet, Bangalore City

Seventh Edition—Revised and Enlarged.

Price One Rupee

All Rights Reserved



PRINTED AT
SRI VIJAYA LAKSHMI VILAS PRESS
ULSOORPET, BANGALORE CITY.

PREFACE TO THE THIRD EDITION.

—>000<—

The Present Edition is intended to supply a want greatly felt by the student owing to the absence, in the first two Editions, of the different passive forms of verbs, to understand which he had to refer to more costly works as *Dhaturatnavali*. &c. Besides the Passive forms, Causals, Desiderative, Frequentatives, and *parasmaipada-Frequentatives* have also been added a few more examples of inflexion of nouns, of conjugation of verbs and of special instances of Samasas and the whole of the *Dhatupatv* of *Panini* with explanation.

As a help to the free Sanskrit Student some of the original *Sutras* of *Panini* have also been added in addition to the explanations. The number of the different roots ending in different terminations has also been fixed. Under these circumstances, it is unnecessary to say that this Edition has been greatly enlarged.

In spite of the many improvements both in the matter and get-up of the work, a low price has been fixed so that it may be within the reach of all.

MADRAS, }
May 1892. }

G. V. K.

PREFACE TO THE SECOND EDITION.

Since the publication of the 1st Edition, I have come to understand that there are certain passages in the first Edition of this book that are too difficult to be easily comprehended by the students; I have, in the present Edition, worked out those difficult topics in great detail.

As the first Edition treats of only a few verbs, the students are at times compelled to consult other costly books, which are not within the reach of many a student. To obviate this difficulty, rules have been laid down in this Edition, clearly pointing out the mode of deriving the different forms (in the active voice) of nearly four hundred verbs.

An alphabetically arranged Index of all the words treated of with their English equivalents has been, further added with a view to facilitate reference to them.

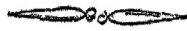
In fact, this book has been carefully revised and a good deal of new matter added to it.

I shall feel amply rewarded for the labour I have bestowed on this, if it serves the purpose of those for whom it is intended.

I shall be happy to receive any suggestions and corrections.

MADRAS
August 1886. }

G. V. K.



PREFACE TO THE FIRST EDITION.

The books hitherto published on inflexion of Nouns and Conjugation of Verbs, being defective in the arrangement of their parts, many beginners of the Sanskrit language have felt great difficulty in mastering them up. We have known many instances in which the students have given up studying the Sanskrit language in despair. Besides labour, they had to spend quite unnecessarily, much of their time

in committing to their memory, pages after pages treating of words of little or no importance.

To remove these difficulties and to make the subject as simple and familiar as possible, the Author has taken much pains in bringing out this work.

The following points have been kept in view :—
Orthography : Easy words of *Ajantas* and *Halantas* with new Sanskrit Texts and Examples ; different uses of Cases, Compound words, and Conjunctions of verbs,

As an Appendix to help English students a glossary of grammatical terms is also given at the end.

MADRAS
November 1878. }

THE AUTHOR

OPINION.

The book called *Sabdaratnavali* is a work on Sanskrit inflexion and etymology, and contains much useful information for students preparing for University Examinations. It treats of the subjects according to the order of the *Sidhdanta kaumudi*, and gives without mentioning the Sutras of *Panini* the most important declensional forms of Nouns, Samasas, *Taddhitas* and other suffixes and the conjugational forms of verbs. I hope therefore that the author's well bestowed labours will meet with suitable encouragement from the students of the Sanskrit Language.

M. SESHAGIRI SASTRIYAR, M. A.,
3rd September 1886. Ag. First San. Asst. Professor,
Presidency College, Madras.

ఉ పో దా తః.

—

సన్నికీల భూయాంసో బాలబోధోపయోగిన శృబ్దమజ్జార్యాదిగ్ర
 థా శ్చన్నపుర్యాదిషు ముద్రితాః ప్రకటికృతాశ్చతైస్తైః. తేషు గుణదోష
 గణేషణేనతి దృశ్యంతే బహూని శాస్త్రవిరుద్ధాని నన్యకృతేచ ప్రకృతోప
 యోగ్యవశ్య విజ్ఞేయాని సాధుపదానిచేతి తాన్యసత్కృత్యాభీనవరచనాం
 శాస్త్రసమ్ప్రదాయ శుద్ధసుబద్ధపదపుష్క మజ్జుశాం శబ్దగత్నావళి మాశా
 సానై శ్చన్ననగరీవాసిభి ర్బహుభిః ప్రార్థితస్య, మహిశూర పూవాసి
 శ్రీమద్వైయాకరణ వ్యాసకృష్ణాచార్య సపర్యా సమధిగత మహాభాష్యస్య,
 శ్రీమదానందతీర్థ భగవత్పాదసత్తీర్థసంశుద్ధాంతరజ్ఞస్య, పరిగిపురీఽన్నిహిత
 గరణిగ్రామవాస్తవ్య వైయాకరణ తిమ్మణాచార్యస్య ఆజ్ఞయా, తదాశ్మ
 జేన, తచ్చరణ సేవాసమధిగత సిద్ధాంత కాముద్యాది గ్రంథజాతేన, వైయా
 కరణ కృష్ణాచార్యేణ, యథాశాస్త్రం సజ్జుహ్యాయం గ్రన్థో నిరమాయ -
 యద్యప్యత్ర బాలబోధోపయోగినో విజ్ఞేయాంశా స్సర్వేషి నాదర్శిత.
 తథాప్యత్రగ్రన్థే పాణినీయాగమానుసారిస్థయః, అకారాని హకారాంత
 వర్ణాంత కాకాణాం యథాక్రమ మజ్జులంత త్రిలింగేష్వపి సామాన్యవిశేష
 వివేచన క్రమేణ శబ్దరూపభేదాదికం, అవ్యయ సమాసకృత్తద్ధిత విభక్త్యర్థ
 తిజంత ప్రకరణాని, తత్తత్ప్రక్రియావి శేషాశ్చ; నిష్కృష్య ప్రదర్శితా
 ఇత్యేసి మహా సతిశయః ప్రాక్తనరచనాభ్యః ప్రకృతరచనాయాః, తమేన
 మామూలచూడం పఠతో గురుముఖా దర్థం విజ్ఞాయాధ్యేతు ర్బాలకస్య
 గీర్వాణభాషాభ్యాసస్సుసాధ స్సుగమశ్చ ద్రువం భవి తేతి సర్వమనవద్యమ్.

యద్యత్ర దీర్ఘ విసర్గబిస్తుపర్ణాది ప్రలితం సుధీభిర్లక్ష్యేత తచ్ఛోధ
 నీయం త్నవ్యం చేతి ప్రార్థ్యతే.

—

నృత్తావసానే నటరాజరాజో ననాద ధక్కాం నవపచ్చవారమ్ ||
 ఉద్ధరుకామ స్సనకాదిసిద్ధా సేతద్విమ ర్చే శివనూత్రజాలమ్ ||
 అయమగ్ధో 'మాహేశ్వరాణి సూతాణి' త్యత్రానుసంధేయః. (పు-2)

మదరాస్ క్రిస్టియన్ కాలేజి కర్ణాటకభాష ప్రధానాధ్యాపకః
బ్రహ్మశ్రీ గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యైః విరచితే ధాతురత్నావళి
శబ్దరత్నావళ్యై అహం సమ్యక్తరాం పర్యేక్షిషి.

సుబన్త తిజన్తరూప ప్రతిపాదకానా మాధునిక గ్రంథానాం మధ్యే
ఇమా రచనాయాం, ప్రతిపాద్యవిషయపరిగ్రహే, తదానుభూతాన్వయం
చ ఊత్తమావిత్యాత్మిషే ఇమా అత్యన్తం సుబోధా నకేవలం సంశ
యాపనోదనార్థక కాదాచిత్కపరిక్షాయై. కృత్వాన్వయనాయా
ప్రపయజ్యేతే. ఇమా వుభావిత్వా ఏకం సుబోధమ్, ఆవశ్యకబహు
విషయప్రతిపాదకం వ్యాకరణం భవేతామ్. అనయోః ప్రమాదజన్యా
ద్వోషాన్ కాసపి నోపలభే, సిద్ధాన్త కామద్యాదిపతనా త్పరిగ్రానై రపి
గైర్వాణవాణ్యామ్ ఆక్షేపేన ప్రవేశమిప్సుభిః ఇమావేవ గ్రంథా
వధ్యేతవ్యో.

వేదం. వేంకటరాయశాస్త్రి,

కృష్ణవశక 1888 సం॥
ఏప్రిల్ మాస 14 దినమ్. }

మదరాస్ క్రిస్టియన్ కాలేజి
సంస్కృతప్రధానాధ్యాపకః.

—ॐ—

శ్రీరామ.

చెన్న నగరస్థిత మిల్లరు కలాశాలాయాం కర్ణాటకభాష ప్రధానా
ధ్యాపకః బ్రహ్మశ్రీ గరణి వైయాకరణ కృష్ణాచార్యైః కృతాం శబ్దర
త్నావళిం వ్యలొకయమ్. తత్ర సిద్ధాన్త కామద్యాదునసారేణ వర్ణనమామ్న
యాది సర్వప్రక్రియా యథాశాస్త్రం నిరూపితా. సంస్కృతభాషా
జిజ్ఞాసూనాం సర్వేషా మపి సిద్ధాన్త కామద్యాదివాక్యకరణగ్రంథాధ్యయనస్య
దుస్సాధతయా సుఖేన సుశబ్దాపశబ్ద పరిజ్ఞానార్థం ఇయం తెర్ని
రమాయాతి.

దం. సూర్యనారాయణశాస్త్రి,

౧౮౯౨ సం॥
ఏప్రిల్ ౨౨ తేది. }

చెన్న నగరస్థిత మిల్లరు కలాశాలాయాం
సంస్కృతభాషాద్వితీయాధ్యాపకః.

శ్రీశస్తు.

కృష్ణాఃవార్యా స్సుచర్యా గుణికృతపదా స్తిమృణార్యాత్మజాతా
మిల్లరాగలేజి కర్ణాటక ఘణితిగురూత్తంసతాశంసితాహ్వః ||
ప్రాహౌమశృబ్దరత్నానలిమపి విమలాం భాతురత్నావలిం చ
ద్వేతే సిద్ధా న్తకౌముద్యుభయవలిగూడార్థనిష్కర్షదశే ||౧||

ఆద్యా పూర్వార్ధకోలిప్రాఖిలవిషయ సుఖజ్ఞానదాన ప్రధానా
ప్యన్యాక్రాంతోత్తరాద్ధోదితబహువిషయప్రక్రియావిష్కరియార్హా||
కిత్తైచ్చాజ్ఞేయభాషాసహపరిచితయే తాదృశన్యాసబద్ధా
హ్యన్యాప్యన్యాదృశశ్రీః ప్రగుణగుణమణీ ద్వేచ జేతీత ఏతే ||౨||

కీర్త్యారన్ద్రామరాదౌ కిల పరికలితం మూలశైలీవిలీనం
యావత్ప్రోక్తంహి తావ చ్ఛృణ్వదిహ విడన్ నైవ విద్యా దనుక్తమ్ ||
కింవాస్యాదూదిదేదిత్కిమిదివృదిదిరిత్కిం జిహాహోఽహ్నిదీత్
కీర్త్యగ్వారూపమేషాం వికరణమపి కిం సన్యజాదౌ చ కీర్త్యక్ ||౩||

ఇత్థం కల్పాన్వికల్పాన్న చ హరతి పరాక్ ప్రాక్తనీవాక్తనీయోఽ
ప్యతన్వాతే ఇహైతే గహనమతిశయ సత్త్వసు త్తం సమన్తమ్||
కాన్త్యాక్రాన్త్యా స్ఫురన్త్యా భవతిచ సుస్పృశాం కన్ధరా బన్ధురాభా
గైర్వాణ్యామేవ వాణ్యాం ద్రుతమఃతరతాం ప్రాభవీభోభవీతి ||౪||

యావంతః ప్రత్యయాస్సృన్య స్తిజిచ కృతిచ తద్యోగతో యాని రూపా
ణ్యుత్పద్యంతే క్రియాణాం తదఖిలమపి నిర్మిత్యయానుక్రమేణ ||
నిత్యా ఫాలీపులక్యా కృణ్ణ ఇహ నిఖిలం రూప ముద్దిష్ట మేవం
సర్వం నిర్వర్తితశ్చేత్సహృదయానందవం చందనం స్యాత్ ||౫||

తస్మాద్దివిషద్యాపామేషైవ పరిచిచీమాణాస
రత్నావలి రుభయనిధా ప్యుపచేక్రియేత నియతమితి మనుషః ||౬||

మదరాసాపెసిడెన్నీ కాలేజీత్రిదశ గీరుపాధ్యాయః ||
ఇథ్థమిహతాతదేశికతాతాచార్యోఽనుమోముదీతితమామ్ ||౭||



CONTENTS.

విషయానుక్రమణికా.

విషయము.	పుటాంకము.	విషయము.	పుటాంకము.
మద్యశయము, ప్రతిజ్ఞాదికము.		1 మృత్యు సన్ధి.	9
౧. సభా ప్రకరణము.		జన్మ సన్ధి.	
1. On Terms.		అనునాసిక సన్ధి.	
మాహేశ్వరనామత్రాణి.		అనుస్వార సన్ధి.	10
ప్రత్యాహార నియమము.		పదసంఖ్య సన్ధి.	
తత్సంఖ్య, తద్వివరణము.		పూర్వసంఖ్య సన్ధి.	
ప్రమాణాది సభా ప్రకరణము.		చంద్ర సన్ధి.	
ప్రమాణసంఖ్య.		చంద్ర సన్ధి.	
అక్షర వివరణము.		సత్య సన్ధి.	11
తత్సంఖ్య పరియత్నవివరణము.		తుగాగమ సన్ధి.	
2 సన్ధిప్రకరణము		ధుడాగమ సన్ధి.	
2. Euphonic Combination.		జముడాగమ సన్ధి.	12
సన్ధిభేదము; అచ్చసన్ధి.		విసర్గ సన్ధి.	
సంఖ్యసన్ధి.		5 తస్య జిహ్వమూలీయో	
గుణ సన్ధి.		పథ్యానీయా	
వృద్ధి సన్ధి.		విసర్గస్య సత్య, పత్య.	
యజ్ఞాదేశ సన్ధి.		6 స్వానిసన్ధి ఉత్పత్తి.	13
యాన్తాదేశ సన్ధి.		7 లోప సన్ధి.	14
వాన్తాదేశ సన్ధి.		పూర్వదీర్ఘ సన్ధి.	
పూర్వరూప సన్ధి.		సులోప సన్ధి.	
పరరూప సన్ధి.		3. సుబంత ప్రకరణము.	15
అవజ్ఞాదేశ సన్ధి.		Inflexion of nouns.	
ప్రకృతిభావ సన్ధి.		సుప్తిజన్త విచారము.	
హల్సన్ధి - శుచిత్వ సన్ధి.		9	

విషయము.	పుటాంకము.
తదుదాహరణాని.	
విభక్తి సచననామాని.	16
శబ్దానుక్రమణికా.	
అజన్త పుల్లిజ్జసాధారణశబ్దాః.	21
అన్యోకర్ణాటక ద్రావిడ	
విభక్తయః.	22
తత్త్వద్యచనాధాః.	23
అజన్త స్త్రీలిజ్జసాధారణశబ్దాః	25
అజన్త నపుంసకలిజ్జసాధారణ	
శబ్దాః	
హలన్త పుల్లిజ్జసాధారణశబ్దాః	
హలన్త స్త్రీలిజ్జశబ్దాః	
హలన్త నపుంసకలిజ్జ శబ్దాః	
౪ సర్వనామాని.	

4. Pronouns.

సర్వాదయః	
తత్తత్పుల్లిజ్జా శబ్దాః	
స్త్రీలిజ్జా శబ్దాః	
నపుంసకలిజ్జా శబ్దాః.	
౫. విశేష శబ్దాః	

5. Special nouns.

అజన్త పుల్లిజ్జా శేషశబ్దాః	
1, — స్త్రీలిజ్జా విశేషాః.	
2, — నపుంసకలిజ్జా శేషాః	
హలన్త పుల్లిజ్జ విశేషాః	
హలన్త స్త్రీలిజ్జ విశేషాః.	
హలన్త క్రిబ విశేషాః.	

విషయము.	పుటాంకము.
౬. అన్యోకర్ణాటక ద్రావిడ	
6. Indeclinables.	
అవ్యయకారికాః.	87
విభక్తి ప్రతిరూపాణి.	88
కృదంతావ్యయాని.	
తద్ధితావ్యయాని.	89
౭. సమాస ప్రకరణమ్.	
7. Compound words.	
తద్విచారస్తద్భేదాః.	90
సామాన్య సమాసః.	91
అవ్యయిభావసమాసః.	92
తత్పురుష సమాసః	92
కర్మధారయ సమాసః.	94
ద్విగు సమాసః.	95
బహువ్రీహి సమాసః.	96
ద్వంద్వ సమాసః	99
అలుక్సమాసః.	
౮. ఏక శేషవృత్తిః.	100
8. The retained form of two or more forms.	
౯. తద్ధితవృత్తిః	101
9. Derivative nouns.	
దేశరాజ వాచకశబ్దాః.	102
అపత్యైగ విశేషః.	
౧౦. తత్కారికాః.	
తదుదాహరణాని	
తెషికాగ్ధకాః.	103

విషయము.	పుటాంకము.	విషయము	పుటాంకము
౧౦. కృద్వృత్తి.	107	తల్లిజ్జవచన నిర్ణయము.	121
10. A noun formed with "Krit" affix.		గౌణముఖ్యలక్షణిక విచారము.	122
కారక కృద్వృత్తి.		౧౪. తిజన్తప్రకరణమ్.	
భావకృద్వృత్తి.	107	14. Conjugation of verbs.	
౧౧. సనాద్యంతధాతువృత్తి.	168	వికరణ నిరూపణమ్.	123
11. Verbs ending in "San" &c.		పరస్మైపదాత్మనేపదవిచారము.	123
శేషేం ద్వాదశానాంసనాదీనాం సజ్జహేణోదాహరణాని	109	సకర్మకాకర్మకవివేకము.	
౧౨. విభక్త్యర్థ ప్రకరణమ్.	110	గణాదిక్రమము.	
12. Case affixes.		భౌదిసాధారణధాతవము.	124
షట్కారకాణి.		దివాది సాధారణాః.	131
దశలకారాః.		తుదాది సాధారణాః.	134
తిక్ ప్రత్యయము.		చురాదయః.	137
పరస్మైపదాత్మనేపద సంజ్ఞా.		అదాదయః.	139
పురుషనిర్ణయము.		జుహోత్యాదయః.	143
నవప్రయోగాః.		స్వాదయః.	147
తదుదాహరణాని.		రుధాదిసాధారణాః.	149
ఉపపద విభక్తయః	113	తనాది సాధారణాః.	151
తత్కారికాః.		క్ర్యాదయః.	152
కారక విభక్తివిశేషాః.		౧౫. విశేషధాతవము.	
తదుదాహరణాని.		15. Irregular verbs.	
౧౩. వాక్యాన్వయక్రమము.		(In ten classes)	
13. Syntax.		భౌదోవిశేషాః. పరస్మైపదినః.	154
విశేష్య విశేషణ నియమము	120	—ఆత్మనేపదినః.	164
		—ఉభయపదినః.	166
		ఏవం దివాదయః.	172
		తుదాదయః.	172
		చురాదయః.	174

విషయము.	పుటాంకము.	విషయము.	పుటాంకము.
అదాదివి శేషము.	175	ధాతూనాంపరిగణనమ్.	235
జాహోత్యాదివి శేషము.	185	౨౨. ధాత్వర్థవివరణమ్.	236
స్వాదివి శేషము.	188	22. Notes on the meanings of roots.	
రుధాది వి శేషము.	189		
తనాది వి శేషము.	190	ఇయన్త ఏవ లిటి సుడాగమవన్త	
క్ర్యాది వి శేషము.	191	ఇతి	239
౧౬. హేతుమణ్ణిజన్తప్రకరణమ్.		తథానికారేత్సం జ్ఞకాః	240
17. Verbs ending in "ai" (Causals)	191	ఏకారేత్సంజ్ఞకాః	
౧౭. సన్నన్తప్రకరణమ్.	197	అనిటూరికాః.	
17. Verbs ending in "San" (Desiderative)		అకారాదిక్రమేణ సర్వేష్యని	
౧౮. యజన్తప్రకరణమ్.	201	ధాతవః.	242
18. Verbs ending in "yan" (Frequentative)		,, వేటాధాతవః.	243
౧౯. యజ్జగన్తప్రకరణమ్.	203	,, ఇకారేత్సం జ్ఞకాః.	244
19. Verbs ending with a blank substituted for "yan" (Frequentative Parasmaipada).		,, ఇరిత్సం జ్ఞకాః.	245
౨౦. భావకర్మప్రకరణమ్	205	,, ఋకారేత్సం జ్ఞకాః.	246
20. Impersonals and Passives.		,, ఋకారోపధాః.	247
౨౧. పాణినీయధాతుపాఠః.	209	గ్రన్థోపసంహారః.	
21. Classification of roots of Panini in ten classes.		INDEX.	
కర్ణాదయః.	235	అంగ భాషారైతి పుటాక్షేస్సహ	
		అకారాదివర్ణక్రమేణ పూ	
		ర్వోక్తశబ్దానుక్రమణికా,	1
		తదేవ ధాతవః.	10
		List of Verbs.	
		లాక్షణికపదానాం హూణ	19
		భాషార్థాః.	
		Glossary of Terms.	



జయ హయవదన.

శబ్దరత్నావళిః

శర్వాణ్యో ఊయసంస్థస్సన్ యస్తాన్తైశవభాషయా ।
విరోదయామాస తస్మై ప్రత్యూహపతయే నమః ॥ ౧ ॥
కల్యాణమూర్తే కమలాశ్రయస్య కలాయుగే వేంకటనామకస్య ।
కృపాసముద్రస్య చిదాత్మకస్య నామస్మృతిరే శ్రియఘాతనోతు ॥ ౨ ॥
త్యాగ్యతిరత్నాకర మనగాహ్యదాయ చ సుశబ్దరత్నాని ।
రచయామి శబ్దరత్నావళి మతిశుద్ధాం సమర్పయే చ హరా ॥ ౩ ॥
సంస్కృతభాషా మాదౌ జిజ్ఞాసూనాం సుఖేనో బోధాయ ।
యోఽకారిమయా యత్నస్సోఽయం సదనుగ్రహేణ సఫలస్స్యోత్ ॥ ౪ ॥

శబ్దరత్నావళౌ సప్తకోజ్ఞాప్రకరణమ్.

యేనాక్షరసమామ్నాయ మధిగమ్య మహేశ్వరాత్ ।
కృత్స్నిం వ్యాకరణం ప్రోక్తం తస్మై పాణినయే నమః ॥
మేన జాతా గిర స్స పుంసాం విమలైశ్శబ్దవారిభిః ।
తమశ్శాజ్ఞానజం భిన్నం తస్మై పాణినయే నమః ॥
వాక్యకారం వరరుచిం భాష్యకారం పతజ్జలిమ్ ।
పాణినిం నూత్రికారం చ ప్రణతోఽస్మి మునిత్రయమ్ ॥
ఓంసమగ్నపాణిని కాత్యాయన్ పతజ్జలిభ్యో మునిభ్యో మహద్భ్యో గురుభ్యః ॥

అ ఇ ఉ ఊ (౧) ఋ ౠ క్ (౨) ఏ ఓ జ్ (౩).
ఞ ట్ ఠ్ డ్ (౪) హ య వ ర ట్ (౫) ల ణ్ (౬) ఞ మ
జ ణ న మ్ (౭) ఝ భ ఞ్ [౮] ఘ ఢ ధ వ్ [౯] జ బ
ఁ డ ద శ్ [౧౦] ఖ ఫ చ త ధ చ ట త వ్ [౧౧] క ప య
[౧౨] శ ష స ర్ [౧౩] హ ల్ [౧౪].

ఇతి మాహేశ్వరాణి సూత్రాణి అఙ్, అక్, ఇత్యాది
సంఖ్యోజ్ఞాధానాని ||

1. — ఉపదేశే * అన్యధూతా హల్వ్యన్తాః ఇత్యుజ్ఞాకా స్సన్యః
తేషాం లోపశ్చ || ఇత్యుక్త త్వేన ఏతచ్ఛబ్దకసూత్రా న్యవర్ణాః ఙ్, క
ప్రభృతయః ఇత్యుజ్ఞాకా స్సన్తః అణాది సంఖ్యోజ్ఞాసా న గృహ్యంతే.

2. — ఇత్యుజ్ఞాకై అణ్సూత్రాద్యన్యవర్ణైః (అకారాదిభిః) సహితో వర్ణః
(అకారాదిః) మధ్యగానామ్ (ఇ ఉ ఇత్యాదీనామ్) స్వస్వచ (అకారస్వ)
సంఖ్యోజ్ఞా (ప్రత్యాహరః) న్యాత్ || యథా (౧) అఙ్-ఇతి అ ఇ ఉ వర్ణానాం
సంఖ్యోజ్ఞాః; (౨) అక్-ఇతి అ ఇ ఉ ఋ ౪ి వర్ణానాం సంఖ్యోజ్ఞాః, ఏఋ
ఇక్-ఇ ఉ ఋ ౪ి; ఉక్-ఉ ఋ ౪ి, (౩) ఏఙ్ ఏ ఓ; (౪) అఙ్-అ
ఇ ఉ ఋ ౪ి ఏ ఓ ఐ ఔ; ఇత్యుజ్ఞాకై ఇఙ్. ఐఙ్ (౫) అఙ్; (౬) అఙ్
ఇఙ్, యఙ్; (౭) ఆమ్, యమ్, ఇమ్, జమ్; (౮) యఙ్; (౯) ఝమ్,
భమ్, (౧౦) అఙ్, హఙ్, వఙ్, ఝఙ్, జఙ్, బఙ్; (౧౧) ఛన్; (౧౨)
యమ్, మమ్, ఝమ్, ఞమ్, చమ్; (౧౩) యర్, ఝర్, వర్, ఞర్,
చర్, శర్; (౧౪) అల్, హల్, వల్, రల్, ఝల్, శల్; ఏతే చతుశ్చ
త్వారింశ దేన ప్రత్యాహారా న్యూహ్రియన్త ఇతి బోధ్యమ్ || నాయనరడిత్యా
దిషు హకార ప్రభృతిషు శ్రూయమాణః అకారః కేవల ముచ్చారణార్థః.

3. — “ఏకమాత్రో భవేద్భ్రస్యః, ద్విమాత్రో ద్విర్గుణః చ్యతే | త్రిమా
త్రస్త్రిపుత్రోజ్ఞేయః, న్యైశ్చైవ న్ద్విమాత్రకమ్” ఇత్యుక్త త్వేన అ ఇ ఉ ఋ
ఏతే ప్రాప్య ద్విపుత్రతా నాం బోధకా స్సన్యః ౪ి. అయం ప్రాప్యపుత్రయో
గోబ్ధకః. ఏదః ద్విపుత్రయో గోబ్ధకాః. హ్, య్, ఇత్యాదయః హః
(న్యైశ్చైవాని) అర్థమాత్రా కాలికః. అనుస్వారః (౦)

ధారు సూత్ర గణోణాది వాక్య లిజ్జానుశాసనమ్ || అగమ
సత్యయాఽఽదేశా ఉపదేశా ౫ ప్రకీర్తితాః ||

విసర్గః (:) * జిహ్వమూలీయః (గ్) † ఉపధానీయః (గ్) ద్వితీయాత్ర మాత్ర కాస్సన్తః (గురుసంఖ్యజ్ఞాకాః) అచిహాలిచ సామాన్యతో గృహ్యస్తే హాస్యాస్సర్వేపి (అ ఇ క కి ఇత్యాదయః) లఘుసంఖ్యజ్ఞాకాః । సంయోగపరకాస్తే గురుసంఖ్యజ్ఞాకాః । (కృష్ణచ్చత్రమ్) దీర్ఘాస్తు (అ ఈ, కా కి అద్యాః గురు సంఖ్యజ్ఞాకాః; పుతా అపిగురపవేతి బోధ్యమ్.

4.—ముఖసహితవానికయా ఉచ్చార్యమాణా వర్ణాః అనువానిక సంఖ్యజ్ఞా స్వయః ॥ తత్ర అచః ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితభేదేన త్రివిధాః. తేచపేదే ద్రష్టవ్యాః.

5.—సమాశ స్థానప్రయత్నా ‡ వర్ణాః పరస్పరం సంస్థ సంఖ్యజ్ఞాకాః. తేన అకారస్య అకారః, ఆకారస్య అకారశ్చ అనులోమ విలోమాభ్యాం సదృశ ఇత్యర్థః. ఏవమేవ ఇకారాదిషు. విశేషతః ఋ ఌ వర్ణి యోశ్చమిథః సవర్ణ సంఖ్యజ్ఞా బోధ్యాః.

6.—అత్ (హాస్వాకారః) ఏ, ఓ, ఏతే గురుసంఖ్యజ్ఞాకాః. అత్ । (దీర్ఘాకారః) ఐ, ఔ, ఏతే వృద్ధిసంఖ్యజ్ఞాకాః. తత్ర ఋ కార, ఌ కార.

* జిహ్వమూలీయః—క, ఖా, భ్యామ్ ప్రాగర్థచన్ద్రాకారద్వయ విద్యద్వయాన విసర్గః. ప్రితగ్, కాలః, కగ్ఖనతీ, త్యాదౌ బోధ్యః ॥

ఉపధానీయః-ప, ఫా, భ్యామ్ ప్రాగర్థ చన్ద్రాకార ద్వయంత విద్యమానవిసర్గః. యథా-కగ్ పతతీ, తరుగ్ఫలతీ త్యాదౌ జ్ఞేయః.

‡ సవర్ణోపయోగి ప్రయత్నః, ద్వితీయా - అభ్యంతరో బాహ్యశ్చేతి. తత్రాభ్యంతరః చతుర్థా-స్పృష్టః, ఈషత్స్పృష్టః, వివృతః, సంవృత శ్చేతి । స్పృష్టప్రయత్నః స్పర్శానామ్ । ఈషత్స్పృష్టః, అన్తస్థానామ్ । వివృత స్పర్శానామ్, ఊష్ణజాల్ప । హాస్వాకారప్రయోగే సంవృత ఇతి ॥ బాహ్య ప్రయత్నస్త్రేకాదశధా విహర, స్సంహర, శ్వాసో నాదో, ఘోషో, లఘోషో, లఘుప్రాణో, మహాప్రాణ, ఉదాత్తా లనుదాత్త, స్వరితశ్చేతి ॥ అయఃప్రాయశస్సవర్ణసంఖ్యజ్ఞాయా మనుషయుక్తోఽప్యాన్తరతమ్యపరీక్షాయా ముపయోగ్యత ఇతి సర్వహితః

స్థానికోగుణః ఆర్, ఆల్, ఇతి; ఆల్, వృద్ధిస్తు ఆర్, ఆల్, ఇతి, చ బోధ్యః.

7.—వర్ణానా మవిల మ్బేనో చ్చారణం సంహితా సంజ్ఞం స్యాత్. స్వరై రవ్యవహితాః హలః సంయోగసంభోజ్ఞా స్స్యః.

8.—సుబ న్తంతిజ న్త ఇచ్చ పదసంభోజ్ఞా స్యాత్. సుప్, తిక్, ప్రత్యా హారా తూ త్తరత్ర వత్త్యేతే.

9.—క్రియా యోగే సతి ప్రాదయః ఉపసర్గ సభోజ్ఞకాః, గతిసంభో జ్ఞకాశ్చ స్యః. తేతువింశతిః-ప్ర, పరా, అప. సమ్, అను, అన, నిస్, దుస్, (నిర్, దుర్) వి, అత్, ని, అధి, అపి, అతి, సు, ఉత్, అభి, ప్రతి, పరి, ఉప ఇతి || ఏషామర్థాః ప్రయోగాశ్చ అన్యత్ర, మయా సప్రపన్నం ప్రదర్శితాః.

10.—అద్రివ్యార్థాః ప్రాదయః, చాదయశ్చ (చ-వా హ ఆపహో భో-ఇత్యాదయః) నిపాతనసంభోజ్ఞాస్స్యః. చాదిరాకృతిగణః.

అథవర్ణానాం స్థానాది వివరణమ్.

అ, ఆ, ఇ, ఈ, ఉ, ఊ, ఋ, ౠ, ఌ, ౡ, ఎ, ఏ, ఐ, ఒ, ఓ, ఔ, అమ్ (ం), అః, ఏతే అచః-స్వరాః

క ఖ గ ఘ ఙ-కవర్ణః

చ ఛ జ ఝ ఞ-చవర్ణః.

ట ఠ డ ఢ ణ-టవర్ణః.

త థ ద ధ న-తవర్ణః

ప ఫ బ భ మ-పవర్ణః.

ఏతేపన్నవింశతిః స్పర్శాః

య ర ల వ-ఏతే అస్తస్థాః.

శ ష స హ ఏతే ఊష్ణాణి

శకారస్తుభిన్నోన. కిస్తులకార

ఏవ. త్తకారః కషయోర్యో

గేన, జ్ఞ కారఃఙభో ర్యోగేన, భ

వతీతిహ్నేయమ్ ||

అ, కవర్ణ, విసర్ణ, హ, కారాణాం కణ్ఠః । ఇ, చవర్ణ, య, కా నాంతా లు । ఋ, టవర్ణ, ర, షా ణాం మూర్ధా । ఌ, తవర్ణ, ల, సా నాం దంతాః । ఉ, పవర్ణో, పద్మానీయా నామోష్ఠా । ఞ, మ జ, ణ, నా, నాం, నాసికాచ । ఏకారై కారయోః కణ్ఠతాలు । ఓకారా కార యోగకణ్ఠోష్ఠమ్ । ఐకారస్య దన్తో ష్ఠమ్ । అనుస్వారస్య నాసికా । జి హ్యమూలీ యస్య జిహ్వమూలమ్ ॥

ఇతిస్థానాని.

ఇతి సంభోజ్ఞా ప్రకరణమ్.

అథ సద్విప్రకరణమ్.

వర్ణానాం పదానాం వా సమయోగః * లోపాగమాదేశా వర్ణ
వికారోవా, సద్వి రిత్యుచ్యతే । సచ సంహితావిషయేబోధ్యః । సంహితాతు
క్వచిన్నిత్యా క్వచిద్వివక్షాయత్తా ॥ తథా వాక్తమ్.—

“శ్లో ॥ సంహితైకపదే నిత్యా, నిత్యా ధాతుపస్వయోః,

నిత్యా సమానే; వాక్యేతు సా వివక్షా మపేక్షతే,” ఇతి ॥ స సద్వి
స్సాహస్యతః అచ్చస్థిః (స్వరస్థిః) ప్రకృతభావస్థిః, హల్స్థిః (వ్యంజనస్థిః)
విస్వస్థిః, స్వాదిస్థి, శ్చేతపఞ్చభా । తత్రాచ్చస్థిః—సవణ దీర్ఘ, గుణ,
వృద్ధి, యజాదేశ, వాస్తాదేశ, యాస్తాదేశ, పూర్వరూప, పరరూపా
నికాదేశ, భేదాన్నవధా.

1.—సవర్ణదీర్ఘ సద్విః—అకః సవర్ణే అకిపరదీర్ఘ ఏకాదేశ
(పూర్వపరయోఃస్థానే) స్సాస్యత్, యడా—దైత్య + అరిః-దైత్యోః,
రమా + అశ్రయః-రమాశ్రయః, రామ + అదిః-రామాదిః, పితా + అత్ర-
పితాత్ర; అత్తి + ఇదమ్ అత్తిదమ్, లక్ష్మీ + ఈశః-లక్ష్మీశః, మతి +
ఈద్యః-మతీద్యః, గౌరీ + ఇయమ్-గౌరీయమ్; గురు + ఉదయః-గురుద
యః; వధూ + ఉరూ-వధూరూ, చారు + ఉహః-చారుహః, చమూ +
ఉదధిః-చమూదధిః, హోతృ + ఋకారః-హోస్మికారః; భ్రాతృ + లికారః
-భ్రాతృకారః ఋకార లికారయో స్సాన్విద్యాత్ దీర్ఘః । లికారస్య ఋకా
రః-అన్యాయాదాహరణాని ప్రయోగాభావాన్నో దాహృతాని ఏషమగ్రేపి ॥

2.—గుణసద్విః — అకారాస్తా, దాకారాస్తాద్వా ఇకి పరే
పూర్వపరయోః స్థానే ఏకో గుణ ఆదేశస్సాస్యత్ ॥ యథా వద + ఇతి-

*లోపః-వర్ణానా మదర్శనమ్ । ఆగమః- (మిత్రవత్) పశ్చాత్పూర్వో
వా నిర్ణాయతి । ఆదేశః- (శత్రువత్) స్థితస్య వర్ణస్య స్థానే ఏవ అన్యవ
ణాగమః ॥

శబ్దరత్నావళి.

వదేతి, రాజా + ఇవ.రాజేవ, ధన + ఈశః-ధనేశ-రమా + ఈశః-రమేశః
 కూప + ఉదకమ్-కూపాదకమ్, గడ్డా + ఉదకమ్-గడ్డోదకమ్, రామః +
 ఉహః-రామోహః, రామా + ఉరూ . రామోరూ; కృష్ణః +
 కృష్ణః; తవ + లికారః-తవల్కారః; ఋకార విషయే ప్రకృతభావో
 పక్ష్యతే. ఋకారః ఋకారః

3.—వృద్ధిసన్నిధిః.—అకారాంతా, దాకారాంతాద్వా, ఏచిపరే
 పూర్వపరయోస్థానే వృద్ధి రేకాదేశ స్సాన్యత్ యథా.—తస్య + ఏషః.
 తస్యేషః, ప్రథమా + ఏకవచనమ్ - ప్రథమైకవచనమ్; గృహ + ఓషధిః
 గృహాషధిః, గడ్డా + ఓఘః గడ్డోఘః, దేవ + విశ్వర్యమ్ = దేవైశ్వర్యమ్,
 రమా + విక్యమ్ - రమైక్యమ్; కృష్ణ + జౌత్కణ్యమ్ - కృష్ణజౌత్కణ్యమ్,
 రమా + జౌదార్యమ్, - రమాదార్యమ్, అత్రవిశేషః.

4.—అకారాంతా దుపసర్గాత్ ఋకారాదౌ ధాతౌ పరే వృద్ధిరే
 కాదేశస్సాన్యత్:—యథా—ప్ర+ఋచ్చతి ప్రార్చతి, ఏవముపార్చతీత్యాది.
 తత్రవిశేషః - నామధాతౌ పరే తు వా. ప్ర + ఋషభీయతి=ప్రష్నభీయతి
ప్రాషణభీయతీత్యాది.

5.—అవర్ణాత్ ఏజాద్యోః ఇజ్ఞాత్వేధధాత్యోగపరయోఃఉరూ
 దేశే పరే చ (పరకూపం గుణచ్ఛబాధిత్యా) వృద్ధిర్భూతి యథా—
 ఉప + ఏతి.ఉపైతి, ప్ర + ఏధతే-ప్రైధతే; ప్రవృ + ఉహః-ప్రవృహః.

6.—ప్రేత్యుపసర్గాత్ ఉహ, ఉధ, ఉఢి, ఏష ఏష్య, ఋణ ఏషు
 పరేషు వృద్ధిః క్రమేణోదాహరణాని. ప్రాహః ప్రాధః, ప్రాఢిః, ప్రైషః,
 ప్రైష్యః, ప్రాణమ్ || ప్రేషః, ప్రేష్య, ఇత్యాదౌ ప్ర—ఈష, ఈష్య ఇతి
 శబ్దయమ్.

7.—అక్షశబ్దాత్ ఉహినీశబ్దేపరే; స్వశబ్దాత్ ఈర్, ఈర్ణ
 శబ్దేపరే; ఎన్నితర, కమ్మల, వసన, దళ, ఋణ, ఏభ్యః ఋణశబ్దేపరే
 తృతీయాసమానే ఋరశబ్దే పరే చ; వృద్ధి స్సాన్యత్ | క్రమేణోదాహరణాని,

అక్షహిణీ; వైవిరిణీ; వత్సతర్కాన, కమ్మలార్ణమ్, వసనార్ణమ్, దశార్ణాః.
దేశః నదీ చ దశార్ణా, ఋణార్ణమ్. ఋణాపనయనాయ కృత మన్యస్పణమ్,
సుఖార్ణః సుఖేనఋ తః అన్యత్ర పరమర్ణః,

8.—యణాదేశ సన్నిః—ఇతాః స్థానే యణః స్వరసవన్తే అచి
పరే. దధి + అత్ర-దధ్యత్ర, సుధి + ఉపాస్యః, సుధ్యుపాస్యః, అతి +
ఊర్ధ్వమ్, అత్యుర్ధ్వం, మతి + ఋద్ధిః-మత్స్యద్ధిః, అపి + ఏవమ్-అప్యేనమ్,
దధి + ఓదనః-దధ్యోదనః, హా + ఐశ్వర్యమ్, హరైశ్వర్యమ్, బద్ధి +
ఔత్కల్యమ్-బుద్ధ్యోత్కల్యమ్; గ + ఆరిః-మధ్వరిః; వధూ + అక్పతిః
-వధ్వాక్పతి; పితృ + అంశః పిత్రంశః; ౪ + అక్పతిః-లాక్పతిః, శేష
మూహ్యమ్.

9.—యాన్తాదేశసన్నిః, వాన్తాదేశసన్నిశ్చ. ఏచాం స్థానే
క్రమాత్ :-అయ్. అవ్, ఆయ్, ఆవ్, ఏతే ఆదేశాస్స్వరచిపరే. హరే + ఏ-
హరయే. విష్ణో + ఏ-విష్ణవే, నై + అకః-నాయకః, పా + అకః-పాపకః ||
అత్రవి శేషః.

10.—యకారాదౌ ప్రత్యయే పరే ఓకారౌ కారయోః అవ్, ఆవ్,
ఏతా వాదేశౌస్తః. గో + యత్-గవ్యమ్, నా + యత్ - నావ్యమ్. (గో.
యూతిః-గవ్యూతిః) ఏనం—అవ్యమ్, అవశ్యలావ్యమ్, యాన్తాదేశవిషయే-
శక్యాథే త్తయ్యజయ్యావితి; క్రయణార్హ మేవేత్యథే క్రయ్య మితిచ విశేషః-
అన్యత్రక్షేతుం యోగ్యం క్షేయమ్, జేతుంయోగ్యం జేయమ్; క్రేయమ్,
క్రయణార్హమ్.

11.—పూర్వరూపసన్నిః — పదాంతాత్ ఏజః || హ్రస్వా
కారే పరేపూర్వరూపం (పూర్వపరయోః స్థానే) స్వాత్. హరే + అవ-
హరేఽవ, విష్ణో + అవ-విష్ణోఽవ.

12.—పరరూపసన్నిః—అవర్ణాన్తోపనిర్ణాత్ ఏజాదౌ ధాతౌ
పరే పరరూపం నిత్యం స్వాత్; ఏజాదౌనుబద్ధధాతౌ పరేతువాసమానే

ఓష్ఠ శబ్దే పరేపి వా॥ ప్ర + ఏజతే ప్రేజతే, ఉప + ఓషతి—ఉపోషతి; ఉషేదకీయతి, ఉషేదకీయతి - బిమ్బు + ఓష్ఠః - బిమ్బాష్ఠః, బిమ్బాష్ఠః, స్థూలాశ్ఠః, స్థూలాశ్ఠః. అసమానే (తవాన్య ఇత్యేవ.)

13.—శకన్ధ్యాదిగణ పతిలేషు *పేః పరరూపం వక్తవ్యమ్ శక + అన్ఠః-శకన్ఠః, మనస్ + ఈషా-మనీషా, పతత్ + అష్టలిః-పతన్ఠలిః. కుల + అటా-కులటా ఏవం లాఙ్ఘలీషా. కర్కన్ఠః, మార్కన్ఠః, సీమన్ఠః, కేశవేశః రశ్మిన్నాథే సీమాన్త ఇత్యాది జ్ఞేయమ్. శకన్ధ్యాది రాకృతిగణః.

14.—అవర్ణాత్ ఓకారే, అజివ పరే; అననఘానార్థ కే, ఏవ శబ్దే పరేవః పరరూపం స్యాత్. శివాయః + ఓన్నమః - శివాయోంశమః—శివ + ఆ + ఇహి-శివేహి, ఏవ మవేహిత్యాదిః క్వ + ఏవభోక్త్యనే - క్వేవభోక్త్యనే, అవధారణార్థే తవైవ ॥ అనుకరణే విశేషః పటత్ + ఇతి-పటితి. పటత్పటత్—ఇతి-పటత్పటదితీత్యాది.

15.—అవజాదేశ సన్నిః—పదాన్తే గోశబ్దస్య ఆచివరే అవజాదేశో (క్వచిత్) వాస్యాత్; ఇన్ద్ర శబ్దే పరే నిత్యమ్. గో + అగ్రమ్-గవాగ్రమ్ గోఽగ్రమ్. గో + ఈశః-గవేశః, గవీశః (నిత్యమ్) గవాక్షః; గోఇన్ద్రః గవేంద్రః ఇత్యేవ సన్నిః ॥

అథప్రకృతిభావసన్నిః.

16.—పదాన్తా ఇకః అసవచ్ఛే అచి పరే ప్రకృత్యాన్యః ప్రాస్వశ్చ వా భివతి. సమానేతు న. చక్రీ + ఆరి-చక్రి, ఆత్రి, చక్రీ ఆత్రి, చక్ర్యత్ర సమాసే-వాపే + అశ్వః-వాప్యశ్వః.

17.—పదాన్తస్య అకః యి కారేపరే సమ్ముచ్ఛేదిమిత్ర కాకాన్య ఇతిశబ్దేపరే; గోశబ్దస్య ప్రాస్వాకానసరేచ ప్రకృతిభావో వా స్యాత్.

*టిర్నామః:- క్వచిదన్త్యాజ్యస్థః, క్వచిప్పిన్ద్రానపరః అన్త్యాజ్యస్థః. యథా. శకఇత్యేవఅకారః, మనస్ ఇత్యేవ అస్, పతత్ ఇత్యేవ అత్-ఏవం సర్వప్రబోధ్యమ్.

సన్నివేశరణమ్.

సప్త + ఋషయః సప్త ఋషయః, సప్తర్షయః; విష్ణో + ఇతి—విష్ణో ఇతి విష్ణువీతి; గో + అగ్రమ్-గో అగ్రమ్, గోఽగ్రమ్.

18.—ఈ, ఊ, ఏ, ఏతద న్త ద్వివచనేభ్యః; (మీ. మా) ఏతాన్తా వదశ్యద్భూత్; స్థుతాత్; ఓకారా న్తనిపాతాచ్చ. అవిసరే ప్రకృతిభావః స్యాత్, క్రమాదుదాహరణాని—హరీ ఎతౌ, హరీ ఏతౌ, విష్ణూ + ఇమా-విష్ణూ ఇమా, గణ్డే + అమూ-గణ్డే అమూ; అమీ ఈశాః, అమూ అసాతే; హేమ్యష్టః! ఆగచ్ఛ; అహా ఈశాః, భో ఆయుష్క్ :—ఇతి ప్రకృతి భావసన్నిః.—

అథ హల్సన్నిః.

19.—శ్చుత్వసన్నిః. —పూర్వత్ర పగత్రవా శకారచవర్ణాన్యతర యోగేసతి సకారతవర్ణయోః క్రమాత్ శకారచవర్ణా స్తః. యథా హరిన్ + శేతే-హరిశ్చేతే రామన్ + చినోతి రామశ్చినోతి, సత్ + చిత్-సచ్చిత్ శాక్తిన్ + జయ-శాక్తిన్ శో జయ, (శాత్పరతవర్ణస్య న) విశ్నః, ప్రశ్నః.

20.—ష్టుత్వసన్నిః. —సకారతవర్ణయోః క్రమేషుకారటవర్ణా స్తః. షకారటవర్ణయోగ్యోగేసతి. నతు పదాంతస్థాత్ టవర్ణాత్పరయో స్పృశకారతవర్ణయోః; నచాపి తవర్ణస్యషకారేపరే రామన్ + పప్తః. రామప్తః హరిన్ + టీకతే-హరిష్టీకతే. పేష్ + తా-పేష్ట, తత్ + టీకా-తట్టీకా చక్రిన్ + ధౌకనే-చక్రిణౌకనే; షట్ + సన్తః షట్సన్తః షట్ + తే-షటే; సన్ పప్తః.

21.—జస్త్యసన్నిః. —పదాన్తే పగమానానాం ఝలాంఘ్రానే సన్ధ్యా జశస్యః. అచ్ + అన్తః అజన్తః, అజ్వర్ణః, అట్ + లిజమ్-అలిజమ్, అబ్ద్రియమ్, వాక్ + ఈశః-వాగీశః-వాగ్వానః, షట్ + అజ్ఞః షడజ్ఞః-అద్వారమ్ చిత్ + రూపమ్ చిద్రూపమ్-చిదంశః.

22.—అనునాసికసన్నిః. —పదాంతస్య యగః అనునాసికే పరే సన్ధ్యామనాసికో వాస్యాత్; తత్ర అనునాసికాది ప్రత్యయే పరే నిత్యమ్.

తత్ + మురారిః = తస్తురారిః, తద్దురారిః. కకుప్ + నేతా - కకుమ్నేతా
కకుమ్నేతా, వాక్ + మహానా - నాద్వహిమా, వాగ్మహిమా, విట్ +
మూత్రమ్ - విణ్మూత్రమ్, విష్మూత్రమ్; చిత్ + మయమ్ - చిన్మయమ్. చినా
త్రమ్. (గరుత్మాక్ - కకుద్దన్త ఇత్యాదౌ గణే నిపాలనాన్న.)

23. — అనుస్వారసంధిః — అపదాన్త మకారసకారయోర్థలి
పరే, మకారాన్త సదస్య హలిపరే చ అనుస్వారః (0) స్వాత్. ఆక్రమ్ +
స్యతే. ఆక్రంస్యతే, యాక్ + సి.యశాంసి; హరిమ్ + వద్దే. హరింవద్దే
రాట్ శబ్దేపరే సమో మస్య నానుస్వారః - సమ్ + రాట్ - సక్రూట్.

24. — పరసవర్ణ సంధిః — అపదాన్తానుస్వారస్య యయిపరే
నిత్యం పరసవర్ణ స్వాత్; పదాన్తానుస్వారస్య తు వా; తస్యస్యలకారేపరే
నిత్యమ్ || అజ్ఞితః, అఞ్చితః, కుఞ్చితః, శాన్తః, గుమ్భితః, త్వంకరోషి,
త్వంకరోషి, త్వంచతురః త్వచ్చతురః. తంధర్తమ్, తన్ధర్తం, ఏవం
సంకున్తా సంకున్తా, సంవత్సరః. సమ్యత్సరః. యంలొకమ్. యల్లొకమ్, తత్ +
లయః - తల్లయః - విద్వాక్ + లిఖలి - విద్వల్లిఖలి ||

25. — పూర్వవర్ణ సంధిః — యయిపరస్య హకారస్య పూర్వస
విశ్లేషాస్వాత్; ఉదుపసర్గాల్పరయోః స్థా, స్తమ్ ధాత్వోః నిత్యమ్ || వాక్
+ హరిః - వ్యాఙ్మి, పట్ - హయాః - పద్ధయాః. తత్ + హితమ్ - తద్ధితమ్,
ఆప్ + హవిః - అబ్ధవిః, రూపాన్త రాణి సిద్ధాని; ఉత్ + స్థానమ్, ఉత్థా
నమ్, ఉత్ + స్తమ్భనమ్. ఉత్తమ్భనమ్.

26. — ఛత్వసంధిః — యయిపరస్య శకారస్య ధకారోవా
స్వాత్ అమిపరే. తత్ + శివః - (శ్చత్వమ్) తచ్చివః. తత్ + శ్లోకః —
శ్చత్వమ్, అత్రవిశేషః.

27. — చర్తసంధిః — ఖరి పరే యులాం స్థానే చరః స్యుః
తచ్ శివః, తచ్ శ్లోకః, పట్ శాస్త్రమ్ వాఙ్మతిః. తత్ సరః, కకుప్పతిః.

28.—సత్వసద్ధిః. — ఆమ్మరకఛవిపరతః నాన్తస్యపదస్య ; ఆమ్మరకఛవిపరతఃపుష్కలస్య ; కాన్మకారస్యామేడితే పరేపి ; రుస్సన్య త్తత్తగ్గ పూర్వమనుస్వారశ్చ || ప్రశాన్ శబ్దస్య || తస్య రోః విసర్గః విసర్గస్య సకార ఇతిజ్ఞేయమ్. చక్రిక్ + త్రాయస్య, (చక్రియ + త్రాయస్యచక్రిః + త్రాయస్య, చక్రిన్ + త్రాయస్య, —చక్రింస్త్రాయస్య ఏవం శార్దిన్ + ఛిన్ధి-శాజిక్ + ఛిన్ధి, రాజిక్ + టజ్కారః - రాజంప్టంజ్కారః ; పుష్ + కోకిలః - పుంస్కోకిలః; కాన్-కాన్-కాంస్కాన్ || ప్రశాన్ + తనోతి ప్రశాన్తనోతి.

29.—తుగాగమసద్ధిః.—అజన్తస్య ఛకారే పరే తుగాగమో నిత్యం స్యాత్. అక్షాజ్ఞాభిన్నపదాన్త దీర్ఘస్యతువా. (కిత్వాదన్తావయవః) యథా — రామచ్చత్రిమ్, చేచ్చిద్యతే. లక్ష్మీ + చాయా - లక్ష్మీచ్ఛాయా లక్ష్మీచాయా (అచ్ఛాదయతి-మాచ్ఛిదత్) || నాన్తపదస్య శకారే పరేపి వా తుగాగమః, పక్షే చత్వం శుప్త్య మనుస్వారపరసవర్ణతాచ || సన్ + శివః సఞ్చివః సఞ్చో చ శివః, సఞ్చో చ శివః; సఞ్చో శివః, ఏవంయాపచతుష్టయమ్

30.—ధుడాగమసద్ధిః — షకారాత్పరస్యవకారాత్పరస్యచ సకారస్య ధుడాగమో వాస్యాత్. టిత్వాదాద్యవయవః. (చర్త్వమ్) షడ్ + సన్తః, (షడ్ఢ్ సన్తః) - షట్ త్ సన్తః - షట్ త్ సన్తః ; షట్ సన్తః ; సక్ + సః సన్తః, సన్తః.

31.—జముడాగమసద్ధిః.—ప్రాస్వాత్పరో యో జమ్ తదన్తం యత్పదం తస్మాత్పరస్య ఆచః నిత్యం జముడాగమ స్సాన్యత్. ప్రత్యేజ్ + అత్త - ప్రత్యజ్జాత్తా, సుగణీ + ఈశః = సుగణ్ణీశః. సన్ + అచ్యుతః సన్నచ్యుతః ||—ఇతి హల్ సద్ధిః.—

అధవిసర్గసర్గి:

32.—పదాన్త సకారస్య రేఫాదేశః. తస్య ఖరిపరే, అవసానే చ, విసర్గస్యాత్. | యథా—రామన్ + భాదతి — రామర్ + భాదతి రామః భాదతి; హరిన్, హరిర్, హరిః, ఏవమ్, పునర్ — పునః, ప్రాతర్ — ప్రాతః.

33.—విసర్గస్య ఖరిపరే సకారాదేశః; శరిపరే తువా; శర్పరక ఖరి పరే విసర్గస్య విసర్గ ఏవ నాన్యః. హరిః + తరతి-హరిస్తరతి, - రామః + వరతి-రామశ్చరతి; హరిః + శేతే-హరిశ్చేతే హరిఃశేతే, రసాః షట్, రసాష్టత్; జనాః సర్వే జనాస్సర్వే కత్సః అద్భిఃస్పాతమ్ నరః త్సుభ్యతి ఇత్యాది.

34.—శర్పరక శరి పరే వా విసర్గస్య లోపస్యాత్, పక్షే సత్యం విసర్గ శ్చ. రామఃస్థాతా, రామస్థాతా, రామస్థాతా ఏవం హరిఃస్ఫురతి నారస్స్ఫురతి హరిస్ఫురతి

35.—విసర్గస్య కఖయోః; పఫయోశ్చ పరయోః ప్రమాత్ జిహ్వో మూలీయోపధానీయకా వాస్త్యుః పక్షేవిసర్గశ్చ కగ్గకపిః, కగ్గకపిః యగ్గఖిః, యోఖిల్ కగ్గ పతి కిహతి : ద్రుగ్గళతి, ద్రుగ్గళతీశ్యాది. అక్షవిశేషః.

36.—పాశ, కల్ప, క, కామ్య, ప్రత్యయేషు పరతః అనవ్యయస్య విసర్గస్య సకారాదేశః; ఇతి హస్య విసర్గస్యాపి తదైవం కార స్యాత్ యథా సముచ్ఛాశమ్ - కుత్సితంపయః, యశస్కల్పమ్, యశస్కమ్ పయస్కామ్యతి; సప్తష్పశమ్, సర్పిష్కల్పమ్, సర్పిష్కమ్ సర్పిష్కామ్యతి || సప్తష్కణ్డికాని గణపతితా నానపి యః. ధిహష్క-పాలమ్, భ్రాతు ష్పుత్రి, (మాగుక్పవా) అమ్యతిః.

37.—ఇకారో, కారో, స పథస్యాప్రత్యయస్య విసర్గస్య సకారాదేశః కన్యై హక్యైరే; (ముహుశ్శబ్దస్యన.) ఆవిః + కృత్వి-ఆవిష్కృతిః ఏవం దుష్కృతిమ్, నిష్కృత్యాహమ్, విహిష్కృతమ్; (ముహుఃకామా)

*అన్తర్విరా శ్చాగ్గో వర్ణః ఉపాధా సభోజ్యకః

అగ్నిః కరోతి, గురుః కరోతీత్యాదౌ విసర్గస్య ప్రత్యయసమ్బంధిత్వా న్న షత్వమ్.

38.—ఇన్, ఉన్ ప్రత్యయ విసర్గస్య కృత్వసుచీ ప్రత్యయారే (క్రియాభ్యావృత్తిగణనే) విద్యమాః విసర్గస్య చ పకారో వా స్యా ల్లొవర్ణే షన్దే చ పరే. సర్పిన్ + కరోతి - సర్పిన్-రోతి, సర్పిః కరోతి. ఏనం ధనుః ప్క-రోతి, ధనుః కరోతి, ద్విష్క-రోతి ద్విః కరోతీత్యాది.

39.—అకారాత్పురిస్యానన్యాయస్య విసర్గస్య సమాసే నిత్యం సకారాదేశస్యాత్ కృ, కమ్. ధాతోః; కంప, కుమ్భ, పాత్రి, కుశా, కర్ణి షుచ ప రేషు గతిః షోజ్ఞకయోః పురన్, నమ, శృబ్దయో ర్విసర్గస్య కిచ్చన్ పవర్గయోః పరిచ్ఛ; నిత్యం సకారాదేశః. తథాభూత తిరశ్శబ్దస్యతు వా యథాః మ ముదాహరితాని. యశస్కారోః, యశస్కామః, అయస్కం సః, పయస్క-మ్భః, కయస్పాత్రిమ్ అయస్కుశా, అయస్కర్ణీ; పుర స్కృత్య. నమస్కృత్యః తిరస్కర్తా, తిరిఃకర్తా.

40.—నూ ని పకారే పరే నకారస్య వా విసర్గః, పక్షే ఉప ధ్వాసీయశ్చ వా. నృ + పాహి, నూః పాహి, నూఃపాహిన వాన్వా హి—ఇతిః సర్గసన్నిః -

అధస్వాదిసన్నిః.

41.—ప్రాస్వాకారాత్పరిస్య పదాన్త సకారస్య ఉ ఇత్యాశేష స్యాత్ ప్రాస్వాకారే, హశిచ పరే. యథా. రామన్ + ఆర్చ్యః (రామ ఉ + అర్చ్యః ఇతిస్థితేగుణః, (సూ 2,11) పూర్వయాపశ్చ- రామోఽర్చ్యః మనన్ + రథః - మనోరథః.

42.—అన్యైశ్చార్పేరస్య పదాన్త సకారస్య ఆశిపరే యాచేశః, దేవాన్ + ఇహ. దేవాన్ + నమ్యః - కేవాన్ + ఇహ. కేవాన్ + వమ్యః - ఇతిస్థితేనతి.

43.—అవర్ణాత్పరయోః పదాంతయకారః; వకారయోః, అచిపరే లోపః, తత్ర హలిపరేతు నిత్యమ్. లోపపక్షే అచిపరే గుణాది కార్యచ్చ సభవతి. యథా దేవా ఇహ దేవాయహా; దేవానమ్యాః || అన్యాన్యదా హరణాని. హరే + ఏహి. హరయేహి, హర ఏహి, (నూ 9) శ్రియై + ఉద్యతః. శ్రియాయుద్యతః; శ్రియాఉద్యతః; విష్ణో + ఇహ. విష్ణవిహ, విష్ణ ఇహ. గురౌ + ఉత్కః - గురావుత్కః, గురా ఉత్కః || మనస్—ఏవేత్వాదిచ జ్ఞేయమ్.

44.—రేఘస్య, ధకారస్యచ, క్రమా ద్రేఫే, ధకారేచ పరే లోపః,

45.—తథా రేఘధకారలోప నిమిత్తభూతయోః రేఘ ధకారయోః పరతః పూర్వస్య అణః గీర్ఘఃస్యాత్. యథా—పునర్ + రమతే - పునారమతే, లిఙ్ + ధః (లి + ధః) - లీఢః, ఏవం, హరీరమ్యః గురూరాజతే

46.—హలిపరే ఏత, తద్దోః, సుప్రత్యయస్య నిత్యం లోపః స్యాత్ (నఙ్ సమానే, కాత్పరస్య చ న) ఏషస్ + రుద్రః. ఏషరుద్రః, సస్ + శివః సశివః; (అసశ్శివః, ఏషకోరుద్రః) అచిపరేతు ఏషోఽత్ర. తచ్ఛబ్దస్యతు విశేషః.

47.—అచిపరే తచ్ఛబ్దసమృద్ధినస్సుప్రత్యయస్య లోపస్సాన్యల్లోపేనైవ చేత్వాదపూరణమ్. లోపానంతరం గుణాదికంభవత్యేవ. యథా—నేమామవిడ్ధిప్రభృతిమ్, నైషదాశరథీరామః, ఇత్యాది. లోపేనైవేత్యవధారణేన “సోఽహమాజన్తశుద్ధానామ్, సఏవముక్త్వామఘవన్తమూః” ఇత్యాదౌ నేతి బోధ్యమ్.

48.—అహస్యబ్ద నకారస్య రూప రాత్రి రాత్ర రథంతర శబ్దేషు పరేషు; సుపి పరేచ ఉ ఇత్యాదేశః; అన్యత్ర రేఘదేశః. (గుణః) అహః + రూపమ్ (అహ ఉ + రూపమ్) - అహోరూపమ్, అహోరాత్రిః, అహోరథంతరమ్; అహః + భ్యామ్ = (అహఉ + భ్యామ్) అహోభ్యాం; అహన్ + గణః = అహర్గణః. ఏవమ్. అహరహః. అహర్పతిః; అహర్గపతిః, అహఃపతిః.

ఇతి సప్తిప్రకరణమ్.

అథ సుబన్తప్రకరణం.

లోకేశ్వరస్సర్వేషి ప్రాతిపదిక *ధాతుమాలకాః సుబన్తతిజన్త
 భేదేన ద్వివిధాః. సు బిత్యుక్తా, — స్వాజస మాట్ ఛ స్వాభ్యామ్ భిన్ జె
 భ్యామ్ భ్యన్ జసిభ్యాంభ్యన్ జసోసామ్ జ్యోస్సుప్ || ౪-౧-౨ || ప్రాతిపది
 కాత్పరే ఏతే ఏకవింశతి ప్రత్యయాస్సుయః || అనేన స్వాజసిత్యత్ర (సు)
 ఇత్యారభ్య జ్యోస్సుబిత్త్యన్తం సూత్రాన్త్యభూత పకారేణ (సూ 2) ప్రత్యా
 హారకృతే సుబితి భనతి తదన్తాశ్చబ్దాః సుబన్తాః. తే అప్త విధాః || ౧ || పుంలి
 జ్ఞాః || ౨ || స్త్రీలిజ్ఞాః || 3 || నపుంసకలిజ్ఞాః || ౪ || పుంస్త్రీలిజ్ఞాః || ౫ || స్త్రీ
 నపుంసకలిజ్ఞాః || ౬ || పున్నపుంసకలిజ్ఞాః || ౭ || త్రిలిజ్ఞాః || ౮ || అవ్యయాని
 చేతి || తత్రసామాన్యతః, అజస్తేషువిసగ్గదీర్ఘ, బిద్ధ, ప్రభృతి చిహ్నాన
 పుం, స్త్రీ క్లిబాః, క్రమాద్జ్ఞేయాః, హలస్తేషు తు లిజ్ఞానుశాసనతః || ౧ ||
 రామః హరిః గురుః మయత్ ఋత్విక్ || ౨ || రమః గౌరీ దిక్ ఆశిః వధూః
 || ౪ || ధనమ్, వనమ్, అహః ధనుః, దధి || ౫ || దాక్షిః, దాక్షీ, మృగః,
 మృగీ ; ఇత్యాద్యపత్యాన్త, జాతిభేదాదయశ్చ || ౫ || మైత్ర్యమ్, మైత్రీ;
 జౌచిత్యమ్, జౌచితీ ; త్రిఖట్వమ్, త్రిఖట్వీ || ౬ || కళిత్రః, కళిత్రమ్.
 కణ్ణకః, కణ్ణకమ్ || ౭ || తటః, తటి, తటమ్; పాత్రః, పాత్రీ, పాత్రమ్ || ౮ || లిజ్ఞ
 విభ క్తివచన శూన్యాని “కిల, పరితః, దోష, సాకమ్, అపహ” ఇత్యాదీన్య
 న్యయాని తత్ప్రకరణే నక్ష్యంతే. తథా పృథక్ అజన్తా అపి || సుబన్తేషు సర్వత్ర
 అవ్యయభిన్నేషు || పృథమా, సమ్బోధన ప్రథమా, ద్వితీయా, తృతీయా
 చతుర్థీ, పంచమీ, షష్ఠీ సప్తమీ చేతి విభ క్తయోఽష్టాక్షే యాః. తత్రతదా
 పీనాం సర్వనామ్నాం సమ్బోధన ప్రథమా నాస్తీతి విశేషః. ఏకైక స్వాం
 విభక్తా త్రిణి త్రిణి వచనానీతి చ బోధ్యమ్ యథా;—

* ధాతుభిన్న ప్రత్యయభిన్న ప్రత్యయా న్తభిన్న మర్థనచ్చబ్దరూపం;
 కృపన్త, తద్భితాన్త, సమాసాశ్చ, ప్రాతిపదిక సభోజ్ఞాస్సుయః. సు, జసోరు
 కారే, కారా, జ, శ, ట, ఙ, పా, శ్చేత్సభోజ్ఞకా స్సన్తో లుప్యంతే

ఏకవచనమ్	ద్వివచనమ్,	బహువచనమ్.	విభక్తి నామాని.
సు (స్)	ఔ	జస్ (అస్)	ప్రథమావిభక్తిః.
			సమ్బోధనప్రథమాచ.
అమ్	ఔట్ (ఔ)	శస్ (అస్)	ది
టా (అ)	భ్యామ్	భిన్	
జే (ఏ)	భ్యామ్	భ్యన్	చతుర్థీవిభక్తిః.
జసి (అస్)	భ్యామ్	భ్యన్	పంచమీవిభక్తిః.
జస్ (అస్)	ఓన్	ఆమ్	షష్ఠీవిభక్తిః.
జి (ఇ)	ఓన్	సువ్ (సు)	సప్తమీవిభక్తిః.

*అథ శబ్దానుక్రమణికా.

1. ధ్యాత్వా త్రిత్యుగ గ్రీవం బాలపుష్పత్తి సిద్ధయే ||
అనుక్రమణికా శబ్దరత్నానాం క్రియతేఽథునా ||
2. త్రిమలిజ్జేష్వమీ తుల్యరూపాః షట్ పఞ్చ సప్తచ ||
అష్టా నవే త్యాదినాస్తాః కత్యస్త్యద్యుప్తదీ తథా ||
3. రామా వ్యతమ కృష్ణాశ్చ స్వశ్చజ్ఞాతి ధనా గ్ధకః ||
సఖాజ్ఞాయా మవ్యసస్థాయాం పూర్వాది మ్తుల్యవాక్సమః ||
4. అన్తర శ్చేలబాహ్యవ్య వాచీ దైతే సమాః స్త్రుతాః || ౧౦ ||
పర్వశ్చ విశ్వగ కతర్క కతమా వ్యతరా వ్యకాః ||
5. ఇతర స్త్వ స్పమసిమా వపి తుల్యా దశేరితాః || ౧౧ ||
ఉభోభయా తథా నేమ స్త్రయోఽమీ భేదశాలినః ||
6. పూర్వగ పరాపరా చాపి దక్షిణోఽపర ఉత్తరః ||
అథర స్స్వస్తరా వేతే నన తుల్యగ ప్రకీర్తితాః || ౧౨ ||

*సుబన్తేషు మిథోవిభిన్నా శృబ్దా ఇయాన్త ఏవేతిమా హేశ్వరనూత్రోక్త
పర్ణాన్తక్రిమేణసరిగణ్యన్తే || తేషాం రూపాణి తూపరిష్టా త్ప్రదర్శయిష్య
న్తే. అకారాదిహకారాన్తపర్ణాన్త క్రమేణ.

7. ఏకశబ్ద స్వర్ణవత్స్య ద్వితీయస్తు తృతీయవత్ ||3||
ప్రథమ శ్చరమ త్వైతౌ ద్వితయాల్పా విమా తథా||
8. అర్థగ కతిపయ త్వైతే తుల్యాష్టత్ పరికీ ర్తితాః ||౬||
నిర్జరగ పాద దంతా చ మాసయూషా చ భిన్నకాః ||౭||
9. ద్వ్యహ్న వ్యహ్నా చ సాయాహ్న స్సమా ఏతే త్రయస్స్పృతాః ||
అదస్తేషు చ పుంలిङ్గా ఏకవఙ్శాశ దీరితాః ||౮||
10. విశ్వపా స్సోమపా స్తుల్యా హాహాశబ్దస్తు భిద్యతే ||
తుల్యా హరి శ్రీపతి శ్చ భిన్నాగ కతి పతి స్సఖా ||౯||
11. ద్విత్రిశఙ్గాచ భిద్యతే అపేదంతా ఇతీరితాః ||
వాతప్రమి ర్యయీ రేవం పపీ ర్యాతప్రమి రసా ||౧౦||
12. క్విబంత శ్చేదమ్ శసోర్జ్వా విశిష్యత ఇతీరితః ||
బహుశ్రేయ స్యసా చాతిల క్త్రిశబ్దగ ప్రధీస్తథా ||
13. గ్రామణీశ్చ కుమారీతి క్విబంత శ్చాపి భిన్నకాః ||
శుద్ధధీవ త్సుధీశబ్ద ఈకారాంతా ఇతీరితాః ||౧౧||
14. గురువాయూ సమా క్రోష్టా భిన్న స్సాస్య దిత్యుద న్తకాః ||
మిథో భిన్నాస్త్రయోఽమీశుర్హృహూ రతిచమూ స్వభూః ||
15. వర్షాభౌగ ఖిలపూశఙ్గా పునర్భుశ్చతథా సులూః ||
చత్వార ఏతే తుల్యా స్స్పృ రిత్యుదంతా సమీరితాః ||౧౨||
16. చాతా నష్టా తథో ద్గాతా తుల్యా స్స్పృ ర్నతు భిద్యతే ||
పితా భ్రాతాచ జామాతా సమా ఇతి ఋద న్తకాః ||౧౩||
17. క్కూ త్కూ శఙ్గా చ ఋదంతా లికారాంతా గమా శకా ||
ఏకారాన్తః స్పృతే శ్శబ్ద వికారాన్తస్తు రాః స్పృతః ||౧౪||
18. గోశబ్ద శ్చ తథా సుద్యౌ రిత్యుదంతా సమీరితౌ ||

- ఔకారాంతా తు పతితా క్లాస్తు నా శ్చేహ కాబ్దికైః ||౪||
19. ఇత్యజస్తేషు పుంలిక్తా స్సమా ప్తి మగమన్ని హ ||౯||
రమా దుర్గా మ్భికా స్తుల్యా అమాభశబ్దస్తు భిద్యతే ||౫||
20. సర్వా విశ్వాచ కతరా కతమా న్యత రేతరా ||
పూర్వాపరాపరా దక్షిణోత్తరా స్వాపరా ధరా ||
21. సమా సీమా ల్వంతరాన్యా తుల్యా ఏకోనవింశతిః ||౧౯||
పూర్వోత్తరాదిక్సమానే తథోభై కేచ భిన్నకాః ||
22. ద్వితీయావ త్తృతీయా స్యా జ్వరాశబ్ద స్తు భిద్యతే ||
నాసికా చ నిశాశబ్దో భిద్యతే పృతనా తథా ।
23. గోపాశబ్ద స్తథా భిన్న ఇత్యాదంతాః ప్రకీర్తితాః ||౧౯||
మతి స్తతి ద్విత్రిశబ్దా ఇకారాంతాః ప్రభేదకాః ||
24. గారీవత్స్యా త్సఖీశబ్దో లక్ష్మీః స్త్రీ శ్రీ సుధీః ప్రధీః ||
నీ శ్చ భిన్నా స్సహా హ్రీర్భీ రికారాంతా ఇమే స్పృతాః ||౨౪||
25. ధేను తన్వాదయ శ్శబ్దా ఉకారాంతా ఇహేరితాః ||
వహూ రూభి రూభ శ్చ వహూభూ రిత్వాదంతాః ప్రభిన్న శః ||
26. స్వస్వశబ్దో మాతృశబ్ద ఋదంతా భేదకాలినా ||
ఓదంతస్తు భవేద్ద్యా శ్చ నా రాదంతాః ప్రకీర్తితః ||౧౯||
27. ఇత్యజస్తే ష్విమే ప్రోక్తా స్త్రీలిక్తా శ్చాబ్దికో త్తమైః ||౫౭||
సమం జ్ఞాన ఇచ్చన్యతమం కతర త్కతమ త్తథా ||
28. ఇతరా న్యతరా న్యాని పఞ్చ తుల్యా అథా జరమ్ ||
హృదయ ఇచ్చస్య ముదకం మాంస మిత్యపి భిన్న కాః ||
29. సర్వన త్స్యా జేకతర మిత్యదంతా స్సమిరితాః ||౧||
వార్యనాది సఖి ద్విత్రి శబ్దా ఏతే ప్రభిన్న కాః ||

30. దధి సక్థ్యక్షి చా స్థితి సమాః ప్రోక్తా ఇదంతకాః ||౬||
మధుశబ్ద స్సానుచాచా భిద్యేతే ఇత్యుదంతకాః ||౭||
31. కర్మ హర్మ ఋకారాంతా విత్యజంతా నపుంసకే ||౮||
హలంతా అథ కథ్యంతే లిఙ్గం ద్రు గ్వీశ్వవా ట్టథా ||
32. అనద్వాం శ్చ తురాషాట్ట హంతాః స్యు ర్భేదశాలినః ||
సుద్యో రితి వకారాంత శ్చతుశ్శబ్దస్తు రాంతకః ||౯||
33. కిమిద ఇచ్చ ప్రశాంశ్చామి మాంతా భిన్నా స్సమిరితాః ||
తాంత స్సుగణ్యజంత స్సాన్య తిక్వబంత శ్చేత్సుగా నితి ||౧౦||
34. రాజా ప్రతిదివా భిన్నా యజ్యా బ్రహ్మ సమావృథా ||
యశస్విన్ శాక్తేణౌ తుల్యో సమా పూసా ర్యమా మతౌ ||
35. వృత్రహో మఘవా శ్వాఽర్వా యువా చామి ప్రభిన్నకాః ||
సథా మథా సమా ప్రోక్తా ఋభుక్షాస్తు విశిష్యతే ||
36. పఞ్చన్ సప్త న్న వన్ శబ్దా దశన్ శబ్ద ఇమే సమాః ||
అష్టన్ శబ్దస్తు భిన్న స్సాన్య దేకవింశతి నాంతకాః ||౧౧||
37. ధకారాంతా స్తు భుక్కుబ్ధో యు జ్జుయు శ్భేదశాలినా ||
పరివ్రాట్ పరిమృట్ దేవేట్ రాట్ట భ్రా డ్వీశ్వస్య ట్టమాః ||
38. విశ్వారాట్ భట్ట భిద్యేతే ఋత్వి గూర్క సమా స్తృతౌ ||
ద్వాదశేమే జకారాంతా సత్త్వి చ్చబ్దాసమా స్తృతౌ ||
39. య దేత ద్యుష్మ దస్మత్సు పాచ్ఛబ్దా భేదశాలినః ||౧౨||
దకారాంతా ఇమే సప్త; ధకారాంతోఽగ్ని మత్స్యతః ||౧౩||
40. ప్రాజ్ఞ ప్రత్య జ్ఞాదక్ సమ్యక్ సద్ర్య జీర్య జ్జుప్తా ట్టథా ||
పయోముగ వ్యముముయక్ భిన్నా శ్చాంతానవేరితాః ||౧౪||
41. మహా నృపం శ్చ భిద్యేతే ధీమాం శ్చ మఘవాభవాన్ ||
త్రయ స్తుల్యా అథ సురు జ్ఞక్ష జ్ఞాగ్ర ద్దద ద్దధత్ ||

42. దరిద్ర చ్చ తథా శాస చ్చకాస చ్చ సమా ఇమే ||౧౩||

త్రయోదశ తకారాస్తాః, పాన్తో గుఱ్ఱబ్ధి ఈరితః ||౧||

43. శాన్తో విట్ భిద్యతే తాదృ గ్ధృ తస్పృక్ స్సృగిమే సమాః ||

షాన్తా భిన్నా దగృ గ్రత్నమట్ పట్ దోగ్గ పిపతీ రపి ||౫||

44. విద్వాం శ్చ నేదివా న్వేదా అకేహా క్యశనా పుమాన్ ||

చన్ద్రమా శ్చ సువశ్చాసా భిన్నా స్సాన్తా నవేరితాః ||౬||

45. ఇత్థం హాలాస్తాః పులిక్తా స్సమాప్తి మగమన్నిహ ||౧౬||

స్త్రియా ముపాన దక్షి క్చ హాన్తా భిన్నాచ వాత్తకః ||

46. దివశబ్దోధః రాన్తా ధృభిభిన్నో గీః పూ శ్చ ధూ స్సమాః ||

భిన్న శ్చతుః ర్మకారాన్తోకి మిదం భేదశాలినా ||

47. నాన్తో న్వో సీమ దామానా బహుయజ్వా ప్రకీర్తితః ||

వీరుత్ తు త్కు ధకారాన్తా స్తుల్య స్స జ్ఞాన్తా ఈరితః ||

48. త్యత్తచ్ఛబ్దా విమా తుల్యో భిన్నా వేత ద్యదౌ మతా ||

మ త్సమ్మదౌ సమావేతౌ దాన్తా శ్చాన్త స్తు వాక్ స్సృతః ||

49. ఆపృబ్ధసు పకారాన గ్ధృ క్కమా మతా

త్వి బ్రూవుషే సజా ష్షాన్తా స్సాన్తా వాసీ రసా పృథక్ ||

50. ఇత్థం హాలస్తాః స్త్రిలిక్తా ద్వా చ త్రింశ త్ప్రకీర్తితాః ||౩౨||

క్షీచే స్యా త్స్వినదు ధాన్తో వాన్త స్యా త్సుద్యుశబ్దకః ||

51. రేఫాన్తా చ చతుశ్శబ్ద వార్షబ్దా భేదశాలినా ||

భిన్నా చ కిమిదం మాన్తౌ బ్రహ్మ హర్షణి శబ్దకాః ||

52. భిన్నా నాన్తా జకారాన్తాః క్షీచే ౭ సృక్శబ్ద ఈరితః ||౧౦||

దాన్తా స్తద్య త్సమా వేతచ్ఛబ్దో భిన్నో నపుంసకే ||

53. గవాక్శబ్దస్య రూపాణీ క్షీచే ౭ ర్చా గతి భేదతః ||౪||

అసన్ధ్యవ జూర్వరూపై ర్నవాధికశతం మతమ్ ||

54. స్వమ్సుపు నవ ప ద్భాదౌ పటేక్ స్యు స్త్రిణి జ శ్చసోః ||

చత్వారి శేషే దశకే రూపాణీతి విభావయ ॥

55. ఊహ్య మేషాం ద్వీర్వచనా నునాసిక వికల్పనాత్ ॥

రూపాణ్యశ్చక్షిణూతాని (౫౨౭) భవంతి మనీషిభిః ॥

56. సమానా తు పచ ద్వీన్య చ్చబ్దౌ తుల్యౌ దద ద్దధత్ ॥

తుద ద్యక్ చ్చక్ చ్చాపి భిన్నా స్సన్య రితి తాత్పర్యాః ॥౭॥

57. స్వచ్ఛబ్ద స్తు పకాగాన్త షోన్తోష ద్రత్నముట్టథా ॥

వచో ధను రదశ్చబ్దౌ స్సన్తా భిన్నాః పరస్పరమ్ ॥౮॥

58. నపుంసకా హలస్తేషు సప్తవింశతి రీరితాః ॥౨౭॥

ఇత్థంగ్రహానలగుణాః (౩౨౯) శబ్దా బోధ్యా మనీషిభిః ॥

ఏషాం శబ్దానుక్రమణీ యస్యకణ్ఠే విభాతి సః ॥

సభాయాం శబ్దికైః పూజ్య ఇహ ముత్ర చ మోదతే ॥

ఇతి శబ్దానుక్రమణికా సమాప్తా.

౧౦౪

౧౫౫

౩౩౯

అథ అజన్తపుంలిజ్జ సాధారణశబ్దాః.

అకారాన్తఃపుంలిజ్జో రామశబ్దః (రాముడు.)

ఏకవచనమ్.	ద్వీవచనమ్.	బహువచనమ్.	విభక్తినామాని
రామః	రామా	రామాః	ప్రథమావిభక్తిః
హేరామ	హేరామా	హేరామాః	సమోబ్ధన ప్రథమా
			విభక్తిః
రామమ్	రామా	రామాకా	ద్వితీయావిభక్తిః
రామేణ	రామాభ్యామ్	రామైః	తృతీయావిభక్తిః
రామాయ	రామాభ్యామ్	రామేభ్యః	చతుర్థీవిభక్తిః
రామాల్	రామాభ్యామ్	రామేభ్యః	పంచమీవిభక్తిః
రామస్య	రామయోః	రామాణామ్	షష్ఠీవిభక్తిః
రామే	రామయోః	రామేషు	సప్తమీవిభక్తిః

ఏవం కృష్ణ ముకుందే ఏవ నిలయ లోక పృథ్వాదయః.

సంస్కృతవిభక్తయః.	ఆస్థివిభక్తయః.	*కర్ణాటకవిభక్తయః.	*ద్రావిడవిభక్తయః
ప్ర॥ వ - ఔ - అస్.	*డు-ము-వులు	*ఉ-అం-అర్-గల్	*అక్ష-అనదు-అనక్ష-
సమ్॥ " "	*ఓ-ఓయి-ఓరి-ఓసి	*ఏ-ఎ-లై-ఎలా.	*ఓ-ఏ.
ద్వి॥ అమ్ - ఔ - అస్.	*ని-ను-ల-గురించి	*అన్న-అం	*పి-ఉడక్ష, కొండు
త్రి॥ ఆ - భ్యామ్. భిన్.	*చేత-చేత్-డ-టో	*ఇం-ఇందం-ఇందె	*అల్-అక్ష-ఒడు
చ॥ ఏ - భ్యామ్. భ్యన్.	కై-కొ-అను	*కై-గె-ఇంగె	*కు-అహ-పొరుట్టు
ప॥ అస్ - భ్యామ్. భ్యన్.	*పలన-కంపే-పట్టి	*దెనెయింద-అత్త-ణిందం	*ఇల్-ఇక్ష-నిశ్రుం
ప॥ అస్ - ఓన్ - ఆమ్.	*కి-కు-యోక్క-లో-పల	*అల్-ఒళ్	*అ-అదు-ఉడైయ-అదు
స॥ ఇ - ఓన్ - సు.	*అందు-ఇందు-న		*ఇల్-కణ్-ఇడత్తిల్

న చ నా గ ము లు.

విచనము	సంస్కృతము.	అస్థిర్భి	కర్ణాటకార్భి	ద్రావిడార్భి.
ప్ర॥ ఏ॥	రామ్య	రాముడు	రామను	రామక్ష
ప్ర॥ ద్వి॥	రాహా	ఇద్దఱు రాములు	ఇబ్బరు రామరు	ఇరెండు రామర్కల్
ప్ర॥ త్రి॥	రాహా	బహు రాములు	బహు రామరు	వెహు రామర్కల్
ప్ర॥ ప్ర॥ ఏ॥	హీరామ	ఓరాముడా	ఎలై రామనే	ఓ రామనె
స॥ ప్ర॥ ద్వి॥	హీరాహా	ఓఇద్దఱు రాములారా	ఎలైయిబ్బరు రామకే	ఓయిరెండు దామర్కల్
స॥ ప్ర॥ త్రి॥	హీరాహా	ఓబహు రాములారా	ఎలైబహు రామరుగల్	ఓ వెహు రామర్కల్
ద్వి॥ ఏ॥	రామమ్	రాముని	రామనమ్మ	రామనె

ద్వీ ద్వీ	రామా	ఇద్దఱు రాములు	ఇబ్బరు రామరన్న	ఇరెండు రామరన్నలై
ద్వీ బ	రామాకా	బహు రాములు	బహు రామరన్న	వెహు రామరన్నలై
త్వీ ప	రామేణ	రామునిచే	రామనిందె	రామం నాల్
త్వీ ద్వీ	రామాభ్యామ్	ఇద్దఱు రాములచే	ఇబ్బరు రామరిందె	ఇరెండు రామరన్నలై
త్వీ బ	రామైః	బహు రాములచే	బహు రామరిందె	వెహు రామరన్నలై
చ ప	రామాయ	రామునికై	రామంగె	రామనుకు
చ ద్వీ	రామాభ్యామ్	ఇద్దఱు రాములకై	ఇబ్బరు రామగ్గె	ఇరెండు రామరన్న
చ బ	రామేభ్యః	బహు రాములకై	బహు రామగ్గె	వెహు రామరన్న
ప ప	రామాత్	రామునివలన	రామనదె సెయింద	రామనిడత్తినినం
ప ద్వీ	రామాభ్యామ్	ఇద్దఱు రాములవలన	ఇబ్బరు రామరదె సెయింద	ఇరెండు రామరన్నలై
ప బ	రామేభ్యః	బహు రాములవలన	బహు రామరదె సెయింద	వెహు రామరన్నలై
ప ప	రామస్య	రామునియొక్క	రామన	రామనుడైయ
ప ద్వీ	రామయోః	ఇద్దఱు రాములయొక్క	ఇబ్బరు రామర	ఇరెండు రామరన్నలై
ప బ	రామాణామ్	బహు రాములయొక్క	బహు రామర	వెహు రామరన్నలై
స ప	రామే	రామునియందు	రామనలి	రామనిడత్తిల్
స ద్వీ	రామయోః	ఇద్దఱు రాములయందు	ఇబ్బరు రామరలి	ఇరెండు రామరన్నలై
స బ	రామేషు	బహు రాములయందు	బహు రామరలి	వెహు రామరన్నలై

ఈగీతి నన్ని శబ్దములకును వచనార్థముల నెఱుంగవలయును.

ఇకారా న్నగ పుంలిజ్ఞో హాశబ్దః (విష్ణువు) (శ్లో॥ 10.)

ఏకవచనమ్.	ద్వివచనమ్.	బహువచనమ్.	
హరిః	హరీ	హరయః	ప్ర॥
హేహరే	హేహరీ	హేహరయః	సం॥ ప్ర॥
హరిమ్	హరీ	హరీకా	ద్వి॥
హరిణా	హరిభ్యామ్	హరిభిః	తృ॥
హరయే	హరిభ్యామ్	హరిభ్యః	చ॥
హరేః	హరిభ్యామ్	హరిభ్యః	పం॥
హరేః	హర్యోః	హరీణామ్	ష॥
హరా	హర్యోః	హరిషు	స॥

ఏవమ్ అగ్ని క్రిపతి రవి కవి భూపత్యాదయః

ఉకారా న్నగ పుంలిజ్ఞో గురుశబ్దః (గురువు.) (శ్లో॥ 14)

గురుః	గురూ	గురువః	ప్ర॥
హేగురో	హేగురూ	హేగురువః	సం॥ ప్ర॥
గురుమ్	గురూ	గురూకా	ద్వి॥
గురుణా	గురుభ్యామ్	గురుభిః	తృ॥
గురువే	గురుభ్యామ్	గురుభ్యః	చ॥
గురుః	గురుభ్యామ్	గురుభ్యః	పం॥
గురుః	గురు్యోః	గురుణామ్	ష॥
గురౌ	గురు్యోః	గురుషు	స॥

ఏవం విభు విష్ణు భాను శమ్భు వాయు బాహ్వదయః ॥

ఋకా గా న్నగ పుంలిజ్ఞో ధాతృశబ్దః (ప్రహ్లాద) (శ్లో॥ 16)

ధాతా	ధాతారా	ధాతారః	ప్ర॥
హేధాతేః	హేధాతారా	హేధాతారః	సం॥ ప్ర॥
ధాతారమ్	ధాతారా	ధాతౄకా	ద్వి॥

ధాతా	ధాత్యభ్యామ్	ధాత్యభిః	త్య
ధాతే	ధాత్యభ్యామ్	ధాత్యభ్యః	చ
ధాతుః	ధాత్యభ్యామ్	ధాత్యభ్యః	పం
ధాతుః	ధాత్రోః	ధాత్రోజామ్	ప
ధాతురి	ధాత్రోః	ధాతృషు	స

ఏవం నప్తా ఉద్ధాతా కర్తా శాస్తేత్యాదయః

ఓకారాన్తః పుంలిజ్ఞో గోశబ్దః (ఎద్దు) (శ్లో|| 18.)

గాః	గావా	గాః	ప్ర
హేగాః	హేగావా	హేగావః	సం ప్ర
గామ్	గావా	గాః	ద్వి
గవా	గోభ్యామ్	గోభిః	త్య
గవే	గోభ్యామ్	గోభ్యః	చ
గోః	గోభ్యామ్	గోభ్యః	ప
గోః	గవోః	గవామ్	ప
గవి	గవోః	గోషు	స

ఏవం సుద్యోః స్పృత్యోః ఇత్యాద్యోకారాన్తాః.

ఇత్యజన్మ పుంలిజ్ఞ సామాన్య శబ్దాః.

అకారాన్తః స్త్రీలిజ్ఞో రమాశబ్దః (లక్ష్మీ) శ్లో|| 19.

రమా	రమే	రమాః	ప్ర
హేరమే	హేరమే	హేరమాః	సం ప్ర
రమామ్	రమే	రమాః	ద్వి
రమయా	రమాభ్యామ్	రమాభిః	త్య
రమయై	రమాభ్యామ్	రమాభ్యః	చ
రమయాః	రమాభ్యామ్	రమాభ్యః	ప

రమాయాః	రమయోః	రమాణామ్	షష్ఠీ
రమాయామ్	రమయోః	రమాసు	సప్తమీ

ఏషమ్ అమృతా దుర్గా సీతా భామా పద్మానయః.
ఉకారాంతః స్త్రీలింగో మతిశబ్దః (బుద్ధి) (శ్లో॥ 23)

మతిః		మతయః	(ప॥
హేమతే	హేమతీ	హేమతయః	సం
మతిమ్		మతీః	ద్వి॥
మత్యా	మతిభ్యామ్	మతిభిః	త్వ॥
మత్యై, మతయే		మతిభ్యః	చ॥
మత్యాః, మతేః	మతి	మతిభ్యః	ప॥
మత్యాః, మతేః	మత్యోః	మతీనామ్	ప॥
మత్నామ్, మతా	మత్యోః	మతిషు	స॥

ఏషం శ్రుతి స్మృతి బుద్ధి ఘృణి రుచ్యాదయః.
ఉకారాంతః స్త్రీలింగగౌరీ శబ్దః (పార్వతి) (శ్లో॥ 24)

గౌరీ	గౌర్యా	గౌర్యః	ప॥
హేగౌరి	హేగౌర్యా	హేగౌర్యః	సం॥ప॥
గౌరీమ్	గౌర్యా	గౌరీః	ద్వి॥
	గౌరీభ్యామ్	గౌరీభిః	త్వ॥
		గౌరీభ్యః	చ॥
గౌర్యాః		గౌరీభ్యః	ప॥
గౌర్యాః	గౌర్యోః	గౌరీణామ్	ప॥
	గౌర్యోః	గౌరీషు	

ఏషం పత్నీ సఖీ వాణీ పార్వతీ నద్యాదయః.
ఉకారాంతః స్త్రీలింగ ధేనుశబ్దః (అవు) (శ్లో॥ 25.)

ధేనుః	ధేనూ	ధేనవః	(ప్ర॥
	హేధేనూ	హేధేనవః	సం॥ప్ర॥

ధేనుమ్	ధేనూ	ధేనూః	ద్వి॥
ధేన్వా	ధేనుభ్యామ్	ధేనుభిః	త్వ॥
ధేన్వై, ధేనువే	ధేనుభ్యామ్	ధేనుభ్యః	చ॥
ధేన్వాః, ధేన్వోః	ధేనుభ్యామ్	ధేనుభ్యః	పం॥
ధేన్వాః, ధేన్వోః	ధేన్వోః	ధేనునామ్	ప॥
ధేన్వామ్, ధేన్వా	ధేన్వోః	ధేనుషు	

ఏవం తనుః క రేణుః కానుః శ్చాదయః.

ఋకారాంతః స్త్రీలిజ్జో వధూశబ్దః (చిలుది) (శ్లో॥ 25.)

వధూః	వధ్వా	వధ్వః	ప్ర॥
వేవధు	వేవధ్వా	వేవధ్వః	10॥ప్ర॥
వధూమ్	వధ్వా	వధూః	ద్వి॥
వధ్వా	వధూభ్యామ్	వధూభిః	త్వ॥
వధ్వై	వధూభ్యామ్	వధూభ్యః	చ॥
వధ్వాః	వధూభ్యామ్	వధూభ్యః	పం॥
వధ్వాః	వధ్వోః	వధూనామ్	ప॥
వధ్వామ్	వధ్వోః	వధూషు	ప॥

ఏవం తనుః చమూః కిణ్దుః రహ్మయాః ఇత్యాదయః.

ఋకారాంతః స్త్రీలిజ్జ స్వపృశబ్ద (చెల్లెలు) (శ్లో॥ 26.)

స్వసా	స్వసారా	స్వసారః	ప్ర॥
హస్వసః	హస్వసారా	హస్వసారః	సం॥ప్ర॥
స్వసారమ్	స్వసారా	స్వస్మాః	ద్వి॥

తేనం పుంలిజ్జో ధాతృ శబ్దవత్ ॥ స్త్రీలిజ్జ గోశబ్దః పుంలిజ్జోక్త
గోశబ్దవత్ (పు॥ 26.)

అజన్మ స్త్రీలిజ్జ సాధారణశబ్దాః.

అథ అజన్త సపుంసకలిజ్ఞ సాధారణశబ్దః

అకారాన్త సపుంసకలిజ్ఞ ఘలశబ్దః (పండు) (శ్లో || 27.)

ఘలమ్	ఘలే	ఘలాని	ప్ర
హేఘల		హేఘలాని	సం ప్ర
ఘలమ్	ఘలే	ఘలాని	
ఘలేన	ఘలాభ్యామ్	ఘలైః	త్వ
ఘలాయ	ఘలాభ్యామ్	ఘలేభ్యః	చ
ఘలాత్	ఘలాభ్యామ్	ఘలేభ్యః	ప
ఘలస్య	ఘలయోః	ఘలానామ్	ప
ఘలే	ఘలయోః	ఘలేషు	క

ఏవం జ్ఞాన ధన ఇన వచన వదనాదయః

ఇకారాన్త సపుంసకలిజ్ఞో వారిశబ్దః (ఉదకము) (శ్లో || 29.)

వారి	వారిణీ	వారిణి	ప్ర
హేవారే, హేవారి	హేవారిణీ	హేవారిణి	సం ప్ర
వారి	వారిణీ	వారిణి	ద్వి
వారిణా	వారిభ్యామ్	వారిభిః	త్వ
వారిణే	వారిభ్యామ్	వారిభ్యః	చ
వారిణః	వారిభ్యామ్	వారిభ్యః	ప
వారిణః	వారిణోః	వారిణామ్	ప
వారిణి	వారిణోః	వారిషు	స

ఏవం క రాజ్ఞి పాదపాణి హారహరి ఇత్యాదయః,

ఉకారాన్త సపుంసకలిజ్ఞో మధుశబ్దః (తేనె) (శ్లో || 30.)

మధు	మధునీ	మధూని	ప్ర
హేమధో, హేమధు, మధు	హేమధునీ	హేమధూని	సం స
మధు	మధునీ	మధూని	ద్వి

మధునా	మధుభ్యామ్	మధుభిః	త్రి॥
మధునై	మధుభ్యామ్	మధుభ్యః	చ॥
మధునః	మధుభ్యామ్	మధుభ్యః	పం॥
మధునః	మధునోః	మధునామ్	స॥
మధుని	మధునోః	మధుషు	స॥

ఏవ మమ్బు శ్చక్ర జతు ఇత్యాదయః
ఇత్యజన్త నపుంసకలిజ్ఞ సాధారణశబ్దాః.

అథ హలన్త సాధారణశబ్దాః.

చకారాన్తగ్న పుంలిజ్ఞగ్న పయోముక్చబ్దః (మేఘము) (శ్లో ॥ 40.)

పయోముక్ (గ్) *	పయోముచా	పయోముచః
పయోముచమ్	పయోముచా	పయోముచః
పయోముచా	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచే	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచః	పయోముగ్భ్యామ్	పయోముగ్భ్యః
పయోముచః	పయోముచోః	పయోముచామ్
పయోముచి	పయోముచోః	పయోముక్షు

ఏవం జలముక్ సునాక్ ఇత్యాదయః.

జకారాన్తగ్న పుంలిజ్ఞో భిషక్చబ్దః (వైద్యుడు) (శ్లో ॥ 48.)

భిషక్ (గ్) *	భిషజౌ	భిషజః
భిషజమ్	భిషజౌ	భిషజః
భిషజా	భిషగ్భ్యామ్	భిషగ్భ్యః

* హలస్తేఘ * ఏవం చిహ్నితస్థలే సమ్భాగన ప్రథమాః ప్రథమా
విభక్తి వదోబధాః.

	భిషగ్భ్యమ్	భిషగ్భ్యః
భిషజః	భిషగ్భ్యమ్	భిషగ్భ్యః
భిషజః	భిషజోః	భిషజామ్
భిషజి	భిషజోః	భిషజు

ఏవం సుయుక్ బుద్ధ్యక్ తనుప్యక్ ఇత్యాదయః.

తకారాంత్రుః పుంలిప్తో మరుచ్ఛబ్ధః (గాలి) (శ్లో || 41.)

మరుత్	మరుతౌ	మరుతః
మరుతమ్	మరుతౌ	మరుతః
మరుతా	మరుద్భ్యమ్	మరుద్భ్యః
మరుతే	మరుద్భ్యమ్	మరుద్భ్యః
మరుతః	మరుద్భ్యమ్	మరుద్భ్యః
మరుతః	మరుతోః	మరుతామ్
మరుతి	మరుతోః	మరుతు

ఏవం జతుత్ జగ్రత్ దధత్ దధత్ ఇద్ధిజిత్ సోమసుత్ శాస్త్ర
కృత్ దరిద్రత్ శాసత్ చకాసత్ జహ్వత్ భిభ్యత్ బోధువ దిలాగ్దయః

చకారాంత్రుః పుంలిప్తో దివిషచ్ఛబ్ధః (కేల్పు) (శ్లో || 39.)

దివిషత్	దివిషదౌ	దివిషదః
దివిషనమ్	దివిషదౌ	దివిషదః
దివిషదా	దివిషద్భ్యమ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదే	దివిషద్భ్యమ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదః	దివిషద్భ్యమ్	దివిషద్భ్యః
దివిషదః	దివిషదోః	దివిషదామ్
దివిషది	దివిషదోః	దివిషదు

ఏవం శాస్త్రజిత రాజసుత్ క్రివ్యాగ ఇత్యాదయః.

నకారాస్త్యః పుంలిజ్ఞో రాజన్ శబ్దః (తేఁడు) (శ్లో || 34.)

రాజా	రాజానా	రాజానః
హేరాజన్	హేరాజానా	హేరాజానః
రాజానమ్	రాజానా	రాజ్ఞః
రాజ్ఞా	రాజభ్యామ్	రాజభిః
రాజ్ఞా	రాజభ్యామ్	రాజభ్యః
రాజ్ఞః	రాజభ్యామ్	రాజభ్యః
రాజ్ఞః	రాజ్ఞోః	రాజ్ఞామ్
రాజ్ఞీ . రాజని	రాజ్ఞోః	రాజసు

ఏవం మహిమా సుత్రామా ఇత్యాదయః.

నకారాస్త్యః పుంలిజ్ఞో యజ్ఞన్ శబ్దః (సామయాజి, (శ్లో || 34.)

యజ్ఞా	యజ్ఞానా	యజ్ఞానః
హేయజ్ఞాన్	హేయజ్ఞానా	హేయజ్ఞానః
యజ్ఞానమ్	యజ్ఞానా	యజ్ఞానః
యజ్ఞానా	యజ్ఞభ్యామ్	యజ్ఞభిః
యజ్ఞానే	యజ్ఞభ్యామ్	యజ్ఞభ్యః
యజ్ఞానః	యజ్ఞభ్యామ్	యజ్ఞభ్యః
యజ్ఞానః	యజ్ఞనోః	యజ్ఞానామ్
యజ్ఞాని	యజ్ఞనోః	యజ్ఞసు

ఏవం విహకృత్వా పాప్తా ఆత్తా బ్రహ్మ ఇత్యాదయః.

నకారాస్త్యః పుంలిజ్ఞో యశస్విన్ శబ్దః (కీర్తిగలవాఁడు) (శ్లో || 34.)

యశస్వీ	యశస్వీనా	యశస్వీనః
హేయశస్విన్	హేయశస్వీనా	హేయశస్వీనః
యశస్వీనమ్	యశస్వీనా	యశస్వీనః
యశస్వీనా	యశస్విభ్యామ్	యశస్విభిః

శిబిరత్నావళి.

యశస్వినే	యశస్విన్యమ్
యశస్వినః	యశస్విన్యమ్
యశస్వినః	యశస్వినోః
యశస్విని	యశస్వినోః

ఏవం గుణి ధని కరీ శాన్తిశా శాస్త్రీ దోషి ఇత్యాదయః. తత్రరేఫ
పకారాత్పు నకారస్య గత్వం ష్టేయమ్, కరిశౌ కరిణః, దోషిణౌ దోషిణః

వికారాన్తిగ పుంలింగో విచ్ఛిద్ధః (వైశ్యండు) (శ్లో || 45.)

విటౌ (విటౌ) *	విశా	విశః
విశమ్	విశా	విశః
విశా	విద్యాన్యమ్	విద్భిః
విశే	విద్యాన్యమ్	విద్భ్యోః
విశః	విద్యాన్యమ్	విద్భ్యోః
విశః	విశోః	విశామ్
విశి	విశోః	విట్సు, విత్సు

ఏవం మృటౌ భటౌ ఇత్యాదయః.

షకారాన్తిగ పుంలింగో రత్నముట్పబ్ధః (రత్నపుదంగ) (శ్లో || 46)

రత్నముటౌ (ట్) *	రత్నముషా	రత్నముషః
రత్నముపమ్	రత్నముషా	రత్నముషః
రత్నముషా	రత్నముద్యాన్యమ్	రత్నముద్భిః
రత్నముషే	రత్నముద్యాన్యమ్	రత్నముద్భ్యోః
రత్నముషః	రత్నముద్యాన్యమ్	రత్నముద్భ్యోః
రత్నముషః	రత్నముషోః	రత్నముషామ్
రత్నముషి	రత్నముషోః	రత్నముట్సు, (ట్సు)

ఏవం నీలత్విట్ ద్విట్ దేహపుట్ ఇత్యాదయః.

సకారాన్తః పుంలిక్తో వేధశ్శబ్దః (బహు) (శ్లో || 44.)

వేదాః	వేధసా	వేధసః
హేవేధః	హేవేధసా	హేవేధసః
వేదసః	వేధసా	వేధసః
వేధసా	వేధోభ్యామ్	వేధోభిః
వేధసే	వేధోభ్యామ్	వేధోభ్యః
వేధసః	వేధోభ్యామ్	వేధోభ్యః
వేధసః	వేధసోః	వేధసామ్
వేధసి	వేధసోః	వేధస్య

ఏవం చంద్రమాః సు , వాః ఇత్యాదయః

సకారాన్తః పుంలిక్తో విద్యశ్శబ్దః (పండితుడు) (శ్లో || 44.)

విద్యాః	విద్యాంసా	విద్యాంసః
హేవిద్యః	హేవిద్యాంసా	హేవిద్యాంసః
విద్యాంసః	విద్యాంసా	విద్యపః
విదుషా	విద్యద్యామ్	విద్యద్భిః
విదుషే	విద్యద్యామ్	విద్యద్భ్యః
విదుషః	విద్యద్యామ్	విద్యద్భ్యః
విదుషః	విదుషోః	విదుషామ్
విదుషి	విదుషోః	విద్యత్సు

ఏవం నేదివాక్ తస్సినాక్ ఉపేయవాక్

సకారాన్తః పుంలిక్తో మహీరుత్తబ్దః (చెట్టు) (శ్లో || 31.)

మహీరుత్ *	మహీరుపశా	మహీరువాః
మహీరుహమ్	మహీరుపశా	మహీరువాః
మహీరుహః	మహీరుద్యామ్	మహీరుద్భిః
మహీరుహే	మహీరుద్యామ్	మహీరుద్భ్యః

మహీరుహః

మహీరుద్యామ్

మహీరుద్భ్యః

మహీరుహః

మహీరుహాః

మహీరుహమ్

మహీరుహే

మహీరుహాః

మహీరుత్సు (టు)

ఏవం లిట్ దామలిట్ ఇత్యాదయః.

హకారాంత్య పుంలిక్తో ధుచ్ఛబ్దః (పాఠపిదుకువాడు) (శ్లో || 31)

ధుక్, ధుగ్

దుహా

దుహః

దుహమ్

దుహా

దుహః

దుహః

ధుగ్భ్యమ్

ధుగ్భిః

దుహే

ధుగ్భ్యమ్

ధుగ్భ్యః

దుహః

ధుగ్భ్యమ్

ధుగ్భ్యః

దుహః

దుహాః

దుహమ్

దుహే

దుహాః

ధుత్సు, ధుత్సు, ధుత్సు

ఇతి హలంత పుంలిజ సాధారణశబ్దాః

చకారాంత స్త్రీలిక్తో వాచ్ఛబ్దః (వాక్కు) (శ్లో || 48)

వాక్, వాగ్ *

వాచా

వాచః

వాచమ్

వాచా

వాచః

ఇత్యాది సర్వం పయోముచ్ఛబ్దవత్, ఏవం త్వక్, (పు-29.)

జకారాంత స్త్రీజ్జ స్రస్చ్ఛబ్దః (మాలిక)

స్ర

జ్జా

స్రజః

స్రజమ్

జ్జా

స్రజః

ఇత్యాది భిషచ్ఛబ్దవత్ (పు-29.)

హలస్తేషు తకారాంతాః సకారాంతాశ్చ స్త్రీలిక్తే ప్రాయః ఈకారా
 త్తాః స్యుః :— ధీమతీ, భగవతీ, దదతీ, చకాసతీ, కాసతీ జాగ్రతీ,
 భాతీ-భానీ, జహ్వతీ, విభ్యతీ, సున్వతీ తుననీ-తుదతీ రున్దతీ, క్రీణతీ

కుగ్వతీ, చోరయన్తి, భవన్తి, దీవ్యన్తి, పుత్రీయన్తి, చికిర్షన్తి, బోధువతీ ;
వామ్ని, రాష్ట్రీ, మనోహరిణీ, కరిణీ, గుణిణీ ; ఇత్యాదయ స్సర్వేషి గౌరీ
శబ్దవ దోషధ్యాః ॥ హరిత్, పుణ్యకృత్, ఇత్యాదయః కేచిత్ మరుచ్ఛబ్ద
చత్తకారాంతా ఏవ. (పు-30.)

దకారాంతాః ముత్, సమృత్, ఇత్యాదయః దివిషచ్ఛబ్దవత్
క్షయః. (పు-30)

భకారాంతః స్త్రీలింగ కకుచ్ఛబ్దః (దిమ-.)

కకుప్ *	కకుభా	కకుభః
కకుభమ్	కకుభా	కకుభః
కకుభా	కకుబ్భ్యామ్	కకుభిః
కకుభే	కకుబ్భ్యామ్	కకుబ్భ్యః
కకుభః	కకుబ్భ్యామ్	కకుబ్భ్యః
కకుభః	కకుభోః	కకుభామ్
కకుభి	కకుభోః	కకుప్సు.

శేషాంతః స్త్రీలింగో గీర్ణబ్దః (వామ-.) (శ్లో॥ 46) * గీః గీరా-
గీరః । గీరమ్-గీరా-గీరః । గీరా గీర్భ్యామ్-గీర్భిః । గీరే-గీర్భ్యామ్-గీర్భ్యః
గీరే-గీర్భ్యామ్-గీర్భ్యః । గీరః-గీరోః గీరామ్ । గీర-గీరోః-గీర్షు, గీర్షు ॥

ఏవం పూః ధూః ఇత్యాదయః

శకారాంతః స్త్రీలింగో దిక్ష్బద్ధః (దిమ-.) (శ్లో॥ 49)

దిక్* . దిశా - దిశః । దిశమ్ దిశా-దిశః । దిశా-దిగ్భ్యామ్-
దిగ్భిః । దిశే - దిగ్భ్యామ్ - దిగ్భ్యః । దిశః - దిగ్భ్యామ్ - దిగ్భ్యః । దిశ-
దిశోః . దిశామ్ । దిశి-దిశోః-దిక్షు ॥ ఏవం దృక్.

షకారాంతః స్త్రీలింగస్త్విట్టబ్దః (కాంతి) (శ్లో॥ 49.)

త్విట్* - త్విషా - త్విషః । ఇత్యాది సర్వం రత్నముట్టబ్దవత్ ॥
(పు 32) ఏవం ప్రాప్యట్, విపాట్.

సకారాంతః స్త్రీలిప్త స్సుమనశ్శబ్దః (మంచిమనస్సుగల) (పు. 34)
సుమనాః - సుమనసా - సుమనసః । ఇత్యాది సర్వం వేదశబ్దవత్ ।

ఇతి హలంత స్త్రీలిప్త సాధారణశబ్దాః,

చకారాంత నపుంసకలిప్తః సువాక్శబ్దః (మంచివాక్కుగలకులము)
సువాక్ - సువాచీ = సువాణ్చీ । పున స్తద్వత్ । శేషం పయోముక్త
బ్దవత్. (పు. 30)

(తకారాంత నపుంసకలిప్త పచచ్ఛబ్దః (వండునది) (శ్లో || 56.)

పచత్	పచన్తి	పచన్తి
పచత్	పచన్తి	పచన్తి
పచతా	పచద్భ్యామ్	పచద్భిః

శేషం మరుచ్ఛబ్దవత్ (పు-31) ఏవం దీప్యత్, హోరయత్, చీ
ర్షత్ ; ఇత్యాది భృది దివాది ధాతుప్రకృతికా శబ్దాః ; తథా సనాద్య
స్తథాతుషు శప్ ప్రత్యయార్థాశ్చ.

తకారాంత నపుంసకలిప్తో దదచ్ఛబ్దః (ఇచ్చునది) (శ్లో || 56.)

దదత్ *	దదతీ	దదన్తి, దదతి
దదత్	దదతీ	దదన్తి, దదతి
దదతా	దదద్భ్యామ్	దదద్భిః

శేషం మరుద్వత్ । ఏవం జడత్ జాగ్రత్ శాసత్,

తకారాంత నపుంసకలిప్త స్తుదచ్ఛబ్దః (పీడించునది) (శ్లో || 56.)

తుదత్ *	తుదన్తి, తుదతీ	తుదన్తి
తుదత్		తుదన్తి
తుదతా	తుదద్భ్యామ్	తుదద్భిః

శేషం మరుద్వత్ । ఏవం భాత్, ఉల్లసత్, నుదత్.

నకారాన్త నపుంసకలిङ్గో బ్రహ్మశబ్దః. (శ్లో || 51.)

బ్రహ్మ	బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మణి
హేబ్రహ్మ	హేబ్రహ్మణీ	హేబ్రహ్మణి
హేబ్రహ్మ		
బ్రహ్మ	బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మణి
బ్రహ్మణా	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభిః
బ్రహ్మణే	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభ్యః
బ్రహ్మణః	బ్రహ్మభ్యామ్	బ్రహ్మభ్యః
బ్రహ్మణః	బ్రహ్మణోః	బ్రహ్మణామ్
బ్రహ్మణీ	బ్రహ్మణోః	బ్రహ్మసు

ఏవం భర్త కిర్త వర్త శిర్త నర్తే త్యాదయః.

నకారాంతనపుంసకలిङ్గో నామశబ్దః (పేరు) (శ్లో || 51)

నామ	నామ్ని, నామనీ	నామాని
హేనామ	హేనామ్ని, {	హేనామాని
హేనామ	హేనామనీ {	
నామ	నామ్ని, నామనీ	నామాని
నామ్నా	నామభ్యామ్	నామభిః

శేషం రాజక్ శబ్దవత్ (పు-34.) ఏవం ధామ సురాజ దామ వ్యోమే త్యాదయః.

శకారాన్త నపుంసకలిङ్గస్తాదృక్శబ్దః (అటువంటిది.)

తాదృక్	తాదృశీ	తాదృశి
తాదృక్	తాదృశీ	తాదృశి

శేషం దిక్పబ్దవత్ । ఏవం యాదృక్ ఏతాదృక్.

షకారాన్త నపుంసకలిङ్గో రత్నముట్పబ్దః ॥ రత్నముట్ . రత్నిముషీ=రత్నముంషి । పునస్తద్వత్ శేషం పుంవత్ । ఏవం నికత్విత్.

స్వకారాంత నపుంసకలింగో వచశ్చబ్దః (వాక్కు) (శ్లో || 57.)

నచః *	వచసీ	వచాంసి
వచః	వచసీ	వచాంసి
వచసా	వచోభ్యామ్	వచోభిః

శేషం వేద శబ్దవత్ (పు-34.) ఏవం మనః వయః పయః.

హకారాంత నపుంసకలింగో లిట్చబ్దః (ఆస్వాదించునది) (శ్లో || 58)

లిట్	లిహి	లింహి
లిట్	లిహి	లింహి

శేషం మహిరుట్చబ్దవత్ (పు-34)

ఇతి హలంత నపుంసకలింగ సాధారణశబ్దాః.

అథ నర్వ నామశబ్దాః.

నర్వ విశ్వ ఉభ ఉభయ ఉతర ఉతమ ** అన్య † అన్యతర ఇతర త్వ
(త్వత్) సమ సీమ శేమ ‡ పూర్వ పర అవర దక్షిణ ఉత్తర

** ఏతా ప్రత్యయాః. తేన తదంతాః కతర యతర తతర ఏకతర కతమ, యతమ తతమ ఏకతమ ఇత్యాదయో గృహ్యంతే,

† అన్యతరశబ్దవత్ అన్యతమశబ్దో నజ్జేయః. కిన్తు రామవదేవ.

‡ (పూర్వ పర అవర దక్షిణ ఉత్తర అపర అధర ఈ శబ్దములు ఒక వస్తువునకు సంజ్ఞ (పేరు) అయినప్పుడును; న్యవస్థ (వ్యవస్థ=ఇది దీని కంటే పూర్వము, ఇది దీనికంటే పరము, లేక ఉత్తరము దక్షిణము అను వ్యవధినియమము) లేనప్పుడును; రామశబ్దమునలె తెలియఁదగినవి. మఱియు సదృశాగ్ధ మైన సమశబ్దమును, జ్ఞాతిధనవాచక మైన స్వశబ్దమును, బాహ్య, ఐస్వర్య, శిష్టాగ్రహ మైన అన్తర శబ్దంబును; రామశబ్దమువలె తెలియఁబ యును.)

అపర అధర స్వ అన్తర త్యద్ తద్ యద్ ఏతద్ ఇదమ్ అదస్ ఏక ద్వి
యష్టద్ అస్తద్ భవత్ కిమ్ ఇతి || 3౫ || ఏషాం లిజ్జత్రయేఽక్రమేణ
రూపభేదాక్ వత్సామః. తథాహి ;—

అకారాంతః పుంలిజ్జ స్సర్వశబ్దః (అంతయు) (శ్లో || 4.)

సర్వః	సర్వా	సర్వే
హేసర్వ	హేసర్వా	హేసర్వే
సర్వమ్	సర్వా	సర్వాక్
సర్వేణ	సర్వాభ్యామ్	సర్వైః
సర్వస్మై	సర్వాభ్యామ్	సర్వేభ్యః
సర్వస్తాత్	సర్వాభ్యామ్	సర్వేభ్యః
సర్వస్య	సర్వయోః	సర్వేషామ్
సర్వస్త్విక్	సర్వయోః	సర్వేషు

ఏవం విశ్వ కతర కతమ అన్యతర అన్య ఇతర త్వ సమ సీమ శబ్దానాం
రూపాణి జ్ఞేయాని.

అకారాంతః పుంలిజ్జో నిత్యుండివివచనా న్త ఉభయశబ్దః. (రెండు.)

ఉభా	ఉభా	ఉభాభ్యామ్	ఉభాభ్యామ్
	ఉభయోః	ఉభయోః	(శ్లో 5.)

అకారాంత పుంలిజ్జ ఉభయశబ్దో ద్వివిచరహితః. (రెండువయవ
ములు గలది) ప్ర॥ ఉభయః-ఉభయే || సం॥ ప్ర॥ హేఉభయః=హేఉభయే ।
ద్వి॥ ఉభయమ్ - ఉభయాక్ । తృ॥ ఉభయేన.ఉభయైః । చ॥ ఉభయ
స్మై-ఉభయేభ్యః । పం॥ ఉభయస్తాత్ = ఉభయేభ్యః । ష॥ ఉభయస్య
ఉభయేషామ్ । స॥ ఉభయస్త్విక్ . ఉభయేషు । (శ్లో || 5.)

అకారాంతః పుంలింగో నేమశబ్దః (సగము) (శ్లో॥ 5.)

ప్ర॥ నేనః నేమా నేమే, నేమాః
సం॥ప్ర॥ హే నేమ హే నేమా హే నేమే, హే నేమాః.
ఇయా నేన వి శేషః శేషం సర్వవత్.

అకారాంతః పుంలింగః పూర్వశబ్దః (పూర్వము) (శ్లో॥ 6)

పూర్వః	పూర్వా	పూర్వే, పూర్వాః	ప్ర॥
హేపూర్వ	హేపూర్వా	హేపూర్వే, హేపూర్వాః	సం॥ప్ర॥
పూర్వమ్	పూర్వ	పూర్వాః	ద్వి॥
	పూర్వభ్యామ్	పూర్వైః	తృ॥
పూర్వైః	పూర్వభ్యామ్	పూర్వేభ్యః	చ॥
పూర్వస్తాత్, } పూర్వత్	పూర్వభ్యామ్	పూర్వేభ్యః	పం॥
పూర్వస్య	పూర్వయోః	పూర్వేషామ్	ష॥
పూర్వస్మిన్,	పూర్వయోః	పూర్వేషు	
పూర్వే			

ఏవం పర అవర దక్షిణ అపర ఉత్తర అధర స్వ అన్తర ఏతే
తుల్యరూపాః.

అకారాంతః పుంలింగ స్పృశ్యవాచకో నిత్యైకవచనాన్త ఏకశబ్దః,
** (ఒకఁడు.) (శ్లో॥ 7) ప్ర॥ ఏకః-సం॥ప్ర॥ హేఏక. ద్వి॥ ఏకమ్
తృ॥ ఏకేన - చ॥ఏకస్మై పం॥ ఏకస్తాత్ - ష॥ ఏకస్య-స॥ ఏకస్మిన్.
ఇకారాంతఃపుంలింగో నిత్యేంద్రియవచనాన్తో *ద్విశబ్దః (ఇద్దఱు)

** శ్లో॥ ఏకోఽన్యార్థే ప్రధానేచ ప్రథమే కేవలే తథా సాధా
రణే సమానేఽర్థే సప్త్యాయాశ్చ ప్రయుజ్యతే ।

* అస్య సంజ్ఞాత్వే ఉపసర్జనత్వేచ ద్విః ద్వి ద్వియః ఇతి హరిశబ్ద
పదేన రూపాణి జ్ఞేయాని - ఏవం సర్వాదిగణపతితానాం సంజ్ఞోపస
ర్జనీభూతానాం సర్వనామసంజ్ఞాప్రయుక్త కార్యం నాస్తి॥ భవచ్ఛబ్ద
హలన్తవి శేషశబ్దేషు వ్యక్యతే.

(శ్లో॥ 11.) ప్ర॥ ద్వౌ-ద్వి॥ ద్వౌ-త్వ॥ ద్వాభ్యామ్-చ॥ ద్వాభ్యామ్-
పం॥ ద్వాభ్యామ్-ష॥ ద్వయోః-స॥ ద్వయోః.

దకారాంతః పుంలిజ్జస్తచ్చబ్దః (వాఁడు) యచ్చబ్దశ్చ (ఏవఁడు.)

సః	తా	తే	యః	యా	యే
తమ్	తా	తాన్	యమ్	యా	యాన్
తేన	తాభ్యామ్	తైః	యేన	యాభ్యామ్	యైః
తస్మై	తాభ్యామ్	తేభ్యః	యస్మై	యాభ్యామ్	యేభ్యః
తస్మాత్	తాభ్యామ్	తేభ్యః	యస్మాత్	యాభ్యామ్	యేభ్యః
తస్య	తయోః	తేషామ్	యస్య	యయోః	యేషామ్
	తయోః	తేషు	యస్మిన్	యయోః	యేషు

దకారాంతః పులింజ్జస్త్యచ్చబ్దః (వాఁడు) స్యః-త్వా-త్యై-త్వమ్-త్వా
త్యాన్. ఏవం తచ్చబ్దవత్. (శ్లో॥ 38.)

దకారాంతః పుంలిజ్జ ఏతచ్చబ్దః (వీఁడు) (శ్లో॥ 39.)

ఏషః	ఏతా	ఏతే
ఏతమ్, ఏనమ్	ఏతా. ఏనా	ఏతాన్, ఏనాన్
ఏతేన, ఏనేనః	ఏతాభ్యామ్	ఏతైః
ఏతస్మై	ఏతాభ్యామ్	ఏతేభ్యః
ఏతస్మాత్	ఏతాభ్యామ్	ఏతేభ్యః
ఏతస్య	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతేషామ్
	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతేషు

దకారాంతః పుంలిజ్జో యుష్టచ్చబ్దః (నీవు) (39.)

త్వమ్	యువామ్	యుయమ్
త్వామ్, త్వా	యువామ్, వామ్	యుష్టాన్, వా
త్వయా	యువాభ్యామ్	యుష్టాభ్యః

కుభ్యమ్, తే	యువాభ్యామ్, వామ్	యుష్మభ్యమ్, వః
త్వత్	యువాభ్యామ్	యుష్మత్
తవ, తే	యువయోః, వామ్	యుష్మాకమ్, వః
త్వయి	యువయోః	యుషాసు

దకారాంత్య పుంలిङ్గౌఽస్తచ్చబ్దః (నేను) (ప్లో || 39.)

అహమ్	ఆవామ్	వయమ్
మామ్, మా	ఆవామ్, నా	అస్తాక్, నః
మయా	ఆవాభ్యామ్	అస్తాభిః
మహ్యమ్, మే	ఆవాభ్యామ్, నా	అస్తభ్యమ్, నః
మత్	ఆవాభ్యామ్	అస్తత్
మమ, మే	ఆవయోః, నా	అస్తాకమ్, నః
మయి	ఆవయోః	అస్మాసు

అనయో ర్యష్టదస్త చ్చబ్దయోః లిङ్గత్రయేపి ఏతా స్యేవ రూపా
జీతి శ్లేయమ్.

మకారాంత్య పుంలిङ్గ్య కిమ్శబ్దః (ఎవడు?) (ప్లో || 33.)

ప్ర॥ కః - కా - కే - ద్వి॥ కమ్ . కా - కాక్ . తృ॥ కేన - కా
భ్యామ్ . కైః . చ॥ కన్త్రై - కాభ్యామ్ - కేభ్యః . ప॥ కస్తాత్ - కా
భ్యామ్ - కేభ్యః . ప॥ కస్య - కయోః - కేషమ్॥ స॥ కస్మిక్ - కయోః
కేషు॥ *

* అసాకల్యార్థక చిత్, చనే త్వవ్యయయోగేః—ప్ర॥ కశ్చిత్—
కాచిత్ - కేచిత్. ద్వి॥ కశ్చిత్ - కాచిత్ - కాంశ్చిత్ తృ॥ కేనచిత్.
కాభ్యాశ్చిత్. కైశ్చిత్, చ॥ కన్త్రైచిత్ - కాభ్యాశ్చిత్ - కేభ్యశ్చిత్.
ప॥ కస్తాచ్చిత్ - కాభ్యాశ్చిత్ - కేభ్యశ్చిత్. ప॥ కస్యచిత్ - కయో
శ్చిత్ - కేషాశ్చిత్. స॥ కస్మింశ్చిత్ - కయోశ్చిత్ - కేషుచిత్. ఏవం
దనయోగేపి బోధ్యమ్.

మకారాంతః పుంలిజ్జ ఇదమ్ శబ్దః (వీడు) (33.)

అయమ్	ఇమా	ఇమే
ఇమమ్, ఏనమ్	ఇమా, ఏనా*	ఇమాన్, ఏనాన్
అనేన, ఏనేన	ఆభ్యామ్,	ఏభిః
అన్యై	ఆభ్యామ్	ఏభ్యః
అన్యై	ఆభ్యామ్	ఏభ్యః
అన్య	అనయోః, ఏనయోః	ఏనామ్
	అనయోః, ఏనయోః	ఏషు

సకారాంతః పుంలిజ్జోఽదశ్శబ్దః (వీడు) (శ్లో॥ 44)

అసౌ	అమూ	అమీ
అమమ్	అమూ	అమూన్
అమనా	అమూభ్యామ్	అమీభిః
అమన్యై	అమూభ్యామ్	అమీభ్యః
అమన్యై	అమూభ్యామ్	అమీభ్యః
అమన్య	అమయోః	అమీనామ్
అమన్య	అమయోః	అమీషు

ఇతి సర్వనామ్నాం పుంసి రూపాణి.

ఆకారాంతః స్త్రీలిజ్జస్సర్వా శబ్దాః. (శ్లో॥ 20.)

సర్వా	సర్వ	సర్వాః
హేసర్వ	హేసర్వ	హేసర్వాః

* కిచ్చితార్థం విధాతు ముపాత్తస్య కార్యంతరం విధాతుం
పున రుపాదాన మన్వాదేశ ఇత్యుచ్యతే. తస్మిన్నర్థే ఇద మేతచ్ఛబ్దయోః
ఏనాదేశోభవతి ద్వితీయాయాం టాప్రత్య యాన్ ప్రత్యయయోః పరతః
అనేన వ్యాకరణ మధీమ్; ఏనం ఛన్దోఽధ్యాసే అనయోః పవిత్రం
మలమ్. ఏనయోః ప్రభూతం స్య" ఇతి

సర్వామ్	సర్వ	సర్వాః
సర్వయా	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభిః
సర్వస్యై	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభ్యః
సర్వస్యాః	సర్వాభ్యామ్	సర్వాభ్యః
సర్వస్యః	సర్వయోః	సర్వానామ్
సర్వస్యామ్	సర్వయోః	సర్వాసు

ఏవం విశ్వా ప్రభృతి (శ్లో॥ 21.) అన్యన్తానాం రూపాణి, ఆకారాన్తః స్త్రీలింగో నిత్యంద్వివచనాన్త ఉభాశబ్దః ఉభే, ఉభే, ఉభాభ్యామ్, ఉభాభ్యామ్, ఉభాభ్యామ్, ఉభయోః, ఉభయోః.

బ్దః సర్వాంతో బోధ్యః, సంఖ్యార్థేతు నిత్యైకవచనాన్తః
యథా :- ఏకా, ఏకామ్, ఏకయా, ఏకస్యే, ఏకస్యాః, ఏకస్యాః;
ఏకస్యామ్ (శ్లో॥ 21.)

ఉభయశబ్దస్య పుంసీవ వచననియమః రూపాణితు సర్వాంతో.

ఇకారాన్తః స్త్రీలింగో ద్విశబ్దః-ద్వే, ద్వే, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్, ద్వాభ్యామ్.

దకారాన్తః స్త్రీలింగ స్తచ్చబ్దః (అది) యచ్చబ్దశ్చ (శ్లో॥ 48.)

సా	తా	యా	యే	యాః
తామ్	తాః	యామ్	యే	యాః
తయా	తాభ్యామ్	యాభ్యామ్	యాభ్యామ్	యాభిః
తస్యై	తాభ్యామ్	యాభ్యామ్	యాభ్యామ్	యాభ్యః
తస్యాః	తాభ్యామ్	యాభ్యామ్	యాభ్యామ్	యాభ్యః
తస్యాః	తయోః	యాసామ్	యాసామ్	యాసామ్
తస్యామ్	తయోః	యాసు	యాసు	యాసు

స్యా త్యే త్యాః-ఇతి త్యచ్చబ్ద స్తచ్చబ్దవత్.

దకారాంతః స్త్రీలింగ ఏతద్బ్ధః (ఈమె) (స్తో || 46)

ఏష	ఏతే	ఏనాః
ఏతామ్, ఏనామ్	ఏతే, ఏనే	ఏతాః, ఏనాః
ఏతయా, ఏనయా	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభిః
ఏతస్యై	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభ్యః
ఏతస్యాః	ఏతాభ్యామ్	ఏతాభ్యః
ఏతస్యాః	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతాసామ్
ఏతస్యామ్	ఏతయోః, ఏనయోః	ఏతాసు

మకారాంతః స్త్రీలింగ కిమ్శబ్దః (నతె) ప్ర || కా-కే-కాః

ద్వి|| కామ్ - కే-కాః | తృ|| కయా - కాభ్యామ్ - కాభిః | చ|| కస్యై |
కాభ్యామ్ - కాభ్యః | ప|| కస్యాః - కాభ్యామ్ - కాభ్యః | ష|| కస్యాః-
కయోః - కాసామ్ | స|| కస్యామ్ - కయోః - కాసు.*

మకారాంతః స్త్రీలింగ ఇదమ్శబ్దః (ఈమె) (స్తో || 46)

ఇయామ్	ఇమే	ఇమాః
ఇమామ్ ఏనామ్	ఇమే, ఏనే	ఇమాః, ఏనాః
ఇనయా, ఏనయా	ఇభ్యామ్	ఇభిః
ఇస్యై	ఇభ్యామ్	ఇభ్యః
ఇస్యాః	ఇభ్యామ్	ఇభ్యః
	ఇనయోః, ఏనయోః	ఇసామ్
ఇస్యామ్	ఇనయోః, ఏనయోః	ఇసు

సకారాంతః స్త్రీలింగోఽదశ్శబ్దః (ఈమె) (స్తో || 49.)

అసా	అమా	అమాః
అమామ్	అమా	అమాః
అమయా	అమాభ్యామ్	అమాభిః
అమస్యై	అమాభ్యామ్	అమాభ్యః

* చిహ్నాః:—కాచిత్ - కేచిత్ - కాశ్చిత్. ఇత్యాది.

అమూష్యః
అమూష్యః
అమూష్యమ్

అమూభ్యామ్
అమయోః
అమయోః

అమూభ్యః
అమూషామ్
అమూషు

ఇతి సర్వనామ్నాం స్త్రీలింగదూపాణి.

అకారాంత నపుంసకలింగ స్సర్వశబ్దః. (శ్లో॥ 20.)

సర్వమ్
హేసర్వ
సర్వమ్

సర్వ
హేసర్వ
సర్వ

సర్వాణి
హేసర్వాణి
సర్వాణి

శేషం పుంసత్, ఏవం విశ్వాదీనాం పూర్వాగీనాం నవానాం పశ్చాత్తా
సప్తమ్యేక వచనయోః పుంసీన రూపద్వయమ్. ఏకోభోభయ శబ్దానాంతు
ఘంలింగ వచేవ నియమః. ఉభశబ్దస్య స్త్రీలింగదూపాణి.

అకారాంత నపుంసకలింగ కతరశబ్దః (శ్లో॥ 27.) కతరత్ - కత
రే - కతరాణి । కతరత్ - కతరాణి । శేషంపుంసత్ - ఏవం కతవ
త్, ఇతరత్, అన్యతరత్ ॥ అన్యతమశబ్దస్తు, అన్యతమమ్ - అన్యతమే -
న్యతమాని. ఇతి ఘశబ్దవదోద్భవః.

దకారాంత నపుంసకలింగస్తచ్చబ్దః (అది) తత్ - తే - తాని । పునస్త
ద్వత్ - శేషంపుంసత్ (పు-42) ఏవం ల్యత్ - యత్.

దకారాంత నపుంసకలింగ ఏతచ్చబ్దః । ప్ర॥ ఏతత్ - ఏతే - ఏతాని
ద్వి॥ ఏతత్ - ఏతే - ఏతాని, ఏనత్ - ఏనే-ఏనాని- శేషంపుంసత్. (పు-42)

మకారాంత నపుంసకలింగ కిమ్శబ్దః (ఏది?) ప్ర॥ కిమ్ - కి
మాని - ద్వి॥ కిమ్ - కే - కాని । శేషంపుంసత్ - (పు-43.)

చిక్కోగే - ఇచ్చిత్ - కేచిత్ - కానిచిత్ పునస్తద్వత్, శేషం
పున్యత్. (పు-44)

మకారాంత నపుంసకలిజ్ఞ ఇదమ్ శబ్దః । ప్ర॥ ఇదమ్-ఇమే-ఇమాని ।
ద్వి॥ ఇదమ్, ఏవమ్-ఇమే, ఏనే - ఇమాని, ఏనాని । శేషం పుంసత్.

సకారాంత నపుంసకలిజ్ఞోదశ్శబ్దః (ఇది) ప్ర॥ అదః - ఆమూ -
ఆమాని । ద్వి॥ అదః - ఆమూ - ఆమాని - శేషః పుంసత్. ఇతి స్వ
నామ్నాం నపుంసకరూపాణి... ఇతి సర్వనామ శబ్దాః. —

అథాజన్మ విశేషశబ్దాః.

అకారాంతఃపుంలిజ్ఞో ద్వితీయశబ్దః (రెండవవాడు)) శ్లో॥ 7.) తృతీ
యావిధ క్తిపర్యంతం రామసత్ - విశేషస్తు.

చ. { ద్వితీయనైత్ } ద్వితీయాభ్యామ్

ప॥ { ద్వితీయస్తాత్ } ద్వితీయాభ్యామ్

ష॥ ద్వితీయస్య ద్వితీయయోః ద్వితీయానామ్

స॥ { ద్వితీయసిక్ } ద్వితీయయోః ద్వితీయేషు

ఏవం తృతీయశబ్దస్యాపి రూపాణి బోధ్యాని.

అకారాంతఃపుంలిజ్ఞః ప్రథమశబ్దః (శ్లో॥ 7-8) ప్రథమః-ప్రథమా-
ప్రథమే - ప్రథమాః । స॥ ప్ర॥ హేప్రథమ - హేప్రథమా-హేప్రథమే,
హేప్రథమాః ॥ శేషం రామసత్ ఏవం చరమః ద్వితీయః అల్పః అర్ధః కల
పయః.

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో నిర్జరశబ్దః (వేల్పు) శ్లో॥ 8.)

ప॥ నిర్జరః { నిర్జరసా } నిర్జరసః {
నిర్జరా } నిర్జరాః }

	హేనిర్జర	{ హేనిర్జరసా హేనిర్జరా	హేనిర్జరసః హేనిర్జరాః
వి॥	{ నిర్జరసమ్ నిర్జరమ్	నిర్జరసా నిర్జరా	నిర్జరసః నిర్జరాన్
తృ॥	{ నిర్జరసా నిర్జరేణ	నిర్జరాభ్యామ్	నిర్జరైః
చ॥	{ నిర్జరసే నిర్జరాయ	నిర్జరాభ్యామ్	నిర్జరేభ్యః
ప॥	{ నిర్జరసః నిర్జరాత్	నిర్జరాభ్యామ్	
ష॥	{ నిర్జరసః నిర్జరస్య	నిర్జరసోః నిర్జరయోః	నిర్జరసామ్ నిర్జరాణామ్
న॥	{ నిర్జరసి నిర్జరే	నిర్జరసోః నిర్జరయోః	నిర్జరేషు

అకారాంత్య పుంలింగ్య పాః శబ్దః (పాదము)

ప్ర॥	పాదః	పాదౌ	పాదాః
సం॥	ప్ర॥ హేపాద	హేపాదౌ	హేపాదాః
ద్వి॥	పాదమ్	పాదౌ	{ పదః* పాదాన్
తృ॥	{ పదా పాదేన	పద్యాభ్యామ్ పాదాభ్యామ్	పద్భిః పాదైః

* పాద, దంత, నాసికా, మాస, హృదయ, నిశా, అస్పృక్, యూష, దోష, యక్ష్మత్, శక్యత్, ఉదక, ఆస్య, మాంస, పృథువాః, సాను - త్వేషాం శసాదౌ రూపద్వయమ్, రితః ప్రాక్తనస్వాది పశ్చాత్తవచనేషు ప్రకృతిరూపం సావృత్తిః. వికృతిరూపస్తు ప్రయోగ మనుస్మృత్యే ప్రయోజ్యమ్.

చ॥	{ పదే పాదాయ	{ పద్యాభ్యామ్ పాదాభ్యామ్	{ పద్యః పాదేభ్యః
పం॥	{ పదః పాదాత్	{ పద్యాభ్యామ్ పాదాభ్యామ్	{ పద్యః పాదేభ్యః
ప॥	{ పదః పాదస్య	{ పదోః పాదయోః	{ పదామ్ పాదానామ్
స॥	{ పది పాదే	{ పదోః పాదయోః	{ పత్ను పాదేషు

అకారాంతః పుంలింగో దన్తశబ్దః (సలు) (హో || 8.)

క్ష॥ దన్తః	దన్తా	దన్తాః
ద్వి॥ దన్తమ్	దన్తా	{ దన్తః దన్తాన్
త॥	{ దత్తా దన్తేన	{ దద్యః దన్తేభ్యః
చ॥	{ దత్తే దన్తాయ	{ దద్యః దన్తేభ్యః
పం॥	{ దత్తః దన్తాత్	{ దద్యః దన్తేభ్యః
ప॥	{ దత్తః దన్తస్య	{ దత్తామ్ దన్తానామ్
	{ దత్తి దన్తే	{ దత్ను దన్తేషు

అకారాంతః పుంలింగో మాసశబ్దః (నెల) (హో || 8.)

ప॥ మాసః	మాసా	మాసాః
ద్వి॥ మాసమ్	మాసా	{ మాసః మాసాన్

తృ॥	{ మాసా మాసేన	{ మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	{ మాభిః మానైః
చ॥	{ మాసే మాసాయ	{ మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	{ మాభ్యః మాసేభ్యః
పం॥	{ మాసః మాసాత్	{ మాభ్యామ్ మాసాభ్యామ్	{ మాభ్యః మాసేభ్యః
ష॥	{ మాసః మాసస్య	{ మాసోః మాసయోః	{ మాసామ్ మాసానామ్
స॥	{ మాసి మాసే	{ మాసోః మాసయోః	{ మాసు మాసేషు

అకారాంత్య పుంలింగో యూషశబ్దః (కవ్యము)

ప్ర॥	యూషః	యూషా	యూషాః
ద్వి॥	యూషమ్	యూషా	{ యూష్యః యూషాకా
తృ	{ యూష్టా యూష్టేణ	{ యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	{ యూషభిః యూషైః
చ॥	{ యూష్టే యూషాయ	{ యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	{ యూషభ్యః యూషేభ్యః
పం॥	{ యూష్టః యూషాత్	{ యూషభ్యామ్ యూషాభ్యామ్	{ యూషభ్యః యూషేభ్యః
ష॥	{ యూష్టః యూషస్య	{ యూష్టోః యూషయోః	{ యూష్టామ్ యూషాణామ్
స॥	{ యూష్టి యూషణి యూషే	{ యూష్టోః యూషయోః	{ యూషసు యూషేషు

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో ద్వ్యహ్నశబ్దః (శ్లో || 9.)

స॥ { ద్వ్యహ్ని
ద్వ్యహని
ద్వ్యహ్న } ద్వ్యహ్నయోః ద్వ్యహ్నాషు

శేషం రామపత్ ఏవం వ్యహ్న స్సాయాహ్నశ్చ.

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో విశ్వపాశబ్దః (జగత్పాలకుఁడు) (శ్లో || 10.)

ప్ర॥ విశ్వపాః *	విశ్వపా	విశ్వపాః
ద్వి॥ విశ్వపామ్	విశ్వపా	విశ్వపః
త్వ॥ విశ్వపా	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభిః
చ॥ విశ్వపే	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపాభ్యః
పం॥ విశ్వపః	విశ్వపాభ్యామ్	విశ్వపా భ్యః
ష॥ విశ్వపః	విశ్వపాః	విశ్వపామ్
స॥ విశ్వపి	విశ్వపాః	విశ్వపాసు

ఏవం సోమపాద్యాకారాన్ బ్రూః.

అకారాంతః పుంలిజ్ఞో హాహశబ్దః (గర్భయ్యఁడు)

ప్ర॥ హాహః *	హాహా	హాహః
ద్వి॥ హాహమ్	హాహా	హాహాః
త్వ॥ హాహ	హాహాభ్యామ్	హాహాభిః
చ॥ హాహై	హాహాభ్యామ్	హాహాభ్యః
పం॥ హాహః	హాహాభ్యామ్	హాహాభ్యః
ష॥ హాహః	హాహాః	హాహామ్
స॥ హాహై	హాహాః	హాహాసు

ఇకారాంతః పుంలిజ్ఞో నిత్యం బహువచనాంతః కతిశబ్దః (ఎన్ని)

(శ్లో || 10.) ప్ర॥ కతి-ద్వి॥ కతి-త్వ॥ కతిభిః చ॥ కతిభ్యః-పం॥ కతి
భ్యః-ష॥ కతీనామ్-స॥ కతిషు - అయం త్రిషు లిక్లేష్వపి తుల్యరూపః
(శ్లో || 2.)

ఇకారాన్తగ్రుంలిజగ్రు పతిశబ్దో హరివత్-వి శేషస్తు.

పత్య	పతిభ్యామ్	పతిభిః	త్య॥
పత్యే	పతిభ్యామ్	పతిభ్యః	చ॥
పత్యః	పతిభ్యామ్	పతిభ్యః	పం॥
పత్యః	పత్యోః	పతీనామ్	
పత్యై	పత్యోః	పతిషు	

ఇకారాన్తగ్రు పుంలిజగ్రుస్సభిశబ్దః (చెలికాడు) (శ్లో॥ 10.)

సఖా*	సఖాయా	సఖాయః
హేసుసఖే	హేసుసఖాయా	హేసుసఖాయః
సఖాయమ్	సఖాయా	సఖీక
సఖ్యా	సఖిభ్యామ్	సఖిభిః
సఖ్యే	సఖిభ్యామ్	సఖిభ్యః
సఖ్యః	సఖిభ్యామ్	సఖిభ్యః
సఖ్యః	సఖ్యోః	సఖీనామ్
సఖ్యై		

ఇకారాన్తః పుంలిజగ్రో నిత్యం బహువచనాన్త స్త్రిశబ్దః. (ముగ్గురు)
(శ్లో॥ 11) ప్ర॥ త్రయః. ద్వి॥ త్రీక. త్య॥ త్రిభిః. చ॥ త్రిభ్యః.
పం॥ త్రిభ్యః. ష॥ త్రయాణామ్. స॥ త్రిషు.

*అస్య తత్పురుషాన్త త్వే రామవద్రూపమ్. రామస్య సఖా=రామ
సఖః రామసఖౌ రామసఖాః. ఎవంకృష్టసఖః ॥ కిస్మధారయ బహు
ప్రీహకా చ విశేషః :—శోభన స్సఖా-సుసఖా సుసఖాయకా సుసఖాయః
సం॥ హేసుసఖే = ద్వి॥ సుసఖాయం సుసఖాయకా - సుసఖీక. సుసఖి
నేత్యాది శేషం హరివత్. ఏవమ్ - అతిశయితః సఖా అతిసఖా - పరమః
సఖా యస్య సః పరిమసఖా ఇత్యాదయః సఖీ మతిక్రాంతౌః త్రిసఖిః.
అయం హరివదేవ బోధ్యః.

ఈకారాన్తగ్రపుంలిజ్ఞో వాతప్రమిశబ్దః. (గాలిని కొలుచువాఁడు)

వాతప్రమిః	వాతప్రమ్యా	వాతప్రమ్యః
హే వాతప్రమిః	హే వాతప్రమ్యా	హే వాతప్రమ్యః
వాతప్రమిమ్	వాతప్రమ్యా	వాతప్రమిన్
వాతప్రమ్యా	వాతప్రమిభ్యామ్	వాతప్రమిభిః
వాతప్రమ్యే	వాతప్రమిభ్యామ్	వాతప్రమిభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమిభ్యామ్	వాతప్రమిభ్యః
వాతప్రమ్యః	వాతప్రమ్యోః	వాతప్రమ్యామ్
వాతప్రమి	వాతప్రమ్యోః	వాతప్రమిషు

ఏఁం యాన్త్యనేనేతి యయీః (మాగ్నియు) సాతి లోక మితి
పపేః (సూర్యుఁడు) ఇత్యాదయః ॥ క్విబన్తవాతప్రమిశబ్దస్య తు, అమి,
శసి, జౌ, చ విశేషః. ద్వి ॥ ఏ ॥ వాతప్రమ్యమ్, ద్వి ॥ బ ॥ వాతప్రమ్యః, న॥ ఏ ॥
వాతప్రమ్యః, శేషం పూర్వవత్.

ఈకారాన్తగ్ర పుంలిజ్ఞో బహుశ్రేయసీశబ్దః (మిక్కిలి

శ్రేయస్సుగలవాఁడు.) (శ్లో ॥ 2)

బహుశ్రేయసీ	బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయస్యః
హే బహుశ్రేయసి	హే బహుశ్రేయస్యా	హే బహుశ్రేయస్యః
బహుశ్రే	బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీన్
బహుశ్రేయస్యా	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభిః
బహుశ్రేయస్యై	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభ్యః
బహుశ్రేయస్యః	బహుశ్రేయసీభ్యామ్	బహుశ్రేయసీభ్యః
	బహుశ్రేయస్యోః	బహుశ్రేయసీనామ్
బహుశ్రేయస్యామ్	బహుశ్రేయస్యోః	బహుశ్రేయసీషు

ఏవ మితిలక్ష్మీశబ్దః. (సంపద నతిక్రమించినవాఁడు.)

ప్రథమాయాం విశిష్యతే. అతిలక్ష్మీః అతిలక్ష్యైః అతిలక్ష్యైః

ఈకారాంత్య పుంలిప్త్య ప్రధీశబ్దః. (ధ్యానించువాడు.) (శ్లో || 13.)

ప్రధీః	ప్రధ్యా	ప్రధ్యః
ప్రధ్యమ్	ప్రధ్యా	ప్రధ్యః
ప్రధ్యా	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభిః
ప్రధ్యే	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభ్యః
ప్రధ్యః	ప్రధీభ్యామ్	ప్రధీభ్యః
	ప్ర	ప్రధ్యామ్
ప్రధ్య	ప్రధ్యోః	ప్రధీషు

ఏవం గ్రామణీః సేనానీః ఉన్నీః అగ్రణీః ఇత్యాదయః ఏషాం నీశబ్దాంతానాం సప్తమ్యాం విశేషః - గ్రామణ్యామ్ గ్రామణ్యోః గ్రామణీషు. కుమారీ మిచ్ఛా కుమారీవాచరిన్ వా బ్రాహ్మణః కుమారీ. అయం బహుశ్రేయసీవత్. ద్వితీయాయాం విశేషః కుమార్యం - కుమార్యో - కుమార్యః. ఇతి.

ఈకారాంత్య పుంలిప్త్య స్పృధీశబ్దః (జ్ఞానముగలవాడు) (శ్లో || 13.)

స్పృధీః	స్పృధీయకా	స్పృధీయః
హే స్పృధీః	హే స్ప	హే స్పృధీయః
స్పృధీయమ్	స్పృధీయకా	స్పృధీయః
స్పృధీయా	స్పృధీభ్యామ్	స్పృధీభిః
స్పృధీయే	స్పృధీభ్యామ్	స్పృధీభ్యః
స్పృధీయః	స్పృధీభ్యామ్	స్పృధీభ్యః
స్పృధీయః	స్పృధీయోః	స్పృధీయామ్
స్పృధీయ	స్పృధీయోః	స్పృధీషు

ఏవం సుద్ధధీః - సుక్తీః - యవక్త్రీః. నీః ఇత్యాదయః. నీశబ్దస్య సప్తమ్యాం విశేషః - నియాం నియోః నీషు.

	(తోష్టారా	(తోష్టారః
హే(తోష్టారా	హే(తోష్టారా	హే(తోష్టారః
(తోష్టారమ్	(తోష్టారా	(తోష్టరాణా
, (తోష్టనా	(తోష్టభ్యామ్	(తోష్టభ్యః
(తోష్టే), (తోష్టవే	(తోష్టభ్యామ్	(తోష్టభ్యః
(తోష్టః, (తోష్టః	(తోష్టభ్యామ్	(తోష్టభ్యః
{ (తోష్టః)	{ (తోష్టే)ః}	(తోష్టనావాచే
{ (తోష్టః)	{ (తోష్టైః)}	
{ (తోష్టరి)	{ (తోష్టోః)}	(తోష్టమ
{ (తోష్టా)	{ తో }	

హూహూః *	హూహ్వా	హూహ్వాః
హూహూమ్	హూహ్వా	హూహూక్
హూహ్వ	హూహూభ్యామ్	హూహూభిః
	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః
హూహ్వాః	హూహూభ్యామ్	హూహూభ్యః
హూహ్వాః	హూహ్వాః	హూహ్వామ్
హూహ్వ	హూహ్వాః	హూహూషు

చమూమత్రిక్రానః అతిచమూః (నేననత్రిక్రమించిననాఁడు) ప్ర॥
 అతిచమూః - సం॥ ప్ర॥ హే అతిచమూ - చ॥ అతిచమ్యై సం॥ ప॥ అతి
 చమ్యై ప॥ ౨॥ అతిచమూనామ్ - సం॥ అతిచమ్యై. కేప॥ హూ
 హూవత్.

స్వభూః	స్వభువో	స్వభువః
హేస్వభూః	హేస్వభువో	హేస్వభువః

స్వభవమ్	స్వభవ	స్వభవః
స్వభవా	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభిః
స్వభవే	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభ్యః
స్వభవః	స్వభూభ్యామ్	స్వభూభ్యః
స్వభవః	స్వభువోః	స్వభువామ్
స్వభవి	స్వభువోః	స్వభుషు

ఏవ మాతృభూః, స్వయమ్యాభిః ఇత్యాదయో భూశబ్దాంతాః, లూక-
కటప్రూః ఇత్యాదయశ్చ॥ పర్వాభ్యాదయశ్చత్వారోహూహూవత్. ద్వితీ-
యా యాం విశేషః - పర్వాభ్యమ్ - పర్వాభ్య - పర్వాభ్యః. (శ్లో॥ 25.)

ఋకారాంతః పుంలింగః పితృశబ్దః (తండ్రి) (16.)

ఁ॥ పిత	పితరా	పితరః	} శేషం ధాతృవత్
సం॥ హేపితః	హేపితరా	హేపితరః	
ద్వి॥ పితరమ్	పితరా	పితౄణామ్	

ఏవం జామాతృ భ్రాతృదయః సృశబ్దస్యతు ప్తప్యామేవ విశేష-
నుః, న్రోః—సృశామ్, ప॥ శేషం పితృవత్.

అల . ఇ=కామః యేన సః స్మృతేః - ఏకారాంతః పుంలింగ
స్మృతేశ్శబ్దః (స్మరింపబడిన కాముడుగలవాడు) (శ్లో॥ 17.)

స్మృతేః	స్మృతయా	స్మృతయః
హేస్మృతే	హేస్మృతయా	
స్మృతయమ్	స్మృతయా	స్మృతయః
స్మృతయా	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతైః
స్మృతయే	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతైః
స్మృతేః	స్మృతేభ్యామ్	స్మృతేభ్యః
స్మృతేః	స్మృతయోః	స్మృతయామ్
స్మృతయి	స్మృతయోః	స్మృతేషు

ఏవ మి నా సహ వర్తత ఇతి సేః ఇత్యాదయో బోధ్యాః.

వికారాన్తః పుంలిజ్ఞోరైశబ్దః (ధనము) (స్లో || 17.)

రాః *	రాయా	రాయః
రాయమ్	రాయా	రాయః
రాయా	రాభ్యామ్	రాభిః
రాయే	రాభ్యామ్	రాభ్యః
రాయః	రాభ్యామ్	రాభ్యః
రాయః	రాయోః	రాయామ్
రాయి	రాయోః	రాసు

ఔకారాన్తః పుంలిజ్ఞో గ్గౌశబ్దః (చంద్రుడు) (స్లో || 18.)

గ్గౌః *	గ్గావౌ	గ్గావః
గ్గావమ్	గ్గావౌ	గ్గావః
గ్గావా	గ్గాభ్యామ్	గ్గాభిః
గ్గావే	గ్గాభ్యామ్	గ్గాభ్యః
గ్గావః	గ్గాభ్యామ్	
గ్గావః	గ్గావోః	గ్గావామ్
గ్గావి	గ్గావోః	గ్గావు

ఏవం-సునౌ ఇత్యాదయః -- ఇత్యజన్తపుంలిజ్ఞ విశేషశబ్దాః:-

ఆకారాన్తా అహ్ అహ్ అహ్ అహ్ శబ్దాః మాతృవాచ
కాః రమాశబ్దవద్యోధ్యాః. (పు 31-32) విశేషస్తు - హే అహ్ - హే
అహ్ - హే అహ్ - ఏవం హే అహ్ - హే అహ్.

ఆకారాన్తః స్త్రీలిజ్ఞః పూర్వోత్తరాశబ్దః చతుర్థీ మరభ్య విశి
ష్యతే. శేషం రమానత్.

పూర్వోత్తరైశ్చ
పూర్వోత్తరాయై } పూర్వోత్తరాభ్యామ్ పూర్వోత్తరాభ్యః

పూర్వోత్తరస్యాః పూర్వోత్తరాయాః	}	పూర్వోత్తరాభ్యామ్	పూర్వోత్తరాభ్యః
పూర్వోత్తరస్యాః పూర్వోత్తరాయాః	}	పూర్వోత్తరయోః	{ పూర్వోత్తరాసామ్ పూర్వోత్తరాణామ్
పూర్వోత్తరస్యామ్ పూర్వోత్తరాయామ్	}	పూర్వోత్తరయోః	పూర్వోత్తరాసు

అకారాస్తః స్త్రీలింగోద్వితీయాశబ్దః. (రెండవది) శ్లో॥ 22)

ద్వితీయస్యై ద్వితీయాయై	}	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయాభ్యః	చ.
ద్వితీయస్యాః ద్వితీయాయాః	}	ద్వితీయాభ్యామ్	ద్వితీయాభ్యః	పం
ద్వితీయాయాః	}		ద్వితీయానామ్	ప.
ద్వితీయస్యామ్ ద్వితీయాయామ్	}	ద్వితీయయోః	ద్వితీయాసు	స

శేషం రమాశబ్దవత్, ఏవం తృతీయాశబ్దః.

అకారాస్తః స్త్రీలింగో జరాశబ్దః. (ముగ్ధలితనము.) (శ్లో॥ 22.)

జరా	జరసా	జరసః	}	ప్ర॥
	జరే	జరాః		
హేజరే	హేజరసా	హేజరసః	}	సం॥ప్ర॥
	హేజరే	హేజరాః		
జరసమ్	జరసా	జరసః	}	ద్వి॥
జరామ్	జరే	జరాః		
జరసా	జరాభ్యామ్	జరాభ్యః		తృ
జరయా				
జరసే	జరాభ్యామ్	జరాభ్యః		చ॥
జరాయై				

జరసః	}	జరాభ్యామ్	జరాభ్యః	పం॥
జరాయాః				
జరసః	}	జరసోః	జరసామ్	ష॥
జరాయాః		జరయోః	జరాణామ్	
జరసి	}	జరసోః	జరాసు	స॥
జరాయామ్		జరయోః		

అకారాన్తః స్త్రీలిజ్జో నాసికాశబ్దః రమావత్. (ముక్కు) (హ్లో॥ 22.)

నాసికామ్	నాసికే	నసః, నాసికాః	ద్వి॥
నసా	నోభ్యామ్	నోభ్యః	}
నాసికయా	నాసికాభ్యామ్	నాసికాభ్యః	
నసే	నోభ్యామ్	నోభ్యః	}
నాసికాయై	నాసికాభ్యామ్	నాసికాభ్యః	
నసః	నోభ్యామ్	నోభ్యః	}
నాసికాయాః	నాసికాభ్యామ్	నాసికాభ్యః	
నసః	నసోః	నసామ్	}
నాసికాయాః	నాసికయోః	నాసికానామ్	
నసి	నసోః	నస్సు	}
నాసికాయామ్	నాసికయోః	నాసికాసు	

అకారాన్తః స్త్రీలిజ్జోనిశాశబ్దః రమావత్ (రాత్రి) (హ్లో॥ 22.)

నిశామ్	నిశే	నిశః, నిశాః.	ద్వి॥
నిశా	నిడాభ్యామ్	నిడ్భ్యః.	}
నిశయా	నిశాభ్యామ్	నిశాభ్యః	
నిశే	నిడాభ్యామ్	నిడ్భ్యః	}
నిశాయై	నిశాభ్యామ్	నిశాభ్యః	
నిశః	నిడాభ్యామ్	నిడ్భ్యః.	}
నిశాయాః	నిశాభ్యామ్	నిశాభ్యః.	

నిశః	}	నిశోః	}	నిశామ్.
నిశాయాః	}	నిశయోః	}	నిశానామ్.
నిశః	}	నిశోః	}	నిట్తు, నిట్టు.
నిశాయామ్	}	నిశయోః	}	నిశాసు.

పృతనాశబ్దస్య ద్వితీయాబహువచన మారభ్య రమాశబ్దన స్మరుచ్చ
బ్దవచ్చ రూపాణి జేయాని. (నేన) పృతనామ్ - పృతనే - పృతః
పృతనాః, పృతా, పృతనయా - పృద్భ్యామ్, పృతనాభ్యామ్ - పృద్భిః,
పృతనాభిః॥ పృతే, పృతనాయై ఇత్యాది.

గోపాశబ్దః పుంలింగోక్తవిశ్వపాశబ్దంత (పు 52.)

ఇకారాంతః స్త్రీలింగ స్త్రీశబ్దః - నిత్యం బహువచనాంతః, తిస్రః
తిస్రః తిస్సభిః తిస్సభ్యః తిస్సభ్యః తిస్సజామ్ తిస్సఘ.

ఈకారాంతః స్త్రీలింగోలక్షీతశబ్దః (సరి) (స్లో॥ 24)

లక్షీతః - లక్ష్యే - లక్ష్యః. శేషం గారీపత్,

ఈకారాంతః స్త్రీలింగ స్త్రీశబ్దః (అడుది.)

స్త్రీ	స్త్రీయా	స్త్రీయాః
హస్త్రీ	హస్త్రీయా	హస్త్రీయాః
స్త్రీయమ్	స్త్రీయా	{ స్త్రీయాః
		స్త్రీభ్యః
	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభిః
స్త్రీయై	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీభ్యః
స్త్రీయాః	స్త్రీభ్యామ్	స్త్రీజామ్
	స్త్రీయోః	స్త్రీఘ
స్త్రీయామ్	స్త్రీయోః	

ఈకారాంతః స్త్రీలింగ శ్శబ్దః. (లక్షీత.)

శ్రీయామ్	శ్రీయా	శ్రీయాః
	శ్రీయా	శ్రీయాః

శ్రియా	శ్రిభ్యామ్	శ్రిభిః
శ్రియై, శ్రియే	శ్రిభ్యామ్	శ్రిభ్యః
శ్రియాః, శ్రియః	శ్రిభ్యామ్	శ్రిభ్యః
శ్రియాః	శ్రియోః	శ్రిణామ్
శ్రియః		శ్రియామ్
శ్రియామ్, శ్రియి	శ్రియోః	శ్రిషు

సుధీశబ్దస్యతు సుష్టుధీరితి విగ్రహే ప్రపత్ మతాన్తరేతు పుంసత్, ప్రధీశబ్దస్యతు ప్రకృష్టధీరితి విగ్రహే లక్ష్మీప్రసత్ అమి శసించ ప్రధ్యమ్. ప్రధ్య ఇతివి శేషః మతాన్తరేతు భాషితపుంసత్త్వా త్పుంసద్రూపమ్॥ నీశబ్దః సుధీశబ్దవత్, సప్తమ్యాం విశేషః. నియామ్ నియోః నీషు. ప్రీః, భీః, ధీః, ఇత్యాదయః శ్రివదేవ బోధ్యాః.

ఊకారాంతః స్త్రిలింగోభూతబ్దః (కనుబామ) (శ్లో॥ 25)

భూః*	భువా	భువః
భువమ్	భువౌ	భువః
భువా	భూభ్యామ్	భూభిః
భువై, భువే	భూభ్యామ్	భూభ్యః
భువాః, భువః	భూభ్యామ్	భూభ్యః
భువాః	భువోః	భూణామ్
భువః		భువామ్
భువామ్, భువి	భువోః	భూషు

ఏనంసుభూః ఇత్యాదయోఽభాషితపుంసకాః.

ఋకారాంతః స్త్రిలింగే ఈకారాంతా భవన్తి. కర్తృ-భోక్తృ-గర్తృ ఇత్యాదయః గౌరీశబ్దవత్ జ్ఞేయాః. మాతృశబ్దః పితృశబ్దవత్ - శసి-మాతృః. ఇయానేన విశేషః (శ్లో॥ 26.) ద్యౌశబ్దః గౌరీశబ్దవత్॥ నాశబ్దః గ్లాశబ్దవత్॥ రాఃపుంసత్॥—ఇత్యజన్మస్త్రిలింగ విశేషశబ్దాః—

అకారాంతః నపుంసకలింగోఽజరశబ్దః. (ముదిమిలేనిది.)

అజరమ్*	అజరసీ } అజరే }	అజరాంసి } అజరాణి }	(స॥
అజరస్యమ్ } అజరమ్ }	అజరసీ } అజరే }	అజరాంసి } అజరాణి }	ద్వి॥

శేషం నిష్ఠరశబ్దవత్. (పు. 48.) (హ్లో॥ 28.)

అకారాంతః నపుంసకలింగో హృదయశబ్దః (టొమ్ము)

హృదయమ్	హృదయే	హృదయాని
హేహృదయ	హేహృదయే	హేహృదయాని
హృదయమ్	హృదయే	హృన్తి, హృదయాని
హృదా } హృదయేన }	హృద్యామ్ } హృదయాభ్యామ్ }	హృద్భిః } హృదయైః }
హృదే } హృదయాయ }	హృద్యామ్ } హృదయాభ్యామ్ }	హృద్భ్యః } హృదయేభ్యః }
హృదః } హృదయాత్ }	హృద్యామ్ } హృదయాభ్యామ్ }	హృద్భ్యః } హృదయేభ్యః }
హృదః } హృదయస్య }	హృదోః } హృదయయోః }	హృదామ్ } హృదయానామ్ }
హృది } హృదయే }	హృదోః } హృదయయోః }	హృత్సు } హృదయేషు }

అకారాంతః నపుంసకలింగ ఆస్యశబ్దః (ముఖము.)

ఆస్యమ్	ఆస్యే	ఆస్యాని
హేఆస్య	హేఆస్యే	హేఆస్యాని
ఆస్యమ్	ఆస్యే	ఆస్యాని, ఆస్యాని
ఆస్మా }	ఆసభ్యామ్ }	ఆసభిః }
ఆస్యేన }	ఆస్యాభ్యామ్ }	ఆస్యైః }

ఆస్మే	ఆసభ్యామ్	ఆసభ్యః
ఆస్మాయ	ఆస్మాభ్యామ్	ఆస్యేభ్యః
ఆస్మః	ఆసభ్యామ్	ఆసభ్యః
ఆస్మాత్	ఆస్మాభ్యాః	ఆస్యేభ్యః
ఆస్మః	ఆస్మః	ఆస్మామ్
ఆస్యస్య	ఆస్యయోః	ఆస్మావామ్
ఆస్మి, ఆసః	ఆస్మః	ఆససు
ఆస్యే,	ఆస్యయోః	ఆస్యేషు

అకారాంతః పుంసకలిజ్ఞ ఉదకశబ్దః (జంము.)

ఉదకం	ఉదకే	ఉదకాని
హేఉదక	హేఉదకే	హేఉదకాని
ఉదకమ్	ఉదకే	ఉదాని, ఉదకాని
ఉద్దా	ఉదభ్యామ్	ఉదభిః
ఉదకేన	ఉదకాభ్యామ్	ఉదక్తైః
ఉద్దే	ఉదభ్యామ్	ఉదభ్యః
ఉదకాయ	ఉదకాభ్యామ్	
ఉద్భుః	ఉదభ్యామ్	ఉదభ్యః
ఉదకాత్	ఉదకాభ్యామ్	ఉదకేభ్యః
ఉద్భుః	ఉద్భోః	ఉద్భామ్
ఉదకస్య	ఉదకయోః	ఉదకానామ్
ఉద్భి, ఉదని	ఉద్భోః	ఉదసు
ఉదకే	ఉదకయోః	ఉదకేషు

అకారాంతపుంసకలిజ్ఞో మాంసశబ్దః (మాంసము)

మాంసమ్	మాంసే	మాంసాని
హేమాంస	హేమాంసే	హేమాంసాని
మాంసమ్	మాంసే	మాంసి, మాంసాని

మాంసా	}	మామభ్యమ్	}	మామ్భిః	}
మాంసేన	}	మాంసాభ్యామ్	}	మాంసైః	}
మాంసే	}	మామభ్యమ్	}	మామ్భ్యః	}
మాంసాయ	}	మాంసాభ్యామ్	}	మాంసేభ్యః	}
మాంసః	}	మామభ్యమ్	}	మామ్భ్యః	}
మాంసాత్	}	మాంసాభ్యామ్	}	మాంసేభ్యః	}
మాంసః	}	మాంసోః	}	మాంసామ్	}
మాంసస్య	}	మాంసయోః	}	మాంసానామ్	}
మాంసి	}	మాంసోః	}	మాంస్సు	}
మాంసే	}	మాంసయోః	}	మాంసేషు	}

ప్రథితభౌ భాషితపుంస్కః—అత స్తస్య తృతీయామరభ్య అజాది
విభిక్తా పుంవత్ క్లిబ్బచ్చ రూపం బోధ్యమ్.

ప్రధ్యా, ప్రథి	ప్రథిభ్యామ్	ప్రథిభిః
ప్రధ్యే, ప్రథినే		ప్రథిభ్యః
ప్రథ్యః, ప్రథినః		ప్రథిభ్యః
ప్రథ్యః	ప్రథి	ప్రధ్యామ్
ప్రథినః	ప్రథినోః	ప్రథినామ్
ప్రథ్యి	ప్రథోః	ప్రథిషు
ప్రథిని	ప్రథినోః	

ఇకారాంతః నపుంసక లిङ్గ సుధితభౌ (మంచిబుద్ధిగలది.)

సుధియా, సుధినా	సుధిభ్యామ్	సుధిభిః
సుధియే, సుధినే	సుధిభ్యామ్	సుధిభ్యః
సుధియః, సుధినః	సుధిభ్యామ్	సుధిభ్యః
సుధియః	సుధియోః	సుధియామ్
సుధినః	సుధినోః	సుధినామ్
సుధియి	సుధియోః	సుధిషు
సుధిని	సుధినోః	

ఇకారాంతనపుంసకలిజ్ఞోఽనాదిశబ్దః (మొదలులేనిది) (శ్లో॥ 29.)

అనాగయే } అనాదినే }	అనాదిభ్యామ్	అనాదిభ్యః	చ॥
అనాదేః } అనాదినః }	అనాదిభ్యామ్	అనాదిభ్యః	చ॥
అనాదేః } అనాదినః }	అనాద్యోః } అనాదినోః }	అనాదీనామ్	చ॥
అనాదౌ } అనాదిశి }	అనాద్యోః } అనాదినోః }	అనాదిషు	

శీషం వాతినత్, ఏకం సభిశబ్దః.

ద్విశబ్దస్త్రీలింగవత్ (పు-14) త్రశబ్దస్తు-త్రీణి-త్రీణి-త్రభిః-త్రిభ్యః-
త్రస్యః-త్రయాణామ్-త్రిషు.

ఇకారాంతనపుంసకలిజ్ఞో దధిశబ్దః (పెరుగు) (శ్లో॥ 30.)

దధి	దధీ	దధీని
హేదధే, హేదధి	హేదధీ	హేదధీని
దధి	దధీ	దధీని
దధ్వా	దధిభ్యామ్	దధిభిః
దధ్వే	దధిభ్యామ్	దధిభ్యః
దద్మః	దధిభ్యామ్	
దద్మః	దధ్నోః	దద్నామ్
దద్మి, దధి	దధ్నోః	దధిషు

ఏకం సక్తి, అక్షి, అస్తి ఇత్యాయః. ఇతీదంతాః

ఉకారాంతనపుంసకలిజ్ఞ స్సానుశబ్దః. (కొండచటియ)

సాను	సాను	సానుని
హేసానో, హేసాను	హేసానునీ	హేసానుని

అథ హాలన్త పుంలిజ్జ విశేషశబ్దాః

చకారాన్తః పుంలిజ్జః ప్రాకృబ్జః. (పూర్విమడు.)

*ప్రాజ్	ప్రాజ్	ప్రాజ్
ప్రాజ్	ప్రాజ్	ప్రాచః
ప్రాచా	ప్రాగ్భామ్	ప్రాగ్భిః
ప్రాచే	ప్రాగ్భామ్	ప్రాగ్భిః
ప్రాచః	ప్రాగ్భామ్	ప్రాగ్భిః
ప్రాచః	ప్రాచోః	ప్రాచామ్
ప్రాచి	ప్రాచోః	ప్రాచు

చకారాన్తః పుంలిజ్జః ప్రత్యక్బ్జః. (జ్ఞానాత్మ.) (శ్లో॥ 40.)

*ప్రత్యజ్	ప్రత్యజ్	ప్రత్యజ్
ప్రత్యజ్	ప్రత్యజ్	ప్రతీచః
ప్రతీచా	ప్రత్యగ్భామ్	ప్రత్యగ్భిః
ప్రతీచే	ప్రత్యగ్భామ్	ప్రత్యగ్భిః
ప్రతీచః	ప్రత్యగ్భామ్	ప్రత్యగ్భిః
ప్రతీచః	ప్రతీచోః	ప్రతీచామ్
ప్రతీచి	ప్రతీచోః	ప్రత్యక్షు

ఏవం సమ్యజ్, సన్యజ్, విష్యద్యజ్, దేషద్యజ్, అద్యద్యజ్
సర్వద్యజ్ ఇత్యాదయః.

చకారాన్తః పుంలిజ్జ ఉదక్బ్జః. (నవీమడు.)

*ఉదజ్	ఉదజ్	ఉదజ్
ఉదజ్	ఉదజ్	ఉదీచః
ఉదీచా	ఉదగ్భామ్	ఉదగ్భిః
ఉదీచి	ఉదీచోః	ఉదక్షు

ప్ర.
ద్వి.
త్వ.
స.

శేషం ప్రత్యక్బ్జదత్.

గకారాస్త్రపు పుంలిప్తస్థిర్యక్షబ్ధః (అడ్డముగా నడచువాఁడు)

[illegible]

పేషా వేస ప్రాజార్థ కాళ్ళుధాల్సన త్వే తు కతిపయిరూపాణి
భిష్టజ్ఞయగా. —

చకారాస్త్ర పుంలిక్ష్మ (పాణి ౩.౧౦.)

[illegible]

శ్రీమం పూనాదీ ప్రత్యక్షాదయః. (శ్లో॥ 40.)

చకారాస్త్రః పుగలిద్దస్సుశ్చబ్ధః. (భద్రక.డు.)

[illegible]

హాలన. పుంలిజ్జ

సువృశ్చిః	సువృడాభ్యైమ్	సువృశ్చ్యైః
సువృశ్చిః	సువృశ్చిః	సువృశ్చిమ్
సువృశ్చి	సువృశ్చిః	సువృత్తిన్ (అన్)

(చ. పుం-గ) అముముయశ్చబ్దః. (వీరిం బూజించువాడు)

* అముముయశ్	అముముయశ్చౌ	అముముయశ్చ్యైః
అముముయశ్చమ్	అముముయశ్చౌ	అముముఈచః
అముముఈచా	అముముయగ్భ్యైమ్	అముముయగ్భ్యైః
అముముఈచే	అముముయగ్భ్యైమ్	అముముయగ్భ్యైః
అముముఈచః	అముముయగ్భ్యైమ్	అముముయగ్భ్యైః
అముముఈచః	అముముఈచోః	అముముఈచామ్
అముముఈచి	అముముఈచోః	అముముయత్స

జకారాన్తగ్ల పుంలిజ్జోయశ్చబ్దః (కలసివవాడు)

* యుజ్	యుజ్శ్	యుజ్శ్
యుజ్శ్మ్	యుజ్శ్	యుజః
యుజా	యుగ్భ్యైమ్	యుగ్భ్యైః
యుజే	యుగ్భ్యైమ్	యుగ్భ్యైః
యుజః	యుగ్భ్యైమ్	యుగ్భ్యైః
యుజః		యుజామ్
యుజి	యుజోః	

జకారాన్తగ్ల పుంలిజ్జగ్ల పరివ్రాబ్దబ్దః. (యతి). (శ్లో॥ 37)

* పరివ్రాట్		పరివ్రాజః
పరివ్రాజమ్	పరివ్రాజౌ	పరివ్రాజః
పరివ్రాజా	పరివ్రాడాభ్యైమ్	పరివ్రాడ్భ్యైః
పరివ్రాజే	పరివ్రాడాభ్యైమ్	పరివ్రాడ్భ్యైః
పరివ్రాజః	పరివ్రాడాభ్యై	పరివ్రాడ్భ్యైః

పరివ్రాజః

పరివ్రాజోః

పరివ్రాజామ్

పరివ్రాజః

పరివ్రాజోః

{ పరివ్రాజ్ఞుః.
పరివ్రాజ్ఞుః.

ఏవం పరివ్రాజానాం పఞ్చ శబ్దాః.

జకారాంతః పుంలింగో విశ్వరాట్పుటః. (38.)

* విశ్వరాట్

విశ్వరాజా

విశ్వరాజః

విశ్వరాజమ్

విశ్వరాజా

విశ్వరాజః

విశ్వరాజా

విశ్వరాజ్యామ్

విశ్వరాజే

విశ్వరాజ్యామ్

విశ్వరాజ్యః

విశ్వరాజః

విశ్వరాజ్యామ్

విశ్వరాజ్యః

విశ్వరాజః

విశ్వరాజ

విశ

విశ్వరాట్పు. (టు)

జకారాంతః పుంలింగో భట్టః. (నంటవాడు.)

భట్ట

* భట్ట

భట్టమ్

భట్టా

భట్టే

భట్టః

భట్టః

భట్టః

భట్టా

భట్ట్యామ్

భట్ట్యామ్

భట్ట్యామ్

భట్ట

భట్టో

భట్టః

భట్ట్యః

భట్ట్యః

భట్ట్యామ్

భట్ట (టు)

జకారాంతః పుంలింగ స్సుగళ శబ్దః. (శ్లో || 39.)

* సుగళ

సుగళా

సుగళః

(ప.

సుగళమ్

సుగళా

సుగళః

స్వ.

సుగళా

సుగళ్యామ్

సుగళ్యః

స్వ.

సుగణో	సుగణాభ్యైమ్	సుగణాభ్యైః	చ.
సుగణః	సుగణాభ్యైమ్	సుగణాభ్యైః	ప్ర.
సుగణః	సుగణోః	సుగణామ్	ష.
సుగణి	సుగణోః	సుగణ్యు	
		సుగణ్యు	

ఏవం సుగాత్, (చక్కఁగ లెక్కచేయువాఁడు).

తకారాన్తః పుంలిజ్జో మహచ్ఛబ్దః (పూజ్యుఁడు.)

మహాన్	మహాన్తా	మహాన్తః
హేమహాన్	హేమహాన్తా	హేమహాన్తః
మహాన్తమ్	మహాన్తా	మహతః
మహతా	మహదాభ్యైమ్	మహద్భ్యైః
మహతే	మహదాభ్యైమ్	మహద్భ్యైః
మహతః	మహదాభ్యైమ్	మహద్భ్యైః
మహతః	మహతోః	మహతామ్
మహతి	మహతోః	మహత్సు

తకారాన్తః పుంలిజ్జో భవచ్ఛబ్దః. (శ్లో॥ 41.)

*భవన్	భవన్తా	భవన్తః
భవన్తమ్	భవన్తా	భవతః
భవతా	భవదాభ్యైమ్	భవద్భ్యైః
	శేషం మహద్వత్.	

తకారాన్తః పుంలిజ్జో ధీమచ్ఛబ్దః. మహద్వత్. (బుద్ధిమంతుఁడు.)

ధీమాన్	ధీమన్తా	ధీమన్తః
హేధీమన్	హేధీమన్తా	హేధీమన్తః
ధీమన్తమ్	ధీమన్తా	ధీమతః
	ఏవం మఘవాన్, భవాన్.	

కారాన్తః పుంలిన్గో ల్గ్నిమచ్చబ్జః. (అగ్నిచిలుకువాఁడు)

అగ్నిమార్, అగ్నిచాద్	అగ్నిమభౌ	అగ్నిమధః
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమభౌ	అగ్నిమధః
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్	అగ్నిమద్భ్యః
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్
అగ్నిమచ్చమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్	అగ్నిమద్యాగ్మమ్

కారాన్తః పుంలిన్గో స్సుపాచ్చబ్జః. (మందిపాదముగల)

సుపాల్, సుపాద్	సుపాదౌ	సుపాదః
సుపాదమ్	సుపాదౌ	సుపాదః
సుపాదమ్	సుపాద్యాగ్మమ్	సుపాద్భ్యః
సుపాదమ్	సుపాద్యాగ్మమ్	సుపాద్యాగ్మమ్
సుపాదమ్	సుపాద్యాగ్మమ్	సుపాద్యాగ్మమ్
సుపాదమ్	సుపాద్యాగ్మమ్	సుపాద్యాగ్మమ్
సుపాదమ్	సుపాద్యాగ్మమ్	సుపాద్యాగ్మమ్
సుపాదమ్	సుపాద్యాగ్మమ్	సుపాద్యాగ్మమ్

కారాన్తః పుంలిన్గో భుచ్చబ్జః. (తెలిసిరావాఁడు)

భుల్, భుద్	భుభౌ	భుభః
భుచ్చమ్	భుభౌ	భుభః
భుచ్చమ్	భుద్యాగ్మమ్	భుద్భ్యః
భుచ్చమ్	భుద్యాగ్మమ్	భుద్యాగ్మమ్
భుచ్చమ్	భుద్యాగ్మమ్	భుద్యాగ్మమ్
భుచ్చమ్	భుద్యాగ్మమ్	భుద్యాగ్మమ్
భుచ్చమ్	భుద్యాగ్మమ్	భుద్యాగ్మమ్
భుచ్చమ్	భుద్యాగ్మమ్	భుద్యాగ్మమ్

నకారాస్త్యః పుంలిజ్ఞః ప్రతిదివక్షాశబ్దః. (ఎదురుగ క్రిడిండువాఁడు.)

ప్రతిదివా*	ప్రతిదివానా	ప్రతిదివానః
ప్రతిదివానమ్	ప్రతిదివానా	ప్రతిదీన్నః
ప్రతిదీవ్వా	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభిః
ప్రతిదీవే	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీన్నః	ప్రతిదివభ్యామ్	ప్రతిదివభ్యః
ప్రతిదీవ్వు	ప్రతిదీవ్వుః	ప్రతిదీవ్వామ్
ప్రతిదీవ్వి	ప్రతిదీవ్వుః	ప్రతిదివసు.

నకారాస్త్యః పుంలిజ్ఞః పూషక్షాశబ్దః. (సూర్యుఁడు.) (శ్లో॥ 83.)

పూషా	పూషణౌ	పూషణః
హేపూషక్షా	హేపూషణౌ	హేపూషణః
పూషణమ్	పూషణౌ	పూష్ణః
పూష్ణా	పూషభ్యామ్	
పూష్ణే	పూషభ్యామ్	పూషభ్యః
పూష్ణః	పూషభ్యామ్	పూషభ్యః
పూష్ణః	పూష్ణః	పూష్ణామ్
పూష్ణః, పూషణి	పూష్ణః	పూషసు

ఏన మర్యమా. (శ్లో॥ 84.)

నకారాస్త్యః పుంలిజ్ఞో వృత్రహక్షాశబ్దః. (ఇంద్రుఁడు.) (శ్లో॥ 85.)

వృత్రహా		వృత్రహణః
హేవృత్రహక్షా	హేవృత్రహణౌ	హేవృత్రహణః
వృత్రహణమ్	వృత్రహణౌ	వృత్రహ్నుః
వృత్రహ్నా	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభిః
వృత్రహే	వృత్రహభ్యామ్	వృత్రహభ్యః
వృత్రహ్నుః		వృత్రహభ్యః

శబ్దరత్నావళి.

ప్రతిష్ఠా	ప్రతిష్ఠాః	ప్రతిష్ఠామ్
ప్రతిష్ఠా	ప్రతిష్ఠాః	ప్రతిష్ఠామ్
ప్రతిష్ఠాః	ప్రతిష్ఠాః	ప్రతిష్ఠాః

నకారాంతఃపుంలింగో మధుచ్ఛబ్దః (ఇందుఁడు)

మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః
మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః	మధుచ్ఛబ్దః

నకారాంతఃపుంలింగః శబ్దః శబ్దః. (పక్క) (శ్లో || ౧౫.)

శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః
శబ్దః	శబ్దః	శబ్దః

నకారాంతఃపుంలింగో అర్ధశబ్దః (గుణము)

అర్ధశబ్దః	అర్ధశబ్దః	అర్ధశబ్దః
అర్ధశబ్దః	అర్ధశబ్దః	అర్ధశబ్దః
అర్ధశబ్దః	అర్ధశబ్దః	అర్ధశబ్దః

అర్వతా	అర్వదాభ్యమ్	అర్వ
అర్వతే	అర్వదాభ్యమ్	అర్వద్యభ్యః
అర్వతః	అర్వదాభ్యమ్	అర్వద్యభ్యః
అర్వతః	అర్వద్యోః	అర్వశామ్
అర్వతి	అర్వద్యోః	అర్వత్సు

నకారాంతఃపుంశ్చో యువకశబ్దాః. (తరుణుఁడు.)

యువా	యువానా	యువానః
హేయుక్	హేయువానా	హేయువానః
యువానమ్	యువానా	యువానః
యూనా	యువభ్యామ్	యువభ్యః
యూనే	యువభ్యామ్	యువభ్యః
యూనః	యువభ్యామ్	యువభ్యః
యూనః	యూనోః	యూనామ్
యూని	యూనోః	యువసు

వకారాంతః పుంలిక్ష్ణ శబ్దశబ్దాః (నూర్తము)

పథాః	పథానా	పథానః
హేపథాః	హేపథానా	హేపథానః
పథానమ్	పథానా	పథః
పథా	పథిభ్యామ్	పథిభ్యః
పథే	పథిభ్యామ్	పథిభ్యః
పథః	పథిభ్యామ్	పథామ్
పథః	పథోః	పథామ్
పథి	పథోః	పథిషు

ఎవం మథాః (కర్షణము)

నకారాస్త్రః పుంలింగ బుభుక్షిక్ శబ్దః. (ఇంద్రుఁడు) శ్లో 35.)

బుభుక్షా	బుభుక్షాః	బుభుక్షాణః	ప్ర॥
హేబుభుక్షిక్	హేబుభుక్షాః	హేబుభుక్షాణః	సం॥
బుభుక్షాణమ్	బుభుక్షాణౌ	బుభుక్షః	ద్వి॥
బుభుక్షా	బుభుక్షిభ్యామ్	బుభుక్షిభిః	త్వ॥
బుభుక్షే	బుభుక్షోః	బుభుక్షీషు	స॥

ఇత్యాదిపదైశ్ శబ్దవత్ - నకారాస్త్రః పుంలింగో నిత్యం బహువచనా
స్త్రః పశ్చాత్తద్యః - పశ్చ - పశ్చ - పశ్చభిః - పశ్చభ్యః - పశ్చభ్యః -
సశ్చానామ్ - పశ్చసు॥ ఏవం సప్తకా, నవకా, దశకా, శబ్దా బోధ్యాః -
అప్తకా శబ్దస్యతు సశ్చాత్తద్యః పదే యావత్, అన్యత్తు. అప్తే అప్తే అప్తాభిః
అప్తాభ్యః అప్తాభ్యః అప్తానామ్ అప్తాసు (శ్లో 386.) ఇతిరూపవ్యయం
బోధనమ్

నకారాస్త్రః పుంలింగో గుప్తుబ్దః. (క్షీంచువాఁడు.)

గుప్, గుప్	గుప్తా	గుప్తః
గుప్తమ్	గుప్తా	గుప్తః
గుప్తా	గుప్తాభ్యమ్	గుప్తభిః
గుప్తే	గుప్తాభ్యమ్	గుప్తభ్యః
గుప్తః	గుప్తాభ్యమ్	గుప్తభ్యః
గుప్తః	గుప్తాః	గుప్తామ్
గుప్	గుప్తాః	గుప్తు

మకారాస్త్రః పుంలింగ ప్రశాక్ శబ్దః. (శ్లో 387.)

ప్రశాక్ -	ప్రశామా	ప్రశామః
ప్రశామమ్	ప్రశామా	ప్రశామః
ప్రశామా	ప్రశామాభ్యమ్	ప్రశామాభిః
ప్రశామే	ప్రశామాభ్యమ్	ప్రశామాభ్యః

ప్రకామః	ప్రకానాభ్యై	ప్రకాభ్యైః
ప్రకామః	ప్రకామోః	ప్రకానూమ్
ప్రకామి	ప్రకామోః	{ ప్రకాన్సు ప్రకాన్తున్

రేఫాన్తఃపుంలిజ్జ శ్చతుర్ శబ్దోనిత్యం : హలవచనాన్తః (నలుగురు)
 చత్వారిః చతురః చతుర్భిః చతుర్భ్యః చతుర్భ్యః చతుర్ణామ్ చతుర్ణు
 వకారాన్తః పుంలిజ్జ స్సుదివ్ శబ్దః. (మంచి స్వర్గముగలవాఁడు.)

*సుద్యోః	సుదివో	సుదివః
సుదివమ్	సుదివో	సుదివః
సుదివా	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభిః
సుదివే	సుద్యుభ్యామ్	సుద్యుభ్యః
సుదివః	సుద్యుభ్యామ్	సుగుభ్యః
సుదివః	సుదివోః	సుదివామ్
సుదివి	సుదివోః	సుద్యుమ్నః

శకారాన్తః పుంలిజ్జ స్తాదృశశబ్దః. (అట్టివాఁడు.)

*తాదృశ్, తాదృశ్	తాదృశౌ	తాదృశః
తాదృశమ్	తాదృశౌ	తాదృశః
తాదృశా	తాదృశ్యామ్	తాదృశ్యః
తాదృశే	తాదృశ్యామ్	తాదృశ్యైః
తాదృశః	తాదృశ్యామ్	తాదృశ్యైః
తాదృశః	తాదృశోః	తాదృశమ్
తాదృశి	తాదృశోః	తాదృశు

ఏవం పృథక్ యాదృశ్ శ్చుతస్పృశ్. (శ్లో॥ 48.)

శకారాన్తః పుంలిజ్జో నట్పుబ్దః (పోగొట్టువాఁడు.)

*నక్, నక్	నక్	నక్
నక్, నక్		

శబ్దరత్నావళి.

పదము	నకా	నకా
నకా	నగభ్యైః	{ నగ్నిః నగ్భిః
నకా	నదాభ్యైః	
నకా	నగభ్యైః	{ నగ్భ్యైః నదాభ్యైః
నకా	నదాభ్యైః	
నకా	నగభ్యైః	{ నగ్భ్యైః నదాభ్యైః
నకా	నదాభ్యైః	
నకా	నకా	{ నక్షుః నక్షుః నక్షుః

షకారాంతఃప్రంతిహిత వధృచ్ఛబ్ధిః (సమర్థుః.)

దధృక్; దధృక్	దధృషా	దధృషః
దధృషా	దధృషా	దధృషః
దధృషా	దధృగ్భ్యైః	దధృగ్భిః
దధృషా	దధృగ్భ్యైః	దధృగ్భ్యైః
దధృషా	దధృగ్భ్యైః	దధృగ్భ్యైః
దధృషా	దధృషా	దధృషా
దధృషా	దధృషా	దధృషా

అంతఃప్రంతిహిత వధృచ్ఛబ్ధిః (సమర్థుః.)
 (దధృక్ - దధృషా - దధృగ్భ్యైః - దధృగ్భిః - దధృగ్భ్యైః - దధృగ్భిః - దధృగ్భ్యైః - దధృగ్భిః)

అంతఃప్రంతిహిత వధృచ్ఛబ్ధిః (సమర్థుః.)

దాదృక్	దాదృషా	దాదృషః
దాదృషా	దాదృషా	దాదృషః
దాదృషా	దాదృగ్భ్యైః	దాదృగ్భిః
దాదృషా	దాదృగ్భ్యైః	దాదృగ్భిః

సకారాంత్రుల పుంలిక్ష్మల పుంసోబ్ధః (పుమామృతం.)

పుమాక్షా	పుమాంసా	పుమాంసః
హేపుమాక్షా	హేపుమాంసా	హేపుమాంసః
పుమాంససే	పుమాంసా	పుంసః
పుంసా	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భిః
పుంసే	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భ్యః
పుంసః	పుమ్భ్యామ్	పుమ్భ్యః
పుంసః	పుంసోః	పుంసామ్
పుంసి	పుంసోః	పుంస్సు

హాంత్రుల పుంలిక్ష్మల సుక్ష్మబ్ధః (దోహముచేయవచ్చు.)

<div> <div> ధ్రుక్ - స్రుక్ స్రుట్ - స్రుక్ ద్రుహ - క్ </div> <div>}</div> </div>	ద్రుహా	ద్రుహః
ద్రుహః	ద్రుహా	ద్రుహః
ద్రుహా	<div> <div> ధ్రుగ్భ్యామ్ ద్రుడాభ్యామ్ </div> <div>}</div> </div>	<div> <div> స్రుగ్భిః స్రుడ్భిః </div> <div>}</div> </div>
ద్రుహే	<div> <div> ధ్రుగ్భ్యామ్ ద్రుడాభ్యామ్ </div> <div>}</div> </div>	<div> <div> స్రుగ్భిః స్రుడ్భిః </div> <div>}</div> </div>
ద్రుహః	<div> <div> ధ్రుగ్భ్యామ్ ద్రుడాభ్యామ్ </div> <div>}</div> </div>	<div> <div> స్రుగ్భిః స్రుడ్భిః </div> <div>}</div> </div>
ద్రుహః	ద్రుహోః	ద్రుహామ్
ద్రుహే	ద్రుహోః	<div> <div> స్రుహ స్రుహ్ స్రుహ్ త్సు </div> <div>}</div> </div>

విశ్వవాత్సల విశ్వవాత్సల (జగములుమీందువాడం.)

విశ్వవాత్స	విశ్వవాహా	విశ్వవాహః
విశ్వవాహసే	విశ్వవాహా	విశ్వవాహః

విశ్వహః	విశ్వవాద్యాభ్యమ్	విశ్వవాడ్భిః
విశ్వహే	విశ్వవాద్యాభ్యమ్	విశ్వవాడ్భ్యోః
విశ్వహః	విశ్వవాద్యాభ్యమ్	విశ్వవాడ్భ్యోః
విశ్వహః	విశ్వహోః	
విశ్వహే	విశ్వహోః	విశ్వవాట్సు (ట్సు)

హకారాంతః పుంలింగోఽనదుచ్ఛబ్దః (ఎద్దు.) (శ్లో॥ 32.)

అనద్వాక్	అనద్వాహా	అనద్వాహః
హేఅనద్వాక్	హేఅనద్వాహా	హేఅనద్వాహః
అనద్వాహమ్	అనద్వాహా	అనదుహః
అనదుహః	అనదుద్యాభ్యమ్	అనదుద్భిః
అనదుహే	అనదుద్యాభ్యమ్	అనదుద్భ్యోః
అనదుహః	అనదుద్యాభ్యమ్	అనదుద్భ్యోః
అనదుహః	అనదుహోః	అనదుహమ్
అనదుహే	అనదుహోః	అనదుత్సు

హకారాంతః పుంలింగ స్తురాషాట్శబ్దః (ఇంద్రుడు.)

తురాషాట్*	తురాసాహా	తురాసాహః
తురాసాహమ్	తురాసాహా	తురాసాహః
తురాసాహః	తురాషాద్యాభ్యమ్	తురాషాడ్భిః
తురాసాహే	తురాషాద్యాభ్యమ్	తురాషాడ్భ్యోః
తురాసాహః	తురాషాద్యాభ్యమ్	తురాషాడ్భ్యోః
తురాసాహః	తురాసాహోః	తురాసాహమ్
తురాసాహే	తురాసాహోః	తురాషాట్సు (ట్సు)

ఇతి హలన్తపుంలింగ విశేషశబ్దాః.

ప్రాజ్ ప్రశ్యజ్ ఉరజ్ సమ్యజ్ సద్ర్యజ్ తిర్యజ్ ఇత్యాదయః
అఙ్చుభాత్సప్త శబ్దాః స్త్రీలింగే ప్రాచీ ప్రతీచీ ఉదీచీ సమీచీ సద్ధీచీ
తిర్య్చి ఇత్యేవం గౌరీశబ్దప ద్రూపాణి లభిస్తే. (శ్లో॥ 10.)

ధకారాంతః వీరుత్ టుత్ క్రుత్ ఏతే భుచ్చబ్దా దోషధ్యాః
(శ్లో॥ 47-పు-72.)

నానా సీమదామన్ శబ్దా రాజవృద్ధవత్. (పు-31.) బహు రూపాత్మక
పుష్పవత్ బహురాజక శబ్దః స్త్రీలింగే నాన్తరకారాన్త ఈకారాన్త
త్రిధాభవతి. నాన్తః రాజవృద్ధవత్. బహురాజేత్యాకారాన్తః రమావత్.
(పు-25, 26.) బహురాజీ ఇతీకారాన్తస్తు గౌరీవత్ బోధ్యః.

పకారాన్తః స్త్రీలింగో నిత్యం బహువచనాన్త అష్టబ్దః. (నీళ్లు) ప్ర॥
ఆహ॥ ద్వి॥ అహ॥ తృ॥ అద్భి॥ చ॥ అద్యః. పం॥ అద్యః ప॥ అపామ్.
స॥ అపు.

రేఫాన్తః స్త్రీలింగో నిత్యం బహువచనాన్త శ్చతుర్బుద్ధః ప్ర॥ చత॥
ప్ర॥ ద్వి॥ చత॥ స॥ తృ॥ చత॥ సృ॥ భి॥.. చ॥ చత॥ సృ॥ భ్యః. పం॥ చత॥ సృ॥ భ్యః. ప॥
చత॥ సృ॥ ణామ్. స॥ చత॥ సృ॥ ణు. (శ్లో॥ 46)

రేఫాన్తః స్త్రీలింగో ద్వాబ్దబ్దః (వాకిలి) ద్వాః * ద్వారా ద్వా
రం ద్వారమ్ ద్వారా ద్వారః । ద్వారా ద్వారాభ్యమ్ ద్వారాభ్యః । ద్వారే
ద్వారాభ్యమ్ ద్వారాభ్యః । ద్వారః ద్వారాభ్యమ్ ద్వారాభ్యః । ద్వారః
ద్వారోః-ద్వారామ్ । ద్వారి-ద్వారోః-ద్వార్షు, ద్వార్యు.

షాన్తః స్త్రీలింగ స్సజ్జాశ్చబ్దః (కూడపొందునది.) (శ్లో॥ 49.)

సజ్జాః *	సజ్జాషా	సజ్జాషః
సజ్జాషమ్	సజ్జాషా	సజ్జాషః
సజ్జాషా	సజ్జాభ్యమ్	సజ్జాభ్యః
సజ్జాషే	సజ్జారాభ్యమ్	సజ్జారాభ్యః
సజ్జాషి	సజ్జారాభ్యమ్	సజ్జారాభ్యః
సజ్జాషి	సజ్జాభ్యమ్	సజ్జాభ్యః
సజ్జాషి	సజ్జాషామ్	సజ్జాషామ్
సజ్జాషి	సజ్జాషోః	సజ్జాషోః, సజ్జాషు

సాన్తః స్త్రిలింగ ఆశ్శబ్దః (దీవెన) పిపరీశ్శబ్దవత్. (ప్ర-81.)

ఆశ్శః *	ఆశ్శా	ఆశ్శః
ఆశ్శహమ్	ఆశ్శా	ఆశ్శః,
ఆశ్శా	ఆశ్శాభ్యమ్	ఆశ్శభ్యః

చాకారాన్తః స్త్రిలింగ ఉపానచ్చబ్దః. (పాదరత్న.)

*ఉపానత్ (ద)	ఉపానహా	ఉపానహః
ఉపానహమ్	ఉపానహా	ఉపానహః
ఉపానహః	ఉపానద్యాభ్యమ్	ఉపానద్యభ్యః
ఉపానహే	ఉపానద్యాభ్యమ్	ఉపానద్యాభ్యః
ఉపానహః	ఉపానద్యాభ్యమ్	ఉపానద్యాభ్యః
ఉపానహః	ఉపానహాః	ఉపానహామ్
ఉపానహే	ఉపానహాః	ఉపానహమ్

హన్తః స్త్రిలింగ ఉష్ణిక్చబ్దః. (ఛందోభేదము) (శ్లో|| 45.)

*ఉష్ణిక్ (గ)	ఉష్ణిహా	ఉష్ణిహః
ఉష్ణిహమ్	ఉష్ణిహా	ఉష్ణిహః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిగ్యాభ్యమ్	ఉష్ణిగ్యాభ్యః
ఉష్ణిహే	ఉష్ణిగ్యాభ్యమ్	ఉష్ణిగ్యాభ్యః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిగ్యాభ్యమ్	ఉష్ణిగ్యాభ్యః
ఉష్ణిహః	ఉష్ణిహాః	ఉష్ణిహామ్
ఉష్ణిహే	ఉష్ణిహాః	ఉష్ణిహామ్

ఇతి హాలన్త స్త్రిలింగ విశేషశబ్దాః.

చాకారాన్తః నపుంసకలింగ ప్రత్యక్చబ్దః (వేదాంతి.)

ప్రత్యక్ ప్రతీచీ ప్రత్యిచ్ఛి. పునస్తద్వత్. శేషం పుష్పత్ తిర్యక్ తిర్యిచ్ఛి; ఉదక్ ఉదీచీ ఉదచ్ఛి. పునస్తద్వత్. శేషం పుష్పత్. (పు-67, 68.) ఏవం సమ్యగాదయః.

చకారాంతః నపుంసకలిజ్జో గవాక్షచ్ఛబ్దః. (శ్లో॥ 53)

[ప్ర॥ గవాక్, గవాగ్, గోఅక్, గోఅగ్, గోక్, గోగ్, గవాక్షో, గోఅక్షో, గోక్షో, గోచీ, గవాఞ్చీ, గోఅఞ్చీ, గోఞ్చీ, - గవాఞ్చీ, గోఅఞ్చీ, గోఞ్చీ - పునస్తద్వద్విత్తీయా యామ్ త్య॥ గోచా, గవాఞ్చా, గోఅఞ్చా, గోఞ్చా - గవాగ్భ్యమ్, గోఅగ్భ్యమ్, గోగ్భ్యమ్, గవాక్భ్యమ్, గోఅక్భ్యమ్, గోగ్భ్యమ్ - గవాగ్భిః, గోఅగ్భిః - గోగ్భిః, గవాగ్భిః, గోఅగ్భిః, గోగ్భిః - చ॥ గోచే, గోవాఞ్చే, గోఞ్చే, గోఞ్చే । భ్యామిప్రాగ్వత్ ॥ గవాగ్భ్యః, గోఅగ్భ్యః, గోగ్భ్యః, గవాగ్భ్యః, గోఅగ్భ్యః, గోగ్భ్యః ప॥ గోచః, గవాఞ్చః, గోఅఞ్చః, గోఞ్చః । భ్యామిప్రాగ్వత్ । భ్యసిప్రాగ్వత్ ॥ ష॥ జసి, జసివత్ । గోవోః, గవాఞ్చోః, గోఅఞ్చోః, గోఞ్చోః । గోచామ్, గవాఞ్చామ్, గోఅఞ్చామ్, గోఞ్చామ్॥ ౪॥ గోచి, గవాఞ్చి, గోఅఞ్చి, గోఞ్చి ! ఓసిప్రాగ్వత్ । గవాక్షు, గోఅక్షు, గోక్షు, గవాక్షు, గోఅక్షు, గోక్షు॥

జాంతః నపుంసకలిజ్జో గోఽసృచ్ఛబ్దః. (రక్తము) (శ్లో॥ 52.)

అసృక్	అసృజీ	అసృజ్
అసృక్	అసృజీ	అసాని, అసృజ్జో
అసృ	అసభ్యామ్	అసభిః
అసృజా	అసృగ్భ్యమ్	అసృగ్భిః
అసృజీ	అసభ్యామ్	అసభ్యః
అసృజే	అసృగ్భ్యమ్	అసృగ్భ్యః
అసృజి	అసృభ్యాః	అసభ్యః
అసృజః	అసృగ్భ్యమ్	అసృగ్భ్యః
అసృజి	అసోః	
అసృజః	అసృజోః	అసృజామ్
అసృజి, అసని	అసోః	
అసృజి	అసృజోః	అసను, అసృక్షు.

బహూర్- } బహూర్జీ { బహూర్జీ
 బహుర్ } { బహూర్జీ

తాన నపుంసకలిజ్ఞో యకృచ్ఛబ్ధః. (రోగవిశేషము.) (ప్రొ|| 56.)

యక్కతో*	యక్కతో	యక్కన్తి
యక్కతో	యక్కతో	యకాని, యక్కన్తి
యక్కా	యక్కభ్యామ్	యకభిః
యక్కతా	యక్కదాభ్యమ్	యక్కద్భిః
యక్కే	యక్కభ్యామ్	యకభ్యః
యక్కే	యక్కదాభ్యమ్	యక్కద్భ్యః
యక్కః	యక్కభ్యామ్	యక్కదభ్యః
యక్కతః	యక్కదాభ్యమ్	యక్కామ్
యక్కః	యక్కోః	యక్కతామ్
యక్కతః	యక్కతోః	యకసు
యక్కి, యకని	యక్కోః	యక్కతున్
యక్కతి	యక్కతోః	

గతారాత్తవపుంసక శ్లో-౭హాశబ్దః (దీవము.)

అహః	అహ్నే, అహనీ	అహాని
అహః	అహ్నే, అహనీ	అహానీ
అహ్న	అహాభ్యామ్	అహాభిః
అహ్న	అహాభ్యామ్	అహాభ్యః
అహ్నః	అహాభ్యోమ్	
అహ్నః	అహాభ్యః	అహ్నమ్
అహ్నః	అహ్నః	అహస్సు,
అహ్నః, అహని	అహ్నః	

నాస్త నపుంసకలిజ్ఞో దణ్ణి శబ్దః. (దండముగలది.)

దణ్ణి దణ్ణినీ దణ్ణిని - హేదణ్ణి, హేదణ్ణి హేదణ్ణినీ హేదణ్ణిని.
దణ్ణి దణ్ణినీ దణ్ణిని - శేషం యశస్విన్వత్. ఏవం ప్రగ్వి వాగ్వి గుణి
ఇత్యాదయః

రేఫాస్త నపుంసకలిజ్ఞ శ్చతుర్శబ్దో నిత్యం బహువచనాస్తః చత్వారి
చత్వారి చతుర్భిః చతుర్భ్యః చతుర్భ్యః చతుర్ణామ్ చతుర్న్ ||

రేఫాస్త నపుంసకలిజ్ఞో వార్శబ్దః - (ఉదకమ) వాః వారీ వా -
పునస్తద్వత్ - శేషం స్త్రీశ్చక్తోక్తద్వార్ శబ్దవత్. (పు. 82.)

వాస్తనపుంసకలిజ్ఞ సుదివ్ శబ్దః. (పు-77.)

సుద్యు	సుదివీ	సుదివి	ప్ర } ద్వి }	శేషం పుమ్యత్
సుద్యు	సుదివీ	సుదివి		

పిపతీశ్చబ్దస్య విశేషః - పిపతీః పిపతిషీ పిపతిషి. పునస్తద్వత్ శేషం
పుంవత్. (పు-81.)

పాస్త నపుంసకలిజ్ఞో ధనుశ్చబ్దః (విల్లు.) (క్లౌ || 57.)

ధనుః	ధనుశీ	ధనూంషి
ధనుః	ధనుషీ	ధనూంషి
ధనుషా	ధనుర్భ్యైష్	ధనుర్భ్యః
ధనుషే	ధనుర్భ్యైష్	ధనుర్భ్యః
ధనుషః	ధనుర్భ్యైష్	ధనుర్భ్యః
ధనుషః	ధనుషాః	ధనుషామ్
ధనుషి	ధనుషాః	ధనుష్ఠా, ధనుఃఘ

ఏవమ్ చిత్తుర్న్ వి రాదయః.

సాస్త నపుంసకలిజ్ఞ స్పృష్ఠబ్దః. (మంచినీళ్లు గలది)

స్పృష్	స్పృషీ	స్పృష్ణి, స్పృష్ణి.	ప్ర ద్వి త్వ స
స్పృషా	స్పృదాభ్యైష్	స్పృద్భ్యః	
స్పృషి	స్పృషాః	స్పృష్ణ	

హాకారాంత నపుంసకలిజ్ఞ స్వనడుచ్ఛబ్దః.
 స్వనడుత్, స్వనడుద్ స్వనడుహీ స్వనడ్వాంహి
 పునన్తద్వత్ - శేష మనడు చ్ఛబ్దనత్. (శ్లో॥ 50. పు-81.)
 ఇతిహాలన్త నపుంసకలిజ్ఞ విశేషశబ్దాః.

అధావ్యయాని నిరూప్యన్తే.

శ్లో॥ సదృశం త్రిషు లిక్తేషు సర్వాసుచ విభక్తిషు !
 ఏవశేషుచ సర్వేషు యన్న వ్యేత తదవ్యయమ్॥

విభక్తి ప్రతిరూపాణి ఐత్యమోఽత్రావ్యయానితు । అస్త్యవ్యయ
 ఋచ్చి కార్థ మహమథేఽస్మి చావ్యయమ్ ॥ ౧॥ అహోవాచ బభూవాసహ
 వాం యువా మేవ మూహ్యతామ్ । అస్త్యస్మ్యాహోసవామాది విభక్తిప్రతి
 రూపకమ్ ॥ ౨॥ క్వాల్పప్రముల్లయల్ ముఖ్యా అవ్యయాఖ్యాః కృతస్మృతాః ।
 శ్రుత్వా స్పృష్ట్యా దృష్ట్యా జ్ఞాత్వా క్వాన్తావ్యయ జగ్ధితమ్ ॥ ౩॥ అధిగ
 త్య విహస్య విధాయ పరిత్యజ్య ల్యబన్తంస్యాత్ । భవతుం యాతుం గమన్తం
 కర్తుం భోక్తుం తమున్నన్తిమ్ ॥ ౪॥ ఇములన్తావ్యయ ముక్తం స్మారంస్మారం
 కథక్కారమ్ । అథ తద్ధితా న్తమవ్యయ మామన్తం కథ్యతే నితరామ్ ॥ ౫॥
 సచతితరాం పచతితమాం సుతరాం సుతమాం స్మృతం నితమామ్ । వత్సన్తం
 ప్రహృణ సృగూరావ చ్చైత్రవ త్తద్వత్ ॥ ౬॥ తసిలన్తావ్యయ ముక్తం
 యత్కిమత స్సర్వతో వత్తః । సర్వత్ర యత్ర కుత్రా న్యత్ర పరత్ర త్రలన్తం
 స్యాత్ ॥ ౭॥ క్వాదన్తం హేన్త మిహో స్యాద్దాన్తం సర్వదా యదే త్యాది ।
 ఏతద్ధి తద్ధి యద్ధిహికలన్త మధునాన్త మధునా స్యాత్ ॥ ౮॥ దానీ
 మన్త మిదానీం ద్యసన్త ముక్తం సమేఽహ్ని సద్యస్స్యాత్ । పయదిత్యు
 సన్త ముక్తం పూర్వాద్దే ద్యాన్తమద్యాహ్ని ॥ ౯॥ ఆస్మిన్నదే సమన్తన్తం
 స్యాదైషమోఽవ్యయసిద్ధిమ్ ॥ అదేపూర్వతరేస్యా దవ్యయ మిహ యత్ప

రారి చాక్రన్తమ్ || ౧౦ || అపరేద్యుపరేద్యుసన్తం పూ ర్వేద్యుశ్చ ద్యున్త
ముభయద్యుః । ధమ్యన్త మిథ యుక్తం చైద్యవ్యన్తం పరేద్యవి ప్రోక్తమ్ ||
౧౧ || అస్యన్తశ్చ పురోధ స్థాలన్తం సర్వథా యథేత్యాది । దక్షిణత
స్యాత్పరతోఽవరతోఽతసుజన్త ముత్తిరతః || ౧౨ || అస్తాతిలుగ్యథా ప్రా
కృత్పుగుదక్వ్యా ద్రిలన్త ముపరీతి । రిష్టాతిలస్తము పరిష్టా చాత్యన్తశ్చ
దక్షిణా దధరాత్ || ౩ || అజన్త ముత్తరాస్యాద్ధాన్తం హ్లాకథా ద్విధా
ఽహుధా । ఆహ్యన్త ముత్తరాహిధ్యముఖ న్తంప్రోక్త మైకధ్యమ్ || ౧౪ ||
సీధాజన్తం త్రేధా ధముఖన్తం ద్వైధమిత్యాది । కృత్వసుజన్తం ప్రోక్తం
ఽబుక్తౌత్వగ పశ్చాత్కృత్వశ్చ || ౧౫ || ద్విస్త్రిస్సుజన్త మవ్యయముక్తం సకృ
దితిచ సుజ్ఞగ న్తం స్యాత్ । బహుతోఽల్పశ శ్శసన్తం తస్యన్తం వర్ణత
స్స్వరైః || ౧౬ || కృష్ణీతిచ్ఛన్తం స్వాడ్ధాజన్తం పటపటేత్యాది । కృష్ణీక
రోతిః క్షీబధూనధద్రాక రోతీతి || ౧౭ || విప్రత్రా దేవత్రాత్రాన్తావ్యయ మగ్ని
సాత్సాతిః । విఽరణమేషాముపరి ప్రదర్శ్యతే కారికోక్తమార్గేణ || ౧౮ ||
శాబాహి: —

లింగవిభక్తివచనకూన్యా న్యాయాని - తానిద్వేధా - ప్రతిపదోక్తాని
లాక్షణికానిచేతి, తత్ర నూత్రకృతా స్వరాదిచాద్యుర్యాది ప్రాదిసాక్షా
త్ప్రభృత్యాదిరూపేణ స్వతోనిపాతితాని ప్రతిపదోక్తాని - తాన్యమర
ణోకాన్యాయసర్గే ద్రష్టవ్యాని-తత్ర కతిచి ద్విత్యామః కారికోక్తప్రకారేణ

ఆస్తి=ఆస్తి కేర్థే, సత్తాయామ్ || ఆస్మి=అహమర్థే - అహంవచ్చీత్య
థే || ఆహం - ఉవాచేత్యర్థే || ఆః=బధూవేశ్యర్థే || వామ్=యూవామర్థే
ఽన్యాదయః.

శాస్త్రసిద్ధా న్యాయాని లాక్షణికాని-తానిత్రేధా-అవ్యయాభావాన్యా
య కృతాన్తావ్యయ తద్ధితాన్తావ్యయానిచేతి, తత్రాన్యయాభావాన్యా

ని.—యథాశక్తి, పరోక్ష మిత్యాదీ న్యాయాభావ సమానే ప్రవర్తయి
ప్రసజ్జే. కృతవ్యాప్తయాని యథా.—

క్వాపత్యయా } శ్రుత్వా, స్పృష్ట్యా, దృష్ట్యా, జ్ఞాత్వా, గత్వా, భుక్త్వా,
నా యథా— } ఇత్యాది.

ల్యబన్తాయథా.—¹అధిగత్య, ²విహస్య, ³విధాయ, పరిత్యజ్య. ఇత్యాది.
తుమున్ననా } భవతుమ్, యాతుమ్, గన్తుమ్, కర్తుమ్, శ్రోసుమ్,
యథా— } ద్రష్టుమ్, భోక్తుమ్.

జముల్.— యావజ్జీవమ్, కథిక్కారమ్, స్మాగంస్మారమ్, ఇతి.

అభివృద్ధిశబ్దః
అభివృద్ధిశబ్దః అథ తద్భిత్తాన్తాయాని.

అమ్యయథా.—నితరామ్, పవతితమామ్, సుతరామ్, సుతిమామ్. ఇత్యాది.

అవతరణః

వతిర్యథా = బ్రాహ్మణాత్, తద్వత్ || తసిల్ యథా = యతః, కుతః
సర్వతః, మత్తః || త్రోయథా = చర్వత్ర, యత్ర, కుత్ర, పరత్ర || అదన్తమ్ =
కీర్తి, హన్తమ్ = ఇహ, కుహ, దాన్తమ్ = సర్వదా, యదా, కదా, తదా ||
హ్ని = ఏతర్హి, తర్హి, యర్హి || అనునా = అథనా || దానీమ్ = ఇదానీమ్, తదా
నీమ్ || ద్యన్ = చద్యః = సమానేహని || ఉత్ = పయత్ = పూర్వవత్సరే ||
ద్య = అద్య = అస్మిన్నహని || సమాచత్ = విచయః = అస్మిన్నజ్ఞే || ఆరి = పరారి =
పూర్వవత్సరే || ఏద్యన్ = అపరేద్యః ఇత్యాది || ద్యన్ = ఊభయద్యః ||
భము = ఇత్థమ్, కథమ్ || ఏద్యవి = పరేద్యవి = చరస్మిన్నహని || అనిః = పు
రః, అథః ఇత్యాది || ధాల్ = స్వభా యథా తథా ఇత్యాది || అతసుచ్ =
దక్షిణతః, పుతః || అస్తాతియక్ = ప్రాక్, ప్రత్యక్, ఉదక్ || రిల్
= ఉపరి రిస్తాతిల్ = ఉపరిష్టాత్ || అనిః = దక్షిణాత్ || ఆచ్ = ఉత్తరాః

*సద్యః పదు త్పరా రై ర్విచయః పరేద్య ర్విద్య పూర్వేద్య ర్విద్య
ద్య రన్యతరేద్యరితరేద్య రిపరేద్య రిధరేద్య రుభయేద్య రుత్తరేద్యః ||
పా-౫ ౩ ౨౨ || ఏతే నిపాత్యజ్జే ||

1 ఇహ 2 అహ 3 ఎహ 4 అహ 5 ఇహ 6 అహ 7 ఎహ 8 అహ 9 ఇహ 10 అహ 11 ఎహ 12 అహ 13 ఇహ 14 అహ 15 ఎహ 16 అహ 17 ఇహ 18 అహ 19 ఎహ 20 అహ 21 ఇహ 22 అహ 23 ఎహ 24 అహ 25 ఇహ 26 అహ 27 ఎహ 28 అహ 29 ఇహ 30 అహ 31 ఎహ 32 అహ 33 ఇహ 34 అహ 35 ఎహ 36 అహ 37 ఇహ 38 అహ 39 ఎహ 40 అహ 41 ఇహ 42 అహ 43 ఎహ 44 అహ 45 ఇహ 46 అహ 47 ఎహ 48 అహ 49 ఇహ 50 అహ 51 ఎహ 52 అహ 53 ఇహ 54 అహ 55 ఎహ 56 అహ 57 ఇహ 58 అహ 59 ఎహ 60 అహ 61 ఇహ 62 అహ 63 ఎహ 64 అహ 65 ఇహ 66 అహ 67 ఎహ 68 అహ 69 ఇహ 70 అహ 71 ఎహ 72 అహ 73 ఇహ 74 అహ 75 ఎహ 76 అహ 77 ఇహ 78 అహ 79 ఎహ 80 అహ 81 ఇహ 82 అహ 83 ఎహ 84 అహ 85 ఇహ 86 అహ 87 ఎహ 88 అహ 89 ఇహ 90 అహ 91 ఎహ 92 అహ 93 ఇహ 94 అహ 95 ఎహ 96 అహ 97 ఇహ 98 అహ 99 ఎహ 100 అహ

దక్షిణా॥ ధా—మీధా, ఏకధా, ద్విధా, బహుధా॥ అహి—ఉత్తరహి॥
 పశ్చిమహి॥ ధముఖ్—వికధ్యమ్॥ ఏధాచ్—ద్యేధా త్రేధా॥ ధముఖ్—
 ద్వైధమ్, త్రైధమ్॥ కృత్యసుచ్—పట్కృత్యః పశ్చాత్కృత్యః, సుచ్—
 ద్విః, త్రిః, చతుః॥ సుజ్ఞాత్—సకృత్॥ శస=బహుశః, అల్పశః, ద్విశః
 మావశః॥ తసిః—వర్జితః, స్వరతః, ఆదితః॥ చ్విః—కృష్ణీకరోతి—
 గర్జితః॥ ధాచ్—పటపటాకరోతి, సుఖాకరోతి॥ త్రా—ప్రతాక
 రోతి, దేవతాకరోతి॥ సాతిః—అగ్నిసాత్కరోతి॥ ఏనవ్—ఉత్తరేణ,
 దక్షిణేన॥—ఇత్యవ్యయాని.

అథ సమాసవృత్తిః.

పరాధాభిధానం వృత్తికివృత్త్యర్థవబోధకం హక్యంవిగ్రహాః.
 సమానైకశేషతద్భిత్కృత్యనాద్యన్త ధాతురూపాః పశ్చాత్పతయః. తత్ర శిష్య
 మానానేకపదవృత్తి స్సమాసవృత్తిః. పునస్సంచ సమర్థాశ్రయా బోధ్యాః.

పదసంఖ్య స్సమాస స్సాన్య చైకపద్య ముపాశ్రితః ।

తదర్థబోధకం వాక్యం విగ్రహ స్స ద్విధా మతః ॥ ౧॥

తాకికోఽతాకిక శ్చేతి ప్రయోగార్హస్తు తాకికః ।

సమాసః పశ్చాధా జ్ఞేయ స్సామాన్యాదిప్రభేదతః ॥ ౨॥

ఏకార్థభావలక్షణ సామర్థ్యవిశిష్టపదసంఖ్యత స్సమాస స్సామాన్యతో
 ద్వివిధః నిత్యోఽనిత్యశ్చ. అవిగ్రహాఽస్వపదవిగ్రహోవా నిత్యసమా
 సః (అధిహారి ప్రాచార్యః కుమ్భకారః ఇత్యాది.) శేషోఽనిత్యః. (రాజపు
 రుష ఇత్యాది.) పునస్సంచ సమాసః పశ్చాద్విధః సామాన్యసమాసః, అన్య
 యాభావసమాసః, తత్పురుషసమాసః, బహువ్రీహిసమాసః, ద్వంద్వసమా
 సశ్చేతి॥ తత్ర అన్యయాభావాదిచతుష్టయభిన్న స్సామాన్యసమాసః - అన్య
 యాభావాదీనాం చతుర్ణాస్తు తత్తత్పదైరేవ సజ్ఞోజ్ఞాబోధ్యా॥ (కేచి
 త్ “పూర్వపదార్థప్రధానోఽన్యయాభావః, ఉత్తరపదార్థప్రధానస్తత్పు
 రుషః, అన్యపదార్థప్రధానో బహువ్రీహిః, ఉభయపదార్థప్రధానోద్వంద్వః”

ఇత్యాహుః, - ఏతాని లక్షణాని ప్రాయికాభిప్రాయాణి, ఉన్మత్తగజ్జమ్ ఆ యతీగవ మిత్యాద్యవ్యయీభావే,—తిమాలః అర్ధపిష్పలీత్యాది తత్పురుషే ప౞షా ద్విత్రాః ఇత్యాది బహువ్రీహశా, దన్తోష్ఠం, పాణిపాద మిత్యాది ద్వంద్వేచ తత్తల్లక్షణాభావా త్సమాసాంతర లక్షణత్వాచ్చ.)

సామాన్యసమాసశ్చతుర్విధః, ఇవసమాసః, ఇవాన్ధసమాసః, గుణసమా సః, క్రియావిశేషణసమాసశ్చేతి || తత్ర. ఇవసమాసోయథా—వాగర్థస దృశౌ వాగర్థావిన || ఇవాన్ధసమాసోయథా.—కాకాగమన మివ తాశపతన మివ కాకతాశమ్ కాకతాశమిన కాకతాశీయమ్ || గుణసమాసోయథా.— విస్పష్టంపటుః విస్పష్టపటుః || క్రియావిశేషణసమాసోయథా.—పూర్వం ఘాతో ఘాతపూర్వః. ఇతి.

స చ సామాన్య సమాసః పునర్ద్వివిధః. నామపూర్వపదోఽవ్యయ పూర్వపదశ్చేతి. ఉక్తవీవ. నామపూర్వపదః. అవ్యయపూర్వపదస్తు, న + వీకథా = నైకథా న + అన్తరీయకమ్ = నాన్తరీయక మిత్యాది జ్ఞేయమ్.— ఇతి సామాన్య సమాసః.—

అథ అవ్యయీభావ సమాసః.

సచ ప్రాయేణ పూర్వపదార్థ ప్రధానోఽవ్యయః. స త్రివిధః. అన్యయరహితః, అన్యయపూర్వపదః అన్యయోత్తరపదశ్చేతి. అన్యయరహి తావ్యయీభావసమాసోయథా.—గడ్డాయాగ్గపారే పారేగజ్జమ్ గడ్డాయాః మధ్యే మధ్యేగజ్జమ్ ఉన్మత్తగడ్డా యస్మిన్దేశే తదున్మత్తగజ్జమ్ తిష్ఠన్తి గావో యస్మిన్కాలే స తిష్ఠన్తుః = దోహనకాలః. ఆయాన్తి గావోయస్మిన్ తదాయతీగవమ్.

అన్యయ పూర్వపదావ్యయీభావసమాసో యథా - * దిశోర్మధ్యే అపదిశమ్. హశా అధిహరి, కర్మస్వసమీప ముపకర్మమ్, మద్రాణాం సమృద్ధిః సుమద్రమ్. యవనానాం సమృద్ధిః దుగ్యవనమ్, మక్షికాణామభావో నిర్మక్షికమ్. హిమస్యాత్యయోఽతిహిమమ్, నిద్రా సమ్ప్రతిసయ్యుతి

ఇత్యుతినిద్రమ్, హరిశబ్దస్య సకాశః ఇతిహరి, విష్ణోః పశ్చాదనువిష్ణుః, రూపస్యతుల్యమనురూపమ్, పృక్షంపృక్షం ప్రతిపృక్షమ్, శక్తి మనతి క్రమ్య యథాశక్తి, హరేన్నాసృశ్యం సహరి, జ్యేష్ఠస్యానుపూర్యేణ త్యనుజ్యేష్ఠమ్, చక్రేణయుగపత్ సచక్రమ్, సదృశస్సఖ్యాససఖి, త్తత్రాణాంసంఘ్నత్తిస్సక్షత్రమ్, ఋక్షేరాధిక్యం సమృద్ధిః, తృణమప్యపరిత్యజ్య సత్తృణమ్, రామాయణపర్యంతం సరామాయణమ్, యావన్తస్మాదేకాః యాన్తస్మాదేకమ్, వనాద్భూహిర్భూహిర్వనమ్, సనాత్పూర్వ ప్రాగ్వనమ్, బాలానభి వ్యాప్య ఆబాలమ్. అన్నిమృతి ప్రత్యగ్ని, అపవిష్ణోః అపవిష్ణుః, పరివిష్ణోః పరివిష్ణుః, ముక్తింవిహ ఆముక్తి-ఇత్యాదయః * నూత్రక్రమాద్భేద్యాః.

అవ్యయో త్తరపదోయథా. — శాకస్యలేశః శాకప్రతి, అక్షేణవిపరీ తంబృత్త మక్షపరీత్యాది. త్రివిధో వ్యవ్యయాభావ సమాసోఽవ్యయమేవ॥ ఇత్యవ్యయాభావసమాసః.

ఆధ తత్పురుషః.

తత్పురుషః ప్రాయేణ ఉత్తరపదాగ్ధప్రధాన ఉత్తరపదలిజశ్చ। సద్వివిధవిద్యధికరణ స్సమానాధికరణశ్చేతి. తత్రవ్యధికరణ సమాసస్తేవ కా గళవిధః ప్రథమాతత్పురుషః, ద్వితీయూతత్పురుషః, తృతీయాతత్పురుషః, చతుర్థితత్పురుషః, పంచమీతత్పురుషః, షష్ఠీతత్పురుషః.

* అవ్యయం విభక్తిసమీపసమృద్ధివ్యుద్ధగ్ధా భావాత్యయా సమ్ ప్రతిశబ్ద ప్రాదుర్భూతపశ్చాద్యభానుపూర్వ్యయోగపద్యసాదృశ్య సమృద్ధి సాకల్యాన్తనిచనేషు. సూ॥ ౨-౧-౬॥

సప్తమీతత్పురుషః, నభోతత్పురుషః, ప్రాదిసమాసః, ఉపపదస మాసః, మనుమారవ్యంసకాది సమాసశ్చేతి॥

ప్రథమా తత్పురుషోయథా. — మాసోబాతస్యయస్య మాసజాతే, అధ్యంపృల్లాగ్ అధిపిష్పరీ, ఋగోఽన్యహ్యగ్ధమ్. అయమేన ఏక దేశి సమాసప్రత్యయప్రభేద ఇతి ప్రసమాతత్పురుషోనాస్తితి చ ప్రామాణి కాః. ప్రథమావయవముద్దిశ్య గ్వితీయాదిసత్తత్పురుష విధానాభావాత్.

ద్వితీయా తత్పురుషోయథా—కృష్ణంశ్రితః కృష్ణశ్రితః గ్రామంగతో
గ్రామగతః ఏవం దుఃఖాతీతః, అన్నబుభుక్షుః.

తృతీయా తత్పురుషోయథా.—శబ్దలయశ్రితః : శబ్దలయశ్రితః,
ధాన్యేనాగ్ధో ధాన్యాగ్ధః, మానేనపూర్వో మాసపూర్వః, ఏవం పితృసదృశః,
వాక్యలహః, మాసాపరః. ఆచారనిపుణః. మాపవికలమ్, పితృసమః,
ఆచారశక్తుః.

చతుర్థీ తత్పురుషోయథా.—కుణ్డలాయహిరణ్యం, కుణ్డలహిరణ్యం, ద్వి
జాయాయంద్విజాగ్ధః, యూషదారు. గోహితమ్. గోరక్షితమ్. ధూతేభ్యోబలిః.
ధూతబలిః.

పంచమీ తత్పురుషోయథా —వోరాద్భయం వోరభయమ్, వృక
భీతః, జలాజ్ఞాతం జలజాతం, చక్రముక్తః, స్వర్గపతితః. సుఖాపేతః.

షష్ఠీ తత్పురుషోయథా.—రాజః పురుషోరాజపురుషః. దేవానాం
పూజకః, దేవపూజకః, నీతాపతిః. మృగపదమ్, దంతానాంరాజా రాజద
న్తః. ఏనమ్హంసానాంరాజా రాజహంసః, సర్వేషాం శ్వేతతరః సర్వశ్వే
తః, సర్వేషాం మహత్తరః సర్వమహాః. అర్థగౌరవమ్. బద్ధిమాన్యమ్.

సప్తమీ తత్పురుషోయథా.—అక్షేషుశౌణ్డః అక్షశౌణ్డః, ఫాల్యాంప
క్యః స్థాలీపక్యః. ఆతపశుష్కః - చక్రబద్ధః - తీర్థధాన్యజ్ఞః.

నభో తత్పురుషోయథా.-—శ్లో॥ తత్సాన్యశ్యమభాశ్యతదవ్యత్వవైద
ల్పతా॥ అప్రాశస్త్యంవిరోధశ్చ సజ్జాన్యత్వప్రకీర్తితాః॥ (క్రిమేణసజ్జాము
దాహరణాని) సాన్యశ్యే-బ్రాహ్మణసన్యశో-బ్రాహ్మణః-అభావే-సన్యేహ
స్యాభావో-సన్యేహః-తదన్యత్వే-అశ్వభిన్నో-సన్యః*

తదల్పతాయామ్-అల్పముదీర మనుగరమ్. అప్రాశస్త్యే-అప్రకస్తాః పశ
వో-పశవః, విరోధే-సురవిరోధినో-సురాః ఏవమధర్మః.*

*రస్మాన్నుదచి॥ ౬-౩-౭౪॥

*నభ్రాణ్ణ పాన్నవేదా నాసత్యా నముచి నకుల నభినపుంసక
నక్షత్ర చక్ర నాకేషు ప్రకృత్యా॥ ౬-౩-౭౫॥

నగో-ప్రాణీప్వన్యతరస్యామ్॥ ౬-౩-౭౫॥ ఏతే నిపాత్యస్తే.

ప్రాదినమాసోయథా.—ప్రాదయ ఉదాహృతాః (పు.4) ప్రగత
అచార్యః ప్రాచార్యః, అతిక్రాంతోమాలాయామ్ అతిమాలః, అవకృష్టః
కోకిలయా అవకోకిలః, పరిగ్లాంతోఽధ్యయనామ పర్యధ్యయనః, నిష్కృష్టః
కాశామృత్యో నిష్కాశామృత్యుః. ప్రకర్షణక్షాళయత్వా ప్రక్షాళ్య. శోభనః
పురుషః సుపురుషః, కుత్స్నితో రాజా కింరాజా, కుత్స్నితః పురుషః కాపు
రుషః, కుత్స్నితమన్నం కిదన్నమ్. ఇత్యాదయః,

ఉపపదసమాసోయథా.—కుమ్భంకరోతీతి కుమ్భకారః, సోమే శేష్
వాకే సోమయాజీ, జలాజ్ఞాతం జలజమ్. మన్దురాయాంజాత ఇతిమన్దురజః,
స్వాదుం కృత్వా స్వాదుఙ్కారమ్, అగ్రేభక్త్వా అగ్రేభోజమ్, ఉచ్చైఃకృ
త్వా ఉచ్చైఃకృత్య. ఇత్యాదయః.

మయూరవ్యంసకాది సమాసోద్వవిధః, సుబంత సమాసస్తిజంత సమాస
శ్చేతి॥ సుబంత సమాసోయథా.—వ్యంసకశ్చ సౌ మయూరశ్చ మయూర
వ్యంసకః, ఉదకశ్చవాక్స ఉచ్చాసచమ్, నిశ్చితంచప్రచితంచ నిశ్చపచమ్,
నాస్తికిష్కనయస్యసః అకిష్కనః, నాస్తి కుతోభయం యస్యసః అకుతోభయః
అన్యోరాజా రాజాన్తరమ్, - చిదేవచిన్మాత్రమ్.

తిజంత సమాసోద్వవిధః, క్రియాపూర్వపదః, క్రియోభయపదశ్చేతి.
ఆవ్యయథా—జహిజోడంజహిజోడమితి ఆభీక్ష్యేన య ఆహ స జహి
జోడః, ఏనంజహిసింహః । ద్వితీయోయథా—ఖాదతమోదతేతి యస్యాం
క్రియాయాం సా ఖాదతమోదతా, ఏహిడ ఇతియస్మిన్కర్మణి తజహిడమ్,
ఏహియన మిత్యాది. —ఇతి వ్యధికరణ తత్పురుషః—

అథసమానాధికరణ తత్పురుషోద్వవిధః - కర్మధారయో ద్వివిధశ్చేతి.

అథ కర్మధారయసమాసః.

కర్మధారయో నవవిధః విశేషణపూర్వపదః, విశేష్యపూర్వపదః
విశేషణోభయపదః, ఉపసాదపూర్వపదః, ఉపసానోత్తరపదః, సమ్భవనా
పూర్వపదః, అనధారణాపూర్వపదః, భిన్నపూర్వపదః, లుప్తచుధ్యమి పద
శ్చేతి॥

విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయోయథా.—నీలశ్చసా ఘటశ్చ
నీలఘటః, నీలౌచతోఘటౌచ నీలఘటౌ, నీలాశ్చతే ఘటాశ్చ నీలఘటాః
రికాచసాపటిచ రక రకేచతే పటౌచ రక పటౌ రకాశ్చతాః
పట్టశ్చర్కపట్టః, నీలఞ్చ తత్ ఉత్పలఞ్చ నీలోత్పలమ్, నీతే చతే ఉత్ప
లేచ నీలోత్పలే, నీలానిచతాని ఉత్పలనిచ నీలోత్పలాని; ఏవ యత్తరత్ర.

విశేష్య పూర్వపదకర్మధారయో యథా.—వైయాకరణశ్చ సా
ఖనూచిశ్చ వైయాకరణఖనూచిః || మీమాంసకశ్చసా ద్దురూటశ్చ
మీమాంసకదురూటః || విశేషణోభయపదో యథా—కృష్ణశ్చసా
సారజ్జశ్చకృష్ణసారజః, (నన్దివిశేషానేతౌ) స్నాతశ్చసా అనులిప్తశ్చసా
తానులిప్తః || ఉపమానపూర్వపదో యథా.—చన్ద్ర ఇనముఖం చన్ద్రయ ఖమ్,
ఘనఇవిశ్యామః ఘనశ్యామః || ఉపమానో త్తరపదోయథా—పురుషోవ్యాఘ్ర
ఇవ పురుషవ్యాఘ్రః. నాసింహో ఇన సృసింహః || సమ్భవనాపూర్వపదో
యథా—గుణఇతి బద్ధిః గుణబద్ధిః ముఖమితి పద్మం ముఖపద్మమ్,
సహ్యాఇతినగఃసహ్యానగః || అంధారణాపూర్వపదోయథా — ముఖమేవచ
న్ద్రః ముఖచన్ద్రః, విద్యైవధనం విద్యాధనమ్ భిన్నపూర్వపదోయథా—అ
శ్రేణయః శ్రేణయః సమ్పద్యమానాగృతౌ (శ్శేణీకృతౌ, కృతఞ్చతత్
అకృతఞ్చ కృతౌకృతమ్, ఏవం శుక్లీభూతిః కృష్ణీకృతః || లుప్తమధ్యమప
దోయథా.—శాకప్రియగ్ పార్థివః శాకపార్థివః, దేవవ్రాజకోబ్రాహ్మణః
దేవబ్రాహ్మణః || అయమేవ శాకపార్థి వాదిసమాసః || ఇతికర్మధారయః ||

అథ ద్విగుసమాసః.

సజ్జాఖ్యాపూర్వ స్తుత్పరుష విశేషో ద్విగు రిత్యున్యతే. సత్రివిధః
తద్ధితారద్విగుః, ఉత్తరపదద్విగుః, సమాహారద్విగుశ్చేతి || తద్ధితార్థద్విగు
ర్యథా.—పూర్వస్యాంశాలాయాంభవః పౌర్వశాలః, పక్షణాంమాతృణా
మపర్యంపుమాన్ మాతృతురః, ద్వయోర్మాత్రో రపత్యంపుమాన్

దైవమాతునః, అప్రసక్తపాలేషు సంస్కృత్య పురోదాశః అప్రకపాలః, ఏవం సప్తర్షయః - పద్యతః - ఇత్యాది. అన్యైవ అనేక వదాభవీద్విగురితి వ్యవహారికః.

ఉత్తరపదద్విగుర్యథా. — పశ్చిగావోధనంయస్యసః శశ్చగవధనః - దశసు గృహేషు ప్రవిప్తః దశగృహప్రవిప్తః, అహనీ జాతస్య యస్యద్యౌః హ్నుజాతః.

సమాహారద్విగుర్యథా. — త్రయాణాం లోకానాం సమాహరస్త్రి లోకీ-పశ్చాన్నాం త్వాంసమాహరః పశ్చాతక్షీ, పశ్చాతక్షిష్ణా. పశ్చాన్నాంపా త్రాణాంసమాహరః పశ్చాపాత్రమ్. ఏవం త్రిభువనమ్, చతుర్ద్యగమ్, పశ్చాగ వ్యమ్, చతుష్పథమ్, ఇత్యాది. అయమేవ ఏకవదాభవీ ద్విగురిత్యుచ్యతే. — ఇతిద్విగుః... తత్పురుషశ్చ. —

అథ బహువ్రీహిః.

బహువ్రీహిః ప్రాయేణావ్యవదాన్తప్రధానో విశేష్యవిఘ్నశ్చ, సద షోడశవిధః - ద్విపదబహువ్రీహిః, బహుపదబహు వ్రీహిః, త్రివిధరణబహు వ్రీహిః, వికారబహువ్రీహిః, సజ్ఘాతబహువ్రీహిః, అభ్యాసబహువ్రీహిః, వికల్ప బహువ్రీహిః, సామీప్యబహువ్రీహిః, సగన్తరాశబహువ్రీహిః, న్యతిహర లక్షణబహువ్రీహిః, సమసమ్బంధబహువ్రీహిః, లుప్తమధ్యమపదబహువ్రీహిః, ఊపమానబహువ్రీహిః, క్రియాపూర్వపదబహువ్రీహిః, నభో బహువ్రీహిః, ప్రాదిబహువ్రీహి శ్చేతి॥

గ్రత. ద్విపదబహువ్రీహిస్సప్తవిధః, ద్వితీయాబహువ్రీహిః, తృతీయా బహువ్రీహిః, చతుర్థీబహువ్రీహిః, పశ్చామీబహువ్రీహిః, షష్ఠీబహువ్రీహిః, సప్తమీబహువ్రీహిః, క్రియావి శేష బహువ్రీహి శ్చేతి.

ద్వితీయా బహువ్రీహిర్యథా. — ప్రాప్తా ఆనన్దోయంసః ప్రాప్తానన్దః, ఏవంప్రాప్తకోమః, ఆరూఢవానరః (వృక్షః) ఇత్యాది.

తృతీయాబహువ్రీహిర్యథా. — ఉభోరథోయేనసః ఉభరథః (అన ద్వాక.) ఏవమ్ కృత్కృత్య-గృతవ స్త్రీ-జితసేనః ఇత్యాది.

చతుర్థీ బహుప్రహీర్యథా.—ఉపహృతఃపశుః యస్మైసః ఉపహృత
పశుః, (బుద్రః) ఏవ మర్చితార్హ్యైఇత్యాది.

పంచమీ బహుప్రహీర్యథా.—ఉద్భృతపీదనోయస్యాస్స ఉద్భృతౌ
దనా (స్థాలీ) ఏవం నిర్జనః (చేశః).

షష్ఠీ బహుప్రహీర్యథా.—పీతమమ్బరంయస్యసః పీతామ్బరః (హ
రిః) శాబ్దకాంధమర్యస్య శాబ్దకాంధన్వా, కల్యాణోధన్మోయస్య కల్యాణధర్మా,
నీలసత్తీసీయస్య నీలసత్తీ, రక్తఅక్షిణీయస్య రక్తాక్షః. స్వ
ద్యౌజ్జులమ్=(దారు.) దారుభిన్నే ద్యౌజ్జులిః=(హస్తః) ద్వౌమూర్ధానా
అస్య ద్వౌమూర్ధః - ఏనం త్రిమూర్ధః.

సప్తమీ బహుప్రహీర్యథా.—వీరాః పురుషా యస్మిన్ సః వీరపురు
షః - (గ్రామః) ఏవం బహువిహగః=తరుః ఇత్యాది.

క్రియావిశేషబహుప్రహీర్యథా —నిగ్ధతా శక్త్యాంస్మిన్ కర్మ
ణి తద్యథా భవతితథానిశ్చజ్గమ్. (ఏనవగ్రేపి బోధ్యమ్.)

బహుపద బహుప్రహీర్యథా.—ప్రియాశ్చేత్రగావో యస్యసః ప్రి
యచిత్రగుః. ఏవం చిత్రజరద్దపీకః. శ్యామోజ్జ్వలవపుః, ఇత్యాది.

వ్యధికరణబహుప్రహీర్యథా.—*కణ్ఠేకాలోయస్యసః కణ్ఠేకాలః ; గ
డుక్కుకణ్ఠేయస్యసః గడుక్కుణ్ఠః - చక్రంపాణోయస్యసః - చక్రపాణిః

* యత్రత్యభిధానమస్తి తత్త్రైవైయధికరణ్యేపి బహుప్రహీః - సత్రిపి
ధః - పక్షిపూర్వపదతోపమాన వ్యధికరణద్విపదపక్షీబహుప్రహీః, సప్త
మీపూర్వపదక వ్యధికరణద్విపదపక్షీ బహుప్రహీః, సప్తమ్యుత్తరపదక
వ్యధికరణద్విపదపక్షీబహుప్రహీరితి. త్రతాద్యోయథా - మృగస్య అక్షిణీ
ఇవ అక్షిణీ యస్యాస్స మృగాక్షి=వారి, ద్వితీయోయథా - కణ్ఠేకాలో
యస్య స కణ్ఠేకాలః, తృతీయోయథా ఒణ్ఠః పాణో యస్యసః చక్రపాణిః ||
ఏవం పద్మనాభః. హీరణ్యగర్భ, ఇత్యాది.

వికారబహువ్రీహీర్యథా. — సువర్ణవికారః అభరణం యస్యసః సువర్ణాభరణః, ఏవం రజతముద్ర ఇత్యాది.

సక్షాతబహువ్రీహీ ర్యథా. — కేశానాం సక్షేఘాత శ్చూడాయస్య సకేశచూడః.

అభ్యాసబహువ్రీహీర్యథా. — త్రిరావృత్తాదశత్రిదశాః ద్విశతమ్, కేశలబ్ధబహువ్రీహీర్యథా. — ద్యౌవాత్రయోవాద్విత్రతాః - పఞ్చషడ్వా - పఞ్చషాః. త్రయశ్చత్వరోవాత్రిచతురాః.

సామీప్యబహువ్రీహీర్యథా. — దశానాంసమీపే యేసన్తి తే ఉపదేశాః. ఏవ మాసన్నవింశాః, అధికత్రింశాః, అదూరచత్వారింశాః.

దిగంతరాశబహువ్రీహీ ర్యథా. — దక్షిణస్యాశ్చ పూర్వస్యాశ్చ దిశో ర్యదంతరాశం సా దక్షిణపూర్వా.

వృతిహారలక్షణబహువ్రీహీ ర్యథా. — కేశేషుకేశేషు గృహీత్వేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం కేశాకేశి. బాహుభిర్బాహుభిః ప్రహృత్వేదంయుద్ధం పవృత్తం బాహూబాహూవి. ఏవం ముష్టాముష్టి - దణ్డాదణ్డి. ద్వౌదణ్డౌ యస్త్రిన్ప్రహరణే తత్ ద్విదణ్డి. ద్విముసలి. అస్య. సమాసస్యావ్యయత్వం బోధ్యమ్.

సమసమ్బంధ బహువ్రీహీర్యథా. — పుత్రేణసహృత్త ఇతి సపుత్రః సహపుత్రః. ఏవం సధనః - సవిద్యః సకర్తకః - సలోమకః ఇత్యాది.

లుప్తమన్యమాపద బహువ్రీహీర్యథా. — కరేన్ధిశంధనం యస్య సకరణః - అన్తర్ధతాని లోమాని యస్యచ అన్తర్లోమః - ఏవం బహిర్లోమః.

ఉపమానబహువ్రీహీర్యథా. — చంద్రిభవ ముఖం యస్యాస్మా చంద్రి ముఖే, సూర్యస్య ప్రభేవ ప్రభాయస్యసః సూర్యప్రభః. పుణ్డరీకేభవ సుందరే అక్షిణీ యస్య సః పుణ్డరీకాక్షః.

క్రియాపూర్వపదోయథా. — అస్తిక్షీరంయస్యాస్మా అస్తిక్షీరా(గం)

సఖో బహుప్రహీర్యథా. — అవిద్యమానం ధనం యస్యసః. అధనః. నాస్తిప్రజాయస్యసః అప్రజాః, ఏవ మమేధాః. అనభ్యః. ~~మ~~ ~~మ~~

ప్రాదిబహుప్రహీర్యథా. — ప్రపతితంపర్ణంయస్మాత్సః ప్రపర్ణః-నిర్ణ నః-అవ్యయానాంవాచ్యః... ఉచ్చైర్ముఖః ఉన్నతానాసికా యస్య ఉన్న సః, ప్రగతానాసికాయస్యప్రణసః విగతానాసికాయస్య విగ్రః, విఖ్యశ్చ నీవం దుష్ప్రజాః, సుప్రజాః, దుర్మేధాః, సుమేధాః. సజ్జతే జానునీఅస్య సఖో జ్ఞః-ప్రగతేజానునీఅస్య ప్రజ్ఞః-ఉద్ధ్వజ్ఞః, ఉద్ధ్వజానుః. ||*|| పున స్సచ బహుప్రహీ ర్ద్వివిధః - తద్గుణసంవిజానో-తద్గుణసంవిజ్ఞానశ్చేతి । తత్రాద్యః రక్తాక్షః పీతామృత లమ్బకర్ణాదయః. ద్వితీయః చిత్రగు జితనే నాదయః ||*|| — ఇతి బహుప్రహీః. —

అథ ద్వద్వయః.

ప్రాయోగోధయపదార్థప్రధానో ద్వద్వయ ఉత్తరపదలింగశ్చ. స ద్వీ విధః — ఇతరేతరయోగద్వద్వయః-సమాహారద్వద్వయ శ్చేతి || ఇతరేతర యోగ ద్వద్వయోయథా. — రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ రామలక్ష్మణౌ - రమాచవాణీచ రమావాణ్యౌ - సుఖిశ్చదుఃఖిశ్చ మహత్త్యైశ్చ సుఖదుఃఖమహత్త్వాని-ఏవమ్ అగ్రధర్మా, ధర్మాణౌ - జాయాచపతిశ్చ దమ్పతీ, జమ్పతీ, జాయాపతీవా, హోతాహోతాశ్చేష్టేంద్రాతారః, హోతృహోతృశ్చేష్టేంద్రా తార శ్చేత్యాది.

సమాహారద్వద్వయోయథా. — పాణీచ పాదౌచ ఏషాం సమాహారః పా ణీపాదమ్ - భేర్యశ్చపటహాశ్చ ఏషాం సమాహారః భేరీపటహమ్ . వాస్తి నశ్చ అశ్వాశ్చ రథాశ్చ పాదాతాశ్చ ఏషాం సమాహారః . హస్త్యశ్చరథ పాదాతమ్. గజాశ్చసింహాశ్చ ఏషాం సమాహారః గజసింహమ్. ఏవం గోవ్యా ధ్రుమ్ - అహినకులమ్ - అశ్వమహిమమ్, శీతోష్ణమ్, శీతోష్ణే. ఇత్యాది. — ఇతిద్వద్వయః. — ||*|| అథాబుక్సమాసః. —

* శ్లో॥ రూఢ్యా జేశస్య రాజ్ఞశ్చ కస్యచిద్వాచకా ఇమే । అజ్ఞాన క్లాదయోద్వ్యచాగ్ర శోనణాద్యాస్తు కీర్తితాః ॥౧॥ తస్యరాజన్యపత్న్యే

పున స్స చాయం సమాసో ద్వివిధః - లుక్సమాసః అలుక్సమాసశ్చేతి - నిరూపిత ఏవ లుక్సమాసః. అలుక్సమాసష్టద్విధః, ద్వితీయా లుక్సమాసః - తృతీయా లుక్సమాసః - చతుర్థ్యా లుక్సమాసః - పంచమ్యా లుక్సమాసః - షష్ఠ్యా లుక్సమాసః - సప్తమ్యా లుక్సమాసశ్చేతి. అథ క్రమేణోదాహరణాని-పురం దధాతీతి పురస్తో - ఓజసాకృతమ్ ఓజసాకృతమ్ - ఆత్మనేపద్యతఇతి ఆత్మనేపదమ్ - స్తోకాస్తుక్తః - స్తోకాస్తుక్తః. పశ్యతోహగతీతి పశ్యతోహరః సరసిజాత మితి సరసిజమ్ - యుధి స్థిరః యుధిష్ఠిరః, కణ్ఠే కాలో యస్యసః కణ్ఠేకాలః—ఇత్యలుక్సమాసః.—

అథైకశేషవృత్తిః,

శిష్యమాణానేకపదార్థకైకపదవృత్తి రేక శేషవృత్తిః. ద్వంద్వపదాదేక శేషః - సద్వివిధః - సయాపైకశేషో విరూపైక శేషశ్చేతి - సయా

పిసుజసో ర్దృశ్యతే భిదా । తథావిధానాం శబ్దానాం మాపభేదోఽత్ర కథ్యతే ॥౨॥ అద్భస్య రాజా చాగ్రసాస్య దక్షాపత్యం పుమానపి । రాజానోఽగ్గా స్త్వపత్యాని పుమాంస శ్వేన మూఢ్యాతామ్ । ౩॥ అద్భ అజౌ జసి త్వక్తౌ బహుత్వే ప్రత్యయస్య లక్ । రాజాపత్యవివక్షాయాం న స్త్రియాస్త్యేషనిర్ణయః ॥౪॥ వాక్తో వాక్తౌ వక్తౌ స్త్రియా స్త్రియా స్త్రియతా స్త్రింహః । కారవ్యగ్ కారవ్యో కురన స్స్త్రిశ్వేన మశ్యేపి ॥౫॥ మత్స్యో మత్స్యాపవం పార్యగ్తూరవో ద్వ్యచాగ్ ॥ ష్ట్యే శ్వేదయ ఏనం పాణ్డ్యస్తే పాణ్డ్యోఽప్రోక్తాః ॥౬॥ తస్యాయమిత వివక్షాయా మపి తే పాణ్డవాజేయాః । పాఞ్చాలగ్ పాఞ్చాలగ్ కాళిదస్తే కలిక్తాశ్చ ॥౭॥ అమృష్ట్య శ్యావృష్టా స్సోమీర్యస్తేథు సోమీరాః । నైషధ్యో నిషధాస్తే సారమసో జసితు సూరమసాః ॥౮॥ అజాద్య శ్వాబాదగ్ కౌసల్యః కోసలా అపిచ । మాగధ ఏతే మగధా శ్చానన్యోఽనన్తయ శ్చామి ॥౯॥ ప్రాత్యగ్రథి రేకత్వే తేథు ప్రత్యగ్రథా తేయాః ॥ స్యా త్కాలకూటి రేకః కలకూటా ఏవ మశ్యేపి ॥౧౦॥

పైక శేషో యథా - రామశ్చ రామశ్చ రామా. రామశ్చ రామశ్చ రామశ్చ
రామాః॥ విరూపైక శేషో ద్వివిధః - ఏకార్థవిరూపైక శేషో భిన్నార్థవిరూ
పైక శేష శ్చేతి॥ ఏకార్థ విరూపైక శేషో యథా - వక్రదణ్డశ్చ కుటిలదణ్డ
శ్చ వక్రదణ్డో, కుటిలదణ్డోవా। భిన్నార్థవిరూపైక శేషాయథా - వత్సస్య
గోత్రాపత్యంపుమాన్ వాత్సన్యః - వత్సస్యయువాపత్యంపుమాన్ వాత్సన్య
యనః; వత్సశ్చవాత్సన్యయనశ్చ వాత్సన్య; శివాచ శివశ్చ శివో; స్వసాచ
భ్రాతాచ భ్రాతరౌ। దుహితాచ పుత్రశ్చ పుత్రౌ - మాతాచ పితాచ పిత
రౌ, మాతాపితరౌవా; శ్వశూశ్చ శ్వశురశ్చ శ్వశురౌ, శ్వశూ శ్వశురౌ
వా। సచ దేవదత్తశ్చ తౌ। సచయశ్చ యౌ, తౌవా। సాచ దేవ దత్తశ్చ
తౌ। తచ్చ దేవదత్తశ్చ తే* ఇమేచ ఇమాశ్చ ఇమాః (గావః) వీష్ణ్వయా
మపి క్వచిద్వద్వన్ - అహనిచ దివాచ అహర్నివమ్॥ అహర్నిశమ్. ఇత్వాది.
— ఇత్యేక శేషవృత్తిః.

అథ తద్ధితవృత్తిః.

(ప్రాతిపదికాధికానోక్త ప్రత్యయాన్త ప్రాతిపదిక వృత్తి సద్ధిత
వృత్తిః॥ త్రతాపత్యార్థక తద్ధితో యథా.—రఘోరపత్యం పుమాన్ రాఘవః-
దశరథ స్యాపత్యం పుమాన్ దాశరథిః - దితే రపత్యం పుమాన్ దైత్యః-వ్యాస
స్యాపత్యం పుమాన్ వైవ్యసకిః - కన్యాయా అపత్యం పుమాన్ కానీనః -
నినతాయా అపత్యం పుమాన్ వైవనతేయః - పితృవ్యసురపత్యం పుమాన్
పైతృవ్యసేయః, పైతృవ్యసీయశ్చ. రాజోఽపత్యం పుమాన్ రాజన్యః -
క్షత్రస్యాపత్యం పుమాన్ క్షత్రియః - కులస్యా పత్యం పుమాన్ కులీనః -
కులో*రపత్యం పుమాన్ రాజాచ కౌరవ్యః-ఏవమ్ ఇత్వాకో రపత్యం పుమాన్
రాజా చైత్వాకః. రోహిణ్యా అపత్యం రాహిణేయః - ఉపగోరపత్యం
పుమాన్ నౌపగవః। కులటాయా అపత్యం కాలటినేయః, కాలటేయః, గర్గస్య

*త్యదాదీనాం మిథస్సహోక్తా యత్పరం తచ్చివ్యతే.

గోత్రపత్యంపుమాక గార్గ్యః, అపత్యాని పుమాంసఃగర్గాః - ఏవంవత్స ఇ
త్యాది. గర్గస్య యువాపత్యం పుమాక గార్గ్యాయణ ఇత్యాది. *

అథ రక్తార్థకః = కషాయేణ రక్తం కాషాయం వస్త్రమ్ - నీల్యా
రక్తం నీలమ్ । యుక్తార్థక తద్ధితో యథా - పుష్కేణ యుక్తం పౌషమహః
- పుష్కేణ యుక్తా రాత్రిః పౌషీ । దృష్టార్థక తద్ధితో యథా - వసి
ష్ఠేన దృష్టం వాసిష్ఠం సామ - శశనసాదృష్టం సామ జౌశనమ్, జౌశన
సమ్ । పరివృత్తార్థకః - వస్త్రేగ్గ పరివృతో వాస్త్రోగ్రథః - శరావేఉద్భుత
శ్వారావ ఓదనః । శయిత్రార్థకః = స్థణ్డితే శేతే స్థాణ్డిలోభిక్షుః । సంస్కృతా
ర్థకః = దధ్ని సంస్కృతం దాధికమ్ - ఉదశ్వితి సంస్కృత జౌదశ్విత్కః -
క్షీరే సంస్కృతా తైరేయా । అధికరణార్థకః = పౌషీపాగ్గమాసీ అస్మిన్వ
ర్తత ఇతి పౌషోమాసః - ఫాల్గునీ పాగ్గమాసీ అస్మిన్వితీ ఫాల్గునికః

* శ్లో॥ అథ గోత్ర మపత్యస్తు పాత్రప్రభృతి కథ్యతే॥ గర్గస్య
గోత్రపత్యముమాన్తాగ్గోఽజసి లుప్యతే ॥౧॥ తే గర్గా జౌర్వ ఉర్వా
శ్చవాతోన్యవత్సా శ్చ తే స్పృతాః । బైదో విదా శ్చ వాతణ్డోఽవతణ్డా
ఏవ ముహ్యతామ్ ॥౨॥ కాణ్డాయన్య శ్చ తే కుణ్డాయనా స్తద్గణగా అపి ।
స్యా మ్రోత్రేయో మిత్రయవా ఆత్రేయ శ్చాత్రయ స్తథా ॥౩॥ భార్గవోభృ
గవ స్తద్వి తౌగత్సః కుత్సః ప్రక్షీర్తితాః । అజ్గిరస శ్చాజ్గిరసో గాతమా
గోతమా అపి ॥౪॥ ఆగస్త్యగస్తయ త్రైవ కాణ్డిన్యగ వణ్డినాస్తథా । అర్జు
న్యార్జునా యాధిష్ఠీరి త్రైవ యుధిష్ఠీరాః ॥౫॥ విశేషవిధినా లోమ్నా
బహ్వపశ్యే భ్యకావత్ । అపత్య ముడులోమ్న స్సాదౌడులోమి స్తుతే
పునః ॥౬॥ ఉడులోమా బహు త్వే స్యు రేవం కేచిద్వి శేషగాః ॥ యథా -
జౌడులోమిః జౌడులోమి ఉడులోమాః । హేజౌడులోమే హేజౌడులో
మి హేఉడులోమాః । జౌడులోమిమ్ జౌడులోమి ఉడులోమాక ।
ఏవంరీత్యా రు-పాణి బోధ్యాని.

ఫాల్గునో మాసః - ఏవం శ్రావణికః, శ్రావణః - కార్తికీకః కార్తికః - చైత్రీకః, చైత్రః - దేవతాధికః = ఇన్ద్రోదేవతాఽన్యేతి విష్ణుం (హవిః)! భ్రాతృధికః = పితృర్భ్రాతృపితృవ్యః. మాతృర్భ్రాతృ మాతృలః! పితృః పితృపితృమహః - మాతృః పితృ మాతృమహః! సమూహార్థకః = శుకానాం సమూహ శ్శృకమ్ - గర్భిణీనాం సమూహః గార్భిణమ్ - యువతీనాం సమూహః యౌవతమ్, యౌవనచ్ఛ - జనానాం సమూహోజనతా - ఏవం గ్రామతా - బంధుతా - గజతా - సహాయతా - రాజన్యకమ్ - వార్ధకమ్ - బ్రాహ్మణానాం సమూహః బ్రాహ్మణ్యమ్ - ఇత్యాది । అధ్యేతృవేదిత్రర్థకం = వ్యాకరణమధితే వేత్తివా వైయాకరణః - ఏవం నైయాయికః పౌరాణిక ఇత్యాది । సాధ్యధికః = శరణే సాధుఃశరణ్యః.

వైషికార్థకో యథా—చక్షుషా గృహ్యతే చాక్షుషం (రూపమ్) శ్రావణ శృబ్ధః - ఆశ్రేయ రహ్యతే ఆశ్రోరథః. గ్రీవాయా ఆలంకారః : . దివి భవం దివ్యమ్ - ప్రాచ్యమ్ అమా (సహ) తిష్ఠతీతి ఆమాత్యః - ఏవం క్వత్స్యః - ఇహత్యః - తతస్త్యః - తత్రత్యః - నిత్యః - తస్యాయన్తదీయః. భవత శ్చాత్రః భావత్కా, భవదీయః, భావతః. అరణ్యేభవ ఆరణ్యకః - పరస్యేదం పరకీయమ్ - జనకీయమ్ - రాజకీయం - స్వకీయ మిత్వాది - యువయో ర్యుష్టకం అయం యుష్టదీయః - అస్తదీయః - యౌష్టకీణః - ఆస్తాకీణః - యౌష్టకః - ఆస్తాకః - లన మమ వా అయం తావకీణః - తావకః - మామకీణః - మామకః - త్వదీయః - నుదీయః - మానే భవం - మాసికమ్ - సాంవత్సరికమ్ - ప్రావృషిభవః ప్రావృషేణ్యః - వర్షాసు సాధు వార్షికమ్ - పథి జాతః పథకః - సైన్ధవః - కోశే సమ్భూతం కాశేయమ్ మానే దేయమృగాం మాసికమ్ - వనే భవః వన్యః - దిశి భవం దిశ్యమ్ - గాంభీర్యమ్ అధ్యాత్మ భవమ్ ఆధ్యాత్మికమ్ - అధిదైవికమ్. అధిభౌతికమ్ - విహలాకికమ్ - పారలౌకికమ్ ॥

తీర్థ దాగతి స్తైర్యకః. పితృష్, - వైతృకమ్. మక్షికాభిః కృత
మాక్షికమ్ - (మధు). అధిక్యత్యకృతగ్రన్థార్థకః = శకున్తలా మధిక్యత్య
కృతో గ్రన్థ శ్వాకున్తలః - ప్రోక్తార్థకః = పాణినీనా ప్రోక్త ముపజ్ఞాతం
వా పాణినీయమ్. సమ్మన్త సామాన్యార్థకః = దశరథ స్వామి స్వాశిరథః -
పృథాయా అయ మ్పూర్వః. ఉపగో రిదమ్ జౌపగవమ్. వికారార్థకః =
మయూరస్య వికారోఽవయవో వా - మాయూరః, మయూరమయ ఇచ్చ
- గోః పురీషం గోవయమ్ గోవ్యకారః గవ్యమ్. పయసో వికారః పయ
స్యమ్ - జతునో వికారః జాతుషమ్. ఏవం త్రాపుషమ్ - సోఽస్యేత్యర్థ
కః = భరతా యోధాలోఽస్య సంగ్రామస్య భారతః - పక్తి రాది
రస్యేతి పాక్తిః ప్రగాఢః। పృచ్ఛత్యర్థకః = సుస్నాతం పృచ్ఛతి సో
స్నాతికః। తరణార్థకః = నావా తరతి నాళికః। చరత్సర్థకః = రథేన చరితి
రథికః। జీవత్యర్థకః = ధనుషా జీవతి ధానుష్కః। రక్షత్యర్థకః = సమాజం
రక్షతి సామాజికః। నిర్వృత్తార్థకః = అశుద్ధ్యా తేన నిర్వృత్తి మాశుద్ధ్యా
తికం వైరమ్. కృత్యా నిర్వృత్తం కృత్రిమమ్ - పక్త్యా నిర్వృత్తం పక్త్రి
మమ్. పాకేన నిర్వృత్తం పాకిమమ్ - త్యాగిమమ్। యాచితేన నిర్వృ
త్తం యాచితకమ్ - అపమిత్యనిర్వృత్తి మాపమిత్యకమ్। శబ్దకర్తృర్థకః =
శబ్దం కరోతి శాబ్దికః, ధర్మం చరతి త్యర్థకః = ధర్మం చరతి ధార్మికః,
అధర్మం చరతి అధార్మికః॥ ప్రహరణార్థకః = ధనుః ప్రహరణ మస్య
ధానుష్కః, ఏవమాసికః, పారశ్వధీకః, శాక్తికః, యాక్షీకః। అస్తీత్యా
ద్యర్థకః = అస్తి పరలోక ఇత్యేనం మతిర్యస్యస ఆస్తికః - నాస్తి పర
లోక ఇత్యేనం మతి ర్యస్య స నాస్తికః - దిప్తమితి మతి ర్యస్య స
దైప్తికః - శిలమిర్యర్థకః = అపూపభక్షణం శిల మస్య అపూపికః =
కృశీల. కాశ్మ ఇత్యాది। నిర్మితాద్యర్థకః = ఉరసానిర్మిత జౌరసః
పుర్ర। గవే హేతం గవ్యమ్, ఆత్మనే హేత మాత్మనీనమ్, ఏవం విశ్వ
జనీనమ్, ర . . . గోనా, సర్వవైత్త హిరం సార్వం, సర్వీయా, మిత్యాది।
తద్వ్యవస్థా ద్యర్థకః - రథం విహతి రథ్యః, యుగం వహతియుగ్యః,

మరంవహతి ధుర్యః, ధారేయః, ధురీణశ్చ, శకటం వహతి శాకటః -
 నానా తార్యం నావ్యమ్ - విషేణ వధ్యః విప్యః - తులయా సమ్మితం
 తుల్యమ్ - ధర్మావనపేతం ధర్మ్యమ్ - ఎవం పథ్యమ్, అర్థ్యం, న్యాయ్య
 మిత్యాది॥ తస్యేశ్వర స్తత్రవిదిత ఇత్యర్థకః=సర్వభూమే రీశ్వర స్సార్వ
 భౌమః, సర్వభూమా విదిత స్సార్వభౌమః॥ క్రితార్థకః=నిష్కేణ క్రితం
 వైష్కికమ్, శతేన క్రితం శతకం, శత్యమ్ - ద్విశతేన క్రితం ద్విశతకమ్,
 పంచభిః క్రితః పంచకః॥ అర్హార్థకః = దణ్డ మర్హతి దణ్డ్యః, వధ్యః
 తేనతుల్యమిత్యర్థకః = బ్రాహ్మణేన తుల్యం బ్రాహ్మణవత్ (అధీతే)॥ తత్ర
 తస్యే వేత్యర్థకః = మధురాయా మివ మధురావత్ (సుఖేప్రకారః)
 చైత్రస్యేవచైత్రవత్ ॥

తస్యభావ ఇత్యర్థకతద్వితో యథా—గోర్భావః గోత్వం, గోతా -
 దృఢస్య భావః దృఢ్యం, ద్రుఢిమా - బ్రాహ్మణస్యభావః బ్రాహ్మణ్యమ్ -
 గురో ర్భావః గౌరవమ్, గురుత్వం, గరిమా - రాజ్ఞోభావః కర్మ వా
 రాజ్యమ్ - శ్రోత్రియస్య భావః శ్రోత్రమ్, అర్హతోభావః అర్హన్తి - అయ
 థాతథాభావః అయథాతథ్యమ్, అయథాతథ్యమ్, పారోహిత్యమ్, దూత్య
 మ్, సఖ్యమ్, శౌచమ్, కాశల్యమ్, కాశతి మిత్యాది॥ తదస్య సజ్జిత మిత్య
 ర్థకః = తారకాస్సజ్జితా తా అస్య తారకితం నభః - రోమాఞ్చితమద్భమ్॥
 లింగస్యప్రమాణ మిత్యర్థకః = ఊరూ ప్రమాణ మస్య ఊరుద్వయసమ్
 ఊరుదఘ్నుమ్, ఊరుమాత్రమ్॥ సరిమాణార్థకః=యత్పరిమాణ మస్యయావాక్
 ఏనం తావాక్, ఏతావాక్, కియాక్, ఇయాక్, సక్ష్యాయాస్తు కతి,
 కియన్తః॥ అవయవార్థకః = పంచ అవయవా అస్య పంచతయమ్,
 ఏవం ద్వితయం, క్షయ మిత్యాది॥ పూరణార్థకః = పంచానాం పూరిణ
 పంచానుః, ఏవం పక్షః, స్వితీయః, వింశతితమ ఇత్యాది॥

తదస్యాస్త్య స్థిత్విత్యర్థకః = లక్ష్మీతరస్యా స్థిత్వా స్థితి లక్ష్మీ
 వాక్ - గోమాక్, 'ణ్ణవాక్, దణ్డీ, ఏనం యశస్వీ, యదస్వాక్, కే, కే

సంప్రదానకారక కృద్వృత్తిర్యథా—దీయతేఽస్మై దానీయః
(విప్రగ్) । గాం హన్తి తస్మై గోఘ్నగ్ (అతిథిః.)

అపాదానకారక కృద్వృత్తిర్యథా.—విభేత్యస్మాదితిభీమః, భీష్మః,
భయానకః—వహ ఇత్యాది.

అధికరణకారక కృద్వృత్తిర్యథా.—జలాని ధీయంతేస్మిన్నీతి జల
ధిః-అధీయంతేఽస్మిన్నీ త్యధ్యాయః । గౌర్ద్రహ్యతేఽస్యామితి గోదో
హనీ స్థాలీ, గావ శ్చరన్త్యస్మిన్నీతి గోచరః ।

అథ భావకృద్వృత్తౌ కతిచి దుదాహ్రియస్తే —భూయశ్ ఇతి
భవ్యం - భవనీయం - భవితవ్యం - భవనం - భూతిః - భావః - బ్రహ్మణో
భావో బ్రహ్మభూయమ్ - నన్దనం నన్దభుః - స్నాతం మయా - స్తుతిః -
శ్రుతిః, అన్వేషణా - శయనం శాయికా - దుష్కరః సుకరః భోజనా
యభోక్తుమ్ - ఏవం త్యక్తుం గన్తుం యాతుమ్ - భోజనోత్తరం భుక్త్వా -
త్యక్త్వా - గత్వా - పిదాయ - ఆగత్య - విచార్య - శయ్యాయా ఉత్థాయ
శయ్యాత్థాయమ్ - అనుపదం స్మృత్వా = స్మారంస్మారమ్ - శ్రావంశ్రా
వమ్ - స్వామంశ్చత్వా స్వాదుక్కారమ్ - యుష్టిం గృహీత్వా యుష్టిగా
హమ్ - ముఖితోభూత్వా - ముఖితోభానమ్ - నానాభూత్వా నానా
భూయ, నానాభావమ్ - తూష్ణీంశబ్దే ఉపపదే వ్యేవమ్—ఇతికృద్వృ
త్తిసజ్జగహః ॥—

అథ సనాద్యన్తధాతువృత్తిః.

సనాది ప్రతియన్త ధాతువృత్తిః సనాద్యన్తధాతు వృత్తిః । సా
ద్యాదశధా । శ్లో॥ సన్-చా-మ-చ-జ-మోహా చార క్షిబ్దిజ్య
కౌతథా । యగాయ ఈయజ్జిశ్చేతి ద్వాదశా మీ సనాదయః ॥ తత్ర
సన్వృత్తిః - పతితు మిచ్ఛతి పగతిషతి, భజితు మిచ్ఛతి బుభూషతి । కర్తు
మిచ్ఛతి చిక్షేతి । అర్తుమిచ్ఛతి జిఘత్సతి । ఏవం చాతురిత్యతి, దిత్సితే ।
గృహీతుం జిఘ్రుగ్ ॥ గన్తుం జిగ్రుగితి ॥ ఆత్తుం ఈప్సతి । హతుం జిహా

సతి ! రస్తుం రిరంసతే । శ్రోతుం శుశ్రూషతే । చితితుం పిపతిపతి । స్వా
ర్థతు - కిత్ - చికిత్సతి । గుప్ - జుగుప్సతే । తిజ్ - తితిక్షతే ।

కృజ్యవృత్తిః.—పుత్ర మాత్మన ఇచ్చతి పుత్రీయతి । రాజానమాత్మన
ఇచ్చతి రాజీయతి । గిర మాత్మన ఇచ్చతి గీర్యతి । ఏవం పూర్వతి । ఆచా
రాధేపి.—ప్రాసాదే ఇవాచరతి ప్రాసాదీయతి (కుట్యాంభిక్షుః) । కుట్యా
మినాచరతి సౌధే కుటీయతి

కామ్యజ్యవృత్తిః.—పుత్రమాత్మన ఇచ్చతి పుత్రకామ్యతి-యశ ఆత్మన
ఇచ్చతి యశస్కామ్యతి, ఏవం సర్విషాకమ్యతీత్యాది ॥

కృక్ వృత్తిః.—కృష్ణ ఇవాచరతి కృష్ణాయతే । కష్టాయక్రమతే
కష్టాయతే - తప శ్చరతి తపస్యతి । సుఖం వేదయతే సుఖాయతే । విద్వా
నివాచరతి । విద్వాయతే, విద్వ్యతే । కుమారీవాచరతి కుమారాయతే । హరిణీ
వాచరతి హరితాయతే - అశ్వరాయత ఇత్యాది ॥

కృష్వవృత్తిః -అలోహితః లోహీతఇవాచరతి లోహతాయతి -
లోహితాయతే । పటపటాయతి - పటపటాయతే ॥

ఆచారక్విబ్వవృత్తిః.—కృష్ణ ఇవాచరతి కృష్ణతి । మాలేనాచరతి
మాలాతి । కవిరివ కరియతి । రాజేన రాజానతి । పితేన పితరతి । భూరివ
భవతి - భవ ఇవాచరతి భవతి. ఇత్యాది.

ణిజ్ వృత్తిః.—సత్యం కరోత్యాచప్తేవా సత్యాశయతి - (తే) ।
సేనయా భియాతి అభిషేణయతి - (తే) । లోమా న్యనుమాన్వి అనులోమ
యతి - (తే) । అశ్వేనాతిక్రామతి అశ్వయతి - (తే) । కంసవధ మాచ
ప్తే కంసంఘాతయతి - (తే) అనినా హన్తి అనయతి - (తే) ॥ స్వాధేపి
దోరయతి - (తే) ।

యజ్ వృత్తిః.—పునః పున రతిశయేన వా భవతి బోధూయతే ।
ఏవం జేభిద్యతే । వరీవృత్యతే ఇత్యాది ॥

యశ్చృత్తిః.—కణ్డూయతి - (తే) । ఏవం సుఖ్యతి । మహియతే
తిరస్యతి ఉపస్యతి । సమరయతి ఇత్యాదయః ।

అయన్యత్తిః —గోపాయతి - ధూపాయతి (స్వాధే) ।

ఈయశ్చృత్తిః.—ఋతీయతే (స్వాధే) ।

ణిజ్చృత్తిః.—పుచ్చ మదస్యతి ఉత్పచ్చయతే । భాణ్ణాని సమా
చినోతి సమాభణ్ణయతే । చీవరా త్యాగ్యయతి పరిధత్తేవా సశ్చీవరయతే
(భిక్షుః) । హస్తా నిరస్యతి హస్తయతే । స్వాధే తు కామయతే ॥ ఏవం
రూపాణి ధాతురత్నావళ్యాం విస్తరేణ సలక్షణం దర్శితాని ॥ ఇతి సనా
న్యస్త ధాతువృత్తిః ॥

అథ విభక్త్యర్థ ప్రకరణమ్.

విభక్త్యర్థప్రబోధనపక్షితో జాయతే జనః । తస్మాత్తే ప్రతిపా
ద్యస్తే విభక్త్యర్థా ఇహాధునా ॥ విభక్తిర్ద్వివిధా - సుబ్విభక్తి స్తిజ్యేభక్తి
శ్చేతి । తత్ర సుబ్విభక్తి రుదాహృతా (పు-16-17) ౧ ఉక్త కర్తకర్తా
దౌ స్వాధే ప్రథమా । సమ్మోధనేపి ప్రథమా । ౨ అనుక్తే సమ్మగ్గానే
చతుర్థీ । ౩-అనుక్తే అధికరణే పంచమీ । ౪ - సమ్మన్ధార్థే షష్ఠీ । అనుక్తే
అధికరణే సప్తమీ । అసామ్ రామా జనాన్తనైః కీర్త్యై దారిద్యాన్ని
గరేపితుః । రక్ష త్యాలోచ్య శాస్త్రార్థం ధర్మజ్ఞో రాజసత్తమ ” ఇత్యత్ర
క్రమేణోదాహరణాం యోగ్యతః । తత్రతావత్తిజ్యేభక్త్యర్థాః,— క్రియా
వాచినో భ్యావయో ధాతవః । (సర్వేపి సకర్మకాః) తద్వివిధాః ।
సకర్మకా అకర్మకాశ్చ ॥ తత్ర సకర్మకేభ్యో ధాతుభ్యః కర్మణి
కర్తరిచ, అకర్మకేభ్యో భావే కర్తరిచ, లదాదయ స్సుప్యః । తేతు
దశవిధాః । లట్-లిట్-లుట్. లృట్-లేట్ లోట్-లజ్-లిజ్-లుజ్ లృజ్
ఇతి ॥ శ్లో ॥ లడ్వర్తమానే తేజ్యేన భూతే లుజ్జజ్జట స్తథా । విధ్యాశిష్యా

లిజ్జోటౌ లృజ్జౌడుట్చ భవిష్యతి || ఏషాం దశలకారణా మపి* తిజాదే
భోభనతి । తిజ్ తు ప్రత్యాహారేణ బోధ్యః. (నూ॥ 2॥ పు - 2)

పురుషః. ఏ. ద్వి. బ. సంజ్ఞా.

ప్రథమ = తివ్ - తన్ - ర్పు. } ఇద ని వాదినవకం పరస్మైపదసంజ్ఞో
మధ్యమః = సివ్ - థన్ - థ. }
ఉత్తమః = మివ్ - ఎన్ - మన్. } జకం భవతి.

ప్రథమః = త - ఆతామ్ - ర్పు. } ఇద న్నాదినవక మాత్త సేపదసంజ్ఞో
మధ్యమః = థాన్ - ఆథామ్ - ధ్వమ్ }
ఉత్తమః = ఇట్ - ఎహి - మహిజ్ } జకం భవతి.

తిజుక్తే కర్తరి కర్తణి చ అస్యదిప్రయుజ్యమానే అప్రయుజ్యమా
నేఽపిఉత్తమః । తిజుక్తేకర్తరి కర్తణిచ యుష్మదిప్రయుజ్యమానేఽప్ర
యుజ్యమానేఽసి మధ్యమః । (తేషే ప్రథమః) అస్యదుష్మద్విభిన్న
తిజుక్తకర్తరి (కర్తణిచ) రామాదిరూపే ప్రయుజ్యమాన్తే అప్రయుజ్య
మానేచ ప్రథమః । యథా రక్షపాలన ఇత్యస్తా త్కర్తరి తిజ్ । రక్షతి
రామో జనాన్ - అత్ర తిజుక్తే కర్తరి రామో (ఉక్తకర్తకర్తా)దౌ
స్వార్థే (ప్రథమా) ఇత్యనేన 'రామ' ఇత్యత్ర ప్రథమావిభక్తిః । జనాని
త్యత రక్షతితి తిజా కర్తృణామనుక్తత్వాత్ అనుక్తకర్తణిద్వితీయా)
ఇత్యనేన ద్వితీయావిభక్తిః । ఏషం రామా రక్షతః విప్రం విప్రా విప్రా
న్వా, రామః రక్షన్తి విప్రం విప్రా విప్రా న్యే త్వాది బోధ్యమ్ . ఇతి
ప్రప్రయోగః * * । రామేణ రక్ష్యతే జన ఇత్యత్ర తిజా కర్తృణా

* తిప్రస్థి సుప్రస్థ మిబ్వస్థ స్తాశ్శాష్ట థాసాథాస్థ్య మిద్వహి
మహిజ్ || పా-3.౪-౭౦॥ ఏతేఽష్టాదశ లాదేశా స్సుప్యః || ఏషు పట్స్సు
త్రికేషు క్రమాదేకకస్తిన్త్రికే ఏకవచనద్వివచనబహువచన సంజ్ఞాభేదాః.

* * (౧) అకర్మకర్తరి ప్రయోగః । (౨) సకర్మక కర్తరి
ప్రయోగః । (౩) కర్మణిప్రయోగః । (౪) ద్వికర్మక కర్తరి ప్రయోగః ।

ఉక్తత్వాత్ (ఉక్తకర్తృకర్తృదౌ స్వార్థే ప్రథమా) ఇత్యనేన జనశ్శత్రు
ప్రథమా యదాకర్మ ఉక్తం । దదాకర్తురనుక్తత్వాత్ (అనుక్తేకర్తరి కర
ణేన తృతీయా) అనేన రామేశత్రు తృతీయా । హేరామ త్వం రక్షసి
ఃప్రం విప్రా విప్రా న్యా - ఏవమ్ అహం రక్షామి - త్వం రక్ష్యసే రా
మేణ రామాభ్యాం రామైస్త్వయా మయా వా - ఏవమ్ అహం రక్ష్య
ఇత్యత్ర ద్వి మేణ త్వా కర్తృకర్తృణో రుక్తత్వాత్ (తిజుక్తేకర్తరికర్త
ణి యుష్మత్ అస్మద్విప్రయుజ్యమా నేపి మధ్యమః) ఇత్యనేన మధ్యమోత్త
మపురుషేస్తః । అనుక్తే సజ్ఞ్యానియమో నాస్తీతి ద్వివచన బహువచ
నాన్తప్రయోగ ఉపపద్యతే । “ హేరామ ” ఇత్యత్ర (సమ్బోధనేపిప్ర
థమా) ఇత్యనేన సమ్బోధన ప్రథమావిభక్తిగ - ఇతి కర్మణి ॥

రామేశత్రయా మయావా భూయతే, అత్రభావే లకారం । భావో
నామ ధాత్వర్థః । స ఏవ తిజుక్తః । అత్రయుష్మద్దస్తద్భ్యాం సామా
నాధికరణ్యాభావా న్నమధ్యమోత్తమా - కింతు ప్రథమపురుష ఏవ
(శేషేప్రథమ) ఇత్యత్ర మధ్యమోత్తమయో రవియే ప్రథమ ఇతి వ్యా
ఖ్యానాత్ “ న కేలాప్రకృతిః ప్రయోక్తవ్యా నాపి కేవలః క్రియాయా ”

(౫) ద్వికర్మక కర్తరిప్రయోగః । (౬) ద్వికర్మక కర్మణిప్రయోగః (౭)
ద్వికర్మక కర్మణిప్రయోగః । (౮) కర్మకర్తరిప్రయోగః । (౯) భావేప్ర
యోగ ఇతి ప్రయోగా నవ ॥ ఏనాం క్రిమేణోదాహరణాని బోధ్యాని
యథా.—(౧) రామోవిరాజతే (౨) రామో భూషణ్ణలమపాలయత్
(౩) ఉపార్జితా చ రామేణ కీర్తిరన్యావృత్తి భూః (౪) రామచన్ద్రో దశ
గ్రీవం పరలోక మనీవయత్ (౫) బద్ధయామాస. కషిభి స్సేతుం సీతాపతి
స్వయమ్ (౬) వాయుపుత్రేణ రామేణ లక్ష్మీకారి చ భస్మసాత్ (౭)
దశాస్యో జానకీశేన త్రివిష్టప మనాయి చ (౮) నమదేవేన దేవర్షిర్హరి
స్సూక్ష్మరితో నునైః ॥ పూజ్యతే చ స్వయం రామో (౯) రామచన్ద్రేణ
మానతే ॥ ఏవం బాల్యబోధార్థం ప్రయోగా నవ కీర్తిలాః ॥

ఇతి ప్రథమ పురుషైకవచన మాత్రస్య సాధుశ్వాధత్వా చేతి || రామే
 తేత్యాదౌ (అనుక్తి కర్తరికరణే చేతి) : కర్తరి స్మృతీయా || పూర్వోక్త పద్యే
 ధనై రిత్యత్ర సనానాం రక్షసాధనత్వా త్కరణే తృతీయా || ఏవం
 రామో జనాన్ధనై రిత్యత్ర ప్రథమావయో గోధ్యాః | కీర్త్యై ఇత్యత్ర క్రియ
 యా యమభిప్రేతి స సమ్ప్రదాన మిశ్యక్తత్వాత్ (అనుక్తి సమ్ప్ర
 దానే చతుర్థీ) ఇత్యనేన చతుర్థీవిభక్తిః | దాద్యాత్ - ఇత్యత్ర అనుక్తి
 అనాదానే పఞ్చమీ. ఇయనేన పఞ్చమీవిభక్తిః. నగరే ఇత్యత్ర (అనుక్తి
 అధికరణే ఉత్తమీ) ఇత్యనేన సప్తమీ విభక్తిః | పితురిత్యత్ర (సమ్ప్రదే
 పక్షీతి) షష్ఠీ విభక్తిః || ఇతి కారకవిభక్తయః ||

అధోపపదవిభక్తయః.

“ఇత్యుదాహరయో వత్తా స్వప్రస్వసి విభక్తిషు | కీనచిత్కారణే
 నాసా మ్యత్రాన్ధితి ర్యథా ||౧|| “జ్ఞో స్థాసా విభవూర్వాణా మాధా
 రఃకృ తద్యథా | అధిశేతే సనం రామోఽధ్యాస్తే చాస్యధిబిష్మతి ||౨||
 అన్వయప్రతిశబ్దానాం యోగే కర్మ భవే ద్యథా | అధిరామం రమే రామం
 ప్రతి ధాతి మే మనః ||౩|| అమరామం ప్రతిదినం మానసం మే ప్రసీదతి |
 కాలాన్వయోశ్చ సంయోగే దినం త్రోశ నిషీదతి ||౪|| అన్తరేణా న్తరా
 యోగే ద్వితీయాస్యా ద్వినాశ్చ | నమక్తిన్దాయతే రామ మన్తరేణా న్తరా
 వినా ||౫|| సమయా నికషా హా ధిగురుర్వభ్యసా మపి | ఆజశ్చయోగే చ
 భవే ద్విగ్రహీయా లిదుదాహృతః ||౬|| కాననం నమయా రామో భగతో
 నికషా ప్రసవ | హా సీలాం విసే శూన్యే రాజణం ధిష్ణహార యః ||౭|| హర
 మూర్ధాన మురి శక్త్యా భాతి హారేపి అధిపాదామ్బుజమధో రామపా
 దాబాం మే ||౮|| ఆరామసాద మనిశం స్రణతిక్రియతే మయా | రామ
 మానసతి స్వాంతం మదీయం నాసీదతి ||౯|| క్రియావిశేషణం కర్మ వపుం
 సక మితీప్యతే | యథా సిశ్యక్త మనిశం లబ్ధ్వాం రామో విలోకతే ||
 ౧౦|| తృతీయా జాయతే హేహ రి త్తేమ్యాతలక్షణే | రామభక్త్యా భవే

శ్రుక్తిరామ హృషేన కాననే । ౧౧॥ సహార్థేపి యథా రామో లక్ష్య
 తేన సహజ్ఞాతి । వినాయోగే యథారామో లక్ష్యతేన వినానహి ॥౧౨॥
 తృతీయా సమ్ప్రదానార్థే నిన్దాచేత్తదుదాహృతిః । మాలాం దాస్యాతిపా
 సేయాన్ బ్రాహ్మణ స్సమ్ప్రయచ్ఛతే ॥౧౩॥ చతుర్థీ గమనార్థస్య ధాతోః
 శ్రుణి నా యథా । జగమ రామచంద్రో - పి వినాయ పితురాజ్ఞయా ॥౧౪॥
 తాపిర్థ్యం యథా దాసు రామ యూపాయ తిష్ఠతి । క్రియాయోగే యథా
 రామో భోజనాయ ప్రవర్తతే ॥౧౫॥ నను స్వస్త్యాదియోగే చ యథా
 రామాయ తే నమః । స్వస్తి రామాయ దేవాయ స్వాహా పితే స్వధా సదా॥
 ౧౬॥ సీతావిగ్రహభిన్నోపి రామోఽలం రావణాయచ । పపటాకైశ్చ చతు
 ర్థీ స్యాన్మత్యక్తానావరే ॥౧౭॥ యథా త్వహం తృణం మనేయే మ
 నేయేహం త్వం తృణాయవా । తథా చతుర్థీ రుచ్యర్థధాతోః స్తీతా భవే
 వ్యథా ॥౧౮॥ రామాయ రోచతే నిత్యం రావణస్య వధోద్యమః । ఈస్సితే
 ప్పుహధాతోశ్చ రామాయ స్పృహయామ్యహమ్ ॥౧౯॥ ఉత్తమర్ణచ ధారే
 ప్తు శుభ్యం స్వం ధారయామ్యహమ్ । క్రోధాదికృణి స్యా త్స రామ
 సస్యతి శర్రవే ॥౨౦॥ క్రుధ్య త్యనూయతి దుహ్య త్యల మీర్ష్యతి సద్గతే ।
 రామశ్చక్రగణాయేతి చతుర్థీ సముదాహృతా ॥౨౧॥ పశ్చాదు జాయతే
 హేతో రామాన్మక్తిః ప్రజాయతే । భయహేతో యథా రామా ద్విభేతి
 ముధి రావణః ॥౨౨॥ యశ స్త్రిణం తత్ర యథా రామ త్రాయస్వ మాం
 భయోత్ । యతోఽభీతే యథాభీతే రామా త్సద్దేశ మాజ్ఞనిః ॥౨౩॥
 యో జన్మ యథా గంగా హరిపాదా త్ప్రజాయతే । యస్మాత్ప్రకర్మ
 స్తస్మాద యథా రామో పరోఽన్యతః ॥౨౪॥ వారణంచ యతస్తత్ర
 మథా ద్యువనయా త్పితా । రివయం వారయత్యేష రామో మాం నర
 క్యావత్ ॥౨౫॥ అన్యార్థాదిప్రయోగే చ యథాన్యో రామ ఈశ్వ
 ర్వాత్ । భీన్నాః కృష్ణా త్ప్రజా స్సృష్టా భీన్నో రామా ద్విభీషణః ॥౨౬॥
 రామా వైష్ణవేతరిస్సేవ్యో నచ రామాద్భవే సుఖమ్ । దిగ్దేశ కాల సగ

యోగే గ్రామాత్పుర్వం స్థితి కృమ || ౨౭ || ఉత్కలా త్వశ్చిమం క్షేయం
 పట్టణాదాజ్య మత్త మమ్ | రామోఽసౌ లక్షణాజ్ఞేయోఽవి నాయోగేఽపి
 దృశ్యతే || ౨౮ || వినారామాన్న ముక్తి స్నాన్యద్యతస్నాన్యప్రేక్షణం తతః
 పశ్యమి స్నాన్యథా రామః ప్రాసాదాత్ప్రేక్షలే పురమ్ || ౨౯ || స్మరణా
 ర్థస్య ధాతో ర్వా పక్షీ కగ్మణి తద్యథా | స్మరామి రామచంద్రస్య చరణా
 మ్భోజయో రహమ్ || ౩౦ || హంసార్థస్య యథారామ శృతో రుచ్ఛాటయ
 త్యలమ్ | పినప్తి రుజతీత్యాది క్షేయం సర్వత్ర పణ్డితైః || ౩౧ || తృప్తిర్థధా
 తోః కరణే వా పక్షీజాయతే యథా | తృప్తో రామః ఘటైరేవ ఘటానాం
 వా వనే నసకా || ౩౨ || అనాదరేవ పక్షీస్యాత్ సప్తమిచ యథాలవ |
 పశ్యతో హంతి | దన్యం తస్కర స్త్వయి పశ్యతి || ౩౩ || నిర్ధారణేవ పక్షీ
 న్యా తృప్తమిచ యథావాః | రామో నృపాణాం శూరాణాం నృషేష్యసి
 ధనుర్ధరః || ౩౪ || కృణ్యయోగేఽథ నా పక్షీ భవకర్తరి తద్యథా | రావ
 ణస్యపురీ లక్ష్మోగోన్తవ్యా రామభూమితే || ౩౫ || సప్తమి సతియోగే స్నాన్
 తే సతిరామే కుతోభయమ్ | సత్యం యోగేపి యథా రామే నరకభీ ర్మహి
 ౩౬ || నిమిత్తాత్కర్మ సంయోగే శార్దూలం హన్తి చగ్మణి | నిమిత్తేపి యథా ||
 ముక్తా రామోఽయం సేన్యలే మయా || ౩౭ || క్రియయా చేత్క్రియా లక్ష్మ్యా
 తత్రస్యాత్సప్తమి యథా | మయి ఖాదతి రామోఽగన్తయ్యానామత్యు
 పాగతిః || ౩౮ || ఏనం సర్వేషు లిక్లేషు విభక్తివచనేషుచ | ఉక్తానుసారి శిక్షై
 య ముదాహరణ ముత్తమమ్ || ౩౯ || “ అప పటార్కరకాణీహ కథ్యస్తేకథి
 తాన్యసి | అర్థా యతో విభక్తీనాం కారకత్వేన దృశితాః || ౪౦ || కర్తా చ
 కర్త కరణం సమ్ప్రదానం తథైవ | అపాదానం తథాధార ఇతి
 పటార్కరకాణీ వై || ౪౧ || స కర్తా యః క్రియాం సాక్షాదుత్పాదయతి
 సర్వకః | తత్కర్మ క్రియయా యత్తు విషయాక్రియతేశరమ్ || ౪౨ ||
 క్రియా నిష్పాద్యతే యేన కరణం తదుదాహరమ్ | సమ్ప్రదానం తదా
 భ్యాతం యసై సమ్యక్ప్రదీయతే || ౪౩ || యదపాదీయతే నూనం తదపా

దాన ముచ్యతే । యత్రైవాధీయతే సర్వం స ఏవాధార ఇవ్యతే ॥౪౪॥
 స్వతన్త్రో హేతుః క్షోక్తాక్ష కర్తేతి పశ్చధా । ఉదాహరణ ఏవై హం
 రూప మావిర్భవిష్యతి ॥౪౫॥ స్వతన్త్రోకర్తా సభవేన్నిరపేక్షః క్రియాను
 యః । యథా భజాన్యహం రామం భక్తి రామః ప్రసీదతి ॥౪౬॥ సహేతు
 కర్తా భవతి కుర్వన్తం ప్రేరియేత్తు యః । యథా యాతి వనం రామః పితా
 తం యాపయ త్యదః ॥౪౭॥ గతిబుద్ధ్యో విసానార్థ శబ్దార్థ స్వకర్తృసు ।
 అహేతౌయోభవేత్కర్తాసహేతౌ కర్తృజాయతే ॥౪౮॥ గమనార్థే యథా
 రామో గమం గచ్ఛతి ధార్మికః । రామం వశరథో రాజా విపిణం గమయత్య
 ముమ్ ॥౪౯॥ నీలహోగ్యో గమనార్థేతు ప్రతిషేధోభవేద్యధా । జానకీం వయతి
 గ్రీవా నయోధ్యాం రఘునందనః ॥౫౦॥ జనకో నాయయ త్యేనాం సీతాం
 రామేణ ధీవతా । ఏనంవహే రుదాహర్య మధ బుద్ధ్యర్థధాతుమ్ ॥౫౧॥
 లక్ష్మణో బుద్ధ్యతే కార్యం రామ స్తంబోధయ త్యదః । భక్షణార్థే యథా
 రామో భక్తం భుక్తే త్సుధాకులః ॥౫౨॥ రామం భోజయతి ప్రీతా
 సీరా సమృత మోదనమ్ । భక్షణార్థే నిషేధ స్సాన్య రదిఖాద్యోస్తు తద్య
 థా ॥౫౩॥ రామోఽన్న మత్తి సీతా స్నం రామేణాదయతీప్సితమ్ ।
 ఏనం ఖాదతి రామోఽన్నం తేన ఖాదయతి క్రియా ॥౫౪॥ శబ్దచక్రసు
 రామోఽసౌ శాస్త్రం పఠతి నిత్యశః । తం పఠః పాఠయత్యేనం నిషే
 ధో హ్వయతే ర్యథా ॥౫౫॥ రామం హ్వయతే గ్రీమాన్ రామస్తం
 రావణం రఘుమ్ । రామో హ్వయయత్యేష మహాలవిభీషణః ॥౫౬॥
 క్మరకు యథా రామ శ్యేతే లం శాయయ త్యసౌ । సీతా, నిషేధః
 ప్రేక్షేత్తు తథా శబ్దాయతేరపి ॥౫౭॥ యథా సౌ క్రన్దతే సీతా సీతా
 యా క్రన్దయ త్యసౌ । రావచన్ద్రస్య విరహ దేనం శబ్దాయతే రపి ॥
 ౫౮॥ హరలేత్తు కరోతేరప్యభివాదద్భ్యో రపి । వికల్పః కథితః ప్రాన్తే
 స్తద దాహియతే మయా ॥౫౯॥ పాదేయం రామచన్ద్రస్య లక్ష్మణో
 హాతి స్వయమ్ । హరయ త్యేష పాదేయం లక్ష్మణం లక్ష్మ

వా ||౬౦|| కరోతి లక్షణః కార్యం రామః కారయతి
 ద్రుతమ్ । లక్షణం కార్య మధునా లక్షణేనేతి వా
 ||౬౧|| అభివాదయతే రామో గురుం హేతౌ తథా పునః ।
 అభివాదయతే రామం గురుం రామేణ వా పితౌ ||౬౨|| లక్ష్మణం
 పశ్యతి రామోఽయం రామం గుర్యతే కపిః । లక్ష్మణం రామేణ త్యేన
 ముదాహరణ మూహ్యతామ్ ||౬౩|| ఉక్తాదన్విత నాన్వేయ హేతౌ
 కర్తుశ్చ కర్మతా । పాచకాశ్చ పచన్వన్నం పాచకైః పానయన్వసౌ ||
 ||౬౪|| ప్రాసయన్వేష కూడేణ దాపయన్వేష తేనైవ । ఇత్యేనమాది బో
 ధ్య మనుక్తమపి బాలకైః ||౬౫|| కర్మకర్తా యథా రామేనౌదనః పచ్యతే
 స్వయమ్ । ఉక్తకర్తాయథా రామో రావణం హన్తి సాయకైః ||౬౬||
 అనుక్తకర్తా చ యథా రామేణా హన్యతే రిపుః । సర్వత్ర వోక్త ప్రథమా
 తృతీయానుక్తకర్మణి ||౬౭|| నివృత్తిశ్చ వికార్యశ్చ ప్రాప్యశ్చేతితిథా
 । కర్మ తత్సప్తథా జేషు మీస్సితావీస్సితాదినా ||౬౮|| అని
 ర్వృత్తంహి యత్పూర్వం తన్నివృత్త్య ముదాహృతమ్ । యథా రామ
 పటం తన్తూ న్నన్తు వాయుః కరోత్యసౌ ||౬౯|| ఘటయామి సువర్ణాని రామ
 చంద్రస్య కుణ్డలే । ఇత్యాది నివృత్త్య మిద మనుక్త మపిచేప్పితమ్ ||౭౦||
 వికృతం క్రియతే యత్తు తస్వికార్య ముదాహృతమ్ । రామః కాణ్డం
 లునాత్యేష కాణ్డకాగోఽతికాశశీ || ౭౧ || సిద్ధమేవాన్వతో యత్తు
 ప్రాప్యతే వాన్వ మీశ్పశమ్ । యథా స్మరామి రామశ్చ రామచంద్రం
 నమామ్యహమ్ ||౭౨|| కన్గర్పరమూనాత్మా నీతాం హరతి రావణః ।
 శ్రోధాన్ధః భావతి విచమితి ప్రాప్యమనీస్సితమ్ ||౭౩|| ఈస్సితావీస్సితం
 ప్రాప్యం యథా బాలః త్కుడాశులః । భువక్తి సరజస్కాన్నం ఫలం
 ధూరిమలీమసమ్ ||౭౪|| కృష్ణేన గుహ్యతే దుగ్ధం గౌరేషా స్త్రీ పయస్వినీ ।
 ఇదశ్చాక ధితం ప్రాప్య ముక్తశ్చేత్యన్వయతామ్ ||౭౫|| ఉపయోగనిమిత్తం
 యత్త దేవా కథితం మతమ్ । కర్మకర్త యథా రామ స్సీతాం కారయతి
 స్సితమ్ || ౭౬ || కరణం ద్వివిధం ప్రోక్తం బాహ్యమాభ్యంత్రం తథా ।

శరీరానయః యత్తదాభ్యంతర ముదాహృతమ్ || ౭౭ || తద్భిన్నం బాహ్య
 మాఖ్యాతం తయో ర్బాహ్యం నిగద్యతే | రామో రావణమూర్ధాం నికృన్తతి
 శితై శ్శరైః || ౭౮ || ఆయోధ్యాం దోలయా యాతి జానక్యా సహ
 రాఘవః | ఆభ్యంతరం యథా రామం మానసేన భజామ్యహమ్ || ౭౯ ||
 సీతాఽనలోకతే రామం నయనాస్తేన సస్మితమ్ | సానురాగకటాక్షేణ
 రామస్సీతాం విలోకతే || ౮౦ || సమ్ప్రదానం త్రిధా ప్రోక్తం ప్రేరక
 ఛానుమన్త్రికమ్ | అనిరాకర్తృకఞ్చేతి తత్ర ప్రేరక ముచ్యతే || ౮౧ ||
 ముక్తిం భక్తాయ రామోఽసౌ దదాతి కరుణాన్వితః | మహ్యం ముక్తిం
 ప్రదేహీతి ప్రేరణా త్వేరకం మతమ్ || ౮౨ || అథామన్త్రికం కిఞ్చి
 దుచ్యతే తాపసో వనే | రామాయాతిథయే దత్తే ఫలమూలే యథావిధి ||
 || ౮౩ || అప్రేరణా త్వేనత్తస్య చానుమన్త్రేణ కర్మణా | ఆనుమన్త్రిక
 మేతత్స్యా దనిరాకర్తృకమ్ || ౮౪ || పఞ్చోపచారం రామాయ భక్త
 లోకః ప్రయచ్ఛతి | అనిరాకరణా దేత దనిరాకర్తృకకర్మకమ్ || ౮౫ ||
 అసాదానం ద్విధా ప్రోక్తం చల ఛాచల మేవచ | చలాదపాక్షాన్నా
 రీణాం నిర్యాతి విషమం విషమ్ || ౮౬ || అచలాచ్చ యథావృక్షాత్పత్రం
 రామే పత త్యధః | హిమాదే రాగతా గక్తా సముద్రాద్రత్న ముత్థితమ్ ||
 ౮౭ || చతుర్థ్యా చాధికరణ తత్రా భేష్యాపకం యథా | రామభక్తా భవే
 న్ముక్తిస్సీతాయాఞ్చ పతివ్రతమ్ || ౮౮ || తదౌపశ్లేషికం రామ స్మృమాన్
 సింహాసనే స్థితః | సస్మితం వీక్షతే భూయో నై జహీం స వనే స్థితామ్ ||
 ౮౯ || అభవైషయికం రామోఽయోధ్యాయాం వసతి స్వయమ్ | వగే వసతి
 శార్దూల స్సింహస్తు గిరిగహ్వరే || ౯౦ || అగ్ర సామీపకం రామః కపిపైస్య
 సనున్వితః | ఆవాత్సీ త్సగరే ఘోరే గక్తాయాం వసతి స్వయమ్ || ౯౧ ||
 నను సమ్బంధస్య కింను కారకత్వ మిహోచ్యతే | కారకం హి క్రియాహే
 రుసమ్బంధం స్యా త్వేధానతః || ౯౨ || సాక్షాత్క్రియాభి సమ్బంధం
 కారకం హి విదు ర్బుధాః || స్వాత స్త్రిస్య వివక్షాయాం స్థాలీం పచతి
 సేవకా || ౯౩ || పాచకగ్గ పచతీత్యాదౌ యథా చ స్యా త్వేతత్త్రితా |
 న రిథా క్వాపి సమ్బంధే యథా రామస్య సేవకః || ౯౪ ||

త్యాభి సద్ధితైః కృత్వి సమానై శ్చ విధీయతే । తదేవ కారకం
తత్ర పథమైవ నచాన్యతః ॥ ౯౫ ॥ ఉక్తానాం హి పదార్థానాం త్యాద్యే
స్సత్త్వేవ గృహ్యతే । కృత్తద్ధిత సమానైశ్చ లిజ్జసక్ష్మ్యావిభక్తయః ॥ ౯౬ ॥
యథా రహసి రామేణ సామరాగేణ సావరమ్ । ప్రీయస్తే ప్రేయసీవాచ
స్సధారసహదరాః ॥ ౯౭ ॥ రిపుం జయతి రామో ౭యం రామై
ర్వా జీయతే రిపుః । సీతాముఖేన జయతే పూర్ణేన్దు వికచాన్ముఖే ॥ ౯౮ ॥
రామో ౭సా కారక స్సీతా కారకా కారకం కులమ్ । అత్ర కృత్కర్తరి
త్యస్య లిక్తాదిం భజతే తరమ్ ॥ - ౯ ॥ రామ శ్చవైయాకరణ స్సా చైయా
కరణీ ఐధూః । తద్వైయాకరణం చైన్య విత్థం భవతి తద్ధితః ॥ ౧౦౦ ॥
కృతప్రణామో రామో ౭యం కృతప్రణతి తత్కులమ్ । సీతాకృతప్రణా
మైవా సమాసగ్ కారకే కృతః ॥ ౧౦౧ ॥ ప్రకృతి ద్వికృతి శ్చాపి స్యాదుక్తా
చేద్యదా తదా । వాదకైగ్ ప్రకృతే స్సక్ష్మ్యా గృహ్యతే వికృతే
ర్నహి ॥ ౧౦౨ ॥ ఊయస్తే తన్తవో రామ పట స్స్యర్ణాని కుణ్ణలే ॥ క్రియస్తే
రామచన్ద్రస్య పన్యస్తే నవతణ్ణులాః ౩ ॥ తన్తవో రామచన్ద్రస్య
పటో భూతా శ్చ తణ్ణులాః । కన్మీతా ఓదన మిత్యాదా లిక్తాదిక
మపీప్యతే ॥ ౪ ॥ అయోధ్యాం నీయతే సీతా రామేణ గురుకర్మణా ।
రామో ౭యం యాచ్యతే ముక్తిం మయా సంసారభీదుణా ॥ ౫ ॥ ప్రధా
నేకర్మణి భవేద్వాచకో హి ద్వికర్మణామ్ । అప్రదానే దుహాదీనాం
హేతౌ కర్తు శ్చ కర్మణి ॥ ౬ ॥ రామో ౭యం యాచ్యతే పిత్రా
వనం సర్వనశా త్మనా । గురుణా భాష్యతే శిష్యశ్చాస్త్రం వా భోజ్యతే
పయః ॥ ౭ ॥ ప్రియచ్ఛేన్యం విశేష్యం స్యాద్వ్యవచ్ఛేదక మత్రతు । తద్వి
శేషం మాఖ్యాతం రామో దాశరథీ ర్యథ్యాం ॥ ౮ ॥ విశేష్యస్య చ యల్లి
జ్జం విభక్తిసచనే చ యే । తాని కార్యాణి యోజ్యాని విశేషణపదే
ష్విపి ॥ ౯ ॥ యథా దాశరథీ రామో మాం రక్షతు సమస్తతః । కాసల్యా
నన్తనం పద్దే రామచన్ద్రం కృపాన్మవమ్ ॥ ౧౦ ॥ శరణ్యేనచ రామేణ
దుర్జయో రావణో జితః । జనకేన సుతా దత్తా రామాయ బలశాలినే ॥ ౧౧ ॥
రామా ధ్ధి ధృతకోదణ్ణా ద్విభేతి యుధి రావణః । రామస్య రావణానీక
కాలస్య యుధి నిక్రమః ॥ ౧౨ ॥ రామే విహరతి స్సీన్సరావిజయశ్రీ రహ

ర్నిశమ్ | బాసకీననామోభాష మధుపాన మధువ్రతే ||౧౩|| యత్రో ద్వేశ్య
 విధేయ్యం త్రాణాయం నియమోన వా | స్యాత్త దస్యాజహల్లిద్ధ మజహ
 స్వరసత్వా యత్ ||౧౪|| రామభక్తిః ప్రమాణం స్యాత్కరుణాథాజనం
 :౧౫|| య క్తేత్ర మియం కార్యజహల్లిద్ధ మీద్యశమ్ ||౧౬|| రామదా
 రాశ్చ సేతేయం స్త్రీయ ముష్కరసః ఖలు | రామభక్తి ర్ముక్తిగృహం అజహ
 స్వరసం యథా ||౧౭|| బహుప్రీహిసమాసో హి స్వలిక్ష్ణాని జహత్ససా |
 స్వాదనాం యోగ్యో లిక్ష్ణాదిక ముపాసతే ||౧౮|| అజీకృత ప్రణా
 మోఽను రామో విక్షిప్తదారకః | అనాదృతాప్సరా స్సోయమిత్యాద్య
 ముగ్రహణమ్ ||౧౯|| ఉపహసోపమేయత్వం స్యాద్భేదో లిద్ధసజ్జ్య
 రాః | అభిచ్ఛేద భక్తి స్స్య దుఃమానోపమేయయోః ||౨౦|| లిద్ధ
 భేదో యథాం పుష్పీ మన్దలః పరిమ్ | మత్తమాతద్గతస్త్రితా మజ్జువా
 స్వోపప్నోత్ ||౨౧|| యథా వచనభేదే చ కన్దర్ప ఇవ సున్దరాః | యూయం
 యువానో రామస్య భక్తా అహమివోత్తమాః ||౨౨|| త్వం రామమివ
 హ్యామి రామేణేన స్వయా జితాః | గుప్తయా శ్మత్రవ స్సర్వే రామాయై స
 నమోఽస్తుతే ||౨౩|| త్వత్తో రామాదినాశేనా గణేభ్యః శత్రవః | రామ
 సేనాం రవ హ్యేనా కీర్తి స్త్రైలోక్యగామినీ ||౨౪|| త్వయి రామ ఇవ
 ప్రాణం భజన్తే స లా జనాః | ఏనం లిద్ధత్రయే పిస్యోన్వచనత్రితయే
 పిమ్ ||౨౫|| వింత్యాద్యా స్సదైత్యే సజ్జ్యో స్సజ్జ్యో ము సజ్జ్యయోః |
 సా భూతుస్తే యదా సత్ భూస్తదా నిర్వాదకం భవేత్ ||౨౬||
 సాక్షి రామోక్తా స్సర్వర్విశతీ రామభక్తినః | సహస్రం రామభక్తా
 స్సర్వస్యై రామస్య భక్తయః ||౨౭|| లక్షాంశురామభక్తా స్సర్వోకాటి
 రామభక్తయః | స్వాయన్తే యదాద్వత్వాత్తదా ద్విత్వానికం భవేత్ |
 ||౨౮|| యథా వింలయ స్త్రిసాం విభక్తాశ్చతాం చ | చత్వారి భక్తయ
 ప్రిప్రప్రిస ప్రాన్యాని కోటయః ||౨౯|| సముచ్చయేన వాక్యప్రేచ్ఛ
 బా నాంనా ద్వియో శ్చనా | లిద్ధ ఇచ్చ యత్రితా సజ్జ్యో వాచకానా
 కంక్షాం ||౩౦|| ప్రమా నామ శ్చ సీతా చ వనం గచ్ఛతి గచ్ఛతః
 రామశ్చ లక్ష్మణశ్చాపి భరత్శ్చ ప్రయాతిహి ||౩౧|| ప్రయాన్తివా పురీః
 స్వయం జేరా జేతర ఏవ వా | తేజస్విన శ్చ తేజస్వీ గుణీ గుణిన ఏ

చ || 31 || పురుషేషు త్రిషు భవే ద్యవిన పురుషః పరః । సముచ్చయే స
 ఏవ స్యాత్సక్త్యా చాపి తదాశ్రితా || 32 || యథా రామ శ్చ సీతే త్వం
 గచ్ఛథో విజనం నఃమ్ । రామస్త్వమహ మహ్యశు గచ్ఛామో గురుశాస
 నాత్ || 33 || అహఞ్చస్యోఞ్చ రామశ్చ గచ్ఛామో నిర్జనం వనమ్ । ప్రథ
 మాన్త్రమాదేవ ప్రతిపోచ్చరితే సిచ || 34 || ముఖ్యో గౌహ లాక్షణికః
 ప్రయోగ స్త్రిభో భవేత్ । ముఖ్యస్సాన్వితేన సమ్బద్ధో యథా త్వన్మం
 రఘూన్ద్రహః || 35 || గుణయోగా గ్భవే ద్దైహో రామశ్రోథో విషం
 మహత్ । రావణం క్రత్యయం రామో సింహశ్చ కరిణం ప్రతి || 36 ||
 స్వాధ్యాయస్య బాధేన తాత్పర్య స్యానరోధణః । లక్షణా కల్పితే
 సాగ ద్వివిధా స్యా ర్చ్యయోగః || 37 || జహత్స్వర్థాఽ జహత్స్వర్థా
 రత్రాద్యా కిభ్యతే మయా । (స్వాధ్యాయో వయా) । స్వాధ్యాయో భవే
 ద్యత్రి జహత్స్వర్థా సాయదా || 38 || రామో వసతి పాథోధా
 యమునాయాం జనార్దనః । యస్తీ గోభజయ శిష్టాంశ్చ శిట్వా వదతి
 సంసది || 39 || యత్ర స్వార్థాపరత్యాగోఽజహత్స్వర్థా చ సా యథా ।
 శత్రుశో యాన్త్యమీ కాం కాఽభ్యో దధి రక్త్యతామ్ || 40 || పదార్థే
 ప్యపదార్థే 2సి తాత్పర్యా ల్లక్షణాన్వయః । ఏనం సర్వత్ర బోధ్య
 మనుక్త మపి బాలకైః || 41 || అత్రైకత్వ మతన్త్రం స్యాద్బోజనే
 నాతిమానలా । బ్రాహ్మణా న్భోయేత్యన్త్రోతా త్రీభోజయ త్యసా ||
 42 || జాతివ్యక్తిపరత్వేన ద్విధా శబ్దప్రవర్తనమ్ । తత్ర జాతిపరత్వేన
 యథా చ్చంభోజయతిదిమ్ || 43 || జాత్యా భోజయితుం నైన శక్నోమి
 త్యుధాగ్యలామ్ । త్రీనేవ భోజయిత్వాతు తాత్పర్యానవధారణే || 44 ||
 తాత్పర్యవిషయే శబ్దః ప్రమాణమితి నిశ్చితః । శ్రోతా తదనుసారేణ శాబ్ద
 వోదప్రవర్తతే || 45 || విశేష్యక్రియాయాత్స్య దుక్తం కర్తాదికంపునః ।
 విశేషక్రియాప్యాహ లగేవేతి వినిచ్చితమ్ || 46 || యథా భుక్త్వా వనం
 రామః ప్రయాతి సహ భార్యయా । రామేణ గమ్యతే 2 యోధ్యావనా
 ద్భుక్త్వాశలాని చ || 47 || ఉక్తమేవో క్తతాం యాతిక్వచిదుక్తమనుక్తతామ్ ||
 అనుక్త మపి రోక్తం స్యా త్కవి దేవ పదాన్తరైః || 48 || ఓదనః
 పన్యలే దృష్టో మయా సత్పురుషో 2 ప్యయమ్ । అయాధవానరో వృక్ష

భృగ్యతే నృశ్యతే పిచ || ౪౯ || పటో ౭ యం శితికోభాతి రామేణ పరి
 ష్టయతే । కృదాదిభి ర్యదేవో క్తం త్యాద్యైరపి తదేవహి || ౫౦ || నృత్యస్తా
 నటం రామో విలోకయతి కాతుకీ । చాత్రఞ్చవైయాకరణం శబ్దాక్షర్యచ్చతి
 లక్ష్మణః || ౫౧ || ఆకూఢవానరం వృక్షం రామః పశ్యతి సాదరమ్ ।
 కృష్ణానో క్తమేవైత దనుక్తం త్యాదినా భవేత్ || ౫౨ || నృత్యతే
 గీయతే రక్తే నటేన స్థీయతే క్వచిత్ । భోక్తుం పచతి రామో ౭ య
 హి గనం క్రుద్వశం గతః || ౫౩ || రామభక్త స్సమాసీయ రామం
 పూజయతి స్వయమ్ । ఇత్యాద్యను క్తమేవ స్యా దనుక్త మితిబుధ్యతామ్ ||
 ౫౪ || కర్మజప్రత్యయో నాన్య త్కృచ్చివ ప్యవ్యతే యథా । కృష్ణేన
 దుష్కారే గోభ్యః గనాం గోష్వభవా నయః || ౫౫ || మయా ప్రయా
 ద్యతే ముక్తి రామో బ్రాహ్మణరామః । పాద్యతే రామచంద్రేణ పాచకేనా
 దణో ౭ గుభతః || ౫౬ || క్వచిత్కలాదికే ఘేవ సత్యే చాన్యస్య కర్మ
 ణః । రామేణ ప్రూయతే ధగ్మో మాసం గీత ఞ్చ గీయతే || ౫౭ || కాన్తా
 ౭న గమ్యతే క్రిశం కాన్తయా స్థిగ్ధచేతసా । అనన్యకర్మణో
 ౭సత్యే కాలాన్యం ప్రాహ కర్మజః || ౫౮ || కుమ్భకర్ణేవ సుప్యన్తే
 పణ్మాసా రామభూభుజా । వశేద్వాదశ వర్షాణి స్థీయన్తేగరుశాసనాత్ ।
 ౫౯ || ఇత్యాదయో విశేషాశ్చ బోధవ్యా బాలకై స్సదా । కారికా
 యస్య క్రిష్ణస్థాస్సభాయాం మోదతే చ సః || ౬౦ ||

ఇతి విభక్తిస్తవ ప్రకరణమ్

అథ తిజన్త | పకరఖమ్,

పూర్వోక్తా దాత్రితా శకవాః. (పు 112.) శ్లో || భావ్యదాత్రి
 పూర్వోక్తాది ద్రివాని స్వాస్య రీచ. తుమాది శ్చ రుధాది శ్చ తని
 (కార్యో దుగాదయః || ఏభ్యః పంతే కర్తృగ్ధక సార్వధాతుకే క్రమేణ
 చక్ర్యకాణా వికరప్రత్యయాః సంయోజ్యాః || యథా — భావిభ్యః
 పు న శక (ః), ఇతి శిప్యతే - అదాదిభ్యః శహః లుక్ (), జాహా
 క్తాదిభ్యః శహః స్త్వః (), దివాదిభ్యః శ్యక్ (య), స్వాదిభ్యః శ్వుః

(సు), తుదాదిభ్యః శః (ఆ), రుదాదిభ్యః శ్చమ్ (న), తనాదిభ్యః ఉః (ఉ), క్యాదిభ్యః శ్చా (నా), చురాదిభ్యోణిచ్ తతశ్చమ్ (ఇ + అ = అయ), ఇతి॥ తేభ్యో దశవిధ ధాతుభ్యోఽపి లడావయ స్సున్తి పూర్వ మే వోక్తాః (పు-112.)

అనుదాత్తే త్సంజ కేభ్యః, జకారేత్సంజకేభ్యశ్చ పరస్యలస్య సానే అత్రి నేపదమ్ యథా - ముద, ఏద - అత్ర అకారః అనుదాత్తః - తిత్తః మోదతే, ఏదతే ఇతి (సూక్ - జిత్.) సూలే

స్వరితేతో ఇతశ్చ, పరస్య లస్య క్రియాఫలే కర్తృగామిని అత్రి నేపదమ్. పరగామినితు పశ్యైపదమ్. యచ్చ - యచితి - యచతే దాక్ష - దదాతి - యతే॥ ఆస్మనేపదనిమిత్తరహితా ధాతోః పరస్మైపదమ్, భూ - భవతి ఇత్యాది.

తత్ర లట్, లోట్, లక్, విధిలిజ్మ సామాన్యతో రూపతౌల్యం వర్తత ఇతి ఆదా తాని (సార్వధాతుకరూపాణి) లిఖిత్వా; తతః లిట్, లుట్, లృట్, ఆశీర్లజ్ లుజ్, లృజ్, లృజ్, (ఆర్థధాతుక) రూపాణి ప్రదర్శయిష్యంతే.

తథైవ దశగణీధాతుషు ప్రథమ చతుర్థ వస్త దశమ గణీయాః పూర్వం; ద్వితీయ తృతీయ పంచమ సప్తమా స్తమ నవమ గణీయాశ్చ తదనంతరం వక్ష్యంతే. తత్రాపి ప్రసిద్ధాః సామాన్యధాతువః ప్రథమతః, తతో విశేషధాతువశ్చ పరస్మైపద్యాల్మనేపద్యుభ యపదీకషేణ బోధ్యాః.

భూ = సత్తాయామ్, (ఉండుట) అకర్మకః * పరస్మైపదీ. నేట్.

కర్తృకేసార్వధాతు కేపరే ధాతోః శప్ = అ ఇతి శిష్యతే. యథా భూ + అ + తి = భవతిత్యాది.

శ్లో॥ స్మృద్ధి ర్నయ భూ జీవితమరణం లజ్జా సత్తా స్థితి బాగరణమ్ । శయన క్రీడా రుచి దీప్త్యం ధాతుగణం త మకర్మక మాహుః ॥ ఎతద్భిన్నా గ్నకా ధాతుః వ్రాయేణ సకర్మకా ఇతి జ్ఞేయమ్.

నర్తమాసక్రియావృత్తేర్థాతో ర్లటి కర్తరియాపాణి

వీ	ద్వి	బ,	నీ	ద్వి.	బ.
ప్ర॥ తి - తః - ఆన్తి				భవతః	భవన్తి **
మ॥ సి - ధః - ధ				భవధః	భవథ
ఉ॥ సి - ధః - మః *			భవామి	భవాః	భవామః

విద్యాకీరానిషు లోటి.

సు, తాత్ - తామ్-అస్తు
హి, తాత్ - తమ్-ల
అని - మః - మః

భవసు, భవతాత్-భవతామ్-భవన్తు
భవ *ధంతాత్ - భవతమ్ - భవత
భవాని - భవావ భవామ

అనద్యతనభూతే లజీ.

త - తామ్ - అః
న (ః) తమ్ త
- మ - మ.

అభవతామ్ అభవః
అభవతమ్
అభవావ అభవామ

** అలోగుణే । ౨-౧౯౭ । = అపదాస్తా దకారాత్ (అ.ప-౬).
గుణే సరే పరదూప మేకాదేశ స్వాత్. ఇతి మాత్రేణ అన్తి, అస్తు,
అః, ఏ, ఇత్యదిషు పరతః పరదూపమ్.

* అత్రోద్గోయభి । ౨-౩-౧౦౧ । = యజ్ఞాదౌ సార్వదాతుకే పరే
అకారా వృజ్యస్యగ్గీ. ఇత్యేవ వివ, వన్, వన్, వహి, మహి, ఇత్యా
నిషు పరేషు (సార్వదాతుకీ) పూర్వస్య అకారస్య ఆకారః.

† 'హి' ఇత్యేతత్ లక్షణస్తాత్, అసంయోగ పూర్వకోన్మానా
వృత్తౌ హి శ్చే జ్ఞప్యతే ॥ అన్యత్ర న॥ యున్మాదాతోః, యుధాతోశ్చ పర
స్య 'హి' ఇత్యస్య స్థానే 'ధి' ఇత్యాదేశః, యథా. — భవ, వద్, కరు,
ప్రసృజు ॥ యాహ - మహి - ఏహి ॥ విద్ధి, రుద్ధి, జాహుధి, ఏహం క్రమేణ
గోగమ్.

విభాగిషు లిజి.

ఇత్ - ఇతావ్ - ఇయః	}	భవేత్	భవేతావ్	
ఇః - ఇతమ్ - ఇత		భవే	భవేమ్	భవే
ఇయమ్ - ఇవ - ఇమ		భవేయమ్	భవే	భవేమ

భూతానద్యతనపరోక్షస్వవిపత్నాయాం * టి.

అ	అయః	ఉః	}	బభూవ	బభూవతుః	బభూవుః
ధ				బభూవిధ	బభూవధుః	బభూవ
అ		మ		బభూవ	బభూవివ	బభూవిను

అనద్యతనభవిష్యతి వివక్షితే లుటి.

తా	తాశా	తారః	1	భవితా	భవితాశా	భవితారః
తాసి	తాస్థః	తాస్థ		భవితాసి	భవితాస్థః	భవితాస్థ
మ్ర	తాస్త్వః	తాస్త్మ		భవితాస్మి	భవితాస్త్వః	భవితాస్త్మః

క్రియార్థాయాం క్రియాయామసత్యాం సత్యాచ్చ భవిష్యతి - లృటి.

స్యతి	స్యతిః		భవిష్యతి	భవిష్యతః	భవిష్యంతి
స్యసి	స్యథః	స్యథ	భవిష్యసి	భవిష్యథః	భవిష్యథ
స్యమి	స్యామః	స్యామః	భవిష్యామి	భవిష్యామః	భవిష్యామః

ఆశిషి లిజి *

యాత్	యాస్తాం	యాసః	భూయాత్	భూయాస్తామ్	భూయాసః
యాః	యాస్తం	యాస్త	భూయాః	భూయాస్తమ్	భూయాస్త
యాసం	యాస్వ	యాస్మ	భూయాసమ్	భూయాస్వ	భూయాస్మ

* ఇన్ ప్రాగ్రహః భుజితవస్థేభ్యః, కిన్ద్రాచ్చపరస్య ఆదేశావయవస్య, ప్రత్యయావయవస్య చ సకారస్య పరాంశేశః. భవిష్యతి త్యాది. అత్ర ఇకారస్తు ఇదామేవ విహితః, రచ వలూద్యాద్విధాతుకస్య అద్యసయవో భవతి|| అనిటాకాస్తు ఇయన్త ఏవేతి వ్యుత్పన్నే.

*విధివిమన్త్రానామన్త్రానాధీప్తసమృద్ధి ప్రార్థనాశీష్టా శిష్టోదాస్తః

లబ్ధి

చత్	హాచలః	అ	చత	యాచేతామ్	చన్
చః	చతమ్	అ	చథ	యాచేథామ్	చథ్యమ్
చమ్	చా	అ	చే	యాచావహి	చావహి

17

విధి

యాచేత్	చేతామ్	చేత	యాచే	తామ్	యాచేరక్
యాచేః	హాచేతమ్	చేథ	యాచేర	థామ్	యాచేథ్యమ్
యాచేయమ్	చేవ	చేయ	యాచేవహి		యాచేవహి

లి

యాచ	యాచతుః	యాచే	యా	చాతే	యాచాచిరే
యాచాచిథ	యాచాచథుః	యాచిష్ఠే	యా	చాథే	యాచాచిథ్యే
యాచాచ	యాచాచిన	యాచే	యా	చిన	యాచాచినుహే

లుటి

యాచితా	చితారౌ	యాచితా	యాచితా	యాచితారః	యాచితారః
యాచితాసి	చితాస్థి	యాచితాసే	యాచితాసాథే		యాచితాథ్యే
యాచితాస్మి	చితాస్మ	యాచితాహే	యాచితాస్వహే		యాచితాస్వహే

లృటి

యాచిష్యతి	చిష్యత	యాచిష్యన్తి	యాచిష్యతే	యాచిష్యశే	యాచిష్యశే
యాచిష్యసి	చిష్యథః	యాచిష్యథ	యాచిష్యసే	చిష్యథే	యాచిష్యశ్యే
యాచిష్యమి	చిష్యహః	యాచిష్యమః	యాచిష్యహే	చిష్యహే	యాచిష్యమహే

అక్షరే. — యాచ్యత్ యాచ్యస్తామ్ యాచీషీయామ్ యాచీషీరక్షామ్
 యాచ్యః యాచ్యైః యాచీషీయాః యాచీషీధ్యమ్
 యాచ్యానామ్ యాచ్యాయామ్ యాచీషీయానామ్ యాచీషీమహి

అక్షరే. — అయాచీత్ అయాచిష్టామ్ అయాచిష్ట అయాచిషత
 అయాచీః అయాచిష్టాః అయాచిష్టాః అయాచిష్టాః
 అయాచిషమ్ అయాచిష్టమ్ అయాచిష్టమ్ అయాచిష్టమ్

అక్షరే. — పక॥ అయాచిష్టత్ అయాచిష్టత్ అయాచిష్టత్
 అయాచిష్టః అయాచిష్టః అయాచిష్టః
 అయాచిష్టమ్ అయాచిష్టమ్ అయాచిష్టమ్

అక్షరే. — అయాచిష్టత్ అయాచిష్టత్ అయాచిష్టత్
 అయాచిష్టః అయాచిష్టః అయాచిష్టః
 అయాచిష్టమ్ అయాచిష్టమ్ అయాచిష్టమ్

ఏవ ముఖ్యపదినః. భావదౌ వి శేషధాతుషు పక్ష్యమాణరూపాణి వినా అన్యత్పర్వం సాధారణధాతు
 విదూహ్యమ్. ఏవం సర్వగణేష్వపి.
 ఇతి భావి సాధారణధాతవః.

అథ దివాది సాధారణ ధాతవః.

దివు = క్రీడావిజగీషావ్యవహారద్యుతిస్తుతి మోదమదస్వప్నకాన్తిగతి
మ. యథాయథ మకర్తకః సకర్తకశ్చ. పరస్మైపదీ. నేచ్. శ్యైక
రణః. (దీర్ఘః) దివ్ + య + తి = దీవ్యతీతి బోధ్యమ్. (ఆమట సాగ
మట వెలయుట మొదలైనవి.)

అటి. — దీవ్యతి	దీవ్యతః	దీవ్యన్తి	(పథమపురుషః
దీవ్యసి	దీవ్యధః	దీవ్యథ	మధ్యమపురుష.
దీవ్యామి	దీవ్యావః	దీవ్యామః	ఉత్తమపురుష.

లాటి. — దీవ్యత	దీవ్యతామ్	దీవ్యన్తు	ప్ర.
దీవ్యతాత్			
దీవ్య, దీవ్యతాత్ దీవ్యతమ్		దీవ్యత	మ.
దీవ్యాని	దీవ్యావ	దీవ్యామ	ఉ.

అజి. — అదీవ్యత్	అదీవ్యతామ్	అదీవ్యన్	ప్ర.
అదీవ్యః	అదీవ్యతమ్	అదీవ్యత	మ.
అదీవ్యమ్	అదీవ్యావ	అదీవ్యామ	ఉ.

విధిలిజి. — దీవ్యేత్	దీవ్యేతామ్	దీవ్యేయః	ప్ర.
దీవ్యేః	దీవ్యేతమ్	దీవ్యేత	మ.
దీవ్యేయమ్	దీవ్యేవ	దీవ్యేమ	ఉ.

లిటి. — దిదేవ	దిదివతుః	దిదివుః	ప్ర.
దిదేవిధ	దిదివధుః	దిదివ	మ.
దిదేవ	దిదివివ	దిదివిమ	ఉ.

లుటి. — దేవితా	దేవితారా	దేవితారః	ప్ర.
దేవితాని	దేవితాన్ఞః	దేవితాన్ఞ	మ.
దేవితాస్మి	దేవితాస్యః	దేవితాస్మ్య	ఉ.

అక్షి.—	దేవిష్యతి	దేవిష్యతః	దేవిష్యన్తి	ప్ర.
	దేవిష్యసి	దేవిష్యధః	దేవిష్యథ	మ.
	దేవిష్యామి	దేవిష్యానః	దేవిష్యామః	ఉ.

అక్షి.—	దీవ్యాత్	దీవ్యాస్తామ్	దీవ్యాసుః	ప్ర.
	దీవ్యాః	దీవ్యాస్తమ్	దీవ్యాస్త	మ.
	దీవ్యాసమ్	దీవ్యాస్య	దీవ్యాస్మత్	ఉ.

అక్షి.—	అదేవీత్	అదేవిష్టామ్	అదేవిషుః	ప్ర.
	అదేవిః	అదేవిష్టమ్	అదేవిష్ట	మ.
	అదేవిషమ్	అదేవిష్వ	అదేవిష్మత్	ఉ.

అక్షి.—	అదేవిష్యత్	అదేవిష్యతామ్	అదేవిష్యక్	ప్ర.
	అదేవిష్యః	అదేవిష్యతమ్	అదేవిష్యత	మ.
	అదేవిష్యమ్	అదేవిష్యాన	అదేవిష్యామ	ఉ.

ఏనం నిపు ష్టిపు ఇత్యాయః శ్యన్వికరణాః పగనై పదినః.
విజ = సత్తాయామ్ (ఉండుట) అత్మ సేవది. అక్ష|| అవిట్.

అక్షి.	విద్యతే	విద్యతే	విద్యన్తే	ప్ర.
	విద్యతే	విద్యతే	విద్యన్తే	మ.
	విద్యతే	విద్యాన	విద్యామహే	ఉ.

అక్షి.	విద్యతామ్	విద్యరామ్	విద్యస్తామ్	ప్ర.
	విద్యస్య		విద్యస్యమ్	మ.
	విద్య		విద్యామహే	ఉ.

అక్షి.	అవిద్యతే	అవిద్యతామ్	అవిద్యన్త	ప్ర.
	అవిద్యధః	అవిద్యతామ్	అవిద్యధమ్	మ.
	అవిద్య	అవిద్యానహి	అవిద్యామహి	ఉ.

విధిలిజి	-విద్యేత విద్యేథాః విద్యేయ	విద్యేయాతామ్ విద్యేయాథామ్ విద్యేయహి	విద్యేరణ్ విద్యేధ్యమ్ విద్యేమహి	ప్ర. మ. ఉ.
విధి.	వివిదే వివిదిషే వివిదే	వివిదాతే వివిదాథే వివిదిమహి	వివిదిరే వివిదిధ్యే (ధ్యే) వివిదిమహి	ప్ర. మ. ఉ.
లటి.	— వేత్తా వేత్తాసే వేత్తాహి	వేత్తారా వేత్తాసాన్ వేత్తాస్యహి	వేత్తారః వేత్తాధ్యే వేత్తాస్మహి	ప్ర. మ. ఉ.
లృటి.	— వేత్స్యతే వేత్స్యసే వేత్స్య	వేత్స్యతే వేత్స్యథే వేత్స్యమహి	వేత్స్యధ్యే వేత్స్యమహి	ప్ర. మ. ఉ.
ఆర్థిజి.	— విత్సేప్య విత్సేప్యాః విత్సేప్య	విత్సేప్యాతామ్ విత్సేప్యాథామ్ విత్సేప్యహి	విత్సేరణ్ విత్సేధ్యమ్ విత్సేమహి	ప్ర. మ.
అః	— త, సాతామ్, సతః; థాః, సాథామ్, ధ్యమ్; సి, స్వహి, స్మహి;	} అః అవిత్తాః విత్త	అవిత్సాతామ్ అవిత్సాథామ్ అవిత్సమహి	అవిత్సత అవిత్సధ్యమ్ అవిత్సమహి
లృః	అవేత్స్యత అవేత్స్యథాః అవేత్స్య	అవేత్స్యతామ్ అవేత్స్యథామ్ అవేత్స్యమహి	అవేత్స్యత అవేత్స్యధ్యమ్ అవేత్స్యమహి	ప్ర. మ.

ఏవం బుధ్, భిద్, యుజ్, యుజ్, పద్, వన్, ఇత్యాదయ అత్త
నేపదియః శ్యన్వికరణా బోధ్యాః.

ఈశుచిర్ = పూతీభావే. (శుచియగుట, తడియుట) ఉభయపదీ-
అక || నేట్. లటి - పఠ || శుద్యతి శుద్యతః శుద్యన్తి - ఆగ్మ శుద్యతే

అచ్యుతే । లోటి - శుచ్యతు - శుచ్యతామ్ । లజ్ఘ - అశుచ్యత్ -
 అశుచ్యత । విధిలిజే - శుచ్యేత్ . శుచ్యేత । లిటి - శుశోచ - శుశుచే ।
 లుటి. - శోచిరాసి - శోచితానే । లృటి - శోచిష్యతి - శోచిష్యతే । ఆశ్రి
 ర్జిజ్ఞి. — శుచ్యాత్ - శోచిషీష్ట । లుజ్ఞి - పరస్మై పదే రూపద్వయమ్ - అశు
 చిత్ - అశుచతామ్ అశుచః, అశోచీత్ అశోచిష్టామ్ అశోచిషుః; ఆత్
 నః; అశోచిష్ట అశోచిషాతామ్ అశోచిషత । లృజ్ఞి - అశోచిష్యత్ - అశో
 చిష్యత । శేషం యావ్ ధాతు (పు. 132.) నదూహ్యమ్॥

ఇతి శ్రన్వికరణ సాధారణ ధాతవః.

తుద=వ్యధనే. (హింసింతుట, పాడచుట) సక॥ ఉభయపదీ -
 అనిట్ - శవికరణః - తుద్ + శ + తి = తుద్ + అ + తి = తుదతీత్యాది
 శ్రన్వి జిత్వా దుపధాగుణో న భవతి.

లటి. — పర॥	తుదతి	తుదతః	తుదన్తి
	తుదసి	తుదధః	తుదధ
	తుదామి	తుదామః	తుదామః

„ — ఆత్మ॥	తుదతే	తుదేతే	తుదన్తే
	తుదనే	తుదేథే	తుదధ్వే
	తుదే	తుదామహే	తుదామహే

లోటి. — ప॥	తుదతు, తుదతాత్	తుదతామ్	తుదన్తు
	తుద, తుదతాత్	తుదతమ్	తుదత
	తుదారి,	తుదావ	తుదామ

„ — ఆత్మ॥	తుదతామ్	తుదేతామ్	తుదన్తామ్
	తుదస్య		తుదధ్వమ్
	తుదే	తుదామహై	తుదామహే

లజి. — ప॥ అతుదత్
అతుదః
అతుదమ్

అతుదతామ్
అతుదతమ్
అతుదావ

అతుదక్
అతుదత
అతుదామ

,, — ఆత్మ॥ అతుదత
అతుదధాః
అతుదే

అతుదేతామ్
అతుదేధామ్
అతుదామహి

అతుదస్త
అతుదధ్వమ్
అతుదామహి

విధిశిజి. — పర॥ తుదేత్
తుదేః
తుదేయమ్

తుదేతామ్
తుదేతమ్
తుదేవ

తుదేయః
తుదేత
తుదేమ

,, — ఆత్మ॥ తుదేత
తుదేధాః
తుదేయ

తుదేయాతామ్
తుదేయాధామ్
తుదేమహి

తుదేరక్
తుదేధ్వమ్
తుదేమహి

లిటి. — పర॥ తుతోద
తుతోదిధ
తుతోద

తుతుదితుః
తుతుదిఘః
తుతుదివ

తుతుదుః
తుతుద
తుతుదిమ

,, — ఆత్మ॥ తుతుదే
తుతుదిమే
తుతుదే

తుతుదాతే
తుతుదాధే
తుతుదివహే

తుతుదిరే
తుతుదిధ్వే (ధ్వే)
తుతుదిమహే

లిటి. — ప॥ తోతా
తోతాసి
తోతాస్మి

తోతారా
తోతాప్
తోతాస్యః

తోతారః
తోతాప్
తోతాస్యః

,, — ఆత్మ॥ తోతా
తోతాసే
తోతాహే

తోతారా
తోతాసాధే
తోతాస్యహే

తోతారః
తోతాధ్వే
తోతాస్మహే

౧౪౬. — ప॥ తోత్స్యతి
తోత్స్యసి
తోత్స్యమి

తోత్స్యతః తోత్స్యన్తి
తోత్స్యథః తోత్స్యథ
తోత్స్యజః తోత్స్యమః

౧౪౭. — అత్త॥ తోత్స్యతే
తోత్స్యసే
తోత్స్యే

తోత్స్యతే తోత్స్యన్తే
తోత్స్యథే తోత్స్యధే
తోత్స్యహి తోత్స్యమహి

౧౪౮. — పర॥ తుద్యత్
తుద్యః
తుద్యసమ్

తుద్యస్తామ్ తుద్యసుః
తుద్యస్తమ్ తుద్యస్త
తుద్యస్వ తుద్యస్త

౧౪౯. — అత్త॥ తుత్సీష్ట
తుత్సీష్టాః
తుత్సీయ

తుత్సీయాస్తామ్ తుత్సీగః
తుత్సీయాస్థామ్ తుత్సీధ్వమ్
తుత్సీహి తుత్సీమహి

౧౫౦. — పర॥ అతౌత్సీత్
అతౌత్సీ
అతౌత్సీమ్

అతౌత్సామ్ అతౌత్సుః
అతౌత్సమ్ అతౌత్స
అతౌత్స్వ అతౌత్సత్

౧౫౧. — అత్త॥ అతుత్త
అతుత్తాః
అతుత్స

అతుత్సాత్సామ్ అతుత్స
అతుత్సాథామ్ అతుత్సద్వమ్
అతుత్స్వహి అతుత్స్మహి

౧౫౨. — పర॥ అతోత్స్యత్
అతోత్స్యః
అతోత్స్యమ్

అతోత్స్యతామ్ అతోత్స్యన్త
అతోత్స్యథామ్ అతోత్స్యథ
అతోత్స్యహి అతోత్స్యమహి

౧౫౩. — అత్త॥ అతోత్స్యత
అతోత్స్యథాః
అతోత్స్యే

అతోత్స్యతామ్ అతోత్స్యన్త
అతోత్స్యథామ్ అతోత్స్యధ్వమ్
అతోత్స్యహి అతోత్స్యమహి

ఏ० సు० డి० ఇత్యాదుః శబ్దరత్నా సాధారణధాతవః.

అథ చురాదయః సాధారణ ధాతవః.

చుర=స్తేయే (దొంగిలించుట) సక॥ నేట. చురాదిభ్యః స్వాధే
ణిచ్. 'ఇ' ఇతిశిష్యతే. చుర్=(గుణే) 'చోరి' ఇత్యస్య ధాతుత్వాల్ల
డాదయః (పు-112) కర్తృభే సార్వధాతుకే పరే జీజ్ఞాస్తాద్ధాతోః శప్.
చోరి + అ + తి = గుణాయాదేశయో స్సతోః చోరయతీత్యా ద్యూ
హ్యమ్, జీజ్ఞాత్ క్రియాఫలే కర్తృగామిని సతి ఆత్మ నేపదమ్, పరగా
మిని సతి పరస్మైపద మితిచ సర్వత్ర జ్ఞేయమ్.

అజి.- పర॥చోరయతి	చోరయతః	చోరయన్తి
చోరయసి	చోరయథః	చోరయథ
చోరయామి	చోరయావః	చోరయామః
२, —ఆత్మ॥చోరయతే	చోరయేతే	చోరయన్తే
చోరయసే	చోరయేథే	చోరయన్తే
చోరయే	చోరయానహే	చోరయామహే
అజి.- పర॥చోరయతు (తాత్)	చోరయతామ్	చోరయన్తు
చోరయ (తాత్)	చోరయతమ్	చోరయత
చోరయాణి	చోరయావ	చోరయామ
२, —ఆత్మ॥చోరయతామ్	చోరయేతామ్	చోరయన్తామ్
చోరయస్య	చోరయేథామ్	చోరయన్తమ్
చోరయై	చోరయావహై	చోరయామహై
అజి.- పర॥అచోరయత్	అచోరయతామ్	అచోరయన్
అచోరయః	అచోరయతమ్	అచోరయత
అచోరయమ్	అచోరయావ	అచోరయామ
२, —ఆత్మ॥అచోరయత	అచోరయేతామ్	అచోరయన్త
అచోరయథాః	అచోరయేథామ్	అచోరయన్తమ్
అచోరయే	అచోరయావహి	అచోరయామహి

విధిలిజి. - స॥ చోరయేత్	చోరయేతామ్	చోరయేనుః
చోరయేః	చోరయేతమ్	చోరయేత
చోరయేయమ్	చోరయేన	చోరయేను
అత్మ॥ చోరయేత్	చోరయేయాతామ్	చోరయేరణ్
చోరయేధాః	చోరయేనూథామ్	చోరయేధ్వమ్
చోరయేయ	చోరయేహి	చోరయేనుహి
లిటి. ॥ చోరయాఞ్చకార	చోరయాఞ్చక్రతుః	చోరయాఞ్చక్రః
చోరయాఞ్చకర్థి	చోరయాఞ్చక్రఘః	చోరయాఞ్చక్ర
చోరయాఞ్చకార	చోరయాఞ్చక్రవ -	చోరయాఞ్చక్రమ
చోరయాఞ్చకర		

లిటి రూపాన్తరాణి.

చోరయామ్బభూవ	చోరయామ్బభూవతుః	చోరయామ్బభూవుః
చోరయామ్బభూవిధ	చోరయామ్బభూవఘః	చోరయామ్బభూవ
చోరయామ్బభూవ	చోరయామ్బభూవివ	చోరయామ్బభూవిమ
చోరయామాస	చోరయామాసతుః	చోరయామాసుః
చోరయామాసేధ	చోరయామాసఘః	చోరయామాస
చోరయామాస	చోరయామాసివ	చోరయామాసిమ

లిటి - అత్మనేపదరూపాణి.

చోరయాఞ్చక్ర	చోరయాఞ్చకాతే	చోరయాఞ్చక్రి
చోరయాఞ్చక్రమ్	చోరయాఞ్చక్రాత్	చోరయాఞ్చక్రఘ్నే
చోరయాఞ్చక్ర	చోరయాఞ్చక్రవసే	చోరయాఞ్చక్రమ

లిట్యాఞ్చనేపదే చోరయామ్బభూవ ; చోరయామాసేతి రూపాన్తరాణి గు పూర్వవిదేవ. న విశేషః.

లిటి - స॥ చోరయితాసి ; అత్మ॥ చోరయితాసే	యచితా, యచిష్యతీతీవత్
లిటి - ॥ చోరయిష్యతి ; అత్మ॥ చోరయిష్యతే	

అర్థజి.—పర॥	చోర్యాత్	చోర్యాస్తాః	చోర్యాసుః
	చోర్యా	చోర్యాస్తః	చోర్యాశ
	చోర్యాసమ్	చోర్యాస్య	చోర్యాశ్మ
-ఆత్మ॥	చోరయిషిష్ట	చోరయిషీయాస్తామ్	చోరయిషీరిక్
	చోరయిషీష్టాః	చోరయిషీయాస్తామ్	చోరయిషీధ్వమ్
	చోరయిషీయ	చోరయిషీనహి	చోరయిషీమహి
లుజి.—పర॥	అమామగత్	అమామగతామ్	అమామగిక్
	అమామగః	అమామగిమ్	అమామగిల
	అమామగమ్	అమామరాద	అమామరామ
—ఆత్మ॥	అమామగత	అమామరేతామ్	అమామగన్త
	అమామగథాః	అమామరేథామ్	అమామగధ్వమ్
	అమామరే	అమామరావహి	అమామరామహి

లృజి.—పర॥ అచోరయిష్యత్ - ఆత్మ॥ అచోరయిష్యత. శేషగ
యాచ్ఛత్. (పు-138) ఏవం తుల ఘుం ముటాగయ త్పురాది సాధారణ
ధాతవ స్సర్వేపి జ్ఞేయాః.

అధి అదాదయాః.

అద=భక్షణే. (తిఁట) సః॥ పరశ్చైషదీ. అనిట్. అదాదిభ్యః
పరస్య శపఃలుక్ (అదగ్నమ్). అద్ + తి చర్తవ్ (పు-11. నూ-27.

లటి.—

లాటి.—

అత్తి	అత్తః	అదన్తి	అత్తు.	అత్తాత్	అత్తామ్	అదన్తు
అత్స్ని	అత్థః	అత్థ	అద్ధి.	అత్తాత్	అర్తమ్	అత్త
అద్మి	అద్వః	అద్మః	అదాని		అదావ	అదామ

లజి.—

విధిజి.—

అదత్	అత్తామ్	అదక్	అద్యార్	అద్యాతామ్	అద్యః
అదః	అత్తమ్	అత్	అద్యాః	అద్యాశ్మ	అద్యత
అదమ్	అద్వ	అద్మ	అద్యాస్	అద్యావ	అద్యామ

లిటి.—

లిటి రూపాంతరమ్.

అద	అదతుః	అదుః	}	జఘాస	జత్తుతుః	జత్తుః
అదిధ	అదధుః	అద		జఘసిధ	జత్తుధుః	జత్తు
అద	అదివ	అదిమ		జఘా(ఘ)స	జత్తివ	జత్తిమ

లిటి.

లృటి.

అత్తా	అత్తారా	అత్తారః	}	అత్స్యతి	అత్స్యతః	అత్స్యన్తి
అత్తాసి	అత్తాస్థః	అత్తాస్థ		అత్స్యసి	అత్స్యథః	అత్స్యథ
అత్తాస్మి	అత్తాస్వః	అత్తాస్వః		అత్స్యామి	అత్స్యావః	అత్స్యావః

ఆరీడి.—అద్యాతే

అద్యాస్తామ్

అద్యాసుః

అద్యాః

అద్యాస్తమ్

అద్యాస్త

అద్యాసమ్

అద్యాస్వ

అద్యాస్మ

లిటి.— అఘసత్

అఘసతామ్

అఘసత్

అఘసః

అఘసతమ్

అఘసత

అఘసం

అఘసావ

అఘసామ

లృటి-అత్స్యత్ అత్స్యతామ్ అత్స్యత్ - అత్స్యః అత్స్యతమ్
అత్స్యత-అత్స్యమ్ అత్స్యావ అత్స్యావః.

అస = ఉపవేశ నే. (కూర్చుందుట) అత్మ నేపదీ. అక || నేట్.

ప్రత్యయరూపాణి.

లిటి

ధాతురూపాణి.

తే	ఆతే	అతే	}	అస్తే	అసాతే	అసతే
నే	ఆధే	అధే		అస్సే	అసాధే	అధ్వే
వే	ఆహే	అహే		అస్మే	అస్మహే	అస్మహే

లిటి.

తామ్	ఆతామ్	అతామ్	}	అస్తామ్	అసాతామ్	అసతామ్
స్య	ఆధామ్	అధామ్		అస్సమ్	అసాధామ్	అధ్వమ్
మ	అహమ్	అహమ్		అస్మే	అసాహమ్	అసాహమ్

ప్రత్యయరూపాణి.

లజి

ధాతురూపాణి.

త	అతామ్	అత	}	అస్త	అసాతామ్	అసత
ధా:	ఆధామ్	ధ్వమ్		అస్థాః	అసాధామ్	అధ్వమ్
ఇ	ఏహి	మహి		అసి	అసః	అస్మహి

విధిలిజాదౌ ముదధాతావివ ప్రత్యయరూపాణి యోజనీయాని.

ఏవ మేవ-2-3-5-7-8-9 గణేషు సర్వత్రాత్మ నేపది షూన్యామ్.

విధిలిజి.—అసీత	అసీయాతామ్	అసీరణ్
అసీధాః	అసీయాధామ్	అసీధ్వమ్
అసీయ	అసీమహి	అసీమహి

లిటి.—అసాచ్చక్రే, అసామ్భూష, అసామాస (చురవత్ - తజీ) బుటి - అసితా । లృటి - అసివ్యతే । ఆర్ణజీ - అసిషీప్త । యజి - అసిప్త । లృజి - అసివ్యత । శిష్టం ముదవత్. (ప్ర-130.) ఏవం యన్ ఆరాస ఇత్యాది. లిటి - వనసే, ఆశశాసే ఇతి విశేషః.

ద్విష=అప్రీత. (పగ పెట్టుట) ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్.

ప॥

లటి.

ృ॥

ద్యేష్ట	ద్విష్టః	దిషన్తి	}	ద్విష్టే	ద్విషాతే	ద్విషతే
ద్యేష్ఠి	ద్విష్ఠః	ద్విష్ఠ		ద్విష్టే	ద్విషాథ్	ద్విష్ణే
ద్యేష్ఠ్రి	ద్విష్ఠ్రి	ద్విష్ఠ్రి		ద్విష్టే	ద్విష్ఠహే	ద్విష్టహే

లాటి.—ప॥ ద్యేష్టాత్	ద్విష్టామ్	ద్విషన్తు
ద్విష్ఠాత్	ద్విష్టామ్	ద్విష్టన్తు
ద్వేషాణి	ద్వేషావ	ద్వేషామ

అత్రి॥ ద్యిష్టామ్	ద్విషాతామ్	ద్విషతామ్
ద్విష్ట	దిషాథామ్	దిషాథమ్
ద్విష్టే	ద్విషామహౌ	ద్విషామహౌ

లజి. - పర॥ అద్యేట్ అద్యేడ్ } అద్యేట్, (డ్) అద్యేషమ్	అద్విష్టామ్ అద్విష్టమ్ అద్విష్ట	{ అద్విషః, అద్విష్ణ అద్విష్ట అద్విష్ట
--	---------------------------------------	--

అత్త॥ అద్విష్ట అద్విష్టా అద్విష్టి	అద్విషాతామ్ అద్విషాథామ్ అద్విష్టహి	అద్విషత అద్విష్టమ్ అద్విష్టహి
--	--	-------------------------------------

విధిలిజి. — పర॥ ధాతురూ॥

ప్రత్యయ రూ॥

	ద్విష్యాతామ్	ద్విష్యః	యాత్ యాతామ్
ద్విష్యః	ద్విష్యాతమ్	ద్విష్యాత	యాః . యాః యా
ద్విష్యామ్	ద్విష్యావ	ద్విష్యామ	తమ్ యాత - యామ్
	విధిలిజి. — అత్త		యావ యామ. ఏవమ్
ది	ద్విషీయాతామ్	ద్విషీరక్	2, 3, 5, 7, 8, 9, ౧
ద్విషీథాః	ద్విషీయాథామ్	ద్విషీధ్వమ్	జేషుపరస్మైపదిషు యో
ద్విషీయ	ద్విషీవహి	ద్విషీమహి	జనీయమ్.

లిటి - పర॥ దిద్యేష దిద్విషతుః - దిద్విషః - దిద్యేషిధ - దిద్విషివ ॥
అత్త॥ దిద్విషే దిద్విషాతే, దిద్విషిర - దిద్విషిషే॥ లిటి - ద్యేష్టాసి -
ద్యేష్టాసే - ల్పటి - ద్యేక్ష్యతి - ద్యేక్ష్యతే ॥ అర్లిజి - ద్విష్యాత్
ద్విష్యాస్తామ్ ద్విష్యాసుః । అత్త॥ ద్విక్షీప్త ద్విక్షీయాస్తామ్ ద్విక్షీరక్ -
ద్విక్షీష్టా ద్విక్షీయాస్థామ్ - ద్విక్షీధ్వమ్ - ద్విక్షీయ ద్విక్షీవహి ద్విక్షీమహి.

లజి. — పర॥ అద్విక్షత్	అద్విక్షతామ్	అద్విక్షక్
అద్విక్షః	అద్విక్షతమ్	అద్విక్షత
అద్విక్షమ్	అద్విక్షావ	అద్విక్షామ
అ॥ అద్విక్షత	అద్విక్షాతామ్	అద్విక్షస్త
అద్విక్షథాః	అద్విక్షాథామ్	అద్విక్షధ్వమ్
అద్విక్షి	అద్విక్షావహి	అద్విక్షామహి

१०० - १०० - १००

ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ
ವಿದ್ವಾಂಸರು

செய்து

2) సామంత్యం: పాన్థా రాష్ట్రాన్ని ఆధిపత్యం—ఇత్యదాగయ
మొదలైనవి.

చివరకు నా జ్ఞానోత్సాహము.

[illegible]

అక్షి.—	అ హాతి	అ హాతి	అ హాతి
	అ హాతి	అ హాతి	అ హాతి
	అ హాతి	అ హాతి	అ హాతి

జుహూత్తు,	జుహూగాత్	జుహూతామ్	జుహ్వాతు
జుహూన్తి,	జుహూలాత్	జుహూరమ్	జుహూతే
జుహూవాన్తి		జుహూవాన్	జుహూవామ

అ. - - అ. హోత్	అ. హు. ర్. మ్	అ. హు. వు.
అ. హోః	అ. హు. ర్. మ్	అ. హు. త.
అ. హు. న్	అ. హు. వ.	అ. హు. మ.

జుహుయా త్	జుహుయా త్	జుహుయా త్
జుహుయా త్	జుహుయా త్	జుహుయా త్
జుహుయా త్	జుహుయా త్	జుహుయా త్
జుహుయా త్	జుహుయా త్	జుహుయా త్

౧౩౩. ఒహో జాహోనాథుః జాహోవ్రా
 ఒహో (హ) విధ్, ఒహోధ జాహోవధ్మకి జాహోవ
 ఒహోవ, జాహోవ జాహోవివ జాహోవిసు

రూపా } జుహవాఞ్చికార జుహవాఞ్చికృతుః జుహవాఞ్చికుః
 స రమ్ } జుహవాఞ్చికగ జుహవాఞ్చికృధుః జుహవాఞ్చికృ

జుహవాఞ్చికార } జుహవాఞ్చికృవ జుహవాఞ్చికృమ
 జుహవాఞ్చికగ }

జుహవామృభూవ, జుహవామాస, ఇతిచ లిటి రూపచతుష్టయమ్.

లుటి. -- హోతా హోతారా హోతారః
 హోతాసి హోతాస్థః హోతాస్థ
 హోతాసి హోతాస్వః హోతాస్వః

అప్రిటి. హోష్యతి హోష్యతః హోష్యంతి
 హోష్యసి హోష్యథః హోష్యథ
 హోష్యమి హోష్యమః హోష్యమః

అప్రిటిటి. - హూయాత్ హూయాస్తామ్ హూయాసః
 హూయాః హూయాస్తమ్ హూయాస్త
 హూయాసమ్ హూయాస్వ హూయాస్వ

అప్రిటి. అః అహశాస్తామ్ అహశాఘః
 అహశాషీః అహశాస్తమ్ అహశాస్త
 అహశావమ్ అహశాష్వ అహశాష్వ

అప్రిటి. అహోష్యత్ అహోష్యతామ్ అహోష్యంత
 అహోష్యః అహోష్యతమ్ అహోష్యత
 అహోష్యమ్ అహోష్యమ అహోష్యమ

ఏ. మ్ భీ, హ్రీ, భృ, ధాతూనాం రూపాణి. విశేషస్తు వర్జ్య
 మాజ్ఞానానాశే శబ్దేచ. (కొలుమట, శబ్దంగుట) ఆత్మనేపదీ. నేట్.

లుటి. -- మిమితే మిమాతే మిమతే
 మిమిషె మిమాశే మిమిర్షే
 మిమే మిమివాహే మిమిమహే

లో॥	మిమతామ్	మిమాతామ్	మిమశామ్
	మిమిష్వ	మిమాథామ్	మిమిధ్వమ్
	మిమై	మిమాశహై	మిమాశహై
	అమిగిరి	అమిమాతామ్	అమిశత
	అమిమిథాః	అమిమాథామ్	అమిమిధ్వమ్
	అమిమి	అమిమిశహి	అమిమిశహి
శ్లో॥ ౧. -	మిమిరి	మిమియాతామ్	మిమిరత్
	మిమిథాః	మిమియాథామ్	మిమిధ్వమ్
	మిమియ	మిమిశహి	మిమిశహి
శ్లో॥ ౨. -	మమే	మమాతే	మమిరే
	మమిషే	మమాథే	మమిధ్వే
	మమే	మమిశహి	మమిశహి

ల॥ ౧. - మాతా మాతానే । ల॥ ౨. - మాశ్యతే । ఆ॥ ౩. - మా
స్త్వ మానీయాస్తామ్ మానీరత్ - మానీహః - మానీయ॥ ల॥ ౪. -

స్థా	సాతామ్	సత	అమాస్త	అమాసాతామ్	అమాసత
	సాథామ్	ధ్వమ్	అమాస్థాః	అమాసాథామ్	అమాధ్వమ్
	స్వహి	స్మహి	అమాసి	అమాస్వహి	అమాస్మహి

ల॥ ౫. - అమాశ్యత । శ్లో॥ ౬. హువత్ (పు-146.) ఏవమ్ ఓహాత్.
(దు) దాభో = దానే. (ఇచ్చుట) ఇత్. ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్

ల॥ ౭. - పర॥

ల॥ ౮. - ఆత్మ॥

దదాతి	దత్తః	దదతి	దదతే	దదాతే	దదతే
దదాసి	దత్తిః	దత్త	దదతే	దదాథే	దదధ్వే
దదామి	దద్వః	దద్మః	దదే	దద్వహే	దద్మహే

లో॥ ౯. - పర॥ దదాతు, దత్తాత్ దత్తామ్ దదతు
దేహి, దత్తాత్ దత్తమ్ దత్త
దదాని దదావ దదామ

లొటి. — ఆత్మ॥ దత్తామ్
దత్స్వ
దత్తై

దదాతామ్
దదాథామ్
దదాపహ్నై

దదతామ్
దద్ధామ్
దదామహ్నై

లజి. — పర॥ అదదాత్
అదదాః
అదదామ్

అదత్తామ్
అదత్తమ్
అదద్వ

అదదుః
అదత్త
అదద్మ

१ — ఆత్మ॥ అదత్త
అదత్థాః
అదది

అదదాతామ్
అదదాథామ్
అదద్వహి

అదదత
అదద్ధామ్
అదద్మహి

విధిలిజి. — పర॥ దద్యాత్
దద్యాః
దద్యామ్

దద్యాతామ్
దద్యాతమ్
దద్యావ

దద్యుః
దద్యాత
దద్యామ

२ — ఆత్మ॥ దదీత
దదీథాః
దదీయ

దదీయాతామ్
దదీయాథామ్
దదీవహి

దదీరణ
దదీద్ధామ్
దదీమహి

లిటి. — పర॥ దదౌ
దదిథ, దదాథ
దదౌ

దదనుః
దదగుః
దదివ

దదుః
దద
దదిమ.

३ — ఆత్మ॥ దదే
దదిషే
దదే

దదాతే
దదాథే
దదివహే

దదిరే
దదిష్ఠే, దదిధ్యే
దదిమహే

లొటి - దాతాసి - దాతాసే । ల్లిటి - దాస్యతి - దాస్యసే
అర్హిటి. — ప॥ దేయాత్ దేయాస్తామ్ దేయాసుః - దేయాః - దేయా
స్తమ్; ఆ॥ దానీష్ దానీయాస్తామ్ దానీరణ - దానీష్టాః దానీయ.

అట. — పర॥ అదాత్
అదాః
అదామ్

అదాతామ్
అదాతమ్
అదావ

అదుః
అదాత
అదామ

అట. — ఆత్మ॥ అదిత
అదిథాః
అదిషి

అదిపాతామ్
అదిపాథామ్
అదిష్వహి

అదిషత
అదిధ్వమ్
అదిష్మహి

అట. — అదాస్యత్ - అదాస్యత. ఏవం ధాత్వో ధాతో రూపాణి.

అథ శ్మవికరణాః స్వాదిసామాన్య ధాతవః.

* షుభ్ = అశుభ (మనుచుట, మథించుట) షిత్. ఉభయపదీ
అక, సక॥ అనిట్. స్వాదిభ్యః శ్మః. తస్య తిపి సిపి మిపి గుణః

అట. — ప॥ సునోతి
సునోషి
సునోమి

సునుతః
సునుథః
సున్వః, సునువః

సున్వన్తి
సునుథ
సున్మః, సునుమః

అట. — ఆ॥ సునుతే
సునుతే
సున్వే

సున్వాతే
సున్వాథే
సున్వహే, సునువహే

సున్వతే
సునుధ్వే
సున్మహే, సునుమహే

అట. — ప॥ సునోతు, సునుతాత్ సునుతామ్
సును, సునుతాత్ సునుతమ్
సునవాని

సునుతాత్
సునుతమ్
సునవాని

సున్వన్తు
సునుత
సునవామ

అట. — ఆ॥ సునుతామ్
సునుష్వ
సునవే

సున్వాతామ్
సున్వాథామ్
సునవాహే

సున్వతామ్
సునుధ్వమ్
సునవామహే

* ధాతోరాదిభూతయోః షకారణకారయోః సకారవకారౌ
క్రమాత్ స్తః షా - స్థా. షా - స్నా. ణీ - నీ. ణు - ను. ణద - నద.
ఇత్యాయ ఉపదేశే షకారాదయః ణకారాదయశ్చ జ్ఞేయాః.

లక్షి.—ప॥ యజ్ఞాంతో
 యజ్ఞాంతో
 యజ్ఞాంతో

అసునుతాత్
అసునుతేమ్
అసునునా, అసున్య

అనున్యక్
అనునుతే
అనునుమ, అనున్మ

॥ అనుమతే
అనుమథా
అనున్వి

అనున్వాతమ్
అనున్వాథమ్
అనున్వహి

అనువృత
అనుమవ్యమ్
అనుమమహా, అనున్మహి

విధిః పునః సునుయాత్
సునుయాః
సునుయామ్

సునుయాతామ్
సుచయాతమ్
సునుయావ

సునుయోః
సునుయాత్
సునుయామ్

५, — ८॥ సున్వీత
సున్వీథాః
సున్వీయః

సున్నీయా తామ్
సున్నీయా థామ్
సున్నీవహీ

శుక్లశర్కర
శుక్లశర్కరమ్
శుక్లశర్కరమ్

-ప|| సుషోవ
సుషోవిధ, సుషోధ
సుషోవ సుషోవ

సుష్మవర్ణః
సుష్మవర్ణః
సుష్మవర్ణః

సుషువుః
సుషువ
సుషువిమ

१-८॥ సుషువే
సుషువిషే
సుషువే

సుషువా లే
సుషువా ఘే
సుషువివ హో

సుషువిరే
సుషువిర్వే (ర్వే)
సుషువిమహే

అట్టి - ప॥ సోతా సోతారా సోతారః సోతాసి - ౬॥ సోతాన్తః

పృథ్వి - ఐ॥ సామ్యతి సామ్యతః సామ్యన్తి ॥ సామ్యతే సామ్యేతే.

ఆరీతిజీ - ప॥ మూయాత్

మూ యూ నూ ఓ

నూ యోగి

॥—॥ సాక్షి
సాక్షి
సాక్షి

ಸಾಕ್ಷಿಯವರು
ಸಾಕ್ಷಿಯವರು
ಸಾಕ್ಷಿಯವರು

పాక్షిక
 పాక్షిక
 పాక్షిక

లఃశ్రి.—పర|| అసావీత్ అసావిష్టమ్ అసావిమః
 అసావీః అసావిష్టమ్ అసావిష్ట
 అసావిపక్ అసావిష్వ అసావిష్మ

,—అ|| అసోష్ట అసోషాతామ్ అసోషత
 అసోష్టాః అసోషాథామ్ అసోధ్వమ్
 అసోషి అసోష్వహి అసోష్మహి

లృశ్రి.— అసోఽయత్ - అసోఽయత. శేషం హువత్, ముదవచ్చ
 (పు - 130 - 146.) ఏమ్ శిఞ్, షిఞ్, కృఞ్, విఞ్ ఇత్యాదయః శ్చ
 వికరణా బోధ్యాః. ఇతి స్వాది సామాన్యధాతవః.

అథ శ్చమ్యుకిగణా రుధాది సాధారణధాతవః.

రుధర్ = ఆవిణే. (అడ్డగించుట - అగుట.) ఇరిత్. స్వరితేత్.
 ఉధయపదీ. సః|| రుధాదిభ్యః శ్చమ్ - మిత్వాదన్త్యాదచః పరః - రేఫా
 త్పగత్వా న్నాస్య ఇల్వమ్. ఝమః పరయోః తథయోః ధకారాదేశః -
 క్షిత్వాన్యధాతు కే పరే శ్చమః అకారస్య లోఽశ్చ బోధ్యః.

అశ్రి.—ప|| రుణధ్రి రుణ్ధః రుణ్ధన్తి
 రుణ్ధిన్ రుణ్ధః రుణ్ధ
 రుణ్ధ్రి రుణ్ధ్వః రుణ్ధత్రి

-అ|| రు రున్ధాతే రున్ధతే
 రున్ధేతే రున్ధాథే రున్ధేత్
 రున్ధే రున్ధ్వహే రున్ధత్హే

లోట.—ప|| రుణ్ధు, రున్ధాత్ రున్ధామ్ రున్ధన్తు
 రున్ధి, రున్ధాత్ రున్ధమ్ రున్ధ
 రుణ్ధాని రుణ్ధావ రుణ్ధామ

లోటి. . అ రుద్ధామ్	రుద్ధాతామ్	రుద్ధతామ్
రున్ త్వమ్	రుద్ధాథామ్	రున్ ధ్వమ్
రుణ్ దై	రుణధావహై	రుణధామహై

అజి.— ప అరుణత్ (న్) అరుద్ధామ్	అరుద్ధన్
అరుణః, అరుణత్ అరుద్ధమ్	అరుద్ధ
అరుణధమ్ అరుద్ధన్	అరుద్ధత్రి

అ— ఆ అరుద్ధ	అరుద్ధాతామ్	అరుద్ధత
అరుద్ధాః	అరుద్ధాథామ్	అరుద్ధన్
అరుద్ధి	అరుద్ధహి	అరుద్ధత్రిహి

విధిలిజి.—ప రుద్ధ్యాత్	రుద్ధ్యాతామ్	రుద్ధ్యైః
రుద్ధ్యాః	రుద్ధ్యాతమ్	రుద్ధ్యాత
రుద్ధ్యామ్	రుద్ధ్యావ	రుద్ధ్యామ

అ— ఆ రుద్ధీత	రుద్ధీయాతామ్	రుద్ధీరకా
రుద్ధీథాః	రుద్ధీయాథామ్	రుద్ధీధ్వమ్
రుద్ధీయ	రుద్ధీవహి	రుద్ధీమహి

లిజి-ప|| రురోధ రురుగతుః రురుధుః । ఆ|| రురుధే - రురుధిషే.

లుటి - రోద్ధా రోద్ధారా రోద్ధారః. రోద్ధాసి । ఆ|| రోద్ధానే । లృటి.
ప|| రోత్స్యతి । ఆ|| రోత్స్యతే । ఆర్ణిజి - ప|| రుద్ధ్యాత్. ఆ|| రుత్స్యిష్ట -
లుజి. ప|| అరాత్సీత్ అరాద్ధామ్ అరాత్సుః - అరాత్సీః అరాద్ధమ్ అరాద్ధ.
అరాత్సమ్ అరాత్స్వి అరాత్స్త్రి; రూపాంతరమ్ - అరుధత్ అరుధతామ్
అరుధకా - అరుధః అరుధతమ్ అరుధత - అరుధమ్ అరుధావ అరుధామ -
ఆ|| అరుద్ధ అరుత్సాతామ్ అరుత్సత - లృజి - ప|| అరోత్స్యత్ । ఆ||
అరోత్స్యత|| శేషం తుద్వత్. (పు-189.) ఏవం క్షుదిర్ ఛిదిర్ భిదిర్
ఇత్యాది. ఇతి రుధాదయః.

అథ తనాదయ ఉవికరణాః.

తను = విస్తారే (విస్తరించుట, వెల్లడిచేయుట) ఉదిత్ - ఉభయపదీ.
సక॥ నేట్. తనాదిభ్య ఉః - తస్య పిత్స గుణః - తన్ + ఉ + తి =

లటి.—ః॥ తనోతి	తనుతః	తన్వన్తి
తనోషి	తనుధః	తనుధ
తనోమి	తన్వః, తనునః	తన్మః, తనుమః
—ఆ॥ తనుతే	తన్వాతే	తన్వతే
	తన్వాథే	తనుద్యే
తన్వే	తన్వహే, తనువహే	తన్మహే, రనుమహే

లాటి.—ః॥ తనోతు. తనుతాత్	తనుతామ్	తన్వన్తు
తను, తనుతాత్	తనుతమ్	తనుత
తనవాని	తనవావ	తనవామ

—ఆ॥ తనుతామ్	తన్వాతామ్	తన్వతామ్
తనప్య	తన్వాథామ్	తనుధ్యమ్
తననె	తనవావహే	తనవామహే

లజి.—-ప॥	అతనుతామ్	అత
అతనోః	అతనుతమ్	అతనుత
	అతన్వ, అతనువ	అతన్మ, అతనుమ

—ఆ॥ అతనుత	అతన్వాతామ్	అతన్వత
అతనుధాః	అతన్వాథామ్	అతనుధ్యమ్
	అతన్వహి, అతనువహి	అతన్మహి, అతనుమహి

విధిలికి.—ప॥ తనుయాత్ అ॥ తన్వీత. ముఖో వత్. (పు-151)

లిటి.—ప॥ తతాన	తేనతుః	తేనుః
తేనిధ	తేనధుః	తేన
తతాన, తతన	తేనిః	తేనిమ

లటి. — ౨॥	క్రీణీతే క్రీణీష్యే క్రీణీషు	క్రీణీతామ్ క్రీణీతాభి క్రీణీతవహి	క్రీణీతే క్రీణీష్యే క్రీణీషుహి
-----------	------------------------------------	--	--------------------------------------

లోటి. — ౩॥	క్రీణీతాత్, క్రీణీతాత్ క్రీణీతా, క్రీణీతా క్రీణీతా	క్రీణీతామ్ క్రీణీతామ్ క్రీణీతామ్	క్రీణీతామ్ క్రీణీతామ్ క్రీణీతామ్
------------	--	--	--

౨ — ౪॥	క్రీణీతామ్ క్రీణీష్యు క్రీణీషు	క్రీణీతామ్ క్రీణీతాభి క్రీణీతవహి	క్రీణీతామ్ క్రీణీష్యు క్రీణీతవహి
--------	--------------------------------------	--	--

లటి. — ౫॥	అక్రీణీతామ్ అక్రీణీతామ్ అక్రీణీతామ్	అక్రీణీతామ్ అక్రీణీతామ్ అక్రీణీతామ్
-----------	---	---

౧ — ౬॥	అక్రీణీత అక్రీణీతాభి అక్రీణీత	అక్రీణీతామ్ అక్రీణీతాభి అక్రీణీతవహి	అక్రీణీష్యు
--------	-------------------------------------	---	-------------

విధిలి. — ౭॥	క్రీణీయాత్ క్రీణీయాః	క్రీణీయాతామ్ క్రీణీయాతామ్ క్రీణీయావ	క్రీణీయాత క్రీణీయామ
--------------	-------------------------	---	------------------------

౨ — ౮॥	క్రీణీయా క్రీణీయా క్రీణీయా	క్రీణీయాతామ్ క్రీణీయాతామ్ క్రీణీయావ	క్రీణీయా క్రీణీయా క్రీణీయా
--------	----------------------------------	---	----------------------------------

లిటి. — ౯॥	చిక్రాయ చిక్రయిథ, చిక్రేథ చిక్రాయ, చిక్రయ	చిక్రయతుః చిక్రయథుః చిక్రయివ	చిక్రయః చిక్రయ చిక్రయిమ
------------	---	------------------------------------	-------------------------------

లాటి

-అ॥ చిక్రియే
చిక్రియేవే.చిక్రియా థే
చిక్రియవహేచిక్రియిరే
చిక్రియిర్వే (డ్యే)
చిక్రియిమహే

లుటి.—ప॥ క్రేతా క్రేతారా - క్రేతాసి - అ॥ క్రేతానే ।

లృటి.—ప॥ క్రేష్య క్రేష్యతః - అ॥ క్రేష్యతే క్రేష్యేతే ।

అల్లరిజి.—ప॥ క్రీయాత్

క్రీయాస్తామ్

క్రీయాసుః

,, అ॥ క్రేషీష్ట

క్రేషీయాస్తామ్

క్రేషీరః

లుజి.—ప॥ అక్రైషీత్

అక్రైస్తామ్

అక్రైషుః

అక్రైషీః

అక్రైష్టమ్

అక్రైష్ట

అక్రైషమ్

అక్రైష్వ

అక్రైష్మ

విధిలి:

,,—అ॥ అక్రేష్ట

అక్రేషాతామ్

అక్రేషత

అక్రేష్టాః

అక్రేషాథామ్

అక్రేష్టమ్

అక్రేషి

అక్రేష్వహి

అక్రేష్మహి

లృజి.—ప॥ అక్రేష్యత్

అక్రేష్యతామ్

అక్రేష్యన్

,, అ॥ అక్రేష్యత

అక్రేష్యేతామ్

అక్రేష్యన్త

శిష్టం యాచవత్.

(పు- 32-3.) ఏవం ప్రీష్ణో - శీష్ణో - మీష్ణో

ఇత్యాదయః శ్వావికరణాః స్వవ్యాః.—ఇతి సామాన్యధాతవః.

అ ధ వి శే షాః.

గితి = సఖాజ్ఞానే (తెలియుట) ఈదిత్. భ్వాదిః పర॥ సక, నేట్ - చేతతి । చేతతు అచేతత్ । చేతేత్ । చిచేత । చేతితా చేతిష్యతి । చిత్యాత్ । అచేతీత్ - అచేతిష్యమ । ఏవం సిద్, కిట్, చిట్, లిట్, ఇత్యాదయ ఇకాగోపధా ధాతవః.

అం

అను

అ॥

అక

ఇత

బుధ = అవగమనే. (ఎఱుగుట.) బోధతి । బోధతు । అబోధత్. బోధేత్ । బుబోధ బుబుధతుః బుబుధుః - బుబోధిథ బుబుధధుః బుబుధ - బుబోధ - బుబుధివ బుబుధిమ । బోధితా । బోధిష్యతి ।

బుధ్యాత్ . అబోధీత్ అబోధిష్టామ్ అబోధిషుః । అబోధిష్యత్ . ఏవం
ప్రష్, ప్రష్, రుష్, కుచ్, కుజ్, చ్యుత్ ఇత్యాదయ ఉకారోపధాః.

చ్యుతిర్ = క్షరణే. (సరించుట) ఇరిత్. అక॥ చ్యోతతి । లజ్జి.—
అచ్యుతత్ అచ్యుతతామ్ అచ్యుతక్ ; అచ్యోతితీ అచ్యోతిష్టామ్
అచ్యోతిషుః . ఇతి రూపద్వయం బోధ్యమ్. శేషం బుధ్ నత్. ఏవం
శ్చ్యుతిర్, శ్చ్యుతిర్, ఉహిర్, తుహిర్, దుహిర్, బుధిర్, బృహిర్,
ఘుషిర్, శుచిర్, బుద్ధిర్, క్షుదిర్ ఇత్యాదయ ఇరిత్సంజ్ఞకధాతవః.

వృషు = సేచనే. (కురియుట.) ఉదిత్. అక॥ సేట్. పర్షతి । పర్ష
తు । అపర్షత్ । పర్షత్ - పర్షి పర్షషరుః పర్షషుః - పర్షిథ పర్ష
షభుః పర్షష - పర్ష పర్షషివ పర్షషిమ । పర్షితా । పర్షిష్యతి । పృ
ష్యాత్ । అపర్షీత్ । అపర్షిష్యత్ - ఏవం ఘృష్, హృష్ ఇత్యాదీనా మృకా
రోపధానాం ధాతునాం రూపాణి.

*గద = వ్యక్తాయాం వాచి (చెప్పుట) సక॥ సేట్. గదతి । గదతు ।
అగదత్ । గదేత్ । జగాద జగదతుః జగదుః . జగదిథ జగదభుః జ
గద - జగాద, జగద జగదిన జగదిమ । గదితా । గదిష్యతి గద్యాత్ ।
అగాదీత్ అగాదిష్టామ్ అగాదిషుః. (రూ) అగదీత్ అగదిష్టామ్ అగదిషుః ।
అగదిష్యత్, । ఏవమే ఖద, గజ, హ్రస, పర, వద, చద, భాణాదయః.

‡ణిది = కుత్సాయామ్ (నిందించుట, దూఱుట) ఇదిత్. నుమాగ
మః - సక॥ సేట్- నిన్దతి । నిన్దతు అనిన్దత్ । నిన్దేత్ । నిన్ద ని

* శేర్దదనదపతపదఘుమాస్యతిహన్తి యాతివాతిద్రాతిప్సాతిపతి
పహతి శామ్యతి చినోతి ద్ధేషు చ (౧-౪-౧౭) ఉపసర్గస్థాభ్యాం
శేషసకారాభ్యాం పరస్య శేషస్య ణ స్స్యాత్ గదాదిషు పరేషు
ప్ర + ని + గదతి = ప్రణగదతీత్యాది.

‡ ఉపసర్గాదనుమానేఽపి ణోపదేశస్య (౧-౪-౧౪) ఉపసర్గస్థరషా
భ్యామ్పరస్య ణోపదేశధాతునకారస్య ణత్వమ్. ప్రణిన్దతి, ప్రణదతి,
ప్రణమతి, ప్రణనామ ఇత్యాది.

స్తతః । నిద్రితా నిద్రిప్యతి । నిద్రియాత్ ।

। ఏవం

నది మధి కాక్షి ఇత్యాదయః ఇకారేత్సంజ్ఞాకా ధాతవః

శంసు = స్తుతౌ. (పొగడుట) సక॥ సేటౌ శంసతి । ఆర్దిజి నలోపః, శస్యాత్ శస్యాస్తామ్ శస్యాసుః । ఏవం మన్థే - మథ్యాత్, దంశ్ - దశ్యాత్ - ఇత్యాదయః సకారోపదాః హలంతా అనిదిద్ధాతవః, అభిన్న ధాతోస్తు పూజార్థే సకారలోపా న - అభ్యాత్ । గతౌ తు అచ్యాదిత్యేవ.

అర్చ = పూజాయామ్ (పూజించుట) సక॥ సేటౌ. అర్చతి॥ కటి. ఆనర్చ ఆనర్చతుః ఆనర్చుః - ఆనర్చిథ ఆనర్చగుః ఆనర్చ - ఆనర్చ ఆనర్చివ . ఆనర్చిమ । ఏవమ్ ఆర్ద అర్హ అర్హు అజ్ఞౌ ఇత్యాదయః అకారాదికాః ద్విహల్కధాతవః.

ధేటౌ = పాసే (త్రాగుట) సక॥ అనిటౌ: ధే + అ + తి. అయాదే శః-ధయతి ధయతః ధయన్తి - ధయసి ధయథః ధయథ - ధయామి ధయానః ధయామః । ధయతు । అధయత్ । ధయేత్ । * దధౌ ద ధతుః దధుః - దధిథ, దధాథ దధథుః దధ - దధౌ దధివ దధిమ । ధాతౌ । ధాస్యతి - ధేయాత్ ధేయాస్తామ్ । అధాత్ అధాతామ్ అ ధుః; అదధత్ అదధతామ్ అదధ-; అధాసీత్ అధాసిస్త్వామ్ అధా సిషుః - ఇతి లుజి త్రైయాప్యమ్ । అధాస్యత్

ధ్యే = చింతాయామ్ (ధ్యానించుట) అనిటౌ. సక॥ ధ్యాయతి । ధ్యాయతు । అధ్యాయత్ । ధ్యాయేత్ । దధ్యౌ దధ్యతుః దధ్యుః - దధ్యిథ,

* ఉపదేశే ఏకారాంతా ఓకారాంతా ఐకారాంతాశ్చ ధాతవః శిద్ధి న్నప్రత్యయే పరే (అర్ధధాతుకస్థలే) ఆకారాంతా భవన్తి । ఆర్దిజి ధా రూపాణామ్, దావదైవ భిన్నదారుపాణామ్, ఘా, మా, నై, పానా గ్ధకపా, ఓహీక, హీ, ఏహిచ్చ ధాతూనామ్ అకారస్య నిత్య మేకారా తద్భిన్నానాం సంయుక్తాదికానాం ధా గ్ధా ఇత్యాది-కృతాకారా నాం వికల్పేన ఏకార ఇతి జ్ఞేయమ్.

దధ్యాధ - దధ్యవ । ద్యతా । ద్యస్యతి । ద్యాయాత్ ద్యాయస్తామ్
ద్యాయాసుః ; ద్యయాః । ద్యేయాత్ ద్యేయాస్తామ్ । అధ్యాసీత్
అధ్యాసిష్టామ్ । అధ్యాస్యత్ - ఏవం మ్న - మై - క్షై - ఇత్యాదయః.

పా = పానే. (తాగుట) అనిట్ సక॥ ౩తి * 'పిబ' ఇత్యాదేశః
పిబతి పిబతః పిబన్తి । పిబతు ॥ అపిబత్ - పిబేత్ । పపా పపతుః
పపుః - పపిధ, పపాధ - పపివ । పాతా । పాస్యతి । పేయాత్ । అ
పాత్ అపాతామ్ అపుః - అపాః - అపామ్ । అపాస్యత్.

ఘ్రా = గన్ధోపాదానే. (గన్ధమును గ్రహించుట) సక॥ అనిట్. జి
ఘ్రతి । జిఘ్రతు । అజిఘ్రత్ । జిఘ్రేత్ - లుజి - అఘ్రత్ । అఘ్రా
తామ్ । అఘ్రుః ; అఘ్రాసీత్ అఘ్రాసిష్టామ్. శేషం ధ్యైవత్.

ధ్రా = శబ్దాగ్నిసంయోగయోః [మ్రోయుట, ఊడుట] అక; సక॥
ధమతి । దధ్రావిత్ ధ్యైవత్.

ప్రా = గతినివృత్తౌ. (నిలుచుట) అక॥ తిష్ఠతి । ఆశీర్లిజి - స్థేయాత్
లుజి అస్థాత్ అస్థాతామ్ అస్థుః । శేషం ధ్యైవత్ ॥ ౧ ఆత్మ॥ సన్తిష్ఠతే
సన్తిష్ఠేతే । సన్తిష్ఠస్తే సన్తిష్ఠతామ్ । సమతిష్ఠత । సన్తిష్ఠేత । సన్తస్థే సన్త
స్థాతే సన్తస్థిరే - సన్తస్థివే । సంస్థాతానే । సంస్థాస్యతే । సంస్థాసీష్ట ।
సమస్థిత సమస్థిపాతామ్ సమస్థిషత దావత్ (పు- 150.) । సమస్థాస్యత.
ఏవ మవాదియోశ్చిసి. అనతిష్ఠతే, ప్రతిష్ఠతే ఇత్యాది.

దాశ్ = దానే (ఇచ్చుట) సక॥ అనిట్. యచ్చతి । యచ్చతు ।
అయచ్చత్ । యచ్చేత్ । దిదౌ ఇత్యాది. శేషం పావత్.

* పాఘ్రాధ్రాస్థామ్న దాశ్చ్యైర్నిసర్తిశదసదాం పిబజిఘ్ర
ధవతిష్ఠమనయచ్చపశ్యర్చధాశీయసీదాః (౭ - ౩ - ౭౮) పాదీనాం
పిబాదయ ఆదేశా స్ఫుర్య రిత్యశ్శ్లోక శకారాదా ప్రత్యయే పరే॥

౧ సమప్రవిభక్యః స్థలి ౧ - ౩ - ౨౨॥ ఏభ్యః పరస్య స్థాధాతోః
దాధాఘ్వుదావ్ (౧ - ౧ - ౨౦) స్థాఘ్వురిచ్చ (౧ - ౨ - ౧౭)

దృశిర్ = ప్రేక్షణే. (చూచుట.) ఇరిత్. సక॥ అనిట్. పశ్యతి
పశ్యతు । అపశ్యత్ । పశ్యేత్ । దదర్శ దదృశతుః దదృశుః - దఙ్
దృశ, దద్రష్ట దదృశః దదృశ - దదర్శ దదృశివ దదృశిమ - ద్రష్టా ।
ద్రక్ష్యతి । దృశ్యాత్ । అదాక్షిత్ అదాష్టామ్ అదాక్షుః - అదా
క్షీః అదాక్షమ్; (రూపా) అదర్శత్ అదర్శతామ్ అదర్శకా - అదర్శః -
అదర్శమ్ । అద్రక్ష్యత్.

స్మృ = గతౌ. (నెఱుట. పరుగెత్తుటయందు ఆక॥) అనిట్. శీఘ్రగ
మనేర్థే 'ధా' ఇద్యాదేశః. ధావతి । ధావతు । ఆధావత్ । ధావేత్ ॥
కేవలం గతౌ తు - సరతి । సరతు । అసరత్ । సరేత్ । ససార స
స్రతుః సస్రః - ససర్థ స్రస్థుః స్రస - ససార, ససర సస్రవ స
స్రమ । సర్తా । సరిష్యతి । స్రియాత్ । అసాక్షిత్ అసాక్షిష్టామ్ అసాక్షీః
అసరిష్యత్. ఏవం హృ, గృ, ఘృ, ఇత్యాదయః.

శద్గృ = శాతనే. (వాడియగుట) అనిట్ - గిదిత్ - సార్వధాతుకే
ఆత్మనేపదమ్. శీయతే । శీయతామ్ । అశీయత । శీయేత్ । శశాద
శేదతుః శేదుః - శేదిథ, శశత్థ - శేదివ । శత్రా । శత్య్యతి । శద్యాత్
అశదత్ । అశత్య్యత్.

షద్గృ = విశరణగత్యవసాదనేషు. (చీల్చుట-పొంగుట) గిదిత్.
సక॥ అనిట్. నీదతి । నీదతు । అనీదత్ । నీదేత్ ససాద నేదతుః
నేదుః - శేషం శద్గృవత్.

నస = నివాసే (నివసించు) ఆక॥ అనిట్ - వసతి । వసతు అవ
సత్ । వసేత్ । ఉవాస ఉషతుః ఉషుః - ఉవసిథ, ఉవస్థ ఉష
ఘుః ఉష - ఉవాస, ఉవస ఉషివ - ఉషిమ । వస్తా । వత్స్యతి ।
ఉష్యాత్ । అవాత్సీత్ అవాత్తామ్ అవాత్సుః - అవాత్సీః అవాత్తమ్
అవాత్త - అవాత్సమ్ అవాత్స్వ అవాత్స్వత్ । అవత్స్యత్.

వద = వ్యక్తాయాం వాచి. (పలుకుట.) వేట్. సక - వదతి ।

లిటి - ఉవాది-ఉదతుః - ఉదుః, ఉవదిధ - ఉవదివ నదితా । వది
వ్యతి । ఉద్యాత్ । అవాదీత్, అవదీత్ । అవదిష్యత్.

పత్ ౨ = గతౌ. (పడుట) అక ॥ నేట్. పతతి । పపాత పేతతుః
పేతుః - పేతిధ - పపాత, పపత పేతివ । పతితా । పతిష్యతి ప
త్యాత్ । అపప్తత్ అపప్తతామ్ అపప్త౯ । అపప్తః అపప్తతమ్
అపప్తత - అపప్తమ్ అపప్తావ అపప్తాను । అరిష్యత్.

ఋ = గతిప్రాపణయోః (ఏగుట - పొందుట) అనిట్. సక ॥ ఋ
చ్ఛతి । ఋచ్ఛతు । ఆర్చ్ఛత్ । ఋచ్ఛేత్ । ఆర అరతుః ఆరుః - ఆ
ధ - ఆరివ । ఆర్తా । అరష్యతి । అరాత్య అర్యాస్తామ్ అర్నీత్ అర్హ్వామ్
ఆర్ష అర్షీః - ఆర్షమ్ । ఆరిష్యత్. *

గమ్ ౨ = గతౌ. (వెళ్లుట, పొందుట) అక ॥ సక ॥ అనిట్ గచ్ఛతి
గచ్ఛతు । అగచ్ఛత్ । గచ్ఛేత్ । జగామ జగ్మతుః జగ్ముః - జగమిధ.
జగన్త జగ్మధుః జగ్మ - జగామ, జగమ జగ్మివ జగ్మిమ । గన్తా । గమి
ష్యతి । గమ్యాత్ । అగమత్ । అగమిష్యత్.

యమ = ఉపరమే. (చాలించుట) అనిట్. యచ్ఛతి । యచ్ఛతు ।
* అయచ్ఛత్ । యచ్ఛేత్ । యయామ యేమతుః యేముః యేమిధ,

* ఉపాద్యమః స్వకరణే, అకర్మకాచ్చ, ఆజోయమహనః, స
మాగమ్యుచ్చిభ్యామ్ । ౨ - ౩ ౫౬, ౨౬, ౨౮, ౨౯ ॥ ఏభ్యః తజి
రూపాణి ధ్యేదస్తే. యథా. — సమ్ + ఋ = సమృచ్ఛతే । లుజి - స
మాక్త సమార్ణాతామ్ సమార్ణతే ॥ మాద్యోగేతు - మా సమృత మా సమృ
షాతామ్ మా సమృషత ఇత్యాది । సమ్ + గమ్ = సద్గచ్ఛతే । లిటి - స
జ్జగ్మే - సజ్జగ్మిషే । ఆర్ణిజి - సజ్గంసీప్త సజ్గంసీప్తా । లుజి - సమ
గంస్త సమగంసాతామ్ సమగంసత - సమగంస్థాః - సమగంసి ;
సమగత సమగసాతామ్ సమగసత - సమగథాః - సమగసి । ఇతి రూ
పద్వయమ్. ఏవమేవ యమ్ ధాతోరపి రూపాణి బోధ్యాని.

యయస్థ - యేమివ యేమిమ యస్తా | యంస్యతి | యమ్యాత్ | అయం
సీత్ - అయంసిష్టామ్ అయంసిమః - అయంసీః - అయంసిషమ్ | అయం
స్యత్ - అయంస్యమ్

ణమ=ప్రహ్వత్వే శబ్దే చ (మొక్కుట) అనిట్. సక || నమతి
నమతు | అనమత్ | నమేత్ | ననామ | నస్తేత్యాది.

క్రమ = పాదవిక్షేపే. (అడుగుపెట్టుట) నేట్. క్రామ్యతి
క్రామతి | క్రామ్యతు; క్రామతు | అక్రామ్యత్; అక్రామత్ | క్రా
మ్యేత్; క్రామేత్ | చక్రామ | క్రమితా | క్రమిష్యతి | క్రమ్యాత్ |
అక్రమిత్ | అక్రమిష్యత్. ఏవం భ్రమ్, క్లమ్, భ్రాక్, త్రస్
తుట్, లమ్ ఏషాం ఇతి రూపద్వయం బోధ్యమ్.

స్పృశ=గతౌ. (పాడుట - జరుగుట) అనిట్. శిషిత్. అక||
సర్పతి | ససర్ప | స్రప్తా, సర్ప్తా | స్రప్స్యతి; సర్ప్స్యతి | స్పృశ్యాత్
అస్పృశత్ | అస్రప్స్యత్ | అసర్ప్స్యత్; శేషం పృష్ణత్. ఏవం కృష్
తృష్ దృష్ ఇత్యాదయః.

క్షి = క్షయే. (సమయుట) అనిట్ అక|| క్షయతి | క్షయతు |
అక్షయత్ | క్షయేత్ | చిక్షాను చిక్షీయతుః చిక్షీయుః | చిక్షీయి
థ, చిక్షేథ చిక్షీయసుః చిక్షీయ చిక్షాయ, చిక్షయ చిక్షీయన
చిక్షీయమ | క్షేతా | క్షేప్యతి | క్షీయాత్ | అక్షైషీత్ అక్షైష్టామ్ అక్షైషూః |
అక్షేప్యత్ | ఏవం జి, క్షి ఇత్యాదయ ఇకారాంతాః - విశేషస్తూః—

జి = జయే (శ్రేష్ఠుడగుట, లుచుట). అనిట్. జయతి | లిటి -
జిగాయ జిగ్యతుః జిగ్యుః - జిగయిథ, జిగేథ జిగ్యధుః జిగ్య - జి
గాయ, జిగాయ జిగివ జిగిమ | శేషం క్షిపత్.

దు = గతౌ. అనిట్. దవతి | దవతు | అదవత్ | దవేత్ | గుదావ
దుదువతుః - దుదువుః - దుదవిథ, దుదోథ - దుదవివ (మ) | దో
తా | దోప్యతి | దూయాత్ | అదోషీత్ | అదోప్యత్ | ఏవం షు,

గుహ = రక్షణే, (కాపాడుట) నేట్. అస్మాత్ స్వార్థే అయప్ర
త్యయ ఆర్థధాతుకే వా. గోపాయతీత్యాది (ప|| చుర్ వత్.) లిటి
గోపాయాచ్చకార (బభూవ - ఆస) । గోపాయితా; గోపితా; గో
ప్తా । గోపాయిష్యతి; గోపిష్యతి; గోప్స్యతి । గోపాయ్యాత్; గుప్యా
త్ । అగోపాయాత్; అగోపిత్; అగోప్సిత్ । అగోపాయిష్యత్;
అగోపిష్యత్; అగోప్స్యత్; ఏవ మాహ్యమ్.

షష్ఠా = సజ్జే (కలియుట) అనిట్. శపి నలోపః. సజతి । సజతు ।
అసజత్ । సజేత్ । ససజ్జా ససజ్జాతుః ససజ్జాః - ససజ్జేధ, ససజ్జా -
ససజ్జేవ । సజ్జాగ్ - సజ్జ్యతి । సజ్జ్యాత్ । అసాజ్జీత్ అసాజ్జామ్
అసాజ్జాః । అసజ్జ్త్యత్ । ఏవం రజ్జే స్వజ్జే దంశ్ ధాతవః.

దహ = ధన్మీకరణే. (కాల్చుట) అనిట్. దహతి । దదాహ దేహ
తుః దేహుః - దేహిధ, దదగ్ధ - దేహివ । దధా దధారా దధారః ।
ధత్యతి । దహ్యత్ అధాక్షీత్ అదాగ్ధామ్ అధాక్షుః - అధాక్షిః
అదాగ్ధమ్ అదాగ్ధ - అధాక్షమ్ అధాక్ష్య అధాక్షు । అధత్యత్.

మిహ = సేచనే. (తడుపుట) అనిట్ మేహతి । మిమేహ మిమే
హివ । మేధా మేధారా మేధారః । మేత్యతి । మిహ్యత్ । అమిత్యత్
అమితతామ్ । అమేత్యత్. ఏవం రుహ్.

స్కన్దిర్ - గతిశోషణయోః. (జరుగుట-ఎంచుట) ఇరిత్. అస్కా -
స్కన్దతి । చస్కన్త । స్కన్తా । స్కన్తత్యతి । స్కన్ద్యాత్ ! అస్కా
దత్; అస్కాన్తీన్ అస్కాన్తామ్ అస్కాన్త్యుః అస్కాన్తీన్
అస్కాన్తమ్ అస్కాన్త - అస్కాన్తీమ్ అస్కాన్త్య అస్కాన్త
త్పత్ । అస్కాన్త్యత్ । (పు 155.)

(టుట) శ్వి = గతివృద్ధ్యోః. (నడచుట, పెలుగుట) అక|| నేట్.
శ్వయతి । లిటి - శుశావ శుశుతుః - శుశవిధ, శుశువివ; శిశ్వాను
శిశ్వియతుః - శిశ్వియద - శిశ్వియవ । శ్వయితా । శ్వయిష్యతి ।

శూయాత్ శూయాస్తామ్ శూయాసుః । లుజి రూప్తయమ్, అశ్వత్
అశ్వతామ్ అశ్వన్ ; అశ్వయత్ అశ్వయతామ్ అశ్వయః ; అశ్వ
యాత్ అశ్వయిష్టామ్ అశ్వయిషుః — ఇతి భావౌ పరిస్మైపదినః ॥

ఏధ=వృద్ధే. (పెరుగుట) అత్తు నేపదీ. అక॥ నేట్. ఏధతే । ఏధ
తామ్ । ఐధత । ఏధేత । ఏధాచ్ఛక్రే, ఏధామ్భూభూష, ఏధామాస ।
ఏధితా । ఏధిష్యతే । ఏధిషీష్ట । ఐధిష్ట ఐధిష్యత । ముద్వత్. (పు-127)
ఏవమ్ ఏవ్య, ఈజ, ఊహ ఇత్యాదీనా మిజాది ధాతునాం రూపాణి.

స్పర్ధ=స్పర్శ (చర్చ చేయుట) నేట్. సక॥ స్పర్ధతే । స్పర్ధతామ్
అస్పర్ధత । స్పర్ధేత । పస్పర్ధే - పస్పర్ధిషే । స్పర్ధితా । స్పర్ధిష్యతే
స్పర్ధిషీష్ట । అస్పర్ధిష్ట । అస్పర్ధిష్యత

దధ=ధారణే. (ధరించుట) నేట్. దధతే । దేధే దేధాతే దేధిశే
దేధిషే । దధితా । లుజి - అదధిష్ట । శేషం ముద్వత్.

దద = దానే. (ఇచ్చుట) నేట్. దదతే । దదదే దదదాతే దద
దిశే - దదదిషే - దదదిమహే । శేషం ముద్వత్.

తిప్య=క్షరణే, (నవించుట) అనిట్. అక॥ తేపతే । తితిపే -
తితిపిషే । తేప్తా । తేప్స్యతే తిప్సిష్ట తిప్సియాస్తామ్ తిప్సిరః - తిప్సి
ష్టాః - తిప్సియ । అతిష్ట అతిష్ఠాతామ్ అతిష్పత - అతిష్ఠాః - అతిష్సి -
అతేప్స్యత.

త్రపూ=లజ్జాయామ్ (నిగ్గుపడుట) నేట్. త్రపతే । త్రేపే
త్రేపాతే త్రేపిశే - త్రేపిషే, త్రేప్సే । త్రపితా, త్రప్తా । త్రపిష్యతే
త్రప్స్యతే । త్రపిషీష్ట, త్రప్సిష్ట । అత్రపిష్ట, అత్రపిషాతామ్ ; అత్రప్త
అత్రప్సాతామ్ । అత్రపిష్యత ; అత్రప్స్యత. ఏవ మూతః కృపూ, స్వపూ
కూమూ, గాహూ, ఇత్యాదయః విశేషస్తు వక్ష్యతే.—

కృపూ=సామర్థ్యే (సమర్థుడగుట) అస్య ఋకారస్యైకారః, రేఫస్య
లకారః. కల్పతే । కల్పతామ్ । చక్రౌపే చక్రౌపాతే చక్రౌపి - రే

చక్కలిపిమే, చక్కలిప్పే । కల్పితానే, కల్పప్రానే; కల్పప్రాసి । కల్పిష్యతే, కల్పిష్యతే; కల్పిష్యతి । కల్పిషీప్త, కల్పిషీప్త । అ. కల్పిష్య అ. కల్పిషాతామ్; ఆకలిప్త; ఆకలిప్సాతామ్; అకలిప్త - అకలిప్సాతామ్ । ఆకలిప్యత; అకలిప్యత, అకలిప్యత్.

స్యద్దా = ప్రసనణ. (కాచట) అక || వేట్. స్యద్దతే । సస్యద్దే - సస్యద్దిపే, సస్యద్దాతే సస్యద్దాథే సస్యద్దిధ్వే, సస్యద్దేవే సస్యద్దివహే, సస్యద్దవహే । స్యద్దితా, స్యద్దా । స్యద్దిప్యతే, స్యద్దాత్ప్యతే స్యద్దాత్ప్యతి । స్యద్దిషీప్త, స్యద్దాత్షీప్త । అస్యద్దిప్త; అస్యద్దిపాతామ్ అస్యద్ద అస్యద్దాత్సాతామ్; అస్యద్దత్ అస్యద్దాతామ్ । అస్యద్దిప్యత అస్యద్దాత్ప్యత; అస్యద్దాత్ప్యత్.

క్షమా = సహజే (దీప్యట) సక. వేట్. క్షమతే । చక్షమే, చక్షమిమే, చక్షంసే - చక్షమిధ్వే, చక్షమిధ్వే - చక్షమివహే, చక్షమివహే । క్షమితా, క్షమా । క్షమిప్యతే, క్షంస్యతే । క్షమిషీప్త, క్షంసీప్త । అక్షమిప్త, అక్షంస్త । అక్షమిప్యత, అక్షంస్యత.

గాహా = విలాపనే. (చొచ్చుట - కలియఁజెట్టుట.) సక || వేట్. గాహతే । జగాహే - జగాహిమే, జఘాతే - జగాధ్వే (ధ్వే) జఘాధ్వే । గాహితా, గాఢా । గాహిప్యతే, ఘాత్యతే । గాహిషీప్త, ఘాతీప్త । అగాహిప్త, అగాఢ అఘాతాతామ్ అఘాతత - అగాఢాః అఘాతాథామ్ అఘాధ్వమ్ అఘాతీ అఘాత్వహి అఘాత్మహి । అగాహిప్యత, అఘాత్యత.

గృహా = గర్హణ. (నిందించుట) వేట్. సక || గర్హతే । జగృహే జగృహతే జగృహిరే - జగృహిమే, జఘృతే జగృహాథే జగృహిధ్వే (ధ్వే), జఘృధ్వే - జగృహివహే - జగృహ్వాహే । గర్హితా, గర్హా । గర్హిప్యతే, ఘర్హ్యతే । గర్హిషీప్త, ఘర్హీప్త । అగర్హిప్త; అఘృతత అఘృతాతామ్ అఘృత - అఘృతాథా అఘృతాథామ్ అఘృతధ్వమ్ - అఘృతీ - అఘృతామహి । అగర్హిప్యత, అఘృత్యత

రభ్ = రాభస్యే. (తొడగుట, త్వరపడుట) అనిట్ ప్రాయేణాక్
పూర్వః. ఆరభ తే । ఆరభే-ఆరభిషే । ఆరభా । ఆరప్స్యతే । ఆరప్సిష్ట ।
ఆరబ్ధ ఆరప్నాతామ్ ఆరప్సత - ఆరభ్యాః । ఆరప్సి । ఆరప్స్యత ।
ఏవం లభ ధాతో రూపాణి-లభతే । లేభే ఇత్యాది.

వ్యథ = భయసంక్చలసయోః (వెఱచుట, కదలుట) నేట్. అక. (పు-12)
వ్యథతే । వివ్యథే - వివ్యథిషే । వ్యథితా । శేషం ముద్వత్.

స్మిక్ = ఈషద్ధస నే. (చిరునవ్వుట) అనిట్. అక॥ స్మయతే
సిస్మియే - సిస్మియిషే - సిస్మియిధ్యే (ధ్యే) । స్మేతా । స్మేప్యతే । స్మే
షీష్ట । అస్మేష్ట । అస్మేప్యత । ఏవం చ్యు, గు ఇత్యాది.

డీక్ = విహాయసా గతౌ. (ఎగురుట) అక॥ నేట్, డయతే ।

। డయతా । డయప్యతే డయిషీష్ట । అడయిష్ట । అడయిప్యత
ఏవం పూ, మూ, ఇత్యాది నేటాఁగః.

మేక్ = ప్రణిదానే, (మార్చుట) మయతే - ప్రణిమయతే । మమే-
మమిషే । మాతా । మాస్యతే । మానీష్ట । అమాస్త । అమాస్యత । ఏవం
త్రైక్ - త్రైక్, వైక్. -త్రాయతే - వ్యాయతే - ప్యాయతే - ఇత్యాది.
దేక్ - దయతే । లిటి—దిగ్యే - దిగ్యిషే । లుజి - అదిత అదిషాతామ్ (పు-
148) ఇతి విశేషః—ఇత్యాత్మ నేపదినః.

రాజృ = దీప్తా (మెఱయుట) స్మరితేత్ - ఉభయపదీ. అక॥
నేట్. రాజతి - రాజతే । రాజతు - రాజతామ్ । అరాజత్ - అరాజత ।
రాజేత్ - రాజేత । రరాజ - రరాజతుః, రేజతుః రరాజుః, రేజుః-రరా
జిథ, రేజిథ రరాజధుః, రేజధుః రరాజ, రేజ - రరాజ రరాజివ, రేజివ
రరాజిమ, రేజిమ - రరాజే రరాజాతే రరాజిరే - రరాజిషే; రేజ రేజాతే
రేజరే - రేజిషే ఇతి రూపద్వయమ్ । రాజితాసి - నే । రాజిష్యతి - తే ।
రాజ్యాత్ - రాజిషీష్ట । అరాజీత్ - అరాజిష్ట । అరాజిప్యత్ - త ।
శేషం యాచీవత్ (పు-128.)

గుహూ = గుహణే. (దాచుట) సక॥ నేట్. గూహతి - తే గూహతు
తామ్ । అగూహత్ - త । గూహేత్ - త । జగూహ జగూహతుః జగూహుః
జగూహిథ, జగోధ జగూహధుః జగూహ-జగూహ జగూహివ జగూహ్వ
జగూహిమ, జగూహ్మ । జగూహే - జగూహిషే, జఘుత్స - జఘుహిధ్వే
(ధ్వే), జఘూధ్వే - జగూహివహే, జగూహ్వహే । గూహితాసి - నే ; గో
ధాసి - నే । గూహిష్యతి - తే ; ఘోక్యతి - తే । గూహ్యత్ - గూహిషీప్త;
ఘుక్టీప్త, అగూహేత్, అఘుక్షత్ అఘుక్షతామ్ । అగూధ అఘుక్షత అఘుక్షా
తామ్ అఘుక్షంత - అగూధాః, అఘుక్షధాః అఘుక్షాధామ్ అఘుక్షధ్వమ్,
అఘూధ్వమ్-అఘుక్షి అఘుక్షానహి, అగూహ్వహి అఘుక్షామహి, అగూహ్మహి;
అగూహిప్త । అగూహిష్యత్ - త । అఘోక్యత్ - త ఏవం దుహౌ దిహౌ
లిహౌ లుజి రూపాణి.

శ్రీఞ్ = నేవాయామ్ (పొందుట) సక॥ నేట్. శ్రయతి - శ్రయ
తే । శ్రిత్రాయ - శ్రీయే । శ్రయితాసి । నే । శ్రయిష్యతి - తే । శ్రీయాత్
శ్రయిషీప్త । అశ్రీయత్ - అశ్రీయత । అశ్రయిష్యత్ - అశ్రయిష్యత.
శేషం యాచవత్ పు-128).

భృఞ్ = ధారణే. (ధరించుట) సక॥ అనిట్. భరితి = భరతే ।
దధార దధ్రతుః దధ్రుః దధర్థ దధ్రి - దధ్రిమ । దధ్రే-దధ్రిషే ।
ధర్తాసి - నే । ధరిష్యతి - తే । ధ్రియాత్ - భృషీప్త । అధార్షిత్ । అభృత
అభృషతామ్ అభృషత । అధరిష్యత్ - త, ఏవం హృ, భృ, ఇత్యాదయః
భృధాతోర్ణితి బధర్థ బభృవ - బభృమ । బభృషే - బభృవహే - బభృ
మహే ఇతి విశేషః.

(డు) పచమ్ = పాకే (వండుట) ద్విక॥ అనిట్. పచతి - పచతే
పపాచ పేచతుః పేచుః-పేచిథ, పపక్ష్వ పేచివ పేచిమ । పేచే - పేచిషే,
పక్తాసి - పక్తానే । పక్యతి - తే । పచ్యాత్ - ।

అం క్తామ్ అసాక్ష్యః - అం క్త అసత్తాకామ్ అపక్షత అపక్ష్యత్ - త
 ఏం భజ్, శప్, రజ్, ఇత్యాదుః. రజ్యోధాతోః రజతి - రజతే ।
 రజ్జ - రజజ్జే । రజ్జా - రజ్యతి - తే । రజ్యాత్ - రజ్జీప్ అరాజ్జీ
 త్ - అరాజ్జా । అరజ్యత్ - అరజ్యతి । ఇతి విశేషః.

త్వి = దీప్త (లఘుః) అ ॥ అనిత్. త్వేపతి - తే । తిత్వేష -
 తిత్వేషే ఇత్యాది । ఏం స్వప్ త్. ఏం యన్ సృజాదయః.

యజ్ ధాతోః లిట - ఇయాజ ర-ర-ః ఈయః - ఇయజిథ, ఇయ
 ష్ట తాచివ । యజ క్తమే యా । క్రి - త ఆ యజ్ - ఇజ్యాన్
 యజ్జీప్తి । యజ్జీత్ అనుష్టాప్ అయాన్ - అయప్త అయత్తాతామ్
 అయత్తి । పితృషః ఏ-య-చా-యః.

ఉప్ - నల - రే । లి - ఉవాస ర్ - ఉవసి, ఉవధ -
 ఉవి-; ఉపే - ఉపసి । ఉ - స్వ - రే । ఉర్లిజీ - ఉప్యాత్ -
 ఉప్యన్ । అవాప్సిత్, అప్త । అప్స్యత్ - ర

కూ = ప్రాసజ్. (మోహిట, పోహిట) అనిత్. సూతి - రే
 ఉవాస - ఉవహిథ, ఉవోధ - ఉవ- । ఉహే - ఉహాప్ । వోధాస -
 నీనస్య - తే । ఉహ్యత్ - ఉహ్య । అవాక్షీత్ ; అవోధామ్ అవాక్ష్యః
 అవాక్షీః అవోధస్ లవిధా అవోధామ్ అవాక్ష్వ అవాక్ష్మ
 అవోధ ల యతాస్ - అత్త - అవోధాః అత్తామ్ అవోధ్యమ్ -
 అక్షీ అర్హ్యో అర్హ్యోసా । అర్హ్యత్ - ర.

పజ్ = రజ్, రజ (రుం). ర - రే । కవాయ ఉచియః;
 ఉయే । వా ; సవే । ఉయత్ । ఏం దావత్.

శ్చ్యో = శ్చ్య, శ్చం శ్చ్య. శ్చ్య శ్చ్యో - సక ॥
 (విరుచు) శ్చ్య - రుం . శ్చ్య - రే । శ్చ్య - రే । శ్చ్య - రే ।
 తే । శూయాత్ - తే హ్యుప్తి । ల వ్యత్ - - విః ఆహ్యస్త, ఆహ్య

సాతామ్ అహ్వసత । అహ్వస్యత్-త ॥ ఇత్యుభయపదినో భ్వాదయః —
ఇతి భ్వాదివిశేషధాతవః ॥—

అథ దివాది విశేషధాతవః.

వృతి = గాత్రవిక్షేపే (అడుట,) దివాదిః. పరస్మైపదీ. అక ॥ సేట్. ఈదిత్. వృత్సతి । వృత్సతు । అవృత్సత్ । వృత్సేత్ । నవర్త । నర్తితా । నర్తిష్యతి, నర్తన్యతి । నృత్యాత్ । అనర్తీత్ । అనర్తిష్యత్, అనర్తన్యత్. ఏవం కృత్, చృత్, ఛృద్, తృద్, ధాతవః. తత్రాపి విశేషస్తు

త్రసీ = ఉచ్చ్యోగే. (ధయపడుట) అక ॥ సేట్ త్రస్యతి ; త్రసతి । త్రతాస తత్రసతుః ; త్రేసతుః ; - తత్రసిధ ; త్రేసిధ । లుజి - ఆత్రాసీత్, అత్రసీత్. ఏవం లష్ ధాతోరూపాణి.

జ్యూమ్ = ఎయోహానా. (ముదిమియగుట) ఆక ॥ సేట్. జీర్యతః జీర్యన్తి । జీర్యతు అజీర్యత్ । జీర్యేత్ । జజార జజరతుః జేరతుః జజరుః, జేరుః. జజరిధ = జేరిధ లుజి - అజరత్, అజారీత్ శేషంత్యూపత్. ఏవం ఝూధాతుః - ణిటి - జర్జురతుః । లుజి, అర్జూరీత్ ఇత్యేవ విశేషః.

శో = తనూకరణే. అనిట్, శ్యతి శ్యతః శ్యన్తి । శ్యతు అశ్యత్ । శ్యేత్, శశా । శాతా । శాస్యతి శాయాత్ । అశాత్, అశాసీత్ । శేషం దాఽత్ - ఏవంఛో, సో, దో, ధాతవః, దోఇత్యస్య - ఆర్దిజి దేయాత్ । లుజి - అవాదితి విశేషః.

వ్యధ = తాడనే. (కొట్టుట) సక ॥ అనిట్. విధ్యతి । విధ్యతు । అవిధ్యత్ । విధ్యేత్ । వివ్యాధ వివిధతుః - వివ్యద్ధ, వివ్యధిధ వివిధి । వ్యధా । వ్యత్స్యతి । విధ్యాత్ । అవ్యాత్సీత్ అవ్యాధ్ధామ్ అవ్యాత్సుః । అవ్యత్స్యత్.

పుష=పుష్ట. (కాపాడుట.) అనిట్. పుష్కతి. లుజి - అపుషత్
అపుషతామ్ అపుషకా. శేషంద్విష్వత్. ఏవం తుష దుష శుషావయః.

శ్లిష=అలిష్టనే. (కాగిలించుట) అనిట్, శ్లిష్కతి. లుజి - అశ్లిక్షత్||
అనాలిష్టనాశ్చ తు అశ్లిషత్.

(ఇ) స్విదా = గాత్రప్రక్షరణే. (చెమర్చుట) అక|| అనిట్. స్వి
ద్యతి. సిష్టేద. స్వేత్తా. స్వేత్స్యతి. స్విద్యాత్. అస్విదత్. ఏవం
సిద్ధ, శుద్ధ, క్షుద్ధ. క్రుద్ధధాతవః.

రథ = హింసాసంరాధ్యోః (హిసించుట, సిద్ధించుట) వేట్. రశ్య
తి. రరథ - రరథిథ, రరథ - రరథివ, రేథ్య - రరథిమ, రేథ్మ. రథితా,
రథ్థా. రథివ్యతి రత్స్యతి. తధ్యాత్. ఆరథత్. ఆరథివత్, అ
రత్స్యత్. ఏవం నశ్, తృష్, దృష్, ద్రుష్, ముష్, స్నుష్,
స్నిహః. తత్ర - తృష్ వృషా, సృష్వత్.

ణశ = అదర్శనే. (నశించుట). అక|| నేట్. నశ్యతి. ప్రణశ్యతి.
నవాశ నేశతుః నేశుః - నేశిథ, ననంఘ - నేశిని, నేశ్వ. నశితా
నంఘా. నశివ్యతి, నశ్క్ష్యతి. నశ్యాత్. అనశత్. అనశ్క్ష్యత్.

ద్రుహ=జిహ్వాంసాయామ్ (అపకరించుట) సక|| నేట్. ద్రు
హ్యతి. దుద్రోహ దుద్రుహతుః - దుద్రోహిథ, దుద్రోధ్య, దుద్రోధ -
దుద్రుహివ, దద్రుహ్య. ద్రోహితా; ద్రోధ్యా, ద్రోధా. ద్రోహివ్యతి
ద్రోక్ష్యతి. ద్రుహ్యత్. అద్రుహత్. అద్రోహివ్యత్, అద్రోక్షత్
ఏవం ముహ్, స్నుహ్, స్నిహః.

శమ=ఉపశమే. (అణగుట) అక|| నేట్. శామ్యతి. శావ్యతు.
అశామ్యత్. శామ్యేత్. శశామ శేమతుః. శమితా శమివ్యతి,
శమ్యాత్. అశమత్. అశమివ్యత్. ఏవం తమ్, దమ్, శమ్, భమ్
క్షమ్, క్షమ్, క్షుద్ధధాతవః తత్ర భమ్, క్షమా, క్షమ్యతు. (పు-
(160, 164. క్షమ్. భూర్భువత్, భుజి - అక్షమత్,

అసు=క్షేపణే. (వేయట) నేట్. | అసితా | అ
సివ్యతి | అస్యాత్ | లుజి - అస్థత్ అస్థతామ్ అస్థక్ - అస్థః అస్థ
గమ్ అస్తత - అస్తమ్ అస్తావ అస్తామ | అ

భ్రంశు=అధః పతనే. (క్రిందపడుట) ఉదిత్. అక॥ నేట్. భ్ర
శ్యతి | భ్రశ్యతు | అభ్రశ్యత్ | భ్రశ్యేత్ | బ్రభంశ | భ్రంశితా |
భ్రంశివ్యతి భ్రశ్యాత్ | అభ్రశత్ | అభ్రంశివ్యత్.

లుభ=గార్హ్వే. (మిక్కిలి కోయట) నేట్. లుభ్యతి లుజి -
లోభితా, లోభ్యా | లోభివ్యతి | లుభ్యాత్ అలుభత్ | ఏవం రుషరిషా
శిప్తం దివ్వత్—ఇతి పరస్మై పడినః॥—

షూజ్=ప్రాణి ససవే. (కనుట) జీత్. ఆత్మ నేపదీ - సక॥ నేట్.
నూయతే | నూయతామ్ | అనూయత | నూయేత | సుషువాతే
సుషువిరే - సుషువిషే - సుషువిమహే | సవితా, సోతా | సవివ్యతే
సోవ్యతే | సవిషీప్త, సోషీప్త, అసవిప్త, అసోప్త | అసవివ్యత్య,
అసోవ్యత, | శేషం షుభోవత్.

ప్రీజ్=ప్రీతా. (ఆలరుట) అక॥ ఆనిట్. ప్రీయతే | పిప్రియే.
పిప్రియిషే | ప్రేతా | ప్రేష్యతే | ప్రేషీప్త | అప్రేప్త, అప్రేత్యత |

లీజ్=క్షేపణే. (చేయట.) అక॥ ఆనిట్. లీయతే | లిల్యే లాతా,
లేతా | లాస్యతే, లేష్యతే | లాసీప్త లేషీప్త | అలాస్యత అలేష్యత |
డీజ్ - డీయతే | ఆర్థధాతుకే భావాదికవత్. ఏవం పీజ్ మీజ్.

జనీ=ప్రాదుర్భావే. (పుట్టుట) అక॥ నేట్. జాయతే | జాయతా
మ్ | అజాయత | జాయేత | జజ్ఞే జజ్ఞాతే జజ్ఞిరే - జజ్ఞిషే | జనితా |
జనివ్యతే | జనిషీప్త | అజనిప్త, అజని - అజనిషాతామ్ అజనిషత - అజ
నిష్టాః - అజనిషే | అజనివ్యత.

పద=పీతా. (పొందుట) సక॥ ఆనిట్. పద్యతే | పేదే పేదాతే,
పేదిరే - పేదిషే | పతా | పత్యతే | పతీప్త | అపాది అపతా

తామ్ అపత్సత - అపత్తాః అపత్సాధామ్ - అపద్ధమ్ - అపత్సి అపత్స్వి
హి పత్సత్సహి ఏవం ఖిద్ విదాడయః.

సృజ=విసర్గే (సంబంధించుట.) అక|| అనిట్. సృజ్యతే | ససృజే
ససృజిషే | స్రష్టే | స్రక్ష్యతే | సృక్షిప్త | అసృష్ట | అసృక్షాతామ్
అసృక్షత | ఆస్రక్ష్యత.—|| ఇత్యాత్మశేషదినః||—

నహ=బద్ధనే (కట్టుట) ఉభయపదీ. సక|| అనిట్. నహ్యతి;
నహ్యతే | ననాహ నేహతుః - నేహిధ, ననద్ధ - నేహివ; నేహే నేహి
షే | నద్ధా | నత్యతి - తే | నహ్యత్ ; నతీప్త | అనాతీత్; అనద్ధ,
అనత్యత్ - త 1 ఏవం శక్ తప్ శపః.

రజ్జ=రాగే, (సంతోష పెట్టుట) అనిట్. రజ్యతి - తే |
రజతు - తామ్ | అరజ్యత్ - త | రజ్యేత్ - త శేషం భావాదిక
పత్. (పు-168)—ఇత్యుభయపదినః.—

అథ తుదాది విశేషధాతవః.

ఇష=ఇచ్చాయామ్. (అపేక్షించుట.) పరిస్మైపదీ. సక|| నేట్. ఇ
చ్ఛతి | ఇచ్ఛతు | ఇచ్ఛత్ | ఇచ్ఛేత్ | ఇయేష | ఏషితా, ఏష్టా | ఏషి
ష్యతి | ఇష్యత్ | ఇషీత్ | ఇషిష్యత్.

(ఓ) వ్రశ్చా చేదనే. (కత్తిరించుట.) పర|| .క|| నేట్. (ఓదిత్,
ఊదిచ్చ.) వృశ్చతి | వృశ్చతు | అవృశ్చత్ | వృశ్చేత్ | వ్రశ్చ -
వ్ర(వశ్చిధ, వ్రశ్చ - వ్రశ్చిన, వ్రశ్చివ | వ్రశ్చితా, వ్రష్టా | వ్రశ్చిష్యతి
త్, వ్రక్ష్యతి | వృశ్చ్యత్ | అవృశ్చత్, అవ్రాక్షిత్ | అవ్రశ్చిష్య
అవ్రక్ష్యత్.

ప్రచ్ఛ=జీప్సాయామ్. (అడుగుట) సక|| అనిట్. ప్రచ్ఛతి | ప్ర
చ్ఛతు | అప్రచ్ఛత్ | ప్రచ్ఛేత్ | ప్రప్చ్ఛ - ప్రప్చ్ఛిధ, ప్రప్చ్ఛ -
ప్రప్చ్ఛిన | ప్రష్టా | ప్రక్ష్యతి | ప్రచ్ఛ్యత్ | అప్రాక్షిత్ అప్రాష్టామ్
అప్రాక్షుః | అప్రాక్షిః - అప్రాక్షమ్ | అప్రక్షత్.

కృ=విశ్లేషే. (వెదచల్లుట) సక. నేట్. క్షితి కిరతాదని
కిరతు | అకిరత్ | కిరేత్ | చకార చకరతుః . చకరిధ | కరితా, కరి
తేత్యాది త్కావత్ ఏవం గృధాతుః.

* (టు) మజ్జ=శుద్ధా. (మునుగుట) అక | అనిట్. మజ్జతి | మజ్జతు |
అమజ్జత్ | మజ్జ్యేత్ | మమజ్జ - మమజ్జిధ, మమజ్జు మజ్జామ్ |
మజ్జితి | మజ్జ్యాత్ | అమాజ్జీతు అయాజ్జామ్ అమాజ్జుః.

కృతీ=భేదనే. (నలుకుట) విక || నేట్. (ఈదిత్.) *కృన్తతి ||
కృన్తతు | అకృన్తన్ | కృన్తేత్ చకరేత్యాది - కేపం | నృత్థాతుః

భిద=పరిపూతే. అనిట్. భిన్దతి | చిభేద | భేత్తా భేత్స్యతి |
భిద్యాత్ | అభైత్సీత్ అభేత్స్యేత్ పిశ=ఆవయవే. నేట్. పింశతి |
పేశితేత్యాది.—ఇతి పరస్మైపదినః॥—

దృశ్=ఆదరే. (దఁడుచుట) శీత్ ఆత్మసేవదీ. సక || నేట్.
ప్రాయశాశ్చూర్వః, ఆద్రయతే | ఆద్రయతామ్ | ఆద్రయతః |
ఆద్రయేత | ఆద్రదే | ఆద్రర్త | ఆదరిష్యతే | ఆద్రపీష్ట | ఆదృత |
ఆదరిష్యత ఏవం దృశ్. పృశ్, పృశ్ ధాతను. పృశ్ పృశ్ ధాతోస్తు
లిటి, లుటి, లృటి, లృజి, చ పరస్మైపదమ్

(ఓ) విజీ + భయచలనయోః. (భయపడుట, కదలుట) అక || నేట్.
(ఓదిత్, ఈచచ్చ) ఉత్పూర్వః ఉద్విజతే | ఉద్విజతామ్ | ఉదవిజత.
ఉద్విజేత | ఉద్వివిజే | ఉద్విజతా | ఉద్విజిష్యతే ఉద్విజిషీష్ట |
ఉదవిజిష్ట | ఉదవిజిష్యత.

(ఓ) లజ్జీ=వీడాయామ్ (సిగ్గుపడుట) అక || నేట్. లజ్జతే | ల
లజ్జే | లజ్జితా || ఇత్యాదిస్పర్ధితే.—ఇత్యాత్మసేదినః॥—

* శే ముచాదీనామ్ || ౭-౧-౫౯ || ముచ్, లుప్, విద్, లిప్, సిచ్,
కృత్, భిద్, పిశ్, ఏషాం నుమ్ స్యాతు శప్రత్యయే సరతః.

దిశ = అతిసర్వనే. (ఇచ్చుట) ఉభయపదీ. సక॥ అనిట్. దిశతి-
దిశతే | దిశతు - తామ్ | అదిశత్ - త. దిశేత్ - త. (పు. 189)

భ్రష్ట = పాకే. (వేచుట, వండుట) సక॥ అనిట్, భృజ్జతి - తే
భృజ్జతు - తామ్ | అభృజ్జత్ - త | భృజ్జేత్ - త | బభ్రష్ట, బభ్ర
జ్జ - బభ్రష్టిభ, బభ్రజ్జిభ; బభ్రష్ట, బభ్రష్ట; బభ్రష్టే, బభ్రజ్జే - బభ్రష్టి
షే, బభ్రజ్జిషే | భ్రష్టా, భ్రష్టా | భ్రష్ట్యతి - తే, భ్రష్ట్యతి - తే | భృ
జ్జ్యాత్, భ్రష్టిష్ట, భ్రష్టిష్ట | అభ్రాక్షిత్ - అభ్రాక్షిత్ - అభ్రష్ట
అభ్రష్ట | అభ్రష్ట్యతు - త. అభ్రష్ట్యత్ - త.

కృష = విలేఖనే. (దున్నుట) సక॥ అనిట్. కృషతి - కృషతే | చ
కర్ష - చకృషే | క్రష్టాసి నే; కర్షాసి - నే | క్రష్ట్యతి తే; కర్
ష్యతి - తే | కృష్యాతు - కృషిష్ట | అక్రాక్షితు, అకార్షితు |
అకృషతు - అకృష్ట అకృషాతామ్ అకృషత, అకృషతి అకృషాతామ్
అకృషంత - అకృష్యతు - త | అక్రష్ట్యతు - త. ఏవం స్పృశమృశా
జ్ఞేయా (పరస్మైపదిషు).

ముచ్ఛి = మోక్షణే (విడుచుట) అనిట్ - ముచ్చతి - తే | ము
చ్చతు - తామ్ అముచ్చతు - త | ముచ్చేతు - త | మోక్షా | మో
క్ష్యతి - తే | ముచ్చాతు - ముక్షిష్ట | అమంచతు - అమక్త. శేషం
పచ్ఛతు ఏవం లుప్ - లుప్సతి - తే; విచ్ఛి | విన్సతి - తే లిప్ -
లిప్సతి - తే; చిచ్ఛి - సిచ్చతి - తే—ఇతి తుదాదివిశేషధాతవః.—

చురాదౌ,—చితి = స్మృత్యామ్ చింతయతి - తే | లిటి - చింత
యాచ్చికార - చక్రే - భూవ - ఆస | లిటి - చింతయితా | లజి -
అచిచింతతు త. ఇత్యాది సర్వం చుర్ వతు. ఏవమికారత్సంజ్ఞకాః ||
కథ = వాక్యప్రబంధే కథయతి - తే | లజి - అచకథతు త | ఏవం గణ
గద రచాదయ అదంతాః. గణధాతోః లజి | అజిగణతు, అజగణతు ఇతి
విశేషః || అదస్తభిన్నానాం వద్. వద్, తప్, ఇత్యాదీనాం వాదయతి,

వాచయతి, తాపయతి । లుజి - అవీవదత్, అవీవచత్, అతీతపత్ -
ఇత్యాది ॥ అశ్యే అశేషేశ్చ సవిస్తరం ధాతురత్నావళ్యా ముత్తరాధే
ప్రదర్శితాః—॥ ఇతి చురాదయః—

అథ అదాదివి శేషధాతవః.

హన=హింసాగత్యోః. (చంపుట, పోపుట) అదాది - పతన్తి
పడి . సక ॥ అనిట్. లటి—హన్తి హతః ఘ్నన్తి - హంసి హథః
హథ - హన్తి హన్యః హన్మః । లోటి.—హన్తు, హతాతు హతామ్ ।
ఘ్నన్తు - జహి, హతాతు - హతమ్ హత - హనాని హనాన హనామ ।
లజి.—అహన్ అహతామ్ అఘ్నన్ . అహన్ అహతమ్ అహత - అహ
నమ్ అహన్య అహన్మ । విధిలిజి.—హన్యాతు హన్యాతామ్ హన్యః -
హన్యాః - హన్యామ్ । టి.—జఘాన జఘ్నతుః జఘ్నుః - జగనిధ
జఘన్థ జఘ్నుః జఘ్ను - జఘాన, జఘన జఘ్నివ జఘ్నిమ । లుటి—
హన్తా హన్తారా హన్తారః - హన్తాసి - హన్తాస్మి । లృటి.—హనిష్యతి
హనిష్యతః హనిష్యప్తి । ఆశీర్లిజి.— * వధ్యాతు వధ్యాస్తామ్ = ధానుః ॥
లుజి.—అపధీత్ అపధిస్తామ్ । లృజి - అహనిష్యత్.

వజ=పరిభాషణే. (పలుకుట) అనిట్. లటి-వక్తి వక్తంశీ
వక్తః వక్త - వచ్చి వచ్చ్యః వచ్చ్యః లోటి । వక్తు, వక్తాతు వక్తామ్ (వ

† అహ్నార్వశ్చేదాత్మనేపదీ. ఆక॥ అహతే అఘ్నతే అఘ్నతే -
అహనే అఘ్నాథే అహధ్వే - అఘ్ని అహన్యహే అహన్మహే । అహ
తామ్ అఘ్నాతామ్ అఘ్నతామ్ - అహన్య - అహన్తే । అహతహ
అహథాః - అఘ్ని । అఘ్నిత । అజఘ్నే - అజఘ్నిషే । అహన్తానే
అహనిష్యతే । అతాంసీప్త । అహత అహసాతామ్ అహసత - అహథాః -
అహని ; అపధిష్టు అపధిసాతామ్ అపధిషత । అహనిష్యత

* హనోవధలిజి, లుజిచ. । ఆశీర్లిజి, లుజిచ వధాదేన,
న్దిపరో నప్రయాజ్యతే ; బహువచనపర ఇత్యేకే, ధిపర

చను) - వధి వక్తాత్ వక్తమ్ వక్త । వజాని వచావ వచామ । లుజి.—
 అవక్, అవగ్ అవక్తామ్ (అవచక్) అవక్, అవగ్ అవక్తమ్ అవక్త .
 అవచమ్ అవచ్ఛ అవచ్ఛ । విధిలిజి.—వచ్యాతు వచ్యాతామ్ వచ్యుః ।
 లిటి.—ఉవాచ ఉపాచ ఉపాచుః - ఉపచిధ, ఉపక్త ఉపాధుః ఉపచ ।
 ఉవాచ - ఉపచ ఉపచి ఉపచిమ । లుజి.—వక్తా - వక్తాసి - వక్తాస్మి ।
 లృటి.—వక్త్యతి - వక్త్యసి - వక్త్యమి । ఆశ్రిజి.—ఉచ్యాత్ ఉచ్యా
 స్తామ్ ఉచ్యాసుః । లుజి.—అవోచతు అవోచతామ్ అవోచన్ - అవోచః
 అవోచతమ్ అవోచత-అవోచమ అవోచావ అవోచామ లృజి - అవక్త్యత్ .
 శేషమ్ ఆదవత్

విర=జ్ఞానే, (తెలియుట) సః ॥ నేట్.—లటి—వేర్తి విత్తః విరన్తి
 వేర్తి విత్తః విత్త - వేర్తి విద్వః విద్వః ; రూపాన్తరమ్.—వేద విదతుః
 విదుః - వేత్త విదతుః విర - వేర విద్వ విద్మ । లోటి—వేత్తు విత్తాత్
 విత్తామ్ విదన్తు - విద్ధి, విత్తాత్ విత్తమ్ విత్త - వేదాని వేదావ వేదామ
 విదాజ్కరోతు, విదాజ్కరుతాత్ విదాజ్కరుతామ్ విదాజ్కర్వున్తు -
 విదాజ్కరు, విదాజ్కరుతాత్ విదాజ్కరుతమ్ విదాజ్కరుత -
 విదాజ్కరవాణీ విదాజ్కరవాని విదాజ్కరవామ । లజి.—ఆవేత్
 అవిత్తామ్ అవిదుః - ఆవే, అవేతు అవిత్తమ్ అవిత్త - అవేదమ్ అవిద్వ
 అవిద్మ । విధిలిజి.—విద్యాతు - విద్యాః విద్యామ్ । లిటి.—వివేద ;
 విదాఞ్చకార, విదామృభూవ, విదామృశ వేదితా । వేదిష్యతి । విద్యాతు
 విద్యాస్తామ్ । అవేదీత్ అవేదిష్టామ్ । అ సమూర్ష . . .
 యుష్వ అతాదేశేనతి రుడాగమో వా బోధ్యః యథా.— సంవిత్తే
 సంవిదాతే సంవిద్రతే, సంవిదతే- సంవితే - సంవిదే సంవిత్తామ్ సంవిదా
 తామ్ సంవిద్రతామ్, సంవిదతామ్ - సంవిత్స్య - సంవేదై । సమవిత్త -
 సంవిదీత । సంవిదే ; సంవిదాఞ్చక్రే । సంవేదితానే । సంవేదిష్యతే
 సమవేదిష్ట.

అస = భువి. * (ఉండుట) లకి. — అస్తి. స్తః - సన్తి - ఆసి - స్థః
 భ - అస్తి స్తః స్థః। లోటి. — అస్తు, స్తాత్ స్తామ్ సస్తు - వధి, స్తాత్
 స్తమ్। స్త * అసాని అసావ అసామ। లజి. — అసత్ అస్తామ్ అసన్ - అస్తిః
 అస్తమ్ అస్త - అసమ్ అస్వ అస్త। విధిలిజి — స్యాత్ స్యాతామ్ స్యుః
 స్యాః స్యాతమ్ స్యాత - స్యామ్ స్యావ స్యామ. అర్థధాతుకే 'భూ' ఇత్యా
 దేశః, బభూవ - భవితేత్యాది. (పు - 127.)

మృజూ - శుద్ధా. (శుద్ధిచేయుట) నేట్ * మార్పిడి, మృప్తః మృ
 జన్తి, మార్జన్తి - మార్జి మృప్తః మృప్త - మార్జిత్త మృజ్యః మృజ్యుః। లోటి.
 మార్మ మృప్తాత్ మృప్తామ్ మృజన్తి, మార్జన్తి మృజ్జి, మృప్తాత్ మృప్తమ్
 మృప్త-మార్జాని మార్జావ మార్జామ। లజి. — అమార్జ్ (ర్జ) అమృప్తామ్
 అమార్జన్, అమృజన్ అమార్జ్ (ర్జ) అమృప్తమ్ అమృప్త - అమార్జమ్
 అమృజ్య అమృజ్యు। లిజి - మృజ్యాత్ మృజ్యాతామ్। లిటి. —

* వ్యతిపూర్వ శ్చేదాత్మ నేపదీ. యథా. — లటి...వ్యతిస్తే వ్యతిషా
 తే వ్యతిషతే - వ్యతిసే వ్యతిషాథే వ్యతిస్యే - వ్యతిషే వ్యతిస్వహే వ్యతి
 స్మహే। లోటి. — వ్యతిస్తామ్ వ్యతిషతామ్ వ్యతిషతామ్ - వ్యతిస్వ వ్య
 తిషాథామ్ వ్యతిధ్యమ్ - వ్యత్యసై వ్యత్యసావహై వ్యత్యసామహై లజి. —
 వ్యత్యాస్త వ్యత్యాసాతామ్ వ్యత్యాసత వ్యత్యాస్థాః వ్యత్యాసాథామ్
 వ్యత్యాధ్యమ్ - వ్యత్యాసి వ్యత్యాస్వహి వ్యత్యాస్మహి। విధిలిజి —
 వ్యతిషీత వ్యతిషీయాతామ్ వ్యతిషీరన్ - వ్యతిషీథాః వ్యతిషీయాథామ్ వ్య
 తిషీధ్యమ్ - వ్యతిషీయ వ్యతిషీవహి వ్యతిషీమహి। లిటి - వ్యతిబభూవేతి
 లటి — వ్యతిభవితానే। ల్పటి - వ్యతిభవిష్యతే। ఆక్షిరిజి — వ్యతిభవిషీ
 ష్ట। లజి. — వ్యత్యభవిష్ట। ల్పజి. — వ్యత్యభవిష్యత. ఏవంక్రియానిని
 మయద్యోతక వ్యతిపూర్వాణా ధాతునా మాత్మ నేపద రూపాణి బోధ్యాని.

* మృజే ర్స్వధిః। ౭-౨.౧౧౪ మృజేరికో వృద్ధి స్సన్యత్. క్షిత్తజాదా

మహార్థ మమృజతుః, మహాస్థతుః మమృజుః, - మహార్థుః, మహార్థిధ-మహార్థిష్ఠ మమృజతుః, మహాస్థుః మమృజ, మహార్థ-మహార్థ మమార్జివ, మమృజివ, మమృజ్య - మహార్జిమ, మమృజిమ, మమృజ్య । లుటి-మార్జితా, మార్జిస్తా । లుటి-మార్జిష్ఠతి, మార్జిత్వతి । ఆర్జిజి.-మృజ్యాత్ మృజ్యాస్తామ్ । లుజి.-అమార్జిత్ అమార్జిస్తామ్: అమార్జిత్ అమార్జిస్తామ్ అమార్జుః । అమార్జిష్ఠత్ : అమార్జ్యత్.

రుదిర్ = అశువిమోచనే. (కన్నీరొలుకుట) అక ॥ నేట్. లుటి-రోదితి రుదితః రుదన్తి-రోదిషి రుదిథః - రుదిథ-రోదిమి రుదివః రుదిమః । లుటి - రోదితు, రుదితాత్ రుదితామ్ రుదన్తు. రుదిహి రుదితాత్ రుదితమ్ రుదిత - రోదాని రోదాన రోదాను । లజి.-అరోదీత్, అరోదత్ అరుదితామ్ అరుదత్ - అరోదీః, అరోదః అరుదితమ్ అరుదిత - అరోదమ్ అరుదివ అరుదిమ । ంధిలిజి - రుద్యాత్ రుద్యాతామ్ । అరోద । రోదితా । రోదిష్ఠతి । రుద్యాత్ రుద్యాస్తామ్ । అరోదీత్ అరోదిస్తామ్; అరుదత్ అరుదతామ్ । అరోదిష్ఠత్. ఏం స్వప్, శ్వప్, అన్, జక్ష, ధాతవః విశేషస్తు...

(ఇ) ప్సప్ = శయనే. (పరుండుట) అనిట్. స్వపితి । స్వపితు అస్వపీత్, అస్వపత్ । స్వప్యాత్ సుప్వాప సుషుపతుః సుషుపుః సుప్విధి, సుప్వప్థ సుషుపథుః సుషుప-సుప్వాప సుషుపివ సుషుపిమ, స్వప్తా । స్వప్స్యతి । సుప్యాత్ । అస్వాప్సీత్ అస్వాప్తామ్ అస్వాప్సుః అస్వాప్సీః - అస్వాప్సమ్ । అస్వప్స్యత్. శ్వప్దాతోః లుజి అశ్వసీత్ । అన్ధాతోః ప్ర + అనితి = ప్రాసీతి । జక్షధాతోః జక్షితి జక్షితః జక్షతి । జక్షితు, జక్షితాత్ జక్షితామ్ జక్షతు. అజక్షిత్. అజక్షత్ అజక్షితామ్ అజక్షుః ఇతి విశేషః,

జాగృ = నిద్రాక్షయే. (మేలుకొనుట) అక ॥ నేట్. లుటి - జాగృ, జాగృతః జాగృతి - జాగర్షి జాగృథః జాగృథ - జాగర్షి జాగృ

వః జాగ్యమః । లోటి - జాగర్తు, జాగ్యతాత్ జాగ్యతామ్ జాగ్రతు - జాగ్యహీ, జాగ్యతాత్ జాగ్యతమ్ జాగ్యత. జాగరాణి జాగరావ జాగరామ । లజి.—అజాగః అజాగ్యతామ్. అజాగరుః - అజాగః అజాగ్యతమ్. అజాగ్యత - అజాగరమ్ అజాగ్రవ అజాగ్యమ విధిలిశి.— జాగ్యయాత్ జాగ్యయాతామ్ । ిటి. — జాగరాఞ్చకార, జాగరామ్న భూపః జాగరామస ; జజాగార జజాగరతుః । జాగరితా । జాగరిష్యతి । జాగర్యాత్ । అజాగరిత్ । అజాగరిష్టామ్ । అజాగరిష్యత్.

దర్శిదా = దుర్గతా. (చెడిపోవుట) అక॥ నేట్, దర్శిదాతి దర్శిదితః దర్శిదతి - దర్శిదాసి దర్శిదిథః - దర్శిదామి దర్శిదిషః దర్శిదిమః । దర్శిదాతు, దర్శిదితాత్ దర్శిదితామ్ దర్శిదితు - దర్శిదిహి, దర్శిదితాత్ దర్శిదితమ్ దర్శిదిత - దర్శిదాణి దర్శిదావ దర్శిదామ । అదర్శిదాత్ అదర్శిదితామ్ అదర్శిదుః - అదర్శిదాః అదర్శిదితమ్ - అదర్శిదిత - అదర్శిద్రాతామ్ అదర్శిదివ అదర్శిదిమ । దర్శిదియాత్ దర్శిదాఞ్చకార, (బధూవ, ఆస;) దదర్శిదౌ దదర్శిదితుః । దర్శిదితా । దర్శిదిష్యతి । దర్శిద్యాత్ । అదర్శిదీత్ ; అదర్శిదాసీత్ అదర్శిదిష్యత్.

చకాస్య = చీప్తా. (వెలుగుట) అక॥ నేట్. లిటి—చకాస్తి చకాస్తః . చకాసతి - చకాస్సి - చకాస్మి । లోటి - చకాస్తు, చకాస్తాత్ చకాస్తామ్ చకాసతు = చకాధి, చకాధి చకాస్తాత్ చకాస్తమ్ చకాస్త - చకాసాని నికాసావ (మ) । లజి.—అచకాత్, (ద్) అచకాస్తామ్ అచకానుః - అచకాః, అచకాత్, (ద్) అచకాస్తమ్ అచకాస్త - అచకాసమ్ అచకాస్య (స్య) । చకాస్యాత్ చకాస్యాతామ్ చకాసాఞ్చకార, బధూవ, (ఆస) । చకాసితా । చకాసిష్యతి । చకాస్యాత్ చకాస్యాస్తామ్ । అచకాసీత్ । అచకాసిష్యత్.

కాసు = అనుశిష్టా. (శిక్షించుట) సక॥ నేట్. కాస్తి శిష్టః కాసతి - కాస్సి శిష్టః శిష్ట - కాస్మి శిష్టః శిష్టః - కాస్తు, శిష్టాత్ శిష్టామ్

శబ్దగణానామకం.

శాసతు - శాధి, శాన్తి, శాంతి, శాసాని శాసావ శాసామ
 శాసాత్ శాసామ్ శాసాన్ శాసాన్ (ద్) అశిష్టమ్ అశిష్ట
 అశిష్టమ్ అశిష్టమ్ అశిష్టమ్ | శిష్యాత్ శిష్యాతామ్ | శశాస | శాసితా
 శాసిత్యతి | శిష్యాత్ శిష్యాస్తామ్ | అశిష్టత్ అశిష్టతామ్ అశిష్టత్ - అశి
 షః - అశిష్టమ్ | అశాసిత్యత్, అశ్ పూర్వశ్చేదాత్మసేదీ. అన్ధాతు
 వత్. (పు-143, 144.)

యా = ప్రాపణే, (ప్రాప్రుట) సక || అనిట్. యాతి యాతిః
 యాన్తి - యాసి యాధః యాధ - యామి యావః యామః - యాతు
 యాతాత్ యాతామ్ యాన్తు - యాహి, యాతాత్ యాతమ్ యాత -
 యాని యావ యామ | ఆయాత్ ఆయాతామ్ యాః, ఆయాత్ - ఆయాః
 ఆయాతమ్ ఆయాత - ఆయామ్ ఆయావ ఆయామ | యాయాత్ యాయా
 తామ్ | యయా | యాతా | యాస్యతి | యాయాత్ యాయాస్తామ్,
 ఆయాసీత్ | ఆయాస్యత్. శేషం ధానత్. ఏవం వా, భా, స్నా, పా
 శా, రా, లా, దా, (దా, ప్సా, మా, ఇత్యాద్యాకారాంతాః.

వీ = గతివ్యాప్తి ప్రజనకాన్త్యసనఖాన శేషం. సక || అనిట్. వీతి
 వీతిః వియన్తి - వీషి - వీమి | లోటి—వీతు, వీతాత్ - వీహి, వీతాత్ -
 వయాని | లజీ.—అవేత్ అవితామ్ అవియత్, అవ్యత్ - అవేః - అవ
 యమ్ | వీయాత్ | వివాయ | వేతా | వేస్యతి || వీయాత్ | వీయాస్తామ్ |
 అవైషీత్ | అవేష్యత్. శేషమిన్ద్రత్.

ఇన్ = గతౌ. (ఏగుట) సక || అనిట్. వీతి ఇతిః యన్తి - వీషి
 ఇధః ఇధ - ఏమి ఇవః ఇమః | లోటి—ఏతు, ఇతాత్ ఇతామ్ యన్తు -
 ఇహి, ఇతాత్ ఇతమ్ ఇత - అయాని అయావ అయామ | లజీ.
 ఇత్ ఇతామ్ అయత్ - ఇః ఇతమ్ ఇత - ఇయమ్ ఇవ - ఇమ | విధి
 లజీ.—ఇయాత్ ఇయాతామ్ ఇయుః - ఇయాః ఇయాతమ్ ఇయాత

ఇయామ్ ఇయావ ఇయామ । లిటి । ఇయాయ, ఈయతుః ఈయః, ఇయయిథ, ఇయేథ ఈయధుః ఈయ - ఇయాయ, ఇయయ; ఈయవ ఈయమ, ఏతా । ఏప్యతి । ఈయాత్ ఈయాస్తామ్ । లుజి.— అగాత్ అగాతామ్ అగుః - అగాః - అగామ్ । ఐప్యత్ ఐప్యతామ్ । ఐప్యక్, ఏవమ్ ఇక్ ఆధిపూర్వః.

ఋ = స్తుతౌ. (పొగడుట) సక॥ సేట్. నాతి నుతః నువన్తి - నాసి నుధః నుధ-నామి నునః నుమః । నాతు, నుతాత్, నుతాత్, నుతామ్ నువన్తు-నుహి, నుతాత్ నుతమ్ నుత - నవాని నవావ నవామ । అనాత్ అనుతామ్ అనునక్ - అనాః అనుతమ్ అనుత । అనునమ్ అనువ అనుమ । నునూత్ నుయాతామ్ నుగముః । నునావ నునువతుః నునువుః - నునవిధ = నునవివ । నవితా । నప్యతి । మాయాత్ మాయాస్తామ్ - అనావీత్ అనావిష్టామ్ అనావిషుః । అనావిప్యత్ । ఏనం యు, త్సు, త్స్లు, వ్లు, రు, తు, స్తు, ధాతవః - విశేషస్తు —

రు=శబ్దే, (కూయుట) సేట్. లటి—రవీతి, రాతి రువీతః - రుతః రువన్తి - రువీషి, రాషీ, రువీధః రుధః రువీధ, రుధ - రువీమి, రామి రువీనః, రువః రువీమః, రుమః । లోటి—రవీతు, రాతు - రువీతాత్, రుశాత్ - రువీతామ్, రుతామ్ రువన్తు - రువీహి రుహి - రువీతాత్, రుతాత్ - రువీతమ్, రుతమ్, రువీత, రుత - రవాణి రవావ రవామ-లజి—ఆరవీత్, ఆరౌత్ ఆరువీతామ్, అరుతామ్ అరువక్ - ఆరవీః, ఆరాః ఆరువీతమ్, అరుతమ్ ఆరువీత, అరుత - ఆరనమ్ ఆరువీవ, ఆరువ ఆరువీమ, ఆరుమ । విధిలిజి—రువీయాత్, రయాత్ రువీయాతామ్ రుయాతామ్ । శేషం నునత్. ఏనం తుధాతో రూపాణి॥ ఇతిపరస్మైపదినః,

చక్షిజ్ = వ్యక్తాయామ్ వాచి. (వక్కాణించుట) జిత్ - అత్మనే పదీ. లటి.—చప్తే చక్షాతే - చక్షతే - చక్షే చక్షాథే చక్ష్యే । చక్షే చక్ష్యహే చక్ష్యహే । లోటి.—చష్టామ్ చక్షాతామ్ చక్షతామ్-

అసువి అనూవహి అనూమహి । విధిలిజి - సువీత । లిటి—సుషువే
సుషువిషే । సవితా, సోతా । సవిష్యతే । సోష్యతే - సవిషీప్త, సో
షీప్త । అసవిప్త, అసోప్త । అసవిష్యత, అసోష్యత॥

శిజ్ =స్వశ్చ (నిద్రించుట) అక ॥ నేట్. లిటి - శేతే శయాతే
శేరతే - శేషే శయాథే శేధ్యే-శయే శేవహి శేమహి । లోటి- శేతామ్
శయాతామ్ శేరతామ్ - శేష్య శయాథామ్ శేధ్యమ్ - శయై శయావహై
శయామహై । లజి । అ శేత అశయాతామ్ అ శేరత అశేధాః అశయాతామ్
అ శేధ్యమ్ - అశయ అశేవహి అ శేమహి । విధిలిజి - శయీత శయీథాః
శయీయ । లిటి - శిశ్యే-శిశ్యేషే । శయితానే । శయిష్యతే । శయిషీప్త -
అశయిప్త - అశయిష్టాః - అశయిషి । అశయిష్యతః.

ఇజ్ =అధ్యయనే. (చదువుట) అధిపూర్వః. సక ॥ అనిట్. లిటి
అధితే అధియాతే అధియతే - అధిషే అధియాథే అధిధ్యే = అధి
యే అధివహి అధిమహి । లోటి - అధితామ్ - అధియాతామ్ అధి
యతామ్ - అధిష్య అధియాథామ్ అధిధ్యమ్ - అధ్యయై అధ్యయావ
హై అధ్యయామహై । లజి . అధ్యైత అధ్యైయాతామ్ అధ్యైయ
త - అధ్యైథాః అధ్యైయాథామ్ అధ్యైధ్యమ్ - అధ్యైయి అధ్యై
వహి అధ్యైమహి । విధిలిజి - అధీయాత అధీయాయతామ్ అధీయా
రక్ అధీయాథాః అధీయాయాథామ్ అధీయాధ్యమ్ అధీయాయ
అధీయావహి అధీయామహి । లిటి - అధిజగే - అధిజగిషే । అధ్యే
తానే । అధ్యేష్యతే । అధీరిజి.—అధ్యేషీప్త అధ్యేషీయాస్తామ్ - లిజి.
అధ్యగీప్త అధ్యగీసాతామ్ అధ్యగీషత ; అధ్యైప్త అధ్యైసాతామ్
అధ్యైషత లిజి - అధ్యగీష్యత. అధ్యైష్యత - ఇత్యాత్మ శేపదినః ।

దుహ=ప్రపూరణే. (పిదుకుట) స్యరితేమ్ - ఉభయపరీ ద్విక
గృకః - అనిట్. లిటి.—ప॥ దోగ్ధి దుగ్ధః దుహన్తి - దోగ్ధి దుగ్ధః దుగ్ధ-

శబ్దరత్నావళి.

దోహ్మ దుహ్మః దుహ్మః - అహ్ దుగ్ధే దుహతే దుహతే - ధుక్షే దుహాశే
 ధుగ్ధే - దుహే దుహ్యహే దుహ్మహే । లోటి.—ప॥ దోగ్ధ, దు
 ధాత్ దుగ్ధామ్ దుహన్తు - దుగ్ధి, దుగ్ధాను దుగ్ధమ్ దుగ్ధ - దోహని దోహవి
 దోహమ ; అ॥ దుగ్ధాస్ దహతామ్ దుహతామ్ - ధుక్ష్వ దుహాథామ్ ధుగ్ధ్వ
 య్ - దోహై దోహనిహై దోహమహై । లజి.—ప॥ అధోక్ (గ్) అదుగ్ధామ్ అదుహా - అధోక్ (గ్) అదుగ్ధమ్ అదుగ్ధ - అదోహమ్
 అదహ్య అదుహ్మ ; అ॥ అదుగ్ధ అదుహతామ్ అదుహత - అదుగ్ధాః
 అదుహాథామ్ అదుగ్ధ్వమ్ - అదుహి అదుహ్యహి అదుహ్మహి । విధి
 లజి.—దుహ్యమ్ దుహ్యతామ్ అ॥ దుహీత దుహీయాతామ్ । దుహోహ -
 దుదుహే । దోగ్ధాసి - దోగ్ధానే । ధోక్త్యతి - ధోక్త్యతే । దుహ్యతు -
 దుక్షీప్త । లజి.—ప॥ అధుక్తతు - అ॥ అదుగ్ధ, అధుక్తత అధుక్తతామ్
 అధుక్తన్త - అదుగ్ధాః, అధుక్తథాః అధుక్తాథామ్ అధుక్తన్వమ్, అధుగ్ధ్వమ్
 - అధుక్తి అధుక్తావహి, అధుహ్యహి అధుక్తామహి, అదుహ్మహి । అధో
 క్త్యతు - అధోక్త్యత. ఏవం దిహ్ లిహ్. (పు-170.) వి శేషస్తు.—

లిహ = అస్వావశే. (నానట, రుచిచామట) లటి.—లేధి లీధః
 లిహన్తి - లేక్షి లీధః లీధ - లేహ్మ లిహ్యః లిహ్మః ; అ॥ లీధే లిహతే
 లిహతే-లిక్షే లిహాథే లీధ్వే-లిహే లిహ్యహే లిహ్మహే । లోటి.—లేధు,
 లీధాతు లీధామ్ లిహన్తు-లేధి. లీధాతు లీధమ్ లీధ లేహని లేహవి లేహ
 మ ; అ॥ లీధామ్ లిహతామ్ - లిహతామ్ - లిక్ష-లేహై । లజి - అలేట్
 (గ్) అలీధామ్ అలిహా - అలేట్ (డ్) అలీధమ్ అలీధ-అలేహమ్ అలిహ్య
 అలిహ్మ ; అ॥ అలీధ అలిహతామ్ అలిహత - అలీధాః - అలిహి । విధి
 లజి.—లిహ్యత్ ; లిహీత । లిలేహ ; లిలిహే - లేధాని-లేధానే ॥ లేక్త్యతి
 లేక్త్యతే । లిహ్యత్ ; లిక్షీప్త । అలిక్తతు ; అలీధ, అలిక్తత. శేషం గుహ్యతు.
 (పు.170.)

మృశ్ = స్తుతౌ. (పొగడుట) అనిట్. లటి.—స్తువీతి, స్తుతిః, స్తుతః, స్తుతః, స్తుతః * స్తువీషి, స్తుషి స్తువీధః, స్తుధః స్తువీధ, స్తుధ-స్తువీ
మి, స్తుమి స్తువీమః, స్తునః స్తువీమః; స్తుమః, అ॥ స్తువీతే, స్తుతే స్తువాతే
స్తువతే - స్తువీషే స్తుషే స్తున సే స్తువీధ్వే, స్తుధ్వే - స్తువే స్తువీవహే,
స్తువహే స్తువీమహే, స్తుమహే. ఏ॥ ముత్తరత్రాపి రువద్రూపా ణ్యాహ్యో
ని. ఆర్థధాతుకే మృశ్ వత్. (పు-151.)

బ్రూశ్ = వ్యక్తాయాం వాచి (సలుకుట) ద్విక॥ లటి.—స॥ బ్రవీతి,
ఆహ బ్రూతః ఆహతుః బ్రూన్తి, ఆహుః - బ్రవీషి, ఆత్థి బ్రూతః, ఆహ
ధుః బ్రూధ - బ్రవీమి బ్రూనః బ్రూమః, అ॥ బ్రూతే బ్రూవతే బ్రూవతే,
బ్రూషే బ్రూవాథే బ్రూధే బ్రూవే - బ్రూవహే బ్రూమహే ॥ లాటి. -
స॥ బ్రవీతు, బ్రూతాత్ బ్రూతామ్ బ్రూవన్తు - బ్రూహి, బ్రూతాత్
బ్రూతిమ్ బ్రూత - బ్రూవాణి బ్రూవాణి బ్రూవాసు, అ॥ బ్రూతామ్ బ్రూవామ్
బ్రూవతామ్ - బ్రూవ్యురథామ్ బ్రూధ్వమ్ బ్రూవై బ్రూవహౌ బ్రూ
మహౌ ॥ లటి.—అబ్రవీత్ ఆబ్రూతామ్ అబ్రూత్ - అబ్రూవే అబ్రూతమ్-
అబ్రూతే అబ్రూమ్ - అబ్రూవ - అబ్రూమ ॥ ఆ॥ అబ్రూతి అబ్రూవాతామ్-
అబ్రూవత ॥ అబ్రూధాః అబ్రూవాథామ్ అబ్రూధ్వమ్-అబ్రూవి అబ్రూవహౌ
అబ్రూమహి ॥ కిటిజి.—బ్రూయామ్ బ్రూయాతామ్ బ్రూయః, అ॥
బ్రూవీత బ్రూవీయాతామ్ బ్రూవీగ్ - ఆర్థధాతుకే వచాదేవః. — ఉవాచ. =
ఉచ్ఛే॥ వక్తాని - వక్తానే ॥ వక్తృతి వక్తృతే॥ ఉచ్యత్, విక్షిప్త ॥ అవో
చమ్ అవోచత ॥ అవక్త్యమ్ - అవక్త్యత. (పు-178, 170) — ॥ ఇత్యాది
విశేష ధాతవః॥—

అథ జుహోత్యాదయః

(ఇ) బీ = భయే. జుహోత్యాదిః. (భయపడుట) అక॥ అనిట్
పరస్మైపది. లటి.—విభేతి విభితః, విభీతః - విభ్యతి - విభేషి విభిధః
విభీధః విభిధ, విభీధ - విభేమి విభిమః, విభీవః విభిమః, విభీమః

లోటి.—విభేతు, విభితాత్, విభీతాత్, విభితాత్, విభీతామ్ విభ్య
తు - విభిషి, విభీష, విభితాత్, విభీతాత్, విభితమ్, విభీతమ్, విభిత
విభీత - విభయాని విభయావ (ను) । లజి—అవిభేత్ అవిభితామ్, అవి
భీతామ్, అవిభయః అవిభేః - అవిభయమ్ । విధిలికి — విభియాత్
విభియాతామ్ విభియుః విభీయాత్ విభియాతామ్ విభీయుః । లటి—
విభయాచ్చకార, (బభూవ, ఆస); విభాయ విభ్యతుః విభ్యుః - విభ
యిష, విభేధ - విభ్యిష విభ్యిషు । భేతా । భేష్యతి । భీయాత్ । అభ్రాషీ
త్ । అభేష్యత్. శేషం హువత్. 143.)

(హీ=లజ్జాయామ్. (సిద్ధపడుట) అ॥ అనిట్. జిహీతి జిహీతః
జుతి - జిహీషి - జిహీమి । జిహీతు, జిహీతామ్ జిహీ
తామ్ జిహీయతు - జిహీషి - జిహయాణి । అజిహేత్ అజిహీతామ్
అజిహాయుః - అజిహౌః - అజిహయమ్ । జిహీయాత్ । జిహయాచ్చ
కారః జిహీయ జిహీయతుః । హ్రేతా । హ్రేష్యతి । హ్రీయాత్ ।
అహ్రాషీత్ । శేషం హువత్.

(ఓ) హాక్=త్యాగే. (విడుచుట) సక॥ అనిట్. జహతి జహితః,
జహితః జహతి - జహసి జహిధః, జహీధః, జహిధ జహీధ - జహమి
జహిషః, జహిషః జహిమః, జహిమః । లోటి— జహతు ; జహితాత్,
జహితాత్ జహితామ్, జహితామ్ జహతు-జహిషి, జహిషి, జహీషి;
అహితాత్, జహీతాత్ ; జహితమ్, జహితమ్ జహిత, జహీత = జహసి
జహిష జహిమ । లజి.—అజహత్ అజహితాత్, అజహితామ్ అజహుః -
అజహః - అజహమ్ । జహ్యత్ జహ్యతామ్ । జహా । హతా । హస్యతి ।
హీయాత్ । అహాసీత్. శేషం ధావత్ (పు-156) ॥ ఇతి పరస్మై
పదినః॥—అథోభయపదినః.—

(దు) భృజ్=ధారణపోషణయోః. (మోయుట, పోషించుట) సక॥
అనిట్. లటి.—ప॥ విభర్తి విభృతః విభృతి - విభర్షి విభృషః విభృధ

విభ్రా విభ్రవః విభ్రమః; ఆ|| విభ్రతే విభ్రాతే విభ్రతే - విభ్రమే
విభ్రాథే విభ్రధ్వే - విభ్రే విభ్రవహే విభ్రమహే। లాటి.—ప||
విభ్రు, విభ్రతాత్ విభ్రతామ్ విభ్రతు - విభ్రహి, విభ్రతాత్ - విభ్ర
రాణి; ఆ|| విభ్రతామ్ విభ్రాతామ్ విభ్రతామ్ విభ్రష్వ - విభ్రై విభ్ర
రావహై। లజి.—ప|| అవిభ్రః అవిభ్రతామ్ అవిభ్రరుః - అవిభ్రః అవి
భ్రతమ్ అవిభ్రత - అవిభ్రరమ్ అవిభ్రవ (మ); ఆ|| అవిభ్రత అవిభ్రా
తామ్ అవిభ్రత - అవిభ్రధాః - అవిభ్ర| విధిలిజి.—విభ్రయాత్ విభ్రయా
తామ్; ఆ|| విభ్రీత విభ్రీయాతామ్। లిటి.—ప|| విభ్రరాఞ్చకార, విభ్ర
రామ్భభూవ, విభ్రరామాస, బభార - బభర్ధ - బభ్రవ; ఆ|| విభ్రరాఞ్చక్రే
(బభూవ ఆస); బభ్రే - బభ్రమే॥ భర్త ఇత్యాది. శేషం ధృష్వతు.
(త్ర - 187.)

విజిర్ = పృథగ్భవే. (వేఱగుట) అక|| అనిట్. లటి.—ప|| వేవేష్టి
వేవిక్తః వేవిజతి, వేవేక్షి వేవిక్థః వేవిక్థ - వేవేష్టి వేవిజ్యః వేవిజ్యః
ఆ|| వేవిక్తే వేవిజాతే వేవిజతే - వేవిక్షే వేవిజాథే వేవిక్థ్యే వేవిజే;
వేవిజ్యహే। లాటి.—ప|| వేవేక్తు, వేవిక్తాత్ వేవిక్తామ్ వేవిజతు -
వేవిక్తి, వేవిక్తాత్ - వేవిజాని వేవిజాన, ఆ|| వేవిక్తామ్ వేవిజాతామ్
వేవిజతామ్ - వేవిక్త్వ - వేవిజై। లజి.—ప|| అవేవేక్ (గ్) అవేవిక్తా
మ్ అవేవిజః - అవేవేః - అవేవిజమ్; ఆ|| అవేవిక్త - అవేవిక్థాః -
అవేవిజి। విధిలిజి.—ప|| వేవిజ్యాత్ వేవిజ్యాతామ్। వేక్తాసి - వేక్తా
సి। వేక్యతి వేక్యతే। విజ్యాత్; విక్షీష। అవిజత్, అవైక్షిత్;
అవిక్త అవిక్షాతామ్ అవిక్షత। అవేక్యత్ - అవేక్యత. శేషం రుధిర్
వత్. ఏవం విజిర్ విమ్భ ధాతూ.—ఃవ - వేవేష్టి - వేవిష్టే। వే
వేష్టు - వేవిష్టమ్। అవేవేట్ - అవేవిష్ట అర్ధధాతుకే ద్వివచత్. లజి.—
ప|| అవిషత్. ఇత్యేవ విశేషః.—ఇతి జుహోత్యాది విశేషధాతవః.—

అకృ=వ్యాప్తా. (పాండుట) సక॥ అనిట్. స్వాది, పరస్పదీ
 లటి. — అప్నోతి అప్నతః అప్నవన్తి - అప్నోషి అప్నథః అప్నథ=
 అప్నోమి అప్నవః అప్నమః । లాటి. — అప్నోతు, అప్నతాత్
 అప్నతామ్ అప్నవన్తు - అప్నహి, అప్నతాత్ అప్నతమ్ అప్నత
 అప్నవాని అప్నవాన అప్నవామ । లజి - అప్నోత్ అప్నతామ్ అప్నవన్-
 అప్నోతి అప్నత - అప్నవమ్ అప్నవ అప్నమ । విధిలిజి. —
 అప్నయాత్ అప్నయాతామ్ । లిజి. — అప అపతుః అపః =
 అపథ - అపవ । అప్తా । అప్యతి । అప్యత్ । అ. త్ అపతామ్ అపన్
 అపః - అపమ్ । అప్యత్

శక్=శక్తా. (సమర్థుడగుట) అక॥ అనిట్. శక్నోతి శక్నతః
 శక్నవన్తి - శక్నోషి - శక్నోమి - శక్నోతు - శక్నహి - శక్నవాని ।
 అశక్నోత్ - అశక్నోః - అశక్నవన్ । శక్నయాత్ । శక్నాక శేతు
 శేతుః - శక్న - శేకిన । శక్తా । శక్యతి । శక్యాత్ । అశక్తః ।
 అశక్యత్ - ఏవం రాధపాదా. లుజి. — అరాత్సీత్, అసాత్సీత్
 ఇతివి శేనః,

హి=గతౌవృద్ధౌచ (పోవుట పెరుగుట) అక॥ అనిట్. - హినోతి ।
 హినుతః హిన్వన్తి - హినోషి - హినోమి । హినోతు । అహినోత్ । హి
 నుయాత్ । జిహూయ జిఘ్యతుః । హేతా । హేయతి । హీయాత్ ।
 అహైషీత్ అహేయత్ ॥ ప్రానిత్యాప్యేచ్ఛన్త్యమ్. ప్రహినోతి ప్రహి
 నుతః ప్రహిన్వన్తి త్యాది. * ఇతి పరి వైపదినః *

అశూ=వ్యాప్తా. (వ్యాపించుట) అత్మ నేపదీ. సక॥ వేట్. అశ్నుతే
 అశ్నువాతే అశ్నువతే - అశ్నువే - అశ్నువే । అశ్నుతామ్ అశ్నువన్ -
 అశ్నువై । అశ్నుత । అశ్నువీత । అనశే - అనశిషే, అనశే - అనశివ
 హే, హే । అశతా, అష్టా । అశిష్యతే, అక్ష్యతే । అశిషీష్ట
 అక్షీష్ట । అశిష్ట అశిషాతామ్ । అష్ట అక్షాతామ్ । అక్ష్యతే
 ఏవ మాత్మ నేపదినః.

చిఱ్ఱో = చయనే. (పేర్పుట) ఇత్ - ఉభయపదీ. అనిట్, చినోతీ-
చినుతే. చినోతు - చినుతామ్. అచినోత్ అచినుత. చినుయాత్ ||
చిన్వీత. చికాయ చిక్యతుః; చిచాయ చిచ్ఛతుః; చిక్యే, చిచ్ఛే. చేతా
సి - చేతానే. చేమ్యతి - చేమ్యతే. చీయాత్ - చేషీష్ట. అచైషీత్ -
అచేష్ట. శేషం ఘోషాత్. (పు. 147)

వృఱ్ఱో = వరణే. (వరించుట) నేట్. వృణోతి వృణుతః వృణ్యన్తి;
వృణుతే. వవార - వవరిథ - వవృవ; వ్రవే - వవృవే - వరితాసి - (నే)
వరితాసి - (నే) - వరివ్యతి - (తే); వరివ్యతి. (తే). వియాత్: వరి
షీష్ట, వృషీష్ట. అవారీత్; ఆవరిష్ట, అవరిష్ట; అవృత అవృషాతామ్ అవృ
షత. శేషం ఘోషాత్.

స్తృఱ్ఱో = అచ్చాదనే. (కప్పట) అనిట్. సక|| స్తృణోతి-స్తృణు
తే తస్తార - తస్తరే. స్తర్తాసి-(నే). స్తరివ్యతి - (తే). స్తర్యాత్; స్తరి
షీష్ట, స్తృషీష్ట. అస్తారీత్: అస్తరిష్ట, అస్తృత. స్తృవత్
(పు-161.)—ఇతి స్వాదివి శేషధాతవః.

అథ రుధాది విశేషధాతవః.

పిష్ఠో = సఖ్యాచ్చరణే. (నూరుట) సరస్మైపదీ. సక|| అనిట్. పినష్టి
పిష్ఠః పింషన్తి - పినక్షి పింఠః పింఠ పినష్టి పింఘ్విః పింఘ్విః. పినష్ట,
పింష్టాత్ పింష్టామ్ పింషన్తు - పిణ్ణి, పింష్టాత్ పింష్టమ్ పింష్ట - పినషణి
పినషావ పినషామ. అపినట్ అపింష్టామ్ అపింషత్. అపినట్ - అపిం
షమ్. పింష్యాత్. పిషేష. పేష్టా. పేత్యతి. పిష్యాత్. అపిషత్ &
అపేత్యత్. ఏనం శిష్ || కృతీ = చేదనే. కృణత్తి కృన్తః కృన్తన్తి త్యాది
యథోపత్. ఆర్థధాతుకే నృత్వత్. ('59)

తృహ, హిసి, = హింసాయామ్ (చంపుట) నేట్. తృణేథి తృణ్ణః
తృంహన్తి - తృణేక్షి తృణ్ణః తృణ్ణ తృణేహి తృంహ్విః తృంహ్విః. తృ
ణేథు, తృణ్ణాత్. తృణ్ణి తృణహని. అతృణేత్ అతృణ్ణామ్ అతృం

హక్ - అత్యంత - అత్యంతామ్ । త్యక్తాత్ । తత్త్వేత్యాది వ్యవ-
సత్ ॥ హిన్ - హిన్తి హింస్తుః హింసన్తి । హిన్తు - హిన్తి హిన్-
సాని । అహిన్ః - అహిన్ః - అహిన్సమ్ । హింస్యాత్ హింస్యాతా-
మ్ ! హింస్యాస్తామ్ । జిహింసేత్యాది చిదివత్ ॥ (పు - 155)

(ఇ) ఇన్ధి=దీప్తా. అః ॥ సేట్. ఆగ్నీశేపదీ. ఇన్ధే ఇన్ధాతే ఇన్ధతే -
ఇన్ధే ఇన్ధాతే ఇన్ధే - ఇన్ధే । ఇన్ధామ్ - ఇన్ధ్య - ఇన్ధ - ఇన్ధ -
ఇన్ధాః - ఇన్ధి । ఇన్ధిత । ఇన్ధాచ్చక్రే । ఇన్ధితా । ఇన్ధిష్యతే । ఇన్ధిష్య-
ఇన్ధిష్య । ఇన్ధి వ్యత । ఖద్ - ఖన్తే ఖన్తాతే ఖన్తతే । ఖత్తా. విద్ - విన్తే
వేత్తా ఇత్యాది సర్వం రుధ్వత్. (పు-149.)

యుజిర్=యోగేః (చేరుట) ఉభయపదీ॥ అనిట్. ప॥ యుజక్తి
యుజ్క్తు యుజ్జన్తి - యుజక్తి యుజ్క్తుః - యుజ్క్తు యుజ్జి యు-
జ్జ్యః యుజ్జ్యః; అ॥ యుజ్క్తే యుజ్జాతే యుజ్జతే - యుజ్జే యు-
జ్జాతే యుజ్జే - యుజ్జే । యుజ్తు ; యుజ్త్వామ్ । ఆయుజక్
ఆయుజ్క్వామ్ ఆయుజ్జక్ - ఆయుజక్ ఆయుజమ్; ఆయుజ్క్తు-
ఆయుజ్క్తుః - ఆయుజ్జి । యుజ్జ్యాత్; యుజ్జిత । యు యోజ
యుయుజే । యోక్తాసి = (సే) ॥ యోక్త్యతి = (తే) । యుజ్యాత్ -
యుజ్జీప్త । ఆయుజత్, ఆయాజీత్; ఆయక్త । శేషం రుధ్వత్;
ఏవం రిచిర్, విచిర్; అజ్ఞాధాతోః పరస్మై పదరూపాణిచ. వి శేష-
స్తు = లుటి.— అక్తా, అజ్ఞాతా ఇత్యాది వేటాకర్య మూహ్యమ్॥
లుజి తు అజ్ఞాత్ ఇత్యేవ విశేషః. భుజ=పాలనాభ్యవహారయోః అనిట్.
పాలనార్థే పరి॥ భక్షణార్థే అత్మ ॥ భుక్తి భుక్తుః భుజ్జన్తి =
భుక్తే భుజ్జాతే భుజ్జతే. యుజ్సత్, ఇతి రుధాదయః.

అథ తనాదిని శేషధాతవః

సణు = దాసే. ఉభయపదీ సనోతి - సనుతే । ఆస్థిజి.—సా-
యాత్, సన్యాత్; అ॥ సనిషీప్త । లుజి.—అ॥ అసాత, అసనిప్త - ఆ

సాధాః, అసంప్రేతః - శేషం తన్వతు ॥ క్షీణ - క్షీణోతి, క్షేణోతి - క్షీణతే, క్షేణతే । ఏవమ్ ఋణ - ఋణోతి. ఆర్ణోతి - ఋణతే, ఆర్ణతే । ఏవం తృణ, ఘృణ ధాతూ బోధ్యాః.

(దు) క్యజ్ - కరణే. (చేయుట) అనిట్. లటి.—ప॥ కరోతి కరుతః కర్వన్తి - కరోషి కరుథః కరుథ . కరోమి కర్వః కర్మః ॥ కరుతే కర్వాతే కర్వతే . కరుషే కర్వాథే కరుధ్యే - కర్వే కర్వహే కర్మహే । లోటి.—ప॥ కరోతు, కరుతాత్ కరుతామ్ కర్వన్తు - కరు, కరుతాత్ కరుతమ్ కరుత . కరవాణి కరవావ కరవామ ; ॥ కరుతామ్ కర్వాతామ్ కర్వతామ్ - కరుష్య కర్వాథామ్ కరుధ్యమ్ - కరవై కరవావహై । కరవామహై । లజి.—ప॥ అకరోతు అకరుతామ్ అకర్వక . అకరోః అకరుతమ్ అకరుత . అకరవమ్ అకర్వ అకర్మ ; ॥ అకరుత అమర్వాతామ్ అమర్వతి . అమరుథాః అమర్వాథామ్ అమరుధ్యమ్ - అమర్వి అమర్వహి అమర్మహి । విధిలిజి.—ప॥ మర్యాతు మర్యాతామ్ మర్యః - మర్యాః - మర్యామ్, ॥ మర్వీత మర్వీయాతామ్ మర్వీరక - మర్వీథాః - మర్వీయ । లిటి...చకార చక్రే । కర్తాపి - (నే) । కరిష్యతి - (తే) । క్రియాతు క్రియాస్తామ్ । క్రియాసుః, కృషీష్ట కృషీయాస్తామ్ కృషీరన్ । లుజి . అకార్షీత్ అకాష్టామ్ అకార్షః - అకార్షీః అకార్షమ్ అకార్ష్య అకార్షమ్ ; అకృత అకృషాతామ్ అకృషత-అకృథాః అకృషాథామ్ అకృధ్యమ్ - అకృషి అకృష్యహి అకృష్మహి । అకరిష్యతు । అకరిష్యత॥ ఇతి తనాది విశేషధాతవః.

అథ క్ర్యాది విశేషధాతవః.

బధ - బధనే, (కట్టుట) అనిట్. పరస్మైపది. బధ్నాతి బధ్నీతః బధ్నన్తి - బధ్నసి బధ్నీథః - బధ్నమి బధ్నీవః బధ్నీమః । బధ్నాతు, బధ్నీతాతు బధ్నీతామ్ బధ్నన్తు - బధాన, బధ్నీతాతు బధ్నీనమ్

బద్ధీత - బద్ధాని బద్ధాన బద్ధామ | అబద్ధాత్ అబద్ధీతమ్ అబద్ధీత్ అబద్ధుః - అబద్ధామ్ | బద్ధీయాత్ - బద్ధీయాతామ్ | బబద్ధ | బద్ధా బద్ధారా బద్ధారః - బద్ధాసి - బద్ధాస్మి | భన్త్యతీ | బద్ధ్యాత్ - అభాక్తీత్ అబాధ్ధామ్ అభాన్త్యః అభాన్త్యిః అబాన్ధమ్ అబాన్ధ అభన్త్యమ్ అభన్త్యి అభాన్త్యమ్ | అభన్త్యిద్. ఏవం శ్రద్ధ గ్రద్ధ మన్దాదయః - శ్రద్ధిత్యాది ఇటాకర్యం విశేషః.

అశ - భోజనే. (తినుట) అశ్నాతి అశ్నీతః అశ్నన్తి | అశ్నాతు | అశ్నాతు | అశ్నీయాత్ | అశ అశితేన్యాది. ఏవమ్ పుష్ - పుష్టాతి | ముష్ | ముషాతీత్యాది చ. శేషం లిప్తవతు.

*జ్ఞా - అవబోధనే. (ఎఱుఁగుట) అలిట్. జానాతి జానీతః జానన్తి - జానాసి - జానామి - జానాతు, జానీతాత్ జానన్తు | జానీహి, జానీతాత్ - జానాని జానాన జానామ | అజానాత్ అజానీతామ్ అజానక్ - అజానాః - అజానామ్ - జానీయాత్ - జ్ఞా | జాతే ద్యాది ద్యైవదాగ్ధధాతుకే, (వె-157.)

జ్య-సయోహనా. జినాతి | జినాతు | అజినాత్ | జినీయాత్ | అజ్జిజి - జీయాత్. శేషం జావత్.

శ్మ-హింసాయామ్ సేట్. శ్మణాతి | శ్మణాతు | అశ్మణాత్ శ్మణీయాత్ | శశార శశ్రతుః, శశరతుః-శశరిష, శశ్రేవ | శేషంశ్మానత్ | ఏవం ధూ, పూ, గూ, వూ ఇత్యాదయః ఋకారాంతాః శితి సమాస రూపాః || ఇతి పరస్మైపదినః ||.

పూఞ్-పవనే. (శుద్ధిచేయుట) సేట్. (శితిపరే ప్వాదీనాం హస్యః) లటి - స || పునాతి పునీతః = పునన్తి = పునాసి పునామి

* అపహ్నశ్శ్ఞః అకర్మకాచ్చ - సప్రమతిభ్యామనాధ్యానే || ౧-౨౪౪-౪౬ ఇద్యాదినా జ్ఞాధాతో రాత్మసేవదత్వేతు - జానీతే జానాతే జానతే | ఇత్యాది సర్వం క్రిష్టోపదాహనీయమ్.

ఆ॥ పునీతే పునాతే పునతే-పునీషే-పునే । లోటి.—ప॥ పునాతు,
పునీతాత్ - పునీహి - పునాని ; ఆ॥ పునీతామ్ - పునీష్వ - పునై - ।
లడి—అపునాత్ - అపునీత । పునీయాత్ - పునీత । పుపావ పుపువే ।
పవితా । పవిష్యతి - (తే) । పూయాత్ - పవిషీష్ట । అపావీత్ - అప
విష్ట । అపవిష్యత్ - త । ఏవం లూ ధూ ఇత్యాది.

గ్రహ=ఉపాదానే (కైకొనుట) సక॥ నేట్. * లటి.—ప॥ గృ
హ్ణాతి గృహ్ణీతః గృహ్ణన్తి - గృహ్ణసి - గృహ్ణమి ; ఆ॥ గృహ్ణీతే గృహ్ణతే
గృహ్ణతే - గృహ్ణీషే - గృహ్ణే । లోటి.—ప॥ గృహ్ణాతు, గృహ్ణీతాత్ -
గృహ్ణాణ, గృహ్ణీతాత్ - గృహ్ణాని ; ఆ॥ గృహ్ణీతామ్ గృహ్ణాతామ్ గృహ్ణా
తామ్ - గృహ్ణీష్వ - గృహ్ణీధ్వమ్ - గృహ్ణే॥ అగృహ్ణాత్ ; అగృహ్ణీత ।

గృహ్ణీయాత్ ; గృహ్ణీత జగ్రహ జగృహతుః జగృహుః జగ్రహిథ జగృ
హధుః జగృహ - జగ్రాహ, జగ్రహ జగృహివ జగృహిమ ; జగృహే -
జగృహిషే । గ్రహీతాసి - (నే) । గ్రహిష్యతి - (తే) ॥ గృహ్యత్ ;
గ్రహిషీష్ట । అగ్రహీత్ అగ్రహిష్టామ్ అగ్రహిషుః - అగ్రహిః - అగ్రహి
ష్టమ్ ; అగ్రహిష్ట అగ్రహిషాతామ్ అగ్రహిషత - అగ్రహిష్ఠాః - అగ్ర
హిషి । అగ్రహిష్యత్ - (త) ॥ ఇత్యుభయవదినః॥—ఇతిక్ర్యాదివిశేష
ధాతవః.—

ఏవం కర్తరి నిశ్కాత్ర మత్ర ప్రాయశః ప్రసిద్ధానాం రూపభేదవ
తాం ధాత్వూనాం విశేషరూపాణ్యేవ ప్రాదర్శిత. అనుక్తానితు సామా
న్యధాతువ దూహ్యని. ఇతోఽధికం జిజ్ఞాసుభిస్తు మదీయధాతు రత్నావ
శ్యుత్త రాధే సవిధి ప్రపఞ్చితాని రూపాణి సర్వాశ్యపి సప్రప్రవ్యాసీత్యలం
సలవి తేన * * *

* గ్రహిజ్యావయివ్యధివప్తివిచతివృశ్చతి పృచ్ఛతి భృజ్జతీనాంజితిచ
లిట్యభ్యాసస్యాభయేషామ్ ॥ ౬-౧-౧౬-౧౭ ॥ కితిజితిచ సమ్ప్రసారణ,
స్యాత్ ॥ గ్రహోఽలిటిదీర్ఘః ॥ ౭-౨-౩౭ ॥ ఏకాఞ్ గ్రహేర్విహితస్య
ఇటో దీర్ఘ స్యాత్ నతు లిటి.

(౧) ప్రయోజకవ్యాపారే ప్రేరణాదౌ వాచ్యే ధాతోర్ణిచ్ స్యాత్, భవన్తం ప్రేరయతీత్యుచే భూధాతోర్ణి చి, భూ + ఇ ఇతిస్థితే.

(౨) అజన్తాజన్య, అకారోపధధాతుషు ఉపధాభూతాకారస్య చ వృద్ధిస్స్యాత్ ఇతి నిత్య ప్రత్యయేపరే. ఇత్యనేన ఉకారస్య జౌకారే అవాదేశేచ=భావి, ఇత్యస్య ధాతుత్వాల్లడాదౌ, తిపి, శపి, గుణాయాదేశయోశ్చ సతోఃభావి + అ + తి=భావయతి | కృ + నిచ్ =కారయతి | ఎచ్-వాచయతీత్యాదిరూపాణి సిద్ధ్యన్తి. ఏం ముత్తరత్రాపి.

(౩) ఋకారోపధధాతుషు ఉపధాభూత ఋకర్ణస్య స్థానే ఋకారో వా భవతి చజ్వురేణౌ పరతః. అనేన గుణవృద్ధి వికల్పనస్త ఇతి భావః. దృక్ - అదీదృశత్, అనదగ్మత్. మృక్ - అమీమృజత్, అమమాజ్జత్. ఇత్యాదయ ఋకారోపధ ధాతుషు ద్రష్టవ్యాః.

(౪) లుజీ చజ్వురక జౌపరతః యదజ్జంతస్యోపధాయాః హ్రస్వః లఘు పరకాభ్యాసాకారస్య ఇత్యం దీర్ఘశ్చ స్యాత్ ; ఋదితా ముపధాయాః, అగ్లోపినః. శాన్ధాతో శ్చ, న భవతి ; భ్రజాదీనాం వా*యధా.—వహ్ - వాహయతి - అవీ హత్ ; కాశ్చ - కాశయతి | అచకాశత్ - ఖాద్య - అచఖాదత్ ఇత్యాదయ ఋసిద్ధాతుషు ద్రష్టవ్యాః || కథ-కథయతి | అచఃథత్ ఇత్యాదయ శ్చురాదావనస్తా అగ్లోపినః. శాన్ - అశశాసత్ ; అబిభ్రజత్ ; అబభ్రాజదిత్యాది.

(౫) జౌపరతః ఆకారాస్తానాం ధాతునాం ; ఋ, క్ష, క్షయ్య, క్షయ్య, ఏషాశ్చ పుగాగమ స్స్యాత్, పకారి

(౧) హేతుమతేచ | ౩.౧.౨౬ || (౨) అహోష్ణతీ, అత ఉపధాయాః | ౨ ౨ ౧౧౫-౧౧౬ | (౩) ఉర్భత్ | ౨-౪-౨ || (౪) జౌచ జ్యుపధాయాహ్రస్వః, నాగ్లోపిశాస్వదితామ్, భ్రాజభాస భాషదీప జీవ మాలపీడా నన్యతరస్యామ్ || ౨-౪-౧-౨౩ || దీర్ఘోలఘోః || (౫) ఆర్తిప్రీష్టి రీక్షు యిత్తాయాతామ్ పుష్టౌ | ౨ ౩-౩౬ ||

దా - దాపయతి, అవీరపదత్యాగే || అస్మిణ్ణిజన్త ప్రకరణే యాపాణి
సర్వాణ్యపి సామాన్యతః (పు-140, 142, 148.) చుగధాతునా త్ జేయాని.
విశేషయాపాణితు లటి లుజిచ అకారాదిక్ర మే చోదాహరయన్తే.

అజ్ఞా - అజ్ఞాయతి | అజ్ఞాజిత్
అట - ఆటయతి | ఆటిటత్ *

ఆద్ - ఆదయతి | ఆదిపత్

అన్ - ఆనయతి | ప్రాణిణత్

అర్చ - అర్చయతి | ఆర్చచత్

అశ - ఆశయతి | ఆశిశత్

అప - ఆపయతి | ఆపిపత్

ఇక్ - అధిగమయతి, అధ్యాయయతి

ఇణ్ - గమయతి || అగ్గిగమత్ అభో

ధనేతు ప్రత్యాయయతి

ఇజ్ - అధ్యాపయతి | అధ్యాపిపత్

అధ్యజిగతత్

ఈశ - ఈశయతి | విశిశత్

ఈర్ష్య - ఈర్ష్యయతి | విర్ష్యయత్

విర్ష్యత్

ఉద్ - ఉన్నయతి | ఉద్వికత్

ఉజ్జ - ఉజ్జయతి | ఉద్విజత్

ఉహ - ఉహయతి | ఉహిహత్

ఋ - అర్చయతి | ఆర్చిపత్

ఏధ - ఏధయతి | విదిధత్

కణ - కాణయతి | అచీకణత్, అచ

కాణత్

కృ - కారయతి | అచీకరత్

కృత్ - కర్తయతి | అచీకృతత్, అచి
కీరత్

క్నాయ - క్నాపయతి | అచుక్నపత్

క్రీ - క్రాపయతి | అచిక్రపత్

క్మాయ - క్మాపయతి | అచిక్మపత్

గుహ - గూహయతి | అజాగుహత్

గ్రహ - గ్రాహయతి | అజిగ్రహత్

ఘట్ - ఘటయతి | అజీఘటత్

ఘా - ఘాపయతి | అజిఘిపత్, అజి

ఘుత్

చకాన్ - చకానయతి | అచచకానత్

అచీచకానత్

చిఖ్ - చాపయతి, చాయయతి

చేష్ట - చేష్టయతి | అచిచేష్టత్, అచ

చేష్టత్

చ్య - చ్యావయతి | అచిచ్యవత్, అచ

చ్యచత్

చో - చాయయతి | అచిచ్చయత్

జభ - జమ్భయతి | అజజమ్భత్

జాగృ - జాగరయతి | అజజాగరత్

జాపయతి, అజీజపత్

జీవ - అజీజీవత్, అజీజీవత్

జన్ - తానయతి | అతీతనత్

*ణిజన్తేప్రాయశః సర్వత్ర ఆటయతి - అటయతే. ఆటిటత్ - ఆటి
టత. ఇత్థ ముభయపదమపూర్వహ్యమ్.

తుద్ - తోదయతి । అతూతుదత్
 త్వా - తాదయతి । అతీతరత్
 త్వర్ - త్వరయతి । అతిత్వరత్
 దరిద్రా - దరిద్రయతి । అవదరిద్రత్
 దా - దాపయతి । అదీదిపత్
 దీన్ - దేనయతి । అదిదీపత్
 దీప్ - దీపయతి । అదిదీపత్ అదిసిపత్
 దుష్ - దూషయతి । అప్రియార్థేతు దో
 షయతి, దూషయతివా చిత్తం
 కామః - అదూదుషత్.

ద్వూ - దారయతి । అవదరత్
 ద్యుత్ - ద్యోతయతి । అదిద్యుతత్
 ద్రు - ద్రావయతి । అదుద్రవత్; అది
 ద్రవత్

ధా - ధాపయతి । అదీధపత్
 షా - షానే, షాయయతి । అపీష్యత్
 షా - రక్షణే - షాలయతి । అపీషలత్
 షీడ్ - షీడయతి । అపిషీడత్ । అపీషి
 డత్

ఘా - షావయతి । అపీషవయత్
 పూ - పారయతి । అపీషరత్
 ప్రథ్ - ప్రథయతి । అప్రప్రథత్
 పు - ప్రావయతి - అసిప్రవత్, అప్ర
 ప్రవత్

ప్లు - ప్లావయతి । అసిప్లువత్, అప్లుప్లువత్
 భణ్ - భాణయతి । అబీభణత్, అబ
 భాణత్

భాష్ - అభీభషత్, అబభాష్
 భాన్ - అబీభసత్, అబభాసత్

భీ - ప్రయోజకాద్యయజ్ఞేత్ భీషయ
 తే, భాషయతే, అన్యత్ర భా
 యతి । అబీభిష తేత్యాది

భూ - భావయతి । అబీభవత్
 భ్రష్ట - భ్రజ్జయతి, భర్జయతి । అబభ్ర
 జ్జత్, అబభర్జత్ (త)

భ్రాజ్ - అబిభ్రజత్, అబభ్రాజత్

మిల్ - అమిమిలత్, అమిమిలత్

మూ - మూవయతి । అమిమవత్

మృ - మూరయతి । అమూమగత్

మ్రద్ - మ్రదయతి । అమమ్రదత్

యూ - యూవయతి । ఆయూయవత్

రజ్జ్ - రజ్జయతి పక్షిణః, మృగయా

రేణు - రజయతి । మృగా

రణ్ - రాణయతి, రణయతి । అరీర
 ణత్, అరరాణత్

రథ్ - రథయతి । అరరథత్

రభ్ - రమ్భయతి । అరరమ్భత్

రీ - రేపయతి । అరీరిపత్

రు - రావయతి । అరిరవత్

రుధ్ - రోధయతి । అరురోధత్

రుహ్ - రోపయతి । గోహయతి

లమ్భ - లమ్భయతి । అలలమ్భత్

లీ - స్నేహద్రవేధే లీవయతి, లాలయతి

లాయయతి, లాపయతి వాఘ్

తమ్. అన్యత్ర లోహం విలాప

యతి, విలాయయతి.

లుప్ - లోపయతి, అలూలుపత్, అలు

లోపత్.

లూ - లావయతి । అలీలవత్ సు.సావయతి । అసూసువత్
 వా - గత్యాదౌ, వాపయతి । అవీవపత్ సో-సాయయతి । అసీషయత్
 వీ - గర్భగ్రహణార్థే - వాపయతి, వాస్తన్భస్తమ్భయతి । అతస్తమ్భత్
 యయతి వా గాః పురోవారః స్త్రా-స్తారయతి । అతస్తరత్
 వృత్ - వర్తయతి । అవీవృతత్, ఆః స్థా-స్థాపయతి । అతిష్ఠీషత్
 వర్తత్. స్థాయీ-స్థావయతి । అపస్థవత్
 వేఘ్ - వాయయతి । అవీవయత్ స్ఫుర్ - స్ఫూరయతి । స్ఫోరయతి । అ
 వేష్ట - వేష్టయతి । ఆవవేష్టత్, అవివే పుస్ఫురత్, అపుస్ఫురత్
 ష్టత్ [వావయతి స్మి-ప్రయోఽకాద్వి
 జై - కమ్పనార్థే. వాజయతి, అన్యత్ర స్మాపయతే, అన్యత్రవిస్మాయయ
 వ్యేఘ్-వ్యాయయతి । అవివ్యయత్ తి । అసిష్టప (య) త
 విష్టపయతి । అవిష్టవత్ స్మృ-స్మారయతి । అసస్
 శద్ - శాతయతి శరమ్ గతౌ, తురగా సు - ప్రావయతి । అసిస్రవత్, అసు
 శ్చాదయతి గోవిందః స్రవత్
 శాన్-శానయతి । అశశానత్ స్వప్ - స్వాపయతి । అనూఘపత్
 శో-శాయయతి । అశీశయత్ ప్పుశ్ - స్పాశయతి । అపస్పశత్
 శ్రణ్-శ్రాణయతి । అశిశ్ర హన్-ఘాతయతి । అజీఘుశత్
 శ్రాణత్ హి. హాయయతి । అజీహయత్
 శ్రు - శ్రాపయతి । అశిశ్రవత్ । అశు హు-హాయతి । అజూహుశత్
 శ్యి-శ్వాయయతి । అశూశవత్, శ్రవత్ హి-ప్రేహయతి । అజిహీషత్
 అశిశ్వయత్ హ్వీ-హ్వయయతి । అజహవత్, అ
 సిద్ధ-విహారాకికేఽర్థే సాధయత్ర్యన్నం జూహవత్.
 వటుః - పారలౌకికేఽర్థే సేధయతి
 తాపసం తపః ఇతి హేతువణ్ణిజప్త ప్రకరణమ్.

అథ సన్న న్నప్రకరణమ్.

(౧) ఇష్ఠధాతోః కర్మభూతాత్ ఇష్ఠధాతునా సహ ఏకకర్తృ
 కాధాతోః ఇచ్ఛార్థే సన్ ప్రయోగో వా స్యాత్ ; సహ వైకల్పికత్వాత్
 ధాతోః కర్మణస్సమాసకర్తృకాదిచ్ఛాయం వా ॥ ౩-౧-౨

పుట్టే శిష్యుః పఠతు మిచ్చతీత్యాది వాక్యమపి వ్యవహర్యతే. సనిసతి ద్విత్వే అభ్యాసాకారస్య ఇత్వం. 'స' ఇత్యవశిష్యతే తస్య ధాతుత్వా ల్ల డాదౌ (పు. 12) ద్విత్వాదికార్యే సన ఆర్థధాతుకత్వా (పు 128) నిడా గమేచ సతి శిష్యుగపఠతు మిచ్చతీత్యర్థే-పత్ + స, పపత్ + ఇ + స, పత్వేచ కృతే=పిపఠిషతి.

(-౨) సనగత్యాగ్యో యో ధాతు వేన తుల్యం సన్నన్తాదపి యథా సమ్భవం పరస్మైపదాత్మ నేపదే భవతి. యథా - భూ - బుభూషతి - ఏధ్ - ఏదిధిషతే. జీఞ్ - నినీషతి. నినీషతే; ఏవం జ్ఞేయమ్.

భవతుమిచ్చతీత్యర్థే (పు 110) బు + భూ + స x తి. షత్వమ్ | (ఇద్దుణౌన) = బుభూషతి బుభూషతః బుభూషన్తి | బుభూషసి - బుభూ షామి | బుభూషతు - బుభూష-బుభూషాణి | అబుభూషతు | బుభూషే త్ | బుభూషాశ్చకార - బభూవ, ఆస | బభూషీతా | బభూషిష్యతి బుభూష్యతు | అబుభూషీతు | అబుభూషిష్యతు ఏవం పరస్మైపదినస్సర్వే జ్ఞేయాః. ఏదితుమిచ్చతి=ఏదిధిషతే ఇత్యాది ముద్వతు (129) బోధ్య మాత్మ నేపదిషు. వి శేషరూపాణ్యకారాదిక్రమేణవత్సృజ్యే.

అజ్ఞౌ - అజ్ఞోతు మిచ్చతి - అజ్ఞోజిషతి ఇమ్ - ఏష్టితుమ్-ఏషిషతి

అద్ - అత్తుమిచ్చతి - జిఘత్సతి

అన్ - అనితుమ్* ప్రాణిణిషతి

అక్ - అకితుమ్-అకిశిషతే

అప్ - అప్తుమ్-ఈప్సతి

ఇక్ - ఏతుమిచ్చతి అధిజగమిష

ఇన్ - ఇనితుమ్-ఇనిశిషతే

ఇప్ - ఇప్తుమ్-ఇప్సతి

ఈత్-ఈక్షితుమ్-ఈచిక్షపతే

ఈర్ష్య-ఈర్షి యిషతి, ఈర్షిషి [షతి

ఊర్ణ - ఊర్ణనూషతి, ఊర్ణనువిషతి,

ఊర్ణనవిషతి (తే)

ము అర్హమ్-అరిషతి

ముద్ - అర్ధితుమ్ ఈర్ష్యతి, అర్ధిధి

కృత్-కర్తితుంచికర్తిషతి, చిక్పత్సతి

(-౨) పూర్వసత్సః || ౧౩-౬-౨||

శర్వత ఇచ్చతీత్యధ్యాహర్తవ్యమ్. క్వచి త్తుమున్నస్తాన్.

చున్-మండ్లన్-మివన్

మా-మాతుమ్-మితృతి (తే) ఏఁ

మిఞ్, మీఞ్, మేఞ్ ధాతనః,

ముచ్-మోక్తు - మోక్షతే, మురు

క్షతే వా వత్స స్వయమ్. సక

ర్మకస్యతు-ముముక్షుతివత్సమ్

ముష్-మోషితుమ్-ముముషిషతి

మృ-మర్తుమ్-ముమూర్జతి

మృజ్-మిమృక్షతి, మిహర్జిషతి

యజ్-యజ్ఞుమ్ - యయవిషతి, (తే)

యూ-యవితుమ్ - యయవిషతి, య

యూషతి యౌ-యయాషయిషతి,

రభ్-రబ్ధుమిచ్ఛతి-రిప్సతే

రమ్-రన్తుమిచ్ఛతి -రిరంసతే

రాధ్ - రాద్ధుమ్ - రిత్సతీతి హంసా

యామ్. అన్యత్ర ఆరిరాత్సతి

రు - రవితుండురూషతి ఏవముదన్తాః

రుచ్-రురుచిషతే- రురోచిషతే.

ఏవముకారోపధక హాలాదిరలన్తాః

రుద్-రోదితుమ్-రురుచిషతి

రుధ్-రోద్ధుం-రురుత్సతి (తే)

లభ్-లబ్ధుమిచ్ఛతి-లిప్సతే

లిభ్-లేభితుమ్-లిఃభిషతి, లిలేభిషతి

ఏవమిదుపథక హాలాదిరలన్తాః

లూ-లవితుమ్ లులూషతి (తే)

వచ్-వక్తుమ్-వివక్షతి (తే)

విద్-వేదితుమ్-వివిదిషతి

వృ-వివ్రార్షతి, వి శరషతి, వివరీషతి

(తే) ఏవమ్మూకారాంతోఽపి

వృతు-వివర్తితే, వివృత్సతి

వృధ్-వివర్ధిషతే, వివృత్సతి

శక్-శక్తుమ్-శిక్షతి (తే)

శాన్-శాసితుం-శిశాసతి

శీ-శయితం-శిశయిషతే

శృధ్-శిశర్ధిషతే-శిశృత్సతి

శ్రీ-శీశ్రయిషతి, శ్రీశీషతి

శ్రు-శ్రోతుమ్ - శుశ్రూషతే. యౌ-శి

శ్రావయిషతి, శుశ్రావయిషతి

శ్వి-యౌ - శిశ్వాయయిషతి, శుశా

యిషతి (తే)

సన్-సిసనిషతి, సిసాషతి

సహ్-సోధుమ్ - సిసహిషతే. యౌ

సిసాహయిషతి (తే)

సాధ్-సాద్ధుమ్-సిసాత్సతి

సిచ్-నేక్తుమ్-సిసిక్షతి, పరిషిషిక్షతి

సిధ్ - నేద్ధు-సిషిత్సతి, నేధితుం ిషే

ధయిషతి. యౌ. సిసాధయిషతి,

సివ్-సున్యాషతి, సిసేవిషతి

సు-సోతుం-సునూషతి (తే)

సు-స్తోతుమ్-తుష్టూషతి (తే)

స్థా-స్థాతుమ్-తిష్ఠాషతి (తే)

స్ఫుర్-శా-పుస్ఫారయిషతి

స్మి-స్మేతుమ్-సిస్మయిషతే.

స్యద్ - సిస్యక్-త్సతి. సిస్యద్విషతే

సిస్యక్-త్సతే.

సు-స్రాతుమ్ - సుసూషతి. యౌ.

సిస్రావయిషతి, సుస్రావయిషతి

స్వప్-స్వప్తుమ్-సుషాప్సతి. యౌ -

సుష్వాపయిషతి (తే)

స్వ-సున్వార్ష తి. సిస్వరిషతి
హ-హస్తమ్-జిహ్వాంసతి
హ-హతుమ్-జిహాసతి
హి-హేతుమ్-జిహీషతి

హు-హోతుం-జుహూషతి
హృ-హర్తుమ్-జిహీర్షతి (తే)
హ్యే-హ్యేతుమ్-జుహూషతి.
జౌ-జుహోవయిషతి (తే)

ఇచ్చా సన్నతాత్సన్నత్యయో నభవతి. స్వార్థసన్నతాత్తు సన్ భవ
త్యేవ. యథా.—చికిత్సితు మిచ్ఛతీత్యర్థే చికిత్సిషతి. ఏవం జగుస్సిషతే,
మిమాంసిషత ఇత్యాది.—ఇతి సన్నతప్రకరణమ్.—

అథ యజుర్వక్రణమ్.

(౧) హలాదేరేకాచ్చ-శ్చ యోధాతుస్తస్మాద్యజ్జ్యత్యయస్యోత్
పానఃపునేయే, అతిశయేచ ద్యోత్యే ; 'య' ఇత్యవశిష్యతే. యజః ధాతు
త్వాల్లడాదయః-జిత్యాదాత్మ సేపదమ్. (పు. 112) 'భూ + య + తే, ద్వి
త్వాది కార్యసతి 'బు + భూ + య + తే, ఇతిస్థితే.—

(౨) యజి ; యజ్ఞుకిచ అభ్యాసస్య ఇకః గుణః స్యాత్. అనేనగుణే
సతి = బోభూయతే బోభూయేతే బోభూయస్తే | (పశ్య 111 పు.)
బోభూయతామ్ | అబోభూయత | బోభూయేత | బోభూయాచ్చక్రే
బభూవ ; ఆస | బోభూయితాసే | బోభూయిష్యతే | బోభూయిషీష్ట |
అబోభూయిష్ట | అబోభూయిష్యత. ఏవం ముద్వద్రూపాణిః

(3) నూచ, నూత్ర, మూత్ర, అట, ఋ, అశూ, ఊర్లు, ఏభ్యోపి
యజ్ స్యాత్ 'య' ఇత్యేతద్ధలఃపరశ్చే దార్థధాతుకే లుప్యతే.
సోనూచ్యతే | సోనూచ్యతామ్ | అసోనూచ్యత | సోనూచ్యేత | సోనూ
చాచ్చక్రే | సోనూచితా | సోనూచిష్యతే | సోనూచిషీష్ట | అసోనూ
చిష్ట | అసోనూచిష్యత | ఏవం హలస్తేషు సర్వత్ర ఆర్థధాతుకే య

(౧) ధాతోరేకాచో హలాదేక్రియాసమభిహారేయజ్ | 3-౧-
౨౨॥ (౨) గుహాయజ్ఞుకోః 12-౪-౨౨ (3) నూచి నూత్రినూత్రిబ్యర్లు
కూర్ణోతిభ్యో యజ్వాచ్యః |

శబ్దరత్నావళి

లోపాః ద్రష్టవ్యః || సోనూత్వతే, మోమూత్వతే అటాట్యతే, ఆరాఝ్యతే
అకాశ్యతే

(౪) గత్యర్థకేభ్యోధాతుభ్యః యజ్ భవతిచే త్కాటిత్యేథే ఏవ నతు
పాఃగ్రుహ్యన్యతిశయయోః కుటిలం ప్రజతీతిత్యేథే = వావ్రజ్యతే.

(౫) లుప, సద, చర, జప, జభ, దహ, దశ, గూ, ఏభ్యో
యక్స్యచ్చేధాత్వర్థ గర్హాయామేవ నతు క్రియాసమభిహారే. గర్హితం లుమ్ప
తి = లోలుప్యతే - గర్హితంసీదతి = సాసద్యతే - ఇత్యాది.

(౬) ఋకారవతాం ధాతునా మభ్యాసస్య రీగాగమ స్సాన్యత్
యజే, యజ్ఞకిచ; ఆయనాసికావ్రానా మనవ్రాభ్యాసస్య నుగాగమః;
వఖ్చే, సంస్, ధ్వంస్, భ్రంస్, కన్, పత్, పద్, సగ్ధ్, ఏషామభ్యా
సస్య నీగాగమ ఇతి బోధ్యమ్, నృత్ - నరీనృత్యతే; రమ్ - రంరమ్యతే;
లఖ్చే - వనీవద్యత ఇత్యాదివిశేషాశ్చ అకారాది క్రమేణ బోధ్యాః.

కన్ - కనీకస	గూ - జే	= యోధాక్యతే
కు -	గ్రహ్ -	తన్ - తన్తవ్యతే
చోకూయతే }	ఘుష్ - బోఘుష్యతే	తుద్ - తోతుద్యతే
కృ-చేక్రియతే. సమ్ x	ఘా - జేఘ్రీయతే	తృప్ - తరీతృప్యతే
కృ = సఖ్చేన్రీక్రి యతే	చర్ - చల్లూచ్యతే	దహ్ - దస్తహ్యతే
కృత్ - చేక్రియతే	చి - చేకియతే	దా - దేదీయతే
కృప్ - చలీక్రియతే	చుర్ - చోచూర్యతే	దిష్ - దేదీష్యతే
క్రమ్ - చక్రమ్యతే	భిద్ - చేచ్ఛిద్యతే	దిశ్ - దేదిశ్యతే
ఖ్యా - చా	జన్ - జాజా	దుహ్ - దోదుహ్యతే
గమ్ - జగ్గమ్యతే	జ	దృష్ - దరీదృష్యతే
గా - జేగీయతే	జప్ - జజ్ఞప్యతే	దృశ్ -
	- జ	ధా - దేధీయతే

(౪) నిత్యం కాటిత్యేగతా. (౫) లుప, సద, చర, జప, జభ, దహ
దశ గూభ్యో ధావగర్హాయామ్. (౬) రీగృదుపధస్యచ || ఇత్యాది,

తి॥ యజ్ఞగస్తప్రకరణమ్.

భా - బే	భ్రంస్ - బనీభ్రస్యతే	శ్వీ - శోశ్శూయతే, శే
భృంస్ - దనీభృస్యతే	భ్రమ్ - బమ్భ్రమ్యతే	శ్వీయతే
నమ్ - నంనమ్యతే	మా - మేమీయతే	నిచ్ - నేః
నశ్ - నానశ్యతే	యమ్ - యంయమ్నః	నివ్ - నేషీ
నీ - నేనీయతే	యజ్ -	నివ్ - నే
ను - నోనూయతే	రమ్ - రంరమ్యతే	సు - సోషూయతే
నృత్ - నరీనృత్యతే	రాజ్ - రారాజ్యతే	స్కద్ - చనీస్కద్వతే
పచ్ - పాపచ్యతే	రుచ్ - పానగ్రపుశ్యే	స్త్ - తోష్టూయతే
పర్ - పాపత్యతే	రోరుచ్యతే	స్థా - తేష్ఠీయతే
పత్ - పనీపః	రుధ్ - రోరుధ్యతే	స్పర్ధ - పాస్పర్ధ్యతే
పద్ - పనీపద్యతే	లుప్ - లోలుప్యతే	స్త్రి - సాస్త్రియతే
పస్ - పమ్పస్యతే	వచ్ - వాపచ్యతే	స్యమ్ - నేసిమ్యతే
పా - పేపీయతే	వశ్చ్ - వనీవచ్యతే	సంస్ - సవీప్రస్యతే
ప్యాయ - పేపీయతే	వశ్ - వావశ్యతే	స్వప్ - సోషుప్యతే
ప్రచ్చ్ - పరీప్రచ్చ్యతే	వృత్ - వరీవృత్యతే	హన్ - హింహాయాన్
ఫల్ - పమ్ఫుల్యతే	వ్యేజ్ - వేవీయతే	జేష్ఠీయతే; గతాతు
బుధ్ - బోబుధ్యతే	ప్రశ్చ్ - వరీప్రశ్చ్యతే	జజ్జు
భజ్జ్ - బమ్భజ్యతే	శుభ్ - పానగ్రపుశ్యే	హ - జేహీయతే
భామ్ - బాభామ్యతే	శోశుభ్యతే	హు -
భిద్ - బేభిద్యతే		ఇతి యజ్ఞస్తప్రకరణమ్

అథ యజ్ఞగస్తప్రకరణమ్.

యజ్ఞో బహుశం లుక్స్యతే. ఆత్మనేపదనిమిత్తాభావా త్వరస్యై
పదమేవ - హలాది పితౄర్వధాతుకస్థలే ఓకల్పేన ఈడాగమః. పక్షే
గుణః ద్విత్వాదికం సర్వమపి యజ్ఞస్తవ దూహనీయమ్.

పునఃపున రతిశయేన వా భవతి=బోభవీతి, బోభోతి బోభూతః
బోభువతి - బోభవీషి, బోభోషి బోభూధః బోభూధ - భూభవీమి,
మి - చోభూవః (మః) । బోభవీతు, బోభూతాత్, బోభూ

తామ్ : బోభూహి, బోభూతాత్ - బోభవాని । అబో
భవీత్, అబ - బోభూతామ్ అబోభవుః - అబోభవీః, అబోభోః.
అబోభవమ్ । బోభూయాత్ బోభూయాతామ్ బోభవాఞ్చకార, బభూవ,
ఆస । బోభవితా । బోభవిష్యతి । బోభూయాత్ బోభూయస్తామ్ ।
అబోభూవీత్, అబోభోత్ అబోభూతామ్ అబోభూవుః - అబోభూవీః ॥
అబోభూవమ్ । అబోభవిష్యత్. ఏవముకారాంతాః లూ,
ఇత్యాదయః.

స్పర్థ్ - పునఃపునఃరతిశయేనవా స్పర్థతే=పాస్పర్థీ, పాస్పర్థి
పాస్పర్థః । పాస్పర్థతి - పాస్పర్థిషి, పాస్పర్థిన్ పాస్పర్థః పాస్పర్థ
థ - పాస్పర్థిమి, పాస్పర్థిన్ పాస్పర్థః పాస్పర్థః । పాస్పర్థిషు, పా
స్పర్థ - పాస్పర్థి - పాస్పర్థాని । అపాస్పర్థ్ (ర్థ్), అపాస్పాః ।
పాస్పర్థ్యాత్ । పాస్పర్థ్యాఞ్చకార । పాస్పర్థితా । పాస్పర్థిష్యతి । పా
స్పర్థిస్తామ్ । అపాస్పర్థీత్ అపాస్పర్థిష్యత్ । ఏవం హలంతా ఏకాచః
అకారవన్తః.

విద్ - వేవిదీతి, వేవేత్తి వేవిత్తః వేవిగతి । వేవేదితా । అవేవేదీత్.

ముద్ - మోముదీతి, మోమోత్తి, మోముత్తః మోముదతి. ఏవముకా
రోపధా ధాతవః.

వృత్ * ఐర్వృతీతి, వరివృతీతి, వరీవృతీతి; వర్వర్తి, వరివర్తి, వరీ
వర్తి - వర్వృత్తః, వరివృత్తః, వరీవృత్తః, - వర్వృతతి, వరివృతతి, వరీవృ
తతి - వర్వృతీషి = వర్వృత్తః ౩ - వర్వృతీమి = । వర్వర్తాఞ్చకార ౩ ।
వర్వర్తతా ౩ । వర్వర్తిష్యతి ౩ । అవర్వర్తీత్ ౩ । ఏవంవృథ్ నృత్
కృత్ ఛృతాదయః ఋకారోపధా జ్ఞేయాః.

* యక్తుకిసతి - ఋకారోపధానామ్, ఋకారాంతానాఞ్చ ధాతూ
నా మభ్యాసస్య రుక్, రిక్, రీక్, ఏతే ఆగమ్య పర్యాయేణ స్యుః.
సర్వత్ర రూపత్రయమ్. పితి హలాదౌ సార్వధాతుకేవా ఈడాగమేసతి
రూపషట్కాఞ్చ లక్ష్యే పూజ్యమ్.

కృ-చర్మరీతి, చంకదితి, చరీకరీతి, చర్మర్తి, చరికర్తి చరీకర్తి - చర్మత్య, చరికృతః, చరీకృతః - చర్మరీతి, చరిక్రతి, చరీక్రతి. చర్మరీషీ ౬ - చర్మధః ౩ - చర్మరీమి । ఏవ మృదంతా ఏకాచః.

త్యా-తాతర్తి, తాతిరీతి తాతీర్తిః తాతిరీతి - తాతర్తి, తాతిరీషి । తాతర్తి, తాతిరీతు - తాతీర్తి - తాతరాణి । అతాతరీత్, అతాతః-అతాతీర్తామ్ అతాతరుః । తాతీర్యాత్ । లజ్జీ - అతాతరీత్ । అతాతరప్యత్ అతాతరీష్యాత్, ఏవం క్రూ, ద్యూ ఇత్యాదయః.

హన్ జఙ్ఘనీతి, జఙ్ఘన్తి జఙ్ఘతః జఙ్ఘతి-జఙ్ఘనీషి, జఙ్ఘంసి । జఙ్ఘనీతు జఙ్ఘన్తు జఙ్ఘహి । అజఙ్ఘనీత్, అజఙ్ఘత్ । జఙ్ఘన్యాత్ । జఙ్ఘనితా । వధ్యాత్ । అఆధీత్ । అజఙ్ఘనిష్యత్.

గమ్ - జఙ్ఘనీతి, జఙ్ఘన్తి జఙ్ఘతః జఙ్ఘతి । జఙ్ఘమితా । అజఙ్ఘమీత్ ఏవ మనునాసికాంతాః ॥ వఙ్ఘ్ - వనీవఙ్ఘీతి, వనీవఙ్ఘి - వనీవఙ్ఘః వనీవఙ్ఘి వచతి ఏవం సంసాదయః ॥ గ్రహ్ - జాగ్రహీతి, జాగ్రాధి జాగృధః జాగ్రహతి . జాగ్రహీషి, జాగ్రహ్షి ॥ ప్రచ్ఛ - పాప్రచ్ఛీతి, పాప్రచ్ఛి పాప్రప్తః పాప్రచ్ఛతి, ఇత్యాది ॥—ఇతి యజ్ఞగస్తప్రకరణమ్:—

అథ భావకర్మ ప్రకరణమ్.

(౧) సకర్మకేభ్యః కర్మణి, అకర్మకేభ్యో భావే లడాదయ ఇతి (పు-112) పోగేవోక్తమ్. తత్రభావకర్మవాచిని సార్వధాతుకే పరతః ధాతో ర్యక్ప్రత్యయ స్స్యాత్. భావకర్మణో రాత్మకేపదమేవ. నతు పరస్మైపదమ్. తత్రాపిభావే ప్రథమపురుషః ఏకవచనమేవ. నద్వివచనాది. కర్మణితు యథాపూర్వం సర్వపురుషవచనానీతి బోధ్యమ్.—

యథా.—భావే - భూయతే. కర్మణి అనుభూయతే అనుభూయే తే

(౧) లగ్నకర్మణిచ భావేచా కర్మకేభ్యః । ౩-౪.౬౯॥ సార్వధాతుకే యక్ ॥ ౩.౧-౬౭ ।

అనుభూయస్తే - అనుభూయస్త్వే - అనుభూయే । అనుభూయతామ్ ।
అన్వభూయత । అన్వభూయేత । అనుభూవే - అనుభూవిషే ॥

(౨) భావే, కర్మణిచ, అజస్తానాం ధాతూనాం, హన్, గ్రహ్, దృశ్, ఏషాఞ్చ తాన్, స్య, సీయట్, సిచ్ (లట్ లృట్, ఆర్లిజ్, లజ్, లృజ్ । ప్రత్యయేషు పరేషు (చిణ్విద్యాభవః) అజస్య గుణవృద్ధీ తా సాదీనా మిడాగమశ్చ వా స్యాత్. లుజీ ప్రథమపురుషైకవచనస్య 'త' ఇత్యస్య సర్వత్ర లోపః ధాతో శ్చిణ్ చ నిత్యం భవతి, చిణి పరతః ఆదస్తానాం యుగాగమశ్చ. యథా:—

అనుభావితా, అనుభవితా, అనుభావిషాతామ్. అన్వభవిషాతామ్
భావిషీష్ట, అనుభవిషీష్ట । అన్వభావి అన్వభావిషాతామ్. అన్వభవిషాతామ్
అన్వభావిషత, అన్వభవిషత - అన్వభావిష్టాః అన్వభవిష్టాః - అన్వభా
విషి, అన్వభవిషి । అన్వభావిష్యత, అన్వభవిష్యత. ఏవం భావకర్మ
ప్రక్రియానాం సర్వత్ర దశగణీయానా ధాతూనామపి ముద్ధాతానివ (పు
129) ప్రత్యయా స్సంయోజ్యాః.

దివ్-లటి దీప్యతే । లుజీ-అదేవి । ఏవం తుత్ - తుద్యతే-అతోది
చుర్ - చుర్యతే - అచోరి । అద్ - అద్యతే-అఘాసి । హు-హూయతే -
అహావి । సు - నూయతే - అసావి । రుధ్ - రుద్యతే. అరోధి । తన్-
తన్యతే - తాయతే - అతాని, ఏవం జన, సన, ఖనామ్ । క్రి-క్రియతే-
అక్రాయి అక్రాయిషాతామ్ అక్రేషాతామిత్యాది.

జిజస్తాత్కర్మణి - భావ్యతే । భావయాఞ్చక్రే. భావయామృభూ
తే, భావయామానే । భావయతా, భావితా - భావయిష్యతే, భావిష్యతే
భావయిషీష్ట, భావిషీష్ట । అభావి అభావయిషాతామ్, అభావిషాతామి
త్యాది । ఏవం దివ్ - దీప్యతే । తన్ - తోద్యతే । చుర్ - చోర్యతే
అద్ - ఆనతే । హు - హూయతే । సు - సూయతే । రుధ్ -

(౩) స్యసిచ్ సీయట్ తాసిషు భావకర్మణో రుపదేశేః జ్యసగ్రహ
దృశాం వా చిణ్విదిట్చు ॥ ౬౪-౬౫॥

। తన్ - తాన్యతే, తాయతే । క్రి - క్రాప్యతే॥ దా-దాపతే॥
 ఘా - ఘాప్యతే ఇత్యాది.

సన్నస్తాత్కర్మణి - బుభూష్యతే । బుభూషాచ్చక్రే । బుభూషి
 తా । బుభూషిష్యతే । బుభూషిషీష్ట । అబుభూషి । అబుభూషిష్యత.

యజస్తాద్భావే—బుభూయిష్యతే - యజ్జగస్తాత్తు బోభూయతే ।
 బోభవాచ్చక్రే । బోభావితా బోభవితా ఇత్యాదయ స్సామాన్యతగ్గ ప్రక
 రణానుసారేణ ఉన్నేయాః ॥ అథ కర్మణి విశేషో వక్ష్యతే.—

గా - గాయతే॥ జగే । గాయతా, గాతా । గాయిష్యతే । గాస్యతే॥
 గాయిషీష్ట, గాసీష్ట॥ లజి:—ఆ గాయ అగాయిషాతామ్, అగాసాతామ్ అగా
 యిషత, అగాసత - అగాయిష్ఠాః, అగాస్థాః - అగాయిషి, అగాసి । అగా
 యిష్యత, అగాస్యత. ఏవం వా, గ్లా, ధ్రా, భా, ఇత్యాదీనా మాకారా
 న్తానాం రూపాణి॥ విశేషస్తు-ధా, ధేటోః - ధీయతే । లజి - అధాయి
 అధాయిషాతామ్ అధిషాతామ్ అధాయిషత, అధిషత - అధాయిష్ఠాః,
 అధిధాః - ఏవం దా, దే, దో, స్థా, ఏషాం రూపాణి.

దా, దో, దే ఏషామ్-దీయతే । దాప్,-దైపోః - దాయతే॥ స్థా —
 స్థీయతే । మా - మీయతే । గై-గీయతే॥ పా-పానే - పీయతే; పా -
 రక్షణే, పై=అనయోః పాయతే॥ ఓహాక్ - హీయతే, ఓహాజ్ - హీయతే.
 సో-సీయతే॥ వ్యే-వీయతే॥ వే - ఊయతే॥ జ్యాయతే॥

నీ; నీయతే॥ నాయతా, నేతా॥ లజి:—అనాయ అనాయిషాతామ్,
 అనేషామ్ అనాయిషత, అనేషత - అనాయిష్ఠాః, అనేష్ఠాః - అనాయిషి,
 అనేషి । స్తు-స్తూయతే । అస్తావి. అస్తావిషాతామ్, అస్తోషాతామ్,
 అస్తావిషత, అస్తోషత - అస్తావిష్ఠాః అస్తోష్ఠాః - అస్తావిషి, అస్తాషి. ఏవ
 మజస్తానాం రూపాణి వి శేషస్తు—

కృ - క్రియతే । కారితా, కర్తా॥ అకారి అకారిషాతామ్॥ క్కృ -
 క్కర్యతే - అస్మారి॥ ఋ - అర్యతే॥ స్మ - స్మర్యతే॥ స్మౌ - స్మీర్య
 తే॥ శ్మ - శ్మర్యతే । హ్యే - హూయతే । యజ్ - ఇజ్యతే ॥

అయాజి. ఏవం వచ్ - ఉచ్చతే । శ్వప్ సుప్యతే । వప్ - ఉప్యతే ।
వస్ - ఉప్యతే । వహ్-ఉహ్యతే । వద్ - ఉద్యతే । శ్వీ - శూయతే ।
గ్రహ్ - గృహ్యతే । అగ్రాహి అగ్రాహిషతామ్, అగ్రహీషతామ్ ।
వ్యద్ - విద్యతే । వశ్ - ఉశ్యతే । వ్యచ్ - విద్యతే । విశ్చ్ - వృ
శ్చ్యతే । ప్రచ్చ్ - పృచ్ఛ్యతే । భ్రష్ట్ భృజ్యతే (పశ్య-198 పు)
వది - వద్యతే - ఆవది. ఏవమిదితః ॥ బన్ద్ - బధ్యతే- అబద్ధి ॥ సంన్-
ప్రస్యతే - అస్రింసి, ఏవం నకారోపధాః.

శాస్ - హక్ - హన్యతే - హస్తా, ఘానితా । హనిష్య
తే, ఘానిష్యతే । ఇధిషీష్ట । ఘానిషీష్ట । అఘాని, అఘానిషతామ్-
అహసాతామ్; అధి అనిధిషతామ్ ॥ జాగృ । జాగర్యతే - ఆజాగారి ॥
దిశ్ - దిశ్యతే - ఆదేశి అనిక్షాతామ్ అదిక్షంత - అనిక్షథాః అనిక్షి -
ఏవమనిటః ఇగుపధాః ॥ పచ్ - పచ్యతే - ఆపాచి అపక్షాతామ్ అపక్షత,
అపక్షాః అపక్షి . ఏవ మనిటూ-హలంతాః ॥ దృశ్ - దృశ్యతే । అదర్శి-
అదర్శిషతామ్, అదృక్షాతామ్ అదర్శిపతి, ఆదృక్షత అదర్శిష్టాః - అద-
ష్టాః, అదర్శిషి, అదృక్షి ॥ ఘటాదీనాం ణ్యంతానాం ఘట్వతే । ఘటితా
ఘాటితా । ఘటిష్యతే, ఘాటిష్యతే । ఆఘాటి, అఘటి-అఘాటిషతామ్,
అఘటిషతామిత్వాది ఫణాంతం జేయమ్.

శమ్ - శమ్యతే - అశమి । జన్ - జన్యతే - అజని । ఏవం దమ్యతే
అదమిత్వాది నాంతా మాంతాశ్చ ॥ విశేషస్తు:—గమ్ గమతే (అదామి ,
అగంస్థాః, అగథాః - అగంసి, అగసి ॥ కమ్ - కమ్యతే । ఆకామి - ఆకా
మయిష్టా, ఆకామిష్టాః, అకమిష్టాః ॥ చమ్ - ఆచమ్యతే - ఆచామి ॥
నమ్ - నమ్యతే - అవామి. ఏవం నమ్, రమ్, యమ్, మన్ ॥ భజ్జ్ -
భజ్యతే । అభాజి, అభజ్జి ॥ లభ్ - లభ్యతే - అలాభి, అలమ్భి ॥ రధ్ -
రధ్యతే - అరద్ధి. ఏవం రభ్, జభ్ ॥ తప్ - తప్యతే అతాపి అనుతా
పార్థే - అస్వతప్త పాశేన అభ్యాహత ఇత్యర్థః.

ఇతి భావకర్మ ప్రకరణమ్: 21 / 29
సంకా

అథ పాణినీయధాతుపాఠః ప్రారభ్యతే.

ఓం నమః పాణిని కాత్యాయన పతంజలిభ్యో మునిభ్యో మహద్భ్యో
 నమః॥ భూ-సత్తాయా ముదాత్తః పరస్మైభావః॥౧॥ అథ కథ్య
 వాషిష్ఠీం దనుదాతేతః—ఏక-వృద్ధాః । స్పర్ధ - సజ్జనః । గాధృ -
 ప్రతిహరిప్పయోర్వృద్ధాః । బాధృ - విలోడనే । నాధృ - నాధృ - యా
 న్నోపతాపైశ్వర్యాః । దధ - ధారణే । సుగది - ఆపవణే । క్షిది -
 త్వేత్వే । ఎది - అభివాదనస్తుత్యోః । భది - కల్యాణే సుఖేచ । మది -
 స్తుతిమోదమద స్వప్నకాంతిగతిషు । స్వది - కింఞ్చిచ్చలనే । క్షిది - పరిచే
 వనే । ముద - హన్తే । దద - దానే । స్వద - స్వర్ద - ఆస్వాదనే । ఉర్ద -
 మానే క్రీడాయాఞ్చ । కుర్ద - ఖుర్ద - గుర్ద - గుద - క్రీడాయామేవ । మాద
 . ఉరణే । హ్రద - అన్యక్తేశన్తే । హ్లాదీ - సుఖేచ । స్వాద - ఆస్వాదనే -
 పర్ద - కుత్సితేశన్తే । యతీ - స్రయత్నే । యుత్ప - జుత్ప - భాసనే । విధృ -
 తేధృ - యాచనే । శ్రధి - శైధిత్వే । గ్రధి - కాటిత్వే । కథ్ - క్లాఘాయా
 మ్ ॥౩౬॥ అథాప్యత్త్రిం శతవర్గీయాస్తాః పరస్మైపదినః—అత-సాతత్వ
 గమనే । చితి సఞ్జ్ఞానే । చ్యుతిర్ - ఆనీచనే । క్చ్యుతిర్ - క్చ్యుతిర్ -
 ఉరణే । మన్థ - విలోడనే । కుధి - పుధి - లుధి - మధి - హింసా సజ్జ్ఞా
 శనయోః । సిద్ధ - గత్యామ్ । సిఘా-కాస్త్రీ మాజ్ఞశ్యేచ । భాదృ - భక్ష
 నే । ఖద - క్షైర్యే హింసాయాఞ్చ । బద - క్షైర్యే । గద - వ్యక్తాయాం
 నాచి । రద - విలేఖనే । ణద - అన్యక్తేశన్తే । అర్ద - కతౌ యాచనెచ ।
 కర్ద - గర్ద శన్తే । తర్ద - హింసాయామ్ । కర్ద - కుత్సితేశన్తే । ఖర్ద - దన్త
 భూకే । అతి - అపి-బన్ధన । ఇది - ధరమైశ్వర్యే । విది. ఆవయవే. (భిక్షిత
 పాతాన్తరమ్) । గడి - ఎదన్తే దేవే । నేది-కుత్సాయామ్ । టూది - కన్ప
 త్తా । చది - అన్యదనే దీప్తాచ । త్రది - చేష్టయామ్ । కది - క్రద - క్షది -

ఆహ్వనే శోదనేచ | క్లిది - పరిదేవనే | శుద్ధ - శుద్ధా || ౩౯ || అథచవర్గీ
 యూనా అనుదాతైత ఏకచత్వారింశత్.—కృ - సేచనే | (నీకృఇత్యేకే)
 లోకృ.దర్శనే | క్లొకృ - సజ్ఘాతే | క్రేకృ క్రేకృ - శబ్దోత్సాహయోః
 కేకృ - శక్కాయామ్ | సేకృ - స్రేకృ - స్రకి - శ్రకి-శ్లకి - గతా | శకి -
 శక్కాయామ్ | అకి - లక్షణే | వకి - కాటిత్యే | మకి - మణ్డనే | కక -
 లాల్యే | కుక - వృక - ఆదానే | చక - శృప్తా ప్రతిఘాతేచ | కకి - వకి -
 శ్వకి - త్రకి - ధౌకృ - త్రౌకృ - ప్యస్క - వస్క - మస్క - టికృ -
 టీకృ - తికృ - తీకృ - రఘి - లఘి - గత్యర్థాః. (వ్యప్యేత్యేకే - తృతీ
 యోదన్త్యాదిః లఘిరోభజననివృత్తాఃపి |) అఘి - వఘి - మఘి - గత్యాడే
 శే | (గతా గత్యారమ్భే చేత్యన్యే-మఘి . కైతవేచ) | రాఘు - లాఘు -
 ద్రాఘు - సామధ్యే (ద్రాఘు - ఆయామేచ - ద్రాఘుఇత్యపికేచిత్)
 క్లాఘు - కథనే || ౪౦ || అథ పరస్మైపదినః పక్షాశ్చశత్.—భక్ - నీచైర్ద
 తా | తక్ - హసనే | తకి - కృచ్ఛ్రజీవనే | బుక్ - భషణే | కఖ - హ
 సనే | ఓఖ - రాఖ - లాఖ - ద్రాఖ - ద్రాఖ - శోషణాలమర్థయోః
 కాఖ - క్లాఖ - వ్యాప్తా | ఉఖ - ఉఖి - ఎఖ - వఖి - మఖ - మఖి -
 ణఖ - ణఖి - రఖ - రఖి - లఖ - లఖి - ఇఖ - ఇఖి - ఈఖ - వల్ల -
 రగి - లగి - అగి - వగి - మగి - తగి - త్వగి - శ్రగి - శ్లగి - ఇగి - టిగి |
 లిగి - గత్యర్థాః | ఇహ ఖాన్తేషు, రిఖ - త్రఖ - త్రఖి - శిఖి - ఇత్యపిచతు
 రః కేచిత్పఠన్తి (త్వగి - కమ్పనేచ) | యుగి - జుగి - బుగి - ఎర్దనే |
 ఘుఘ - హసనే | మఘి - మణ్డనే | శిఘి - అఘ్రాణే || ౪౧ || అథచవర్గీయా
 నాస్త్రానుదాతైత ఏకవింశతిః.—ఎర్చ దీప్తా | పచ - సేవనే సేచనే
 చ లోచృ - దర్శనే | శచ - వ్యక్తాయాం వాచి | శ్వచ - శ్వచి - గతా |
 కచ - బద్ధనే | కచి - కాచి - దీప్తి బద్ధనయోః | మచ - ముచి - కల్కనే

(కథనఇత్యేకే) । పుచి - ధారణోచ్చాయపూజనేషు । పచి - వ్యక్తికర
 నే । మ్చ - ప్రసాదే । ఋజ - గతిస్థానార్జనోపార్జనేషు । ఋజి - భృ
 తీ - భర్తనే । ఏజ - భేజ్య - భౌజ్య - దీప్తా । ఈజ - - గతిమత్సన
 యోః ॥ ౨౦ ॥ అథ ఏక స ప్తతిర్వజ్యంతాః పరస్మైపదినః.—కుచ - కోకే ।
 కుచ - శబ్దేతారే । కుచ్చ - (కుచ్చ - గతికాటిల్యాల్పీభావయోః । లుచ్చ -
 అపవనయనే । అచ్చ - గతిపూజనయోః । ఎచ్చ - చచ్చ-తచ్చ-త్వచ్చ -
 మ్రిచ్చ - మ్లుచ్చ - మ్రిదు - మ్లుదు - గత్యర్థాః । గ్రిదు - గ్లుదు -
 కుజ - ఖుజ - స్తేనుకరణే । క్లుచ్చ ప్లజ - గతో (సజ్జతి రాత్మనేప
 ద్యపి । గుజి - అన్యైశ్చబ్దే । అర్చ - పూజాయామ్ । మ్లేచ్చ - అవ్యక్తే
 శబ్దే । లఛ - లాచి - లక్షణే । వాచి - ఇచ్ఛాయామ్ । ఆచి - ఆయామే -
 హ్రిచ్చ - లజ్జాయామ్ । హుర్చ - కాటిల్యే । ముర్చ - మోహసముచ్చా
 యయోః । స్పూర్చ - విస్తృతౌ । యుచ్చ - ప్రమాదే । ఉచి - ఉచ్ఛే
 ఉచీ - వివాసే । ధ్రిజ - ధ్రిజి - ధృజ - ధృజి - ధ్వజ - ధ్వజి - గతో -
 ధ్రిజవ । కూజ - అవ్యక్తేశబ్దే । అర్జ - షర్జ - అర్జనే । గర్జ - శబ్దే । తర్జ -
 భర్తనే । కర్జ - వ్యధనే । ఖర్జ - పూజనే । అజ - గతిక్షేపణయోః, లేజ -
 పాలనే । ఖజ - మగ్ధే (కజ - మద ఇత్యేకే) ఖజి - గతివైకల్యే । ఏజ్య -
 కమ్పనే । టుఙ్ముగ్ధా - వజ్రినిర్ఘోషే । క్షీ - క్షయే । క్షీజ - అన్యై
 శబ్దే । లజ - లజి 1 భర్జదే । లాజ - లాజి భర్తనేచ । జజ - జజి -
 యుద్ధే । (తుజ) రుజ - హింసాయామ్ । తుజి - పాలనె । గజ - గజి -
 గృజ - గృజి - ముజ - ముజి - శబ్దార్థాః । గజ - మవనెచ । నజ -
 వ్రజ - గతో ॥ ౨౧ ॥ అథ టవర్గీయాన్తాశ్చాద్యన్తా అనుదాతేతష్టట్రింశ
 త్.—అట్ట - అతక్రమహింసయోః । వేప్త - వేప్తనె । చేప్త - చేప్త
 యామ్ । గోప్త - లోప్త - సక్ష్మాతే । ఘట్ట - చలనె స్ఫుట - వికసనే -
 స్ఫుడిత్యేకే) । అఱి (అటి) - గతో । ఐరి - ఏక చర్యాయామ్ । మఱి-

కతి - కోకే । మతి - పాలనే । హేత - శివాధాయామ్ । వరవ । హిడి -
 గర్భావరియో । హుడి - హుడి - హుడి । కుడి - హుడి । వడి -
 విభజన । మడి - భడి - హుడి । ముడి - హుడి । తుడి - హుడి
 నే । హుడి - హుడి । చడి - హుడి । శడి - హుడి । సజ్జాతేవ । కడి
 తావన । పడి - గతా - హుడి । ఇడి - హుడి । హేద్య , హోద్య
 అనాదరే । హేద్య - అహేద్య । హేద్య - హేద్య - విశరణే । హేద్య -
 హేద్య - హేద్య ॥ 36 ॥ అభివర్తి యా హేద్య హేద్య హేద్య హేద్య హేద్య హేద్య హేద్య హేద్య
 తి - హేద్య - హేద్య । యాద్య బద్ధనే । మేద్య - మేద్య - హేద్య (మేద్య
 (మేద్య - ఇత్యేకే) । కటే - హేద్య - హేద్య । (చటే ఇత్యేకే) అట -
 నట - గతా । రట - పరిభాషణే । లట - బాత్యే । శట - రుజా విశరణ
 గర్భావరియో । నట - వేద్యన । కిట - భిట - గతానే । కిట - పిట -
 అనాదరే । కిట - రుట - సజ్జాతే । భట భృతా । తట - ఉచ్చాయే ।
 భట - హేద్య - హేద్య । నట - నృత్యే । పిట - శబ్దసజ్జాతయో ।
 హట - నీప్తా । మట - అనయవే । లట - విలోదన । (హన్తాయమి
 త్యనే) చిట - పరవేష్యే । విట - శబ్దే ! చిట - ఆకారే (హిట
 ఇత్యేకే) । ఇట - కిట - కటి - గతా । మడి - భూషాయామ్ । కుడి -
 వైకర్యే । ముడి - పృథ మర్దన । ముడి - ఆర్పిభావే । ముడి -
 భిజ్జనే (ప్రడిచేత్యేకే) । రుటి - లుటి - నైయే (రుడి - లుడిత్యేకే రుతి
 లుతిత్యపరే । స్ఫుటిర్ - విశరణే స్ఫుటితీకచిత్) పత - వ్యక్తాయామ్
 వాచి । వర ఫోత్యే । మర - మదనివాసయోగి । కతి - కృచ్ఛ్రజీవన ।
 ఆర - గతా । రట - పరిభాషణే (రతేత్యేకే) । హర - వృక్షశతయోగి ।
 రుర - లుర - ఉర - ఉపహతే । (ఉరతేత్యేకే) కిర - హింసాసజ్జాతశన
 యోగి । శర - కైతవేచ । శుర - ప్రతిభూతే । (శురీతిస్వామి - మతిచ) ।

ఋతి - అలస్యే ప్రతిఘాతేచ । శుతి శోషణే । రుతి - ఋతి - గతౌ ।
 చుడ్డ - భావకరణే । అడ్డ - అభియోగే । కడ్డ - కార్కశ్యే । క్రిడ్డ -
 విహారే । తుడ్డ - తోడనె తూడ్డ ఇత్యేకే) । హుడ్డ - హూడ్డ -
 హోడ్డ - గతౌ । రాడ్డ - అనాదరే । రోడ్డ - లోడ్డ-ఉన్మాదే ।
 అడ - ఉద్యమే । లడ - విలాసే । కడ - మదే (కడీత్యేకే) । గడి-వ
 నైకదేశే ॥ 23 ॥ అథ పవర్ణీయాన్తా అనుదాతేతస్తాభత్యన్తా శ్చతుస్త్రిం
 శతౌ:—తిప్ప - తిప్ప తేప్ప ట్టిప్ప - ట్టిప్ప = త్తరణార్థాః (తేప్ప = క
 మ్పనెచ) । క్లేప్ప డైన్యే - । టువేప్ప - కమ్పనె । కేప్ప - గేప్ప -
 క్లేప్ప=చ । మేప్ప - రేప్ప - లేప్ప - గతౌ । త్రిఫూష్ - లజ్జాయామ్ ।
 కపి - చలనే । రబి - లబి - ఆబి - శబ్దే (లబి - అవసంసనెచ) । కబ్బ -
 వర్ణే । క్లీబ్బ - ఆధార్ డ్యే । క్షీబ్బ - మదే । కీబ్బ - కశ్ఠనె । చీభ్యచ ।
 రేభ్య - శబ్దే । (అభీ - రభీ - క్వచిత్ప్ త్యేతే) । లభిచ । ప్తభి - సూభి- ।
 ప్రతిబద్ధే । జభి - బృభీ - గాత్రవినామే । శల్భ - కత్థనె । వల్భ -
 భోజనె । గల్భ - ధార్ డ్యే । స్రమ్భ - శ్రమ్భ । శ్లమ్భ -
 ప్రమాదే । ప్తభు - స్తమ్భే ॥ 24 ॥ అథ పరస్మైపదిన ఏకోసచత్వారిం
 శతౌ:—గుఘా - రక్షణే । ధూప - సంతాపే । జప - జల్ప - వ్యక్త
 యాంవాచి (జప-మానసేచ) । చప - సాన్త్వనె । పప - సమవాదే । రప - లప -
 వ్యక్తయాంవాచి । చుప - మద్దాయాంగతౌ । తుప - త్రుమ - త్రుప -
 త్రమ్ప = తుఫ = తుమ్మ = తుఫ = త్రమ్మ = హింసాత్థాః । పర్ప = రఫ =
 రఫి = అర్ప = పర్ప = లర్ప = బర్ప = మర్ప = కర్ప = కిర్ప = గర్ప = శర్ప =
 షర్ప = చర్ప = గతౌ । కుబి = ఆచ్ఛాదనె । లుబి = తుబి = అర్దనె ।
 ముబి = వక్త్రసంయోగే । ప్తభు = ప్తమ్మ = హింసాత్థాః । (షిభు = షిమ్మ
 శుభ = శుమ్మ = భావణే ॥ 25 ॥ అథానవాసికాన్తా స్తత్ర
 కమ్యన్తా అనుదాతేతోదశ—ఘణి = ఘణి = ఘృణి = గ్రహణే । ఘణ

ఘూర్ణ = భ్రమణే | పణ = వ్యవహారే స్తుతౌచ | పనచ | భామ = శ్రోతే |
 ఊమూఁ = సహనే | కము = కాస్తా || ౧౦ || అథ క్రవ్యస్తా స్త్రింశ
 త్వరస్మైపదినః—అణ = రణ = వణ = భణ = మణ = కణ = క్షణ
 ప్రణ = భణ ధ్వణ - శబ్దార్థా (ధణిరశిక్వత్పత్యతే) | ఓణ్య = అపన
 యన | శోణ్య - షర్ణగత్యోః | శ్రోణ్య = శ్లోణ్య = సజ్ఞాతే | వైణ్య =
 గతిశ్చిరణశ్చేషణేషు | వైణ్యచ | ద్రా = శబ్దే (రణేత్యన్యే) | కనీ =
 దీప్తికాన్తిగతిషు = ప్తన = వన = శబ్దే | వన పణ = సమ్భక్తా | అమ =
 జగత్యాదిషు | ద్రమ = హమ్మ = మీమ్మ = గతౌ | చము = ఛము =
 జము = ఝము అవన = (బిమిం కేచిత్పతన్తి | క్రమ = పాదవిక్షేపే
 ౩౦ || అథ రేవత్యస్తా అశ్వాదాత్తేత శ్చతు స్త్రింశత్—అయ =
 వయ - పయ - మయ - చయ - తయ - యయ = రయ - గతౌ |
 దయ - దానగతిరక్షణహింసాదానేషు | ఊయ - తస్తుపస్తానే |
 పూయ - విశరణే దుగ్ధైవ | కూయ - శనీదే ఉద్ధవ | త్మూయ
 విధూనన | స్ఫూయ - ఓష్యాయా వృద్ధౌ | తాయ = సస్తానపా
 లనయోః | శల = చలనసంవరణయోః | వల వల్ల - సంవరణే - సచ్చల
 నచ | మల - మల్ల - ధారణే | భల - భల్ల - పరిభాషణ హింసాదానే
 షు | కల - శబ్దఃశ్చ్యవయోః కల్ల అప్యక్తేశబ్దే | (అశబ్ద ఇతిన్యామి)
 తేవృ = దేవృ = దేవన | మేవృ = గేవృ = గేవృ = పేవృ = మేవృ = మ్లేవృ =
 నేవన | (నేవృ = ఖేవృ = క్షేవృ = శేవృ = ఇత్యేకే) | రేవృ = ప్లవ
 తౌ || ౩౧ || అథావత్యస్తాః పరస్మైపదిన స్త్రింశతిః—మవ్య = బద్ధ
 నే సమ్యక్ = ఈర్ష్య = ఈర్ష్య = ఈర్ష్యార్థాః | హయ = గతౌ | వంద్య
 అభిషపే (చవ్య = ఇత్యేకే) | హర్య = గతికాన్త్యోః | అల = భూష
 ణపర్యాప్తిచారణేషు | ఇళలా = విశరణే | మీల = శీల = స్తీల = క్షీ
 ల = నిమేషణే | పీల = ప్రతిష్ఠపే | నీల = వర్ణే | కీల = సమాధౌ -
 కీల - బద్ధన | కూల = ఆవరణే | పూల = రుజాయాం సత్కర్మాతేచ

తూల - నిష్కర్షే । తూల - సక్ష్మాతే । మాల - ప్రతిష్ఠాయామ్ । ఫల -
 నిష్పత్తౌ । చుల్ల - భావకరణే । పుల్ల - వికసనే । చిల్ల - శైథిల్యే భావ
 కరణేచ । తిల - గతౌ । (తిల్లశత్యేకే) । వేల్ప - చేల్ప - కేల్ప - ఫే
 ల్ప - క్షేల్ప - కేల్ల - చలనే - కేల్ప - కేల్ప - కేల్ప - గతౌ (వేల్ప
 శత్యేక) । - ప్తల - సజ్జలనే । ఖల - సజ్జయే । గళ - అదనే ।
 షల - గతౌ । దళ - వికరణే । శ్వల - శ్వల్ల - ఆకుగమనే । భౌ
 ల్ప - భౌర్ప - గతిప్రతిఘాతే । ధౌర్ప - గతిచాతుర్యే । త్వర - చ్చుద్య
 గతౌ । క్కర - హూర్చనే । అభ్ర - వభ్ర - మభ్ర - చర - గత్యర్థాః
 (చరతి ర్భక్షణేపి) । స్థివు - నిసనే । జి - జయే । జీవ - ప్రాణభా
 రణే । పీన - మీన - తీన - ణీన - స్థాత్యే । క్షీవు - క్షేవు - నిర
 సనే । ఉర్వీ - తుర్వీ - ధుర్వీ - దుర్వీ - ధుర్వీ - హింసార్థాః । నుర్వీ -
 ఉద్యమనే । ముర్వీ - బద్ధనే । - పుర్వ - పర్వ - మర్వ - పూరణే -
 చర్వ - అదనే । భర్వ - హింసాయామ్ । కర్వ - ఖర్వ - గర్వ ।
 దర్చే । అశ్వశర్వ - మర్వ - హింసాయామ్ । ఇవి - వ్యాప్తౌ । పివి -
 మివి - ణివి - నేచనే (పిపిత్త్యేకే - నేచవత్త్యే) । హివి - దివి -
 ధివి - జివి - ప్రీణనార్థాః । రివి - రవి - ధవి - గత్యర్థాః । కృవి -
 హింసాకరణయోశ్చ । మవ - బద్ధనే । అవ - రక్షణగతికాన్తి ప్రీతి
 తృప్త్యగమన ప్రవేశశ్రవణ స్వామ్యర్థయచన క్రియేచ్ఛాదీప్త్యవాప్త్యా
 లిజ్జన హింసాదానభాగవృద్ధిషు ॥ ౯౩ ॥ ధావు - గతిశుద్ధ్యే । స్వరి
 తేనయమ్ ॥ ౧ ॥ అథోష్మస్తా అపదాత్తేతో ద్విపజ్జాశత్ధుక్ష
 ధిక్ష - సద్విపనశ్శనజీవనేషు । వృక్ష - విరణే । శిక్ష - విద్యోపా
 దానే । భిక్ష - భిక్షాయాం లాభేలాభవ । క్షేశ - అభ్యుక్తాయాం
 వాచి (బాధనశతదుర్గః) । దక్ష - సృష్టౌ కీప్రూర్ధ్వ । దీక్ష మాణ్యే
 బ్యోజనయననియమప్రతానేకేషు । ఈక్ష - దర్శనాబ్జనయాః । ఈష -
 గతిహింసాదానేషు । భాష - వ్యక్తాయాం వాచి । వర్ష -
 నేహనే । గేష్ప - అన్విచ్ఛాయామ్ (గేష్ప - ఇత్యేకే) । వేష్ప -

ప్రయత్న | (యేష్యచ) | జేష్య - జేష్య - ఏష్య 1 ప్రేష్య - గ
 తే | రేష్య - హేష్య - హైష్య - అవ్యక్తేశజ్జే | త్రతాద్యావృక
 శజ్జే - తతోద్వావశ్యశజ్జే | కాస్య - శబ్దకుత్సాయామ్ | భాస్య -
 దీప్తా | కాస్య - రాస్య - శజ్జే | గస | కాటిర్యే | భ్యస - భయే
 ఆదశ్యసి - ఇచ్చాయామ్ | గ్రసు - గ్లసు - ఆదనె | ఈహ - చేష్టా
 యామ్ | బహ - మహి - వృద్ధౌ | ఆహి - గతా | గర్హ-గర్హ -
 కుత్సాయామ్ || బర్హ - బర్హ - ప్రాధాన్యే | వర్హ - వర్హ - పరిభా
 వగహింసాచ్చాదనేషు | ప్లిహ - గతా | వేహ్య - జేహ్య - లాహ్య -
 ప్రయత్న | ద్రాహ్య - నిద్రాద్యే (నిక్షేపిత్యేకే) కాశ్య - దీప్తా |
 ఊహ - వితర్కే | గాహూ - విలోడనే | గృహూ - గ్రహనె | గ్లహ
 చ | ఘుషి - కాన్తికరణె (ఘవఇతికేచిత్ || ౫౨ || అథార్హత్య
 స్తాః పర్వస్మై పదిన ఏకాసవతిః.—ఘుషిర్ - అవిశబ్దనె | (శబ్దఇత్యన్యే) |
 అక్షూ-వ్యాప్తా | తక్షూ - త్యక్షూ - తనూకరణె | ఉక్ష - నేచనె |
 రక్ష - పాలనె | జిక్ష - చుచ్చనె | తృక్ష - శ్చృక్ష - గక్ష - గ
 తా | వక్ష - రోషే (సక్ష్మాతే ఇత్యేకే) మృక్ష - సక్ష్మాతే (ప్రక్షే
 త్యేకే) | తక్ష - త్యచనె | పక్ష - పగ్రహే | సూర్క్ష - ఆదరే |
 కాక్షి - వాక్షి - మాక్షి - కాక్షాయామ్ | ద్రాక్షి - ద్రాక్షి - ధ్యా
 క్షి - ఘోరవాశితేచ | చూష - పానె | తూష - తుష్టా | వూష -
 వృద్ధౌ | మూష - స్తేయే | లూష - రూష - ఘోషాయామ్ | శూష -
 ప్రసవే | యూష - హింసాయామ్ | జూషచ | భూష - అలక్ష్మి
 రే | ఊష - రుజాయామ్ | ఈష - ఉష్ణే | కష - ఖష - శిష -
 జష - ఝష - శష - వష - మష - రుష - రిష-హింసార్థాః | భష -
 భర్తృనె | ఉష - దాహే | జిషు - విషు - మిషు - నేచనె | పుష -
 పుష్టౌ | శ్రిషు - శ్లిషు - పుషు - పుషు - దాహే | పృషు - పృషు - మృ
 షు - నేచనె | ఘృషు - సజ్జరే | హృషు - అశీకే | తుస - హ్రాస -

స - రస - శబ్దే | లస - శ్లేషణక్రీడనయోః | ఘనోఽని అదన | చ
ర్చ - జర్జ - యుర్జ - పరిభాషణహింసాత్వనైష | విస్మ - శేస్మ -
గతా | హనే - హసనే | ణిశ - సమాధా | మిశ - మళ - శబ్దే
కోషణేచ | శవ - గతా - శశ - ప్లుతగతా | శసు - హింసాయామ్ | శం
సు - సుతా | చహ - పరికల్పన | మహ - పూజాయామ్ | రహ -
త్యాగే | రహి - గతా | దృహ - దృహి - బృహ - బృహి-వృద్ధా (బృ
హి - శబ్దేచ - బహిర్ ఇత్యేకే) | తుహిర్ - దుహిర్ - ఉహిర్ -
అదన | అర్హ - పూజాయామ్ || ౧౯ ||

అథ కృపూపర్యస్తా అనుదాత్తేతో ద్యుతాదయః ద్వావింశతిః.—

ద్యుత - దీప్తా ! ద్వితా - వర్ణే | ఇమిదా - స్నేహన | ఇష్టిదా
స్నేహనమోచనయోః | (మోహనయోరిత్యన్యై, ఇష్టిదాచేత్యేకే) |
రుచ - దీప్తానభిప్రీతాచ | ఘుట - పరివర్తన | రుట - లుట - లు
త - ప్రతిఘాతే | శుభ - దీప్తా | తుభ - సञ్చలన | ణిభ - తుభ-హిం
సాయామ్ (ఆద్యోఽభావేపి) | సంసు - భవంసు - భంసు - ఆవసం
సన | (భవంసు - గతాచ; భంసు - భను-ఇతికేచిత్వేను) | సము - వి
శ్వాసే | పృత్య - వర్తన | సృధు - సృద్ధా | శృధు - శృద్ధకుత్సాయామ్ |
స్యన్దూ - ప్రప్రసాదే | కృపూ - సామృద్ధ్యే || పృత్. ద్యుతాదిర్గతః || ౨౦ ||

అథ ఘటాదయః త్వరిత్యస్తాస్త్రియోదశానుదాత్తేత ప్లితశ్చ—ఘ

ట - చేష్టాయామ్ | వ్యథ - భయసञ్చలనయోః | ప్రథ - ప్రఖ్యా
న | ప్రస - విస్తారే | మ్రద - మర్దన | ప్టద - ప్టదన | తుజి - గ
తిదాసయోః | దక్ష - గతిహింసనయోః | కృప - కృపాయామ్-గతాచ |
కది - క్రది - క్షది - కైక్లబ్యే (కైకల్య ఇత్యేకే) | ఇతివరా - స
మృష్టిమే || ౨౧ || అథ ఘటానాం పరస్మైవదిన స్సప్తపక్షిః—జ్వర - రో
గే | గడ - నేచన | హేడ - హేష్టన | ణట - భట - పరిభాషణే |
నట - వృత్తా | (గతావిత్యసే) | ప్లక - ప్రతిఘాతే | చక - తృప్తా |

కథే, హసన | రగే . శక్త్యా-యామ్ | లగే - సక్తే | హగే - హ్లాగే-
 మగే - మ్లగే - సంహణే | కగే - నోచ్యతే | అక - అగ - కుటిలా
 యాంగతౌ | కణ - రణ - గతౌ | చా - శణ - శ్రణ - దానెచ |
 (శణ - గతావిత్యన్యే) శ్రథ - శ్లథ - క్రథ - క్లథ - హింశార్థాః | బనచ,
 ననుచ - నోచ్యతే | జ్వల - దీప్తా | హ్వల - హల్మ - చలనె |
 స్మృ - అధ్యానె | ద్వా - భయే | న్మా - నయే | శ్రౌ - పాకే-మా
 రణతోషణనిశామనెమ - జ్ఞా | కమ్పనె చిలిః | ఛసర్ - ఉర్జనె |
 జిహ్వోన్మథనె - లడిః | మదీ - హర్షన్లసనయోః | ధ్వన-శబ్దే | దలి
 వలి స్థలి రణి ధ్వని త్రిపి త్తపయశ్చేతి భోజః | స్వన - అవతంసనె |
 ఘటాదయో మితః | జనీ జ్ఞామ్ క్షును రజ్జోఽమన్తాశ్చ | జ్వల హ్వల
 హ్మల నమా మనుపసర్గా ద్వా | గ్లా స్నా వను ంమా ఇచ్చ | వ కమ్మమిచ
 మమ్ | శమో ౭ దర్శనె | యమో పరివేషణే | స్తవ రవపరిభ్యాశ్చ |
 ఘణ - గతౌ || వృత్ . ఘటాదిర్గతః || ౭౭ ||

రాజ్య - దీప్తా | స్వరితేత్ || ౧ || టుభ్రాజ్య - టుభ్రాశ్య -
 టుట్లాశ్య - దీప్తా . అనుదాత్తేతః || 3 || అథ స్యమాదయః క్షరత్యన్తః
 పరస్మై పదినష్టద్వింశతిః.—స్వయ - స్వన - ద్వన - శబ్దే | మను -
 మ్మను-అనైకలేయ | జ్వల - దీప్తా | నల - కమ్పనె | ఘాతనె | టల -
 ట్వల - వైక్లబ్యే | స్థల - స్థానె | హల - విలేఖనె | ణల - గన్ధె | పల
 గతౌ | బల - ప్రాణనె ధాన్యావరోజేచ | పువ - మహత్త్వే | కుల -
 సంస్థానె బద్ధమచ | శల - హుల - పత్తి - గతౌ | క్వధే నిష్పా
 కే | పథే - గతౌ | మథే - విలోడనె | టువము - ఉద్గిరణె | ధ్రువు -
 చలనె | క్షర - సచ్చలనె || ౭౭ || అథ ద్వావినుదాత్తేతౌ.—మహ-మర్షణే |
 రము - క్రీడాయామ్ || ౨ || అథ కరన్తాః పరస్మై పదిన స్సప్త.—మదో
 విశరణగత్యపసాదనెమ || శశో కాతనె | క్రుశ - ఆహ్వనె రోద
 నెచ | కుడ - సమర్చన కాటిల్య ప్రతిష్ఠమ్భ విలేఖనెమ | బుధ అవ |

గమనే | రుహ - బీజజన్మని ప్రాదుర్భావేచ | కస - గతౌ || ౭ ||
 జ్వలాదిర్గతః || అథ క్షుట్ త్రింశద్గుహూత్యంతాః స్వరితేతః.—హిక్క
 అవ్యక్తేశబ్దే | అఞ్చగతౌ యాచనేచ (అచ ఇత్యేకే - అచీత్యపరే) |
 టుయాచ్య - యాన్తాయామ్ | రేట్పు - పరిభాషణే | చతే - చడే-యా
 చనే | ప్రోథ్య - పర్యాప్తా | మిశ్య - మేద్య - మేధాహింసనయోః |
 (ధాన్తావితిస్వామి - ధాన్తావితిన్యాసకారః) | మేద్య - నజ్జమేచ |
 చీవ్య - తేద్య - కుత్సాసన్ని కర్షయోః | శృధు - మృధు ఉద్ధనే | బువ
 ధిర్ - బోధనే | ఉబుద్ధిర్ - నిశామనే | వేణ్య - గతిజ్ఞానవిన్తానిశామన
 వాదిత్రగ్రహణేషు - నాన్తోప్యయమ్ | ఖిను - అవదారణే | చీవ్య - ఆదా
 వసంరవణయోః | చాయ్య - పూజానిశామనయోః | వ్యయ - గతౌ
 దాశ్య-దానే | భేష్య - భయే (గతావిత్యేకీ) | భేష్య - భేష్య - గతౌ |
 అస - గతిదీప్తాదానేషు | (అయంపాన్తోపి) | సృశ - బాధనస్పర్శన
 యోః | లష - అన్తా | చష - భక్షణే | ఛష - హింసాయామ్ | ఝష
 ఆదాన సంరవణయోః | భ్రక్ష - భ్రక్ష - అదనే (భక్ష ఇతి మైత్రేయః)
 దాస్య - దానే | మాహ్మ - మానే | సుహూ - సంవరణే || ౩౬ ||

అథాజన్తా స్త్రోభయపదినః పఞ్చ.—శ్రిఞ్ - నేవాయామ్
 భృఞ్ - భరణే | హృఞ్ - హరణే | ధృఞ్ - ధారణే | ణిఞ్ -
 ప్రాపణే || ౩౭ || అథ షట్ప-త్వరింశత్పరస్మైపదినః—భేట్ - పానే |
 క్షే - మ్నే - హర్షక్షయే | క్షే - న్యుక్తిరణే | క్షే - స్వప్నే |
 క్షే - తృప్తా | క్షే - చిన్తాయామ్ | క్షే - శబ్దే | క్షే - మ్నే - శబ్ద
 సజ్ఞాతయోః | క్షే - ఖదనే క్షే - క్షే - మ్నే క్షయే | క్షే - క్షే -
 శబ్దే | క్షే - క్షే - పాకే | క్షే - క్షే - లోషణే | క్షే - క్షే -
 క్షే - క్షే - (లోభాయాశ్చేత్యేకే) | క్షే - లోభణే | పా - పా

నే - ఘా - గన్ధోపాదానః । ధా - శబ్దాన్ని సంయోగయోః । షా -
 గతినివృత్తా ॥ మ్నా - అభ్యాసే । దాన్ - దానః । హ్య - కాటిశ్యే ।
 స్వ - శబ్దోపతాపయోః । స్మ - చిన్తాయామ్ । హ్య - సంవరణే ।
 స్మ - గతౌ । ఋ - గతిప్రపణయోః । గృ - ఘృ - నేచనః । ధ్వ -
 హూర్చనః । సు - గతౌ । షు - ప్రసవైశ్వర్యయాః శు - శ్రీ
 వణః । ధు - సైశ్యే । దు - ద్రు - గతౌ । జి - జి - అభిభవే ॥
 రఽ ॥ అథ డీజన్తా జిత ఏకవింశతిః—స్మిక్ ఈషద్ధసనే । గక్ -
 అవ్యక్తేశబ్దే । గాక్ - గతౌ । కుక్ ఘుక్ - ఉక్ - జుక్ - శబ్దే ।
 (ఉక్ - కుక్ - ఖుక్ - గుక్ - ఘుక్ - ఇత్యేకే) । చ్యుక్ ।
 జ్యుక్ ప్రుక్ - ప్లుక్ - గతౌ క్లుక్ - ఇత్యేకే) । రుక్ - గతి
 రేషణయోః । ధృక్ - అవధ్వంసనః । మేక్ - ప్రణిదానః । దేక్ -
 రక్షణః । ష్యేక్ - గతౌ । మ్యేక్ - వృద్ధౌ । త్ర్యేక్ - పాలనే । పూ
 క్ - పవనే । మూక్ - బద్ధనః । డీక్ - విహాయసాగతౌ ॥ ౨౦ ॥ త్వా -
 స్థవనతరణయోః పరస్మైపదీ ॥ ౨ ॥

అథాష్టావనుదాతేత్యుక్తః—గుప - గోపనః । తిజ - నిశానః । మాన -
 మాజాయామ్ । బధ - బద్ధనః । రభ - రాభస్యే । డులభమ్ - ప్రాప్తౌ ।
 వ్యజ్ఞ - పరివృజ్ఞే । హద - పురీషోత్సరే ॥ ౨ ॥ అథ పరస్మైపనినష్టా
 దశ—ఇష్విదా - అవ్యక్తేశబ్దే । స్కన్ధిర్ - గతిశోషణయోః । యభ -
 మైథునః । ణమ - ప్రహృత్యేశబ్దే । గమ్ ॥ సృష్ ॥ - గతౌ । యమ -
 ఉపరమే । తప - సంతాపే । త్యజ - హానా । వజ్ఞ - సక్తే । దృశిర్ -
 ప్రేక్షణః । దంశ - దశనః । క్షు - విలేఖనః । దహ - భస్మీకరణః । వి
 హ - నేచనః । కిత - నివాసే రోగాపనయనేచ ॥ ౨౧ ॥ ఇతోపహత్యన్తా
 స్వీరితేత ఏకాదశ—దాన - ఖడ్గానః । శాన - తేజనః ॥ దుపచమ్ -
 పాకే । యన - సమవాయే । భజ - నేవాయామ్ । రజ్జ - రాగే శప -
 ఆశోకే । త్విష - దీప్తౌ ॥ అథ యజాదిః ॥ యజ - దేవపూజాసద్గుణికరణ

దానేషు । దువప్ - బీజసంతానే భేదనేచ । వహ - ప్రాపణే ॥ ౧౧ ॥
 వస నివాసే - పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥ వేఞ్ - తస్మసంతానే । వ్యేఞ్ - సంవ
 రణే । వ్యేఞ్ - స్పర్ధాయాం శబ్దేచ ॥ ఇతిస్త్రిః ॥ ౩ ॥ అథ ద్వౌ పర
 స్మైపదిన్—వద - వ్యక్తాయాంవాచి । టుఙ్ - గతివృద్ధ్యోః ॥ ౨ ॥
 యజాది ర్వృత్ ॥ భావిస్తావ్యకృతిగణః ॥ తేన చులుమ్పతీత్యాదిసజ్జ
 హః॥ ఇతి శబ్దీకరణా భావదయః ॥ ౧ ॥ ఋతి స్సౌత్రః స జాగుప్సా
 కృపయోః ॥ ౧౦౮౧ ॥

అథ ద్వౌ పరస్మైపదినా—అద-భక్షణే హస - హింసాగత్యోః॥ ౨ ॥
 అథ చత్వారస్స వ్రితేతః—ద్విష - అప్రీతా । దుహ - ప్రవూరణే । ది
 హ - ఉపచయే । లిహ - ఆస్వాదనే ॥ ౪ ॥ చక్షిత్ - వ్యక్తాయాంవాచి
 (అయందర్శనేఽపి) ॥ ౧ ॥ అథ సృచ్యంతా అనుదాత్తేత స్త్రయోదశ—
 ఈర - గతౌ కిమ్పనేచ ఈడ - స్తుతౌ । ఈళ - విశ్వర్యే । అస - ఉ
 పవేశనే । ఆజః శాసు ఇచ్ఛాయామ్ వస - ఆచ్ఛాదనే । కసి - గ
 తికాసనయోః । అయమనిఽఽత్యేకే, తాలవ్యాన
 చుమ్పనే । ణిజి - శుద్ధౌ । శిజి - అశ్యక్తేశబ్దే - పిజి - నిర్ణే (సమ్పర్చ
 నావయవావ్యక్త శబ్దేష్యత్యేకే, పృజి ఇత్యన్యే) ॥ పృజీ - వర్ణనే ।
 (పృజి - ఇత్యన్యే) । పృచీ సమ్పర్చనే ॥ ౧౩ ॥ మాత్ - ప్రాణిగర్భ
 విమోచనే । శీడ్ - స్వప్నే ॥ జితౌ ద్వౌ॥ ౨ ॥ అథ పరస్మైపదిన్దశ ।
 ఇతిస్త్రిః — యు-మిశ్రణేఽమిశ్రణేచ । రు - శబ్దే । తు స్సౌత్రోగతి
 వృద్ధిహింసాసు । ణు - స్తుతౌ । టుక్తు-శబ్దే । ట్లు - తేజనే । ట్లు-ప్రసవణే ।
 ఊర్ణుఞ్ - ఆచ్ఛాదనే । ద్యు - అభిగమనే । ఘ - ప్రసవైశ్వర్యయోః ।
 హ - శబ్దే । ఘ్రిఞ్ - స్తుతౌ । బ్రూఞ్ - వ్యక్తాయాంవాచి ॥ ౧౩ ॥ అథ
 కాస్యంతా ద్వాత్రింశ త్పరస్మైపదినః ఇక్త్యాత్మనేపదీ—ఇన్ - గతౌ ।
 ఇక్ - అధ్యయనే । ఇక్ - స్మరణే । ఏ - గతివ్యాప్తిప్రజనకాన్త్య

సవభాదనేమః । ఈ - చ ఉక్తార్థే । యా-ప్రాపణే । వా-గతిగర్థనయోః ।
భా - దీప్తా । ప్లా - శాచే । శా - పాకే । దా - మత్సాయాం గతా ।
పా - భక్షణే । పా - రక్షణే । రా - దానె । లా - ఆదానే । (ద్వా
వసః । దానఇతిచన్ద్రః) దాప్ - లవనే । ఖ్యా - ప్రకథనే । పా - పూర
ణే । మా - మానే । వచ - పరిభాషణే । విచ - జానే । అస - భ
వి । మృజా - శుద్ధౌ । రునిర్ - అశ్రువిమోచనే । ఇష్ట్యప్ - శయే । శ్వ
స - ప్రాణనే । అవచ | జక్ష - భక్షహాసనయోః॥ రుదాద్గతః ॥ జాగృ -
నిద్రాక్షయే । దరిద్రా - దుర్దతా । చకాస్మ - దీప్తా । శాసు - అను
శీలైః॥ ౩౨ ॥ అథ చాన్దసాః పఞ్చ-దీధీజ్ - దీప్తిదేవనయోః । వే
పీజ్ - వేతినాతుల్యే । పస సస్తి - స్వప్నే । సంస్త ఇత్యేకే । వశ - కాన్తా
॥ ౩౩ ॥ హ్నుజ్ - అసనయనే ॥ ౧ ॥ చక్రరీతఞ్చ ॥ ౩౩ ॥ ఇతిలుగ్విక
రణా అదాదయః ॥ ౨ ॥

అథ జుహోత్యాదయః ॥ ఆద్యాశ్చత్వారఃపరస్మైపదినః— హు-దా
నాదనయోః (ఆదానేచత్యేకే, ప్రింస ఇతిభాష్యమ్) । ఇభీ - భయే ।
హ్రి-లజ్జాయామ్ । హూ-హూనపూరణయోః ॥ ౧ ॥ అథ ద్వావాత్మనేపదో
భయపదీ—దుభ్యఞ్ - ధారణపోషణయోః ॥ ౧ ॥ అథ ద్వావాత్మనేప
దినా—మాజ్ - మానే శబ్దేచ । ఓహజ్ - గతా ॥ ౨ ॥ రహజ్ - త్యాగ
పరస్మైపదీ ॥ ౧ ॥ అథోభయపదినా ద్వౌ—దుదాఞ్ - దానే । దుధా
ఞ్ - ధారణపోషణయోః (దానేఽపీత్యేకే)॥ ౨ ॥ అథ త్రయ స్వరి
తేతః—జిజిర్ - శాచపోషణయోః । విజిర్ - పృథగ్భవే । విష్క -
వ్యాప్తా ॥ ౩ ॥ అథాగణాంతః పరస్మైపదినశ్చాన్దసాన్త్రైకావళ ఇ
యర్తిర్భాషాయా మపి ॥ ఘృ - క్షరణదీప్త్యోః । హృ - ప్రసవ్యాకరణే ।
ఋ - సృ - గతా । భస - భర్తృనదీప్త్యోః । కిద - జ్ఞానే । తుర - త్వర
ణే । ధిష - శబ్దే । ధన - ధానే । జన - జననే । గా - స్తుతా ॥ ౧౧ ॥
॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్లొకవికరణా జుహోత్యాదయః ॥ ౩ ॥

అథ దివాదయః || అథ య్యూషస్తాః పరస్మైపదినః ప్లజ్వింశతిః—

దివు - క్రీడావిజగీషాన్యవహరద్యుతిస్తుతిమోదమదస్వప్న కాన్తిగతిషు ।
 సిపు - తస్తుసన్తానే । సిపు - గతిశోపణయోః । స్త్రీపు - నిరసనే । ము
 సు - అదనే (ఆదానేచేత్యేకే, ఆదర్శనఇత్యపరే) । ప్లసు - నిరసనే ।
 క్షసు - హరణదీప్త్యాః । వ్యుష దాహే । పచపు || స్పృతీ - గాత్రవి
 ఙ్గేషే । త్రనీ - ఉద్వేగే । కుభ - పూతిభావే । పుభ - హింసాయామ్ ।
 గుభ - పరిశేప్తనే । క్షిప - క్షేరణే । పుష్ప - వికసనే । తిమ తిమ -
 ప్రిమ - ప్రిమ - ఆర్ద్రీభావే । ప్రిడ - చోదనే లజ్జాయాఞ్చ । ఇష - గ
 తౌ । పహ - మహ - చక్యర్థే || గృష్ - య్యూష్ వియోహానా || ౨౬ || స్వాది
 రంతగణః అథ త్రయోదశ జితః—పూజ్ - ప్రాణిప్రసవే । దూజ్ - పరితా
 పే । దీజ్ - క్షయే । డీజ్ - విహాయసాగతౌ । ధీజ్ - ఆధారే । మీ
 జ్ - హింసాయామ్ । లీజ్ - స్రవణే - । లీజ్ - క్లేషణే । ప్రిజ్ - వృజ్ఞా
 త్యర్థే । స్వాదయ ఓదితః || పీజ్ - పానె । మాజ్ - మానె । ఈజ్ -
 గతౌ । పీజ్ - పీతౌ || ౨౭ || అథ చత్వారః పరస్మైపదినః—
 శో - తనూకరణే । ఛో - ఛేదనే । షో - అన్తకర్మణి । దో - అసఖి
 నే || ౨౮ || అథాత్మనెపదినః పంచదశ.—జనీ - ప్రాదుర్భావే । దీప్తి ।
 దీప్తా । పూరీ - ఆప్యాయనె । తూరీ - గతిత్వరణహింసనయోః । ధూ
 రీ - గూరీ - హింసాగత్యోః । మూరీ - జూరీ - హింసావయోహాన్యోః ।
 శూరీ - హింసాస్తమ్భనయోః । మూరీ - దాహే । తప - విశ్వర్యే వా ।
 (పతేతిపారాస్తరమ్) । వృతు - విరణే (వాపుతు ఇత్యేకే । క్లిశ - ఉ
 పతాపే । కాశ్య - దీప్తా । వాశ్య - శబ్దే || ౨౯ || అథ పంచ స్వరితే
 తః—మృష - తిత్తియామ్ । ఈశుచిర్ - పూతిభావే । గహ - బద్ధ
 నే । రజ్జా - రాశే । శప - ఆశ్రోశే || ౩౦ || అథైకాదశానుదాతేతః—
 పద - గతౌ । భిద - దైన్యే । విద - సత్తాయామ్ । బుధ - అవిగమ
 నే । యుధ - సమ్ప్రహారే । ఆనోరుధ - కామే । ఆణ - ప్రాణనె ।

(అనెత్త్యేకే) | మన - జ్ఞానె | యుజ - సమాధా | సృజ - విసర్జే | శిశ -
 అబ్బిభావే || ౧౧ || అథాగణాతాః పగన్తై పదినస్సప్తషష్టిః — రా
 ధోఽకర్మకాద్యద్వాపే | వృధ - తాడనె | అధ పుషాదిః | పుష -
 పుషా | శుష - శోషణే | తుష - ప్రీతా | దుష - వైకృత్యే ! శ్లిష -
 ఆలిజనె | శక - విభాషీతోమర్షణే | ఇషీద్వా - గాత్రప్రక్షరణే | క్రు
 ధ - క్రోధే | క్షుధ - బుభక్షాయామ్ | శుధ - శాచే | పీధు - సంరా
 ధ్ధా | రధ - హింసాసంరాధ్ధ్యోః | ణశ - అదర్శనె | తృష - ప్రీణనె |
 దృష - హర్షమోహనయోః | దృహ - జిహ్వాంసాయామ్ | ముహ - వై
 చిత్యే | ఘ్రహ - ఉద్గిరణే | ఘ్రహ - ప్రీతా || - రధాదిగతః || శము
 ఉపశమే | తము - కాక్షాయామ్ | దము - ఉపశమే | శ్రము - తపసి
 ఖడేక | భ్రమ - అననస్థానె ! క్షమూ - సహనె | క్లము - గ్లానా |
 మదీ - హన్వే || వృత్ - శమాదిగతః | అసు - క్షేపణే | యసు - ప్రయ
 త్నై | జసు - మోక్షణే | తసు - ఉపతయే | దిసుచ | వసు - స్తమ్భే |
 వ్యుష - విభాగే (వ్యునైత్యన్యై - యనేత్యేకే) పుష - దాహే | బిస -
 ప్రేరణే | కుస - సంశోషణే | బుస - ఉత్సరే | ముస శిష్టానె |
 మసీ - పరిణామే | (సమిత్యేకే) | లుట - విరోధనె | ఉచ - సమ
 వాయే | భృశు - భ్రంశు - అధఃపతనె | వృశ - ఋరణే | కృశ - తనూ
 కరణే | ఇత్పా - పిపాసాయామ్ | హృష - తుషా | రుష - రిష -
 హింసాయామ్ | డిప - క్షేపే | కుప - క్రోధే | గుప - వ్యాకులత్వే |
 యుపు - రుపు - లుపు - విమోహనె | లుభ - గార్హేన్ద్ర్యే | క్షుభ - సచ్చ
 లనె | ణధ - తుధ - హింసాయామ్ | కిరూ-అగ్గీభావే | ఇమిదా -
 స్నేహనె | ఇషీద్వా - స్నేహనమోచనయోః | ఋధు - వృధ్ధా | గృ
 ధు - ఆభికాక్షాయామ్ || ౧౨ || వృత్ || పుషాదయో వృతాః || దివా
 దిస్త్యౌతిగణః - తేన క్షీయతే మృగ్యతీత్యాదిస్థిరిత్యాహుః || ౧౩ ||
 ఇతి శబ్దనిర్వకణాః దివాచయః || ౪ ||

అథ స్వాదయః ॥ మఱ్ఱ - అభివశే । పిఱ్ఱ - బద్ధశే । శఱ్ఱ - ని
శాశే । డుమిఱ్ఱ - ప్రక్షేపణే । చిఱ్ఱ - చయనే । స్త్రుఱ్ఱ - ఆచ్ఛా
దనే । కృఱ్ఱ - హింసాయామ్ । వృఱ్ఱ - వరిణే । ధుఱ్ఱ - కమ్పనే -
గూఢిత్యపి ॥ ౧౦ ॥ అథాగతాస్తా పరస్మైపదినః. — టుదు - ఉపతాపే ।
హి - గతౌ వృద్ధావ । పృ - ప్రీతౌ । స్పృ - ప్రీతిపాలనయోః (ప్రీతి
చలనయోరిత్యేకే, స్పృ ఇత్యపి) । పృణోత్యాదయ స్త్రీయశ్చాదృశా
ఇత్యాహుః । అవ్ - వ్యాప్తౌ । శక్ - శక్తౌ । రాధ - సాధ - సం
సిద్ధౌ ॥ ౧౧ ॥ అథ ద్వాయాదౌతేతా — అహ - వ్యాప్తౌ - ప్రియ - ఆస్క
ద్దనే ॥ ౧ ॥ అథాగతాస్తాః పరస్మైపదినః పాదశ తిక - తిక - గతౌచ ।
షఘ - హింసాయామ్ । ఇధృష - ప్రాగల్భ్యే । దమ్భ - దమ్భశే ।
ఋధు - వృద్ధౌ । (తృప - ప్రీతౌ ఇత్యేకే) । అథాగతాస్తా శ్చాదృశాః । అ
హ - వ్యాప్తౌ । దఘ - ఘాతనే పాలనచ । చము - భక్షణే । రి - క్షి -
చిరి - జిరి - దాశృ - దృ - హింసాయామ్ ॥ ౧౨ ॥ క్షిణోతి ర్భాషాయా
మపి । (ఋక్షి త్యేకే, రిక్షి త్యన్యే) ॥ ౩౫ ॥ వృత్ - ఇతి స్వాదయ
శ్శువికరణాః ॥ ౫ ॥

అథ తుదాయ శ్శువికరణాః ॥ ఇత స్వట్స్వరితేతా. — తుద - వశీ
ధనే । ణుద - ప్రేరణే । దిశ - అతిగర్హణే । భస్త్ - పాకే । క్షిప - ప్రేరణే ।
కృప - విశేషిణే ॥ ౬ ॥ ఋషీ - గతౌ । పరస్మైపది ॥ ౧ ॥ అథాత్మనేప
దినశ్చర్వాసః ॥ శాషీ - ప్రీతినేపనయోః । ఓవిజీ - భయచలనయోః । ఓమ్
లజీ - ఓలజ్జీ - ప్రీడాయామ్ ॥ ౮ ॥ అథ చతుశ్శతం పరస్మై పదినః. — ఓ
ప్రశ్చా - చేదనె. । వ్యవ - వ్యాజీకరణే । ఉధి - ఉఞ్చే - ఉచ్చీ -
వివాసే । ఋచ్చ - గతీన్ద్రియ ప్రళయ మూర్తిభావేషు । మిచ్చ - ఉ
త్కేతే । జర్జ - చర్చ - యుర్ - పరిభాషణ భర్తృనయోః । త్వవ - సం
వరణే । ఋచ - స్తుతౌ । ఉబ్జ - ఆర్జవే । ఉజ్జ - ఉత్సన్నే । లుభ - విమో
హనే । రిప - కఠినయుద్ధనిష్టాహింసాదానేషు (రిహ ఇత్యేకే) । తృప -

శబ్దరత్నావళి

తృష్ణ - తృప్తా (ద్వావపి ద్వితియాస్తావిత్వేకే) । తుప తుమ్మ - తుఫ -
 తుమ్మ - హింసార్థాః । దృవ - దృష్ణ - ఉత్క్లేశే (ఉభాన్వితియాస్తా
 వితికేచిత్) । ఋఫ - ఋమ్మ - హింసాయామ్ । గుఫ గుమ్మ - గ్రఫే ।
 ఉభ - ఉమ్మ - తూరణే । శుభ - శుమ్మ - శోభార్థే । దృభి - గ్రఫే ।
 భృతీ - హింసాగ్రన్తనయోః । విధ - విధానె । జడ - గతౌ (జనేత్యేకే) ।
 మృడ - సుఖనే । పృడచ । పృణ - ప్రీణనె । వృణచ । మృణ - హింసా
 యామ్ । తుణ - కాటిలేయే । పుణ - కర్మణిశుభే । ముణ - ప్రతిజ్ఞానె ।
 శుణ - శబ్దోపకరణయోః । శున - గతౌ । ద్రుణ - హింసాగతికాటిలేయే
 షు । ఘుణ - ఘూర్ణ - భ్రమణే । షుర - విశ్వరూపిప్త్యైః । కుర - శబ్దే
 ఖుర - చ్ఛేదనే ముర - సంవేష్టనే । క్షుర - విలేఖనే । ఘుర - భీమాత్క
 శబ్దయోః । పుర - అగ్రమునే । వృహూ - ఉద్యమనే , బృహూఇ
 త్యపి । తృహూ - స్తృహూ . తృంహూ - హింసార్థాః । ఇషు - ఇచ్ఛా
 యామ్ । మిష - స్పర్థాయామ్ । కిల - త్వైత్యక్రీడనయోః । తిల - స్నే
 హే । చిల - వసనే । చల విలసనే । ఇల - స్వప్నక్షేపణయోః । విల
 సంవరణే । విల - భేదనే । జిల - గహనె । హిల - భావకరణే । శిల -
 ప్రపిల - ఉచ్ఛ్వా । విల - ప్రేక్షేషణే । లిఖ - అక్షరవిన్యాసే ॥ అథకుటాడిః ॥
 కుట - కాటిలేయే । పుట - సంక్షేపణే । కుచ - సజ్జోచనె । గుజ -
 శబ్దే । గుడ - రక్షాయామ్ - డిప - క్షేపే । ఘుర - చ్ఛేదనే । స్ఫుట -
 వికాసనే । ముట - ఆక్షేపప్రమర్దనయోః । తుట - చ్ఛేదనే । తుట - కల
 హకర్మణి । ముట - ఘట చ్ఛేదనే । జడ - బద్ధనే । క్రడ - మదే । లు
 ట - లుత - సంక్షేపణే । కృడ - ఘనత్వే । కుడ - బాల్యే । పుడ - ఉత్సర్గే
 ఘుట - ప్రతిఘాతే । తుడ - తోడనే । ధుడ - స్థుడ - సంవరణే (ఖుడ -
 చుడ - ఇత్యేకే) । స్ఫుర - స్ఫుల - సజ్జలనే , (స్ఫుర ఇత్యేకే) ।
 స్ఫుడ - చుడ - వృడ - సంవరణే । (జూడ - బుడ - నిమజ్జన ఇత్యేకే) ॥ ౧౦౮ ॥
 - ఉద్యమనే । అనుదాతైత్ ॥ ౧ ॥ ఇతశ్చత్వారిః పరస్మైపదినః—

ఋ - స్తపనే | ధూ - విధూననే | గు - పురిషాత్సగ్నే | ధ్రు -
 ర్యయోః (ధ్రువ ఇతిపారాన్నరమ్) || ౪ || కుక్ - శస్తే (దీప్తాస్తేపి)
 వృత్ - కుటూదయోవృత్తాః || పృక్ - వ్యాయామే | మృక్ - ప్రాణశా
 కే || ఏతేజితః || ౩ || అథ పరస్మైపదినస్సప్త. — రి - పి - గతా | ధి |
 ధారణే | క్షి - నిహాసగత్యోః | మా - ప్రేరణే | క్షూ - విత్తేషి |
 గ్నూ - నిగరణే || ౭ || అథ జితాద్యౌ— దృక్ - ఆవరే | భృక్ |
 అవస్థానే || ౨ || అథ పరస్మైపదినష్టాదశ. — ప్రచ్ఛ - జీహ్వాయామ్ -
 వృత్ కిరాదిః | స్పృజ - విసగ్నే | టుమస్తా - శుద్ధా | రుజో - భగ్నే |
 భుజో కాటిత్యే చుప - స్పృశ్యే | రుశ - రిశ - హింసాయామ్ |
 శిశ - గతా | స్పృశ - సంస్పృశ్యనే | విచ్ఛ - గతా | విశ - ప్రవేశణే |
 మృశ - ఆమర్శనే | ణుచ - ప్రేరణే | షడ్ఘ - విశరగత్యనసాదనేషు |
 శచఘ - శాతనే || ౧౬ || అథ షట్ స్వరితేతః. — మిల - సద్గమే |
 ముచ్ఛఘ - మోక్షణే | లుప్ఘ - ఛేదనే | విడ్ఘ - లాభే | లిప - ఉపదే
 హే | షిచ - క్షరణే || ౧౭ || అథ త్రయఃపరస్మైపదినః. — కృతి - ఛేదనే |
 భిగ - పరమాతే | షశ - అవయవే | (అయందీపనాయామపి) || ౩ ||
 వృత్ || ముచాదయః కుటూదయశ్చవృత్తాః || ౧౮ || ఇతి శవికరణాః || ౧౯ ||

అథ రుధాదయః శ్చమ్యికరణాః ఆద్యానవ స్వరితేతి ఇతితశ్చ. —
 రుధిర్ - ఆవరణే | భిదిర్ - విహరణే | ఛిదిర్ - ద్వైదీకరణే | రిచిర్ -
 విరేచనే | విచిర్ - పృథగ్భావే | క్షుదిర్ - సమ్మేషణే | మిజిర్ -
 యోగే | ఉచ్చుదిర్ - దీప్తిదేనయోః | ఉత్పిర్ - హింసావాదర
 యోః || ౧ || కృతి - వేష్టన - ఛేదనేచ ఆయంపరస్మైపదీ || ౧ || అథ త్రయః
 అనువాతేతః. — ఇవిన్ది - దీప్తా | భిద - దైన్యే | విద - విచారణే || ౩ ||
 అథ పరస్మైపదినోద్వాదశ. — శిష్ఠఘ - శ్లేషణే || పిష్ఠఘ - సమ్పూర్ణణే -
 భిష్ఠఘ - ఆమర్దణే | భుజ - పాలనాభ్యవహరయోః | తృహ - హిన్దీ

హింసాయామ్ | ఉన్ది - క్షేదన | అజ్ఞా - వ్యక్తిశక్తికాన్తిగతిషు | త
 జ్ఞా - సజ్జోచన | ఓవిజీ - భయచలనయోః - వృజీ - వర్జన | పృచీ
 సమృక్కే || ౧౨ || వృత్ || ౨౫ || ఇతి రుధాదయః శ్నమ్యకరణాః || ౨ ||

అథ తనాదయ ఉవికరణాః || ఆద్యాస్సప్తస్వరితేత ఉదితః —
 తను - విస్తారే | పణు - దానే | క్షణు - హింసాయామ్ | చణు - క్షీణుచ |
 ఋణు - గతౌ | తృణు - అదన | ఘృణు - దీప్తా || ౩ || ద్వావనుదా
 తేతా — దను - యాచన (చాదనేపరస్మైపదీ) | మను - అవబోధన
 || ౪ || దుక్ష్మణో - కరణే | ఇతి || ౧ || వృత్ || ౧౦ || ఇతి తనాదయ
 ఉవికరణాః || ౫ ||

అథ క్ర్యాదయః శ్నవికరణాః || ఇతఃఃశ్నవికరణాః — దుక్రిణో -
 ద్రవ్యవినిమయే | ప్రిణో - తర్పణేకాస్తాచ | క్రిణో - పాకే | మిణో -
 హింసాయామ్ | పీణో - బద్ధనే | స్కుణో - అప్రపణే | యుణో -
 బద్ధనే | క్షుణో - శబ్దే | ద్రూణో - హింసాయామ్ | అథప్వాదిః పూ
 ణో - పవనే | లూణో - ఛేదన | ప్తూణో - ఆచ్ఛాదన | క్షూణో -
 హింసాయామ్ | నృణో - వరణే | ధూణో - కమ్పన || ౬ || అథ బ
 థ్వాత్యంతాః పరస్మైపదిన ఏకవింశతిః — శ్వా - హింసాయామ్ | పూ
 పాలనపూరణయోః | వూ - వరణే (భరణే ఇత్యేకే) భూ - భర్త
 నెమ్నూ - హింసాయామ్ | దూ - విదారణే | జూ - వయో
 హానా (ఝూఇత్యేకే, ధూఇత్యన్యే) | నూ - నయే | క్షూ - హిం
 సాయామ్ | ఋ - గతౌ | గూ - శబ్దే | జ్యూ - వయోహానా | రీ -
 గతిశేషణయోః | లీ - క్షేపణే | వ్లి - వరణే | వ్లి - గతౌ | వృత్ -
 ల్వాదయోవృత్తాః (ప్వాదయోపీత్యేకే) | వ్రీ - వరణే | వ్రీ - భయే
 (భరణఇత్యేకే) క్షీ - హింసాయామ్ | జ్ఞా - అవబోధన | బద్ధ -
 బద్ధన || ౭ || వృత్ - సమృక్తా - జిత్ || ౮ || అథ పరస్మైపదిన ద్వా
 వింశతిః — శ్రద్ధ - మోచనహర్షయోః | మద్ధ - విలోడన

శ్రద్ధ - గ్రద్ధ - సద్దర్శే । కుద్ధ - సంక్షేపణ (కుదేతిదుర్గ, సద్దేశ-
ఇత్యేకే) మృద-క్షోదే । మృడ - సుఖేచ । గుధ - రోగే । కష-నిష్క-
ర్షే । తుభ - సజ్జలనె । బధ - తుభ - హింసాయామ్ । క్షిమా - విభా-
ధనె । అశ - భోజనె । ఉద్రస - ఉద్రేచ్ఛే (ఉకారోధాత్వసయవిత్యేకే) ।
ఇష - ఆభిక్ష్యే । విష - విప్రయోగే । పుష - ప్లుష - స్నేహన నేవన-
పూరణేషు । పుష - పుష్టౌ । ముష - స్తేయే । ఖచ - భూతప్రదుర్భావే
(వాస్తోయమిత్యేకే) । హేటచ ॥ ౨౩ ॥ గ్రహ - ఉపాదానె । స్వరి-
తేత్ ॥ ౧ ॥ పృత్ ॥ ౬౧ ॥ ఇతి క్ర్యాదయః శ్నాః రః శాః ॥ ౯ ॥

అథ చురదయో నిజ్యకరణాః ॥ చుర - స్తేయే । చితి - స్మృత్యా-
మ్ । యత్రి - సహోక్తే । స్ఫుడి - పరిహనే । (స్ఫుటిత్యేకే) । లక్ష -
దర్శనాబ్జనయోః । కుద్రి - అన్యతభాషణె । లడ - ఉపనేవాయామ్ ।
మిడి - స్నేహనె । ఓలడి - ఉత్తేషణ (ఓకారోధాత్వసయవిత్యేకే, ఉల-
డిత్యన్యే) । జల ఆపవారణే (లజిత్యేకే) । పీడ - అవగాహనె । పట -
అవస్పృష్టనె । శ్రథ - ప్రయత్నే (ప్రస్థానచేత్యేకే) బధ - సంయమనె
(బద్ధేతిచాద్వాః) । శూ - పూరణె । ఉష్ణ - బలప్రాణనయోః । పక్ష - పరి-
గ్రహే । వర్ణ - చూర్ణ - ప్రేరణ (వర్ణ - వర్ణన ఇత్యేకే) । ప్రథ - ప్ర-
ఖ్యానె । సృథ - ప్రక్షేపే (పథేతికేచిత్) పశ్చు - నశ్చదై । శమ్బచ -
(సామ్బిఇత్యేకే) । భక్ష - అదనె । కుట్ట - చ్చేదనభర్తృనయోః (పూగ-
ణఇత్యన్యే) । పుట్ట చుట్ట అవీభావె । అట్ట - ఘట్ట - అనాదరే । లుక్త -
స్తేయే । శత - శ్వత - అసంస్కారగత్యోః (శ్వతి ఇత్యేకే) తుజి పిజి -
హింసాబలాదాన నికేతనేషు (తుజిపిజేతి కేచిత్, లజి - లుజిత్యేకే) ।
పిస - గతౌ । హస్త్య - సామప్రయోగే । శ్వల్క - వల్క - పరిభాష-
ణే । స్నిహ - స్నేహనె (స్నిహేత్యేకే) । స్మిట - అనాదరే (స్మిజ్ ఇత్యే-
కే) । శ్లిష - శ్లేషణ ॥ పథి - గతౌ । పిచ్చ - కుట్టనె । ఛది - సంవశణె ।
శ్రణ - దానె । తడ ఆఘాతే । ఛడి - కడి - భేదనె । కుడి - రక్ష

నె | గుడి - వేష్టనెచ (కుశీత్యన్యై, గుశీత్యపరే) ఖడి - ఇడ్డనె | వటి - విభా
 జనె (వడిత్యేకే) | చడి-కో పే | మడి - భూషాయాంహోర్వచ | భడి-కన్యై |
 ఛర్ద - ఛమనె | పుస్త - బుస్త - ఆవరానావరయోః | చువ - ఉచ్చోదనె |
 నక్క - ధక్క - నాశనె | చక్క - చుక్క - వ్యథనె | తల - శౌచ
 కర్మణి | తల - ప్రతిస్థాయామ్ | యల - ఉన్మానె | దుల - ఉత్తే
 పే | పుల - మహత్వే | చుల - సముచ్చాసే | మూల - శోషణె
 కల - విల - క్షేపే | బిల - భేదనె | తిల - స్నేహనె | చల - భృతా |
 పాల రక్షణే | లూప - హింసాయామ్ | శుల్ప - మానె | శూర్ప చ -
 కట - చేదనె | ముట సఖ్యార్జనె | పడి - పసి - నాశనె | ప్రజ
 మార్దసంస్కారగత్యోః శుల్క - ఆతిష్ఠజనె | చపి - గతా | తపి -
 త్వాంతా | త్విజ - కృచ్ఛ్రజీవనె | శ్వర్త - గత్యామ్ | శ్వభ్రచ | జ్ఞప మిచ్చ
 ఆయంజ్ఞానెజ్ఞాపనెపి | యమ చ పరివేషణె | చమా - పరికిల్కనె (చపనత్యే
 కే) || రమా - త్యాగే | బల - ప్రాణనె | చిఱ్ఱ - చయనె | * నాన్యైమి
 తోఽహేతా * | ఘట్ట - చలనె | ముస్త - సక్ష్మాతే | ఖట్ట - సంహణె |
 షట్ట - సిట్ట - చుబి - హింసాయామ్ | పుల - సక్ష్మా (పూర్ణత్యేకే,
 పుణేత్యన్యై) | పుంస - అభివర్దనె - టకి బందనే - ధూప - కాన్తికరణే మూర్ధ
 న్యాన్త ఇత్యేకే, తాలవ్యాన్త ఇత్యపరే) | కీట - వణ్ణె | చూర్ణ - సజ్జోచనె |
 పూజ - పూజనె | అర్క - స్తపనె | (తపనత్యేకే) | శుర - ఆలస్యే |
 శుతి - శోషణె | జుడ - ప్రేరణె | గజ - మార్జ - శబ్దార్థా | మర్చచ |
 ఘృ - ప్రస్రవణె | పచి - విస్తారవచనె | తిజ - నిశానె |
 క్షౌత - సంశబ్దనె | వర్ధ - చేదనపూరణయోః | కుబి - ఆచ్ఛాదనె (కుభీ
 త్యేకే) | లుబి-తుబి - అదగ్గనె అర్ద-ఇత్యేకే) | హృప - వ్యక్తాయాంవాచి
 (కౌలిపేత్యేకే) | చుటు - చేదనె | ఇల - ప్రేరణే | మ్రుష - మ్లేచ్ఛనె |
 అవ్యక్తాయాంవాచి | బ్రూస - బర్హ - హింసాయామ్ | (కేచిదిహ గర్జ

గర్భ - శబ్దః, గర్భ - అభికాఢ్ యాయామితిపదన్తి) । గుర్భ - పూర్వనికేతనే ।
 జసి - రక్షణే (మోక్షణత్యేకే) । ఈడ - స్తుతౌ । జిప - హింసాయామ్ ।
 పిడి - సజ్ఞాతే । రుష - లోషే (రుట - ఇత్యేకే) । డిప - క్షేషే । ఘృప -
 సముచ్చాయే ॥ ౧౩౦ ॥ అథ ఆకూస్మాచ శ్మికేపదినః — చితి సత్త్వేత
 నే దామ్య-నానే । దళి - దంశనే । దసి - దంశన దర్శనయోః (దశత్యేకే) ।
 డప - డిప - సజ్ఞాతే । త్రితి-కుటుంబధారణే । (కుటుంబేతి ధాత్వేనైవరమితి
 చాన్ద్రాః) మత్రి - గుప్తపరిభాషణే । స్పృశ - గ్రహణసంక్లేషణయోః ।
 తర్జ - భర్జ - తర్జనే । వస్త - గర్భ - అర్దనే - నిష్క - హింసాయామ్
 (హింసే-త్యేకే) । నిష్క - పరిమాణే । లల - ఈష్వాయామ్ । కూణ -
 సజ్జోచనే । తూణ - పూరణే । భూణ - ఆకాశశబ్దయోః । శత -
 శ్లాఘాయామ్ । యక్ష - పూజాయామ్ । స్యమ-వితరేక్ । గుర-ఉద్యమ
 నే । శమ - లక్ష - ఆలోచనే । కుత్స్ - ఆవక్షేపణే । తుట - ఆద్రభేదనః ।
 (కుట ఇత్యేకే) । గల - స్రవణే । భృ - ఆభణ్ణనః । కూట - భేద ।
 (అవసాదన ఇత్యేకే) కుట్ట - ప్రతాపనః । నిల్బ - ప్రలమ్భనః । పృష - శక్తి
 బద్ధనః । మద - తృప్తియోగే । దిప - పరికూటనః । గృ - విజ్ఞానః । విద-వేద
 నాఖ్యాననివాసేషు । వన - స్తపేష్ । యు - జగుప్సాయామ్ । కుస్మవా
 మ్నావా క్షుత్సితస్మయన ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాకుస్మీయాః । చర్చ - అధ్యయ
 నః । బుక్క-భషణే । శబ్ద - ఉపసర్గాదవిష్కారేచ । కణ-నిమిలనః జభి-
 నాశనః । ఘూద - క్షుదనః । జసు - తాడణే । పశ ౨ ధనః । అమ - లోనే
 చట - స్ఫుట - భేదనః । ఘట - సజ్ఞాతే ॥ హన్త్విక్ శాశ్చ ॥ దివు మర్దనః
 అర్జ - ప్రతియత్నే । ఘుషిర్ - విశబ్ధనః । ఆజఃక్రద్ద-సాతత్యే (ఘుపచేత్యే -
 కే) లస-శిల్పయోగే । తసి-భూప-అలక్ష్కారే । అర్హ - పూజాయామ్ । జ్ఞా
 ఘోష-అరణ్యే జ్ఞానియోగే । భజ-నిత్రాణణే । శృధు-ప్రసహనః । యత-నికారోప

స్కాగయోః । రక లక - ఆస్వానె (రఘు-లఘు-ఇత్యేకే-రగేత్యన్యై) ।
 అఘ్ని - వి శేషణే । లగి - చిత్రికరణే । మున - సంసర్గే । త్రస - ధారణే
 (గ్రహా ఇత్యేకే - వారణ ఇత్యన్యై) । ఉద్రస - ఉచ్ఛేదే (ఉకారోధాత్వప
 యవ ఇత్యేకే, నెత్యన్యై) । ముచ - ప్రమోచనమోదనచ । వస - స్నేహచ్ఛే
 దాపహాణేషు । చగ - సంశయే । చ్యు సహనె (చ్యుస - హసనచేత్యేకే) ।
 భువోఽపకల్కనె ॥ కృషేచ్ఛి ॥ ఆస్వదస్సకర్మికాత్ ॥ గ్రస - గ్రహణే -
 పుష - ధారణే । దళ-విదారణే । ఘట - పుట - ఉట - తుజి - మిజి - పిజి -
 లుజి - భజి - లఘి - లపి - శ్రసి - పిసి - కుసి - దసి - కుశి - ఘట-ఘటి
 బృహ - బర్హ - బల్హ - గుప - ధూప - విచ్ఛ - చీవ - పుథ-లోక్య-లోచ్ఛ
 - గద - కుప-తర్క-స్పృతు - వృధు - భాషార్థాః । రుట - లజి-అజ -
 దశి - భృశి - రుశి - శీక - నట - పుటి - రుచీ - జివి - రఘి - పిఘి - అహి -
 రహి-మహి-లడి-తడ-నడిచ । పూరీ - ఆస్యాయనె । రుజ - హింసాయామ్,
 వ్యద-ఆస్వానె (స్వాదఇత్యేకే) ॥ ౨౪ ॥ అధృషాద్వా । యుజ - పృచ -
 సంయమనె ! అర్చ - పూజాయామ్ । షహ - మర్షణే । ఈర - క్షేపే లీ
 ద్రవీకరణే । వృజీ - వర్జనె । వృజ్ఞో । పరణే - । శ్మ-నయోహానా, బ్రచి,
 రిచ - వియోజనసమ్మర్శనయోః । శిష, అనర్వోపయోగే । తప - దాహే-
 తృప తృప్తా (సన్ధిపనేత్యేకే) । చృదీ-సన్ధిపనె । (చృహ-చృప-తృప-దృప -
 సన్ధిపనఇత్యేకే) । దృధి - భయే । గృథ - సద్దర్శి । శ్రథ-మోక్షద (హింసా
 యామిత్యేకే) । మీ - గలౌ । గ్రథ - బ్రథనె । శిః - అమర్షణే । చీకచ -
 అర్ధ - హింసాయామ్-స్వరీతేత్ । హిసి - హింసాయామ్ । అర్హ - పూజా
 యామ్ । అజప్తద - పద్యధై । శుద్ధ - శౌచికర్మణే । ఛద - అపవారణ-స్వ
 రీతేత్ । జుష - పరిత్యజణే పరితర్పణచ । ధూఞ్ - కమ్పనె । ప్రీఞ్ -

లర్పణే । శ్రధ - గ్రధసద్ధృ । ఆప్ ॥ - లచ్చుకే - స్వరితేత్ । తను -
 శ్రద్ధోపకరణయోః - ఉపసర్గాచ్చదైర్ఘ్యే । (చనశ్రద్ధోపహసవరౌరి
 త్యేకే) । వద - సద్దేశవచనే (ఉభయపదీ) వద - పరిభాషణే । మాన ।
 పూజాయామ్ । భూ - ప్రాప్తావాత్మి నేపదీణిచ్ సన్నియోగేనైవ -
 గర్హ - వినిస్తనే । మార్గ - అన్వేషణే । కతి - శోకే । మృణా - శౌచాల
 జ్ఞానయోః । మృష - తితిక్షాయామ్ - స్వరితేత్ । గృహ - ప్రహసనే -
 ౪౫ ॥ ఇత్యాధృషీయాః ॥ అథాదంతాః—కథ - వాక్యప్రబంధే । వర ॥
 ఈస్పాయామ్ । గణ - సక్త్యానే । శత - శ్వత - సమ్యగవభాషణే -
 పట - వట - గ్రణే । రహ - త్యాగే । స్తన - గద - దేవ శబ్దే । పత - గ
 తా (వా అదస్తః) నిజంతోవా । సుష - అనుపసర్గాద్గతా । స్వత - ఆక్షే
 పే । రచ - ప్రతియత్నే । కల - గతా సక్త్యానేద । చహ - పరికల్పనే -
 మహ - పూజాయామ్ । సార కృప - శ్రధ - దౌర్బల్యే । స్పృహ -
 ఈస్పాయామ్ । భామ - క్రోధే । సూచ - వైశుస్యే । భేట - భక్షణే
 (భేడేత్యేకే, భోటఇత్యస్యే) । త్నోట - క్షేపే । గోమ - ఉపలేపనే ।
 కుమార - క్రీడాయామ్ । శీల - ఉపధారణే ॥ సామ - సాన్న్వప్రయోగే ।
 వేల - కాలోపదేశే (కాలఇతిపృథగ్ధాతురిత్యేకే) 'సంఖ్యల - లవనపవ
 నయోః । వాత - సుఖసేవనయోః । గవేష - మార్గణే । వాగ - ఉపనేవా
 యామ్ । నివాస - ఆచ్ఛాదనే । భాజ - పృథక్గర్మణి । సభాజ - ప్రితి
 దర్శనయో । ఊన - పరిహాణే । ధ్వన - శబ్దే । కూట - పరితాపే
 (పరిదాహఇత్యేకే) । సజ్కేత - గ్రామ - కుణ - గుణ చామన్త్రణే ।
 చాత్కుటోపి । కేత - నికేత - శ్రావణేనిమన్త్రణేద । కూ - సజ్కోచనే ।
 స్తేన - చార్యే ॥ అగర్వాదాత్మికేవిదినః ॥ పద - గతా । దృహ -
 గ్రహణే । మృగ - అన్వేషణే । కుహ - విస్మాపనే । కూర - వీర - వి
 క్రాంతా । స్థూల - పరిబృంహణే । అర్థ - ఉపయాన్వాయామ్ । సత్ర -
 సంతానక్రియాయామ్ । గర్భ - మానే ॥ ౫౬ ॥ ఇత్యాగర్వీయాః ॥

సూత్ర - వేష్టనే । మూత్ర - ప్రసవో । రూప - పారుష్యే । పార ।
 తీర - కర్మగమాప్తా । పుట - సంసర్తే । ధేక - దర్శనే । కత్ర - వైశిష్ట్యే ॥
 (కర్తౌ త్యేకే) । ప్రాతిపదికా ధాత్వర్థే బహుళమిష్టవచ్చ ॥ తత్కరోతితదా
 చప్తే ॥ తేనాతిక్రామతి ॥ ధాతురూపచ్చ ॥ అఖ్యానాత్కృతస్తదాచప్తే
 కృల్లుకృత్ప్రత్యాత్ ప్రకృతివచ్చ కారకమ్ ॥ కర్తృకరణాధాత్వ
 ర్థే ॥ వల్క - దర్శనే । చిత్ర - చిత్రీకరణే (కదాచిద్దర్శనే) । అంస
 సమాఘాతే । ఎట - విదాజనే ల' - ప్రకాశనే (వటి - లజి - ఇత్యేకే
 మిశ్ర - సమ్మర్శే, సక్తామ - యుద్ధే । అనుదాతేతా । స్తోమ - క్లాఘా
 యామ్ । చిద్ర - కర్ణభేదనే । (కిణ్ చెవనఇత్యే, కర్ణేతిధాత్వస్తర
 మిత్యేకే) అన్ధ-దృష్ట్యపఘాతే (ఉపసంగమరఇత్యే) దణ్ణ-దణ్ణనిపాతనే ॥
 అబ్జ - పదే లక్షణేచ । అద్భవ । సుఖ - దుఃఖ - తత్క్రియా యామ్ ప
 రస - అస్వాదనన్నేహనయోః । వ్యయ - విత్తసముత్సర్గే । రూప - రూ ॥
 క్రియా యామ్ । ఛేద - ద్వైధీకరణే । ఛద - అసవారణే । లాభ - ప్రే
 రణే । వ్రణ-గాత్రవిచూర్ణనే । వర్ణ వర్ణ కియా విస్తారగుణవచనేషు ॥ 30)
 బహుళమేతన్నిదర్శనమ్ ॥ బాహుళకాదన్యేష్యదస్తధాతవో బోధ్యా
 యథాః- వణ్ పర్ణ-హరితభావే । విష్క - దర్శనే । క్షప - ప్రేరణ
 వస - నివాసే । తుష్ఠ - ఆసరణే ॥ ఏవమాన్దోలప్రేక్షోల, విడమ్బు, అస
 ధీర, ఇత్యాదయః ॥ దశగణీపాతో బహుళమిత్యే ॥ తేనాపరితా అపి
 సూత్రలొక నైదికాబోధ్యాః ॥ బహుళగ్రహణా స్పృగణీ పరితేభ్యోసి
 క్వచిత్స్వర్థేణిజిత్యేక- తేనరామారాజ్య మచీకరదిత్యాదిసిద్ధిమిత్యాహుః ।
 చురాదిభ్య ఏవ బహుళం నిజిత్యపరే - సర్వే పక్షాః ప్రాచారా గ్రహేషు
 స్థితాః నిజక్తాన్నిరసన ॥ శ్వేతాశ్వాశ్వతర గాలాడితాహ్వరకా తామ
 శ్వతరేతక లోపశ్చ - ఏభ్యోశ్చిజీ నిజిత్యేకే ॥ పుచ్చాదిషు ప్రాతిపదికా
 తగ్నార్థ ఇత్యోసిద్ధమ్ ॥ - ॥ ౩౧) నిజిత్యోగకాశ గాశయః ॥ ౧౦ ॥ ౪౦౩ ॥

ధాతుపాఠే కణ్ఠ్యాదయః.

అథ యద్వికరణాః కణ్ఠ్యాదయః:—కణ్ఠ్యాఞ్ - గాత్రవిఘ్నజే-
 మస్తు - అపరాధే (రోషఇత్యేకే - ఇదితిచన్ద్రః) | షల్లు - పూజామాధు-
 ర్యయోః | అసు - అనూ - ఉపతాపే (ఇదిత్యేకే) | లేట్ - లో-
 ట్ - ధౌర్జ్యపూర్వభావేస్వప్నచ | (దీపావిత్యేకే) | లేలా - దీప్తా-
 ఇరన్ - ఇరజ్ - ఇరఞ్ - ఈర్ష్యామామ్ | ఉపన్ - ప్రభాతీభావే | వే-
 ద - ధౌర్జ్యస్వప్నచ | మేధా - ఆశుగ్రహణే | కుషుధ - క్షేపే | మ-
 గధ - పరివేష్టనే (నీచదాస్యఇత్యన్యే) తన్తన్ - సమ్మన్ - దుఃఖే | సు-
 ఖ - దుఃఖ - తత్క్రియాయామ్ | సపర - పూజాయామ్ | ఆరర - ఆరా-
 కర్మణి | భిషజ్ - చికిత్సాయామ్ | భిష్ణజ్ - ఉపనేవాయామ్ | ఇషుధ |
 శరధారణే | చరణ - వరణ - గతౌ | చురణ - చార్జ్యే | తురణ - త్వ-
 రాయామ్ | భరణ - ధారణపోషణయోః | గద్గద - వాక్స్థలనే-
 ఏలా - ఖేలా - విలాసే | (ఇతేత్యన్యే) | లేఖా - స్థలనేచ (అదన్త-
 ఇత్యన్యే) | లీట - అల్పకుత్సనయోః | లాజ - జీవనే | హృణీక్ -
 రోషణే లజ్జాయాఞ్ | షహీజ్ - పూజాయామ్ | రేఖా - శ్లాఘాసాద-
 నయోః | ద్రవన్ - పరితాపపరిచరణయోః | తిరన్ - అన్తర్ధా | అగద - నీరో-
 గత్యే | ఉరన్ - బలార్థః | తరణ - గతౌ | పయన్ - ప్రసృతౌ |
 సమ్భాయన్ - ప్రభూతభావే | అమ్బర - సమ్మర - సమ్మరణే సమర -
 యుద్ధే | లాట - గ్రహణే | వేలా - మర్యాదాయామ్ | నమన్ - పూజా-
 యామ్ || ఆకృతిగణాయమ్ || తేన ఘృగ - అన్వేషణే, దువన్ - సన్దేహనే,
 జనన్ - పరితాపే పరిచర్యాయా ఛేత్త్యాదయోగ్రాహ్యః || ౫౪ || ఇతి
 దయః || ౧౧ ||

ధాతుసంఖ్యాయామ్ || ౨౦౩౨ || మతన్తరే || ౨౩౫౦ || సాత్రాణాం
 వైదికానాఞ్చనన్ద్రోహే || ౨౬౫౦ || వోపదేవమతే || ౧౭౫౪ || సర్వపి
 ధాతువో ధాతురత్నావళ్యా మకారాదిక్రమేణ సమగ్రాహితేతి శివమ్.
 ఇతి ప్రహేణినిమున్ద్రహేణో ధాతుపాఠ స్సమాప్తః.

అక్షాన్ని స్పృశనమ్ = స్పృశనమ్ - ముఖేన
 శ్లేష్మదర్శనమ్
 అతి సర్జనమ్ = దానమ్
 అధార్షప్యమ్ = తీలతా, భీతిః
 అన్తకర్మ = వాశనమ్
 అన్విచ్ఛా = అప్రేక్షణమ్
 అభిభవః = న్యూనీకరణం, న్యూనీభవ
 నశ్చ
 అభివాదనమ్ = ప్రతాపః
 అభిశబ్దార్థః = ఘట్టాఘోషః
 అభిషవః = అవయవానాం శిథిలీ
 కరణమ్, సురాయా స్పృహనం,
 స్నానం వా
 అపకల్పనమ్ = మిశ్రీకరణమ్, చిన్త
 నం వా
 అపసాదనమ్ = పీడా, దాశనశ్చ
 అపస్యద్దనమ్ = నాట్యమ్, కిశ్కిచ్చ
 లనం వా
 అవిశద్దనమ్ = ప్రతిజ్ఞానమ్
 అశబ్దః = తూన్యీచ్ఛావః
 అసవమ్ = క్షేపణమ్
 అసర్వోపయోగః = హ్యనతా
 అదానమ్ = గ్రహణమ్, స్వీకారః
 అధ్మానమ్ = దహనం, శబ్దనశ్చ
 అధ్మానమ్ = ఉల్కాత్కృతార్పకాత్
 ణమ్, చిన్తనం వా
 అప్రవణమ్ = ఉత్థోష్ణవనం, ఉద్ధృగ్నశ్చ
 అప్రవణమ్ = ఉత్థోష్ణగమనమ్
 అభద్రనమ్ = నిరూపణమ్

అభీక్ష్యమ్ = పానాపువ్యమ్ - అస
 కృద్భావః
 అమగ్ననమ్ = స్పర్శః
 ఆయామః = దైర్ఘ్యం, విస్తారశ్చ
 ఆలారం = సమ్పాదనమ్, కథనమ్
 ఆనేదనమ్ = ఆర్ద్రీకరణమ్
 ఆస్కృద్దనమ్ = భీత్యాశబ్దీకరణమ్,
 ఆక్రమణం, శోషణం వా
 ఈర్ష్యా = పరోత్కర్షాసహేష్టుతా
 ఉగ్ధః = కణశ ఆదానమ్
 ఉగ్ధోగ్రశః = ఉచ్చైశ్చబ్దకరణమ్
 ఉత్కేశః = ఉత్కటకేశః, పీడా
 ఉత్సాహః = పృథ్విః, జౌఢత్యశ్చ
 ఉద్గిరణమ్ = విమనమ్
 ఉద్దనమ్ = ఆర్ద్రీకరణమ్
 ఉన్మథనమ్ = విలోద్యోతాపనమ్
 హింసనం వా
 ఉన్మాదః = చిత్తవిభ్రమః
 ఉపక్షయః = నాశః
 ఉపహాతః = తాదనమ్
 ఉపతాపః = రోగః
 ఉపదేహః = పృథ్విః
 ఉపదాగణమ్ = అభ్యాసః
 ఉపశేషః = ఉపశేషణమ్
 ఎకచర్య = హాసిస్తీతి, (అసహాయ
 గమనమ్)
 నర్వర్యమ్ = ప్రభుతా, అనిమాద్యప్త
 విధ విధూతిభేదః

జౌత్సుక్యమ్ = కాలాసహన రూ
పా ఇష్టప్రాప్తిః (ఉత్కృష్టా) ।
కత్థనమ్ = నిస్సారం, శ్లాఘనమ్
కరణమ్ = న క్రియానిష్పత్తౌ సాక్షాద

వ్యవధా నేసాధనమ్, కృధా
త్వరః

కల్కనమ్ = దమ్భః, శాత్యశ్చ
కాంతిః = ఇచ్ఛా, దీప్తిశ్చ
కమః = ఇచ్ఛా
కుత్సితమ్ = నిన్దితమ్ కాక్షశబ్దః,
గురవోవా

కాటిల్యమ్ = శాత్యమ్, అపకరణమ్
కేదనమ్ = ఆర్ద్రీకరణమ్
క్షరణమ్ - స్రవణమ్
క్షేపః = నిష్టా, విక్షేపః (అసనం)
ఖగదనమ్ = హింసా, నైర్మల్యశ్చ
గత్యాక్షేపః = వక్రగతిః నిష్టావ
గాత్రవినామమ్ = జృహ్వాగ్రహణమ్
గార్హస్థ్యమ్ = ఆకాశ్చ
గ్రన్థః = గుమ్ఫనం, మాలాదిరిచనా,
సస్థర్యశ్చ

గోపనమ్ దైన్యమ్, చాలనం
ఘనత్వమ్ = సాన్ద్రతా
ఘాతనమ్ = తీక్షణీకరణం, తాడనశ్చ
ఘోరివాశితమ్ = ఘణ్డాకాదీనాం
ఘోరశబ్దః

చక్యర్థః = తృప్తిః
ఛద్యగతిః = కపటగతిః

చయనమ్ = రచనావి శేషః

చాన్సా = జాతుమిచ్ఛా
తినూరణమ్ = సూక్ష్మకరణమ్
తృప్తిః = ఇచ్ఛానాశః
తోడనమ్ = హింసనం, దారణమ్
త్వచనమ్ = సంవరణం, త్వచోగ్రహ
ణం, పక్షపదిగ్రహణోవా

దద్దళూకః = దశనం, దన్తైకర్తనం
దశనమ్ = దంష్ట్రావ్యాపారః
గోపనమ్ = రోదనమ్
నిశారః = యత్నః, ప్రేషణమ్
నికేతనమ్ = నివాసః
నిమేషణమ్ = సజ్జోగ్రచః
నిశానమ్ = తీక్షణీకరణం
నిశామనమ్ = జ్ఞాననం, చాక్షుషజ్ఞానం
వరిచితదగ్ధనం వా

నిష్కంష్ఠః = నిశ్చయః, ఇయత్తావరి
చ్యేవో వా

నిష్కేషణమ్ = అవగ్రతస్య బహిష్ఠ
స్సారణమ్

నిచైర్గతిః = మన్దగమనమ్, అసద్యస్తి
వహారస్య

న్యక్కరణమ్ = తిరస్కారః
పర్యర్థః = పధార్యర్థః గమనమ్
పరప్రేష్యః = దానవిదాజ్ఞాకారి
పరికల్కనమ్ = రమ్భః, శాత్యశ్చ
రితర్కణమ్ = ఊహః, హింసాచ
పరిదేశనమ్ = విలాపః, రోదనశ్చ

పరివేదనమ్ = అనూధాగ్రజకస్యవిభావకరణమ్ - ఆభిప్రాయనూతన

పరివృద్ధిః - ఆలిప్తనమ్ (వాహః నమ్

సంహారః - సనిన్దోపాలమ్భః

పవనమ్ - పవిత్రతా

పిచ్ఛమ్ - పుచ్ఛచిశదీకరణమ్

పైశున్యమ్ - పిశునతా (క్రాగ్న్యమ్)

పానఃపున్యమ్ - శశ్వద్భానః

ప్రఖ్యాతరీ - సమ్యక్కథనం,

ప్రజనమ్ - గర్భగ్రహణమ్

ప్రణిదానమ్ - వినిమయః, ప్రత్యర్ప

ణిచ్ఛ

ప్రతిబద్ధః - రోధనమ్

ప్రతియత్నః - గుణాధానమ్

ప్రతిష్టమ్భః - నిరోధః

ప్రమాదః - అనవధానతా

ప్రసవః - అభ్యనుజ్ఞానమ్

ప్రస్ఫుటిః - పరిమాణవిశేషః

ప్రభూతిభావః - బాహుశ్యమ్

ప్రహ్వత్యమ్ - సమతా-ప్రణామః

ప్రీణనమ్ - తృణమ్-పరితోషః

ప్లువగతిః - ప్లుతగతిః

ప్లుతగతిః-అశ్వగతిభేదః, తిర్యగ్గతిశ్చ

లీజసస్తానమ్-గర్భానానమ్, తేతే

వికరణమ్

బృంహితమ్ - కరిగర్హితమ్

భర్జనమ్ - జలం వినా తణ్డూలాదే

స్పృహాప విశేషః

భర్జనమ్-తర్జనం, శ్వరశ్చ

భవణం - స్వరవః

భూతప్రచుర్భాసః

అలికాస్తా

మణ్డనమ్ - అలంకారః

(త్పత్తిః

మదః - గర్వః

మాన్యణమ్ - దుఃఖసహనమ్

మాన్యనమ్ - శుద్ధిః, న్యగ్భాసః

మోహనమ్ - వైచిత్ర్యం, గర్వః

మృక్షణమ్ - సద్గ్రహః, లేపనమ్

ష్టుక్షణమ్ - దుష్టః

ష్టేచ్ఛనమ్ - అపశబ్దః

రాభస్యమ్ - ఉపక్రమః శైశ్వుశ్చ

రుజాశరణమ్ - రుగ్ధతా

రూపక్రియా - రూపకం

దిగ్దశం వా

రేషణం - హింసా, వృకశబ్దః

లక్షణం - చిహ్నకరణం

లోడనం - ప్రతిఘాతః

లౌల్యం - గర్వః, చాపలశ్చ

వరణం - స్వీకారః

వర్ణః - రంజనం

వర్ణక్రియా - స్తుతిః, రూపక్రియావా

విత్రాంతిః - పరాక్రమః

వినాయః - ధకన్యష్టిః

విలేఖనమ్ - భేదనం, ఉకర్షణం

వివాసః - సమాప్తిః

విశబ్దనం - ప్రతిజ్ఞానం

విశరణం - అవయవానాం విభాగః

(వైష్ణవీకరణం) విస్తార.

విశేషణం - వ్యానర్తనం
 విశ్రాంతి - దానం
 వైకల్యం - వికలతా, అవివేకః
 వైచిత్ర్యం - అవివేకః
 శక్తిబద్ధనం - ప్రజననసామర్థ్యం
 శబ్దకుత్సా - నిబ్బత్తశబ్దః
 శతనం - కర్తృనం
 శాస్త్రం - శాసనం
 శాఖ - అవివ్యమానగుణకథనం
 శేషణం - దుర్గత్య, ఆశ్రిష్టనశ్చ
 సంరాధిః - నిష్పత్తిః
 సంరణం - సజ్జోషనం
 సంశబ్దం - కీర్తనం
 సాసిద్ధిః - పూర్ణతా
 సమ్యక్సం - గణనా
 సంజరః - పరాభిధవేచ్ఛ
 సజ్జాతః - గ్రంథః, సమూహః, తాద
 సజ్జాతం - పారణం
 సత్తా - విద్యుత్సానతా (స్థితిః)
 సవనః - బ్రబంధః
 సత్తర్జనం - సమర్థనం

సమర్పనం - విలాపః
 సమర్పణః - విభాగః, భజ్జనశ్చ
 సమవాయః - సమర్పణః,
 సమ్యగవబోధోవా (రోధః)
 సమధిః - యోగానినాచిత్రస్ఫుర్తిని
 సముచ్చాయః - ఊర్ణాపనం
 సునిసం - హర్షః
 స్థానం - విదానం
 స్తుతిః - గుణిస్త్యగుణాభిధానం
 స్తేయం - చార్యం (క్షేపణం)
 స్పర్శనం - దానం, గ్రహీతృనం
 స్వస్మ - ఆలస్యం, శయనశ్చ
 స్వామ్యగ్రం - స్వామిత్వం
 వాగణం - స్వీకారః, స్తేయం, వా
 శనం. పాఠశాలం వా
 హర్షశ్చయః - ధాతుత్వయః
 హింసా - హననం (పాఠశాలవియోజక
 వ్యాపారః.)
 హూర్చనం - , ధూర్తతా,
 వృకశబ్దశ్చ
 వృణం - కాటిల్యం

ఇతి ధాత్యర్థవివరణం.

అథైతర్థి పూర్వోక్త ధాతుపాఠస్థధాతుము : ఇయన్తవీః నుడాగతు
 వన్తః, ఇయన్తవీః అనిటాకః, ఏవం జాతీయా ఇయన్త ఏవేతి సాకర్మ
 వాత్ర పరిగణనస్య గ్రన్థగౌరవభియా అనకాశాభావేఽపి పూర్వోదాహృత
 రూపేషు దార్జ్యసమ్పాదనాయ కేవలం తగుపయోగినో గాఢః కఠినః
 విహా సమీక్ష్యస్తే. ఏదాహ్ -

అంహ	౧	అట్	౧	అప్	౧	అర్చ	౧	ముజ్	౧
అక్	౧	అడ్	౧	అమ్	౧	అర్వ	౧	మున్	౨
అక్ష	౧	అప్	౧	అమ్భ	౧	అర్హ	౧	ముత్	౧
అక్ష	౧	అప్	౧	అమ్	౧	అర్	౧	ముద్	౪
అప్	౧	అప్	౧	అర్చ	౧	అన్	౧	ముద్	౫
అప్	౧	అప్	౧	అర్	౧	మున్	౧	మున్	౬
అప్	౧	అప్	౧	అర్	౧	ముచ్	౬	ముష్	౬

ఏషం లిటి ఆనంహే. ఆనక్కే, ఆనక్ష, ఏనం రీత్యా రూపాణి.

అథ లి కా రే త్సంజ్జ కాః.

అవ్ లి ౧ | గమ్ లి ౧ | ఘన్ లి ౧ | పత్ లి ౧ | షమ్ లి ౨
ముచ్ లి ౬ | లువ్ లి ౬ | ఎద్ లి ౬ | విష్ లి ౩ | శక్ లి ౫, ౪
కద్ లి, ౧, ౬ | షమ్ లి ౨ | షద్ లి ౧, ౬ | పృష్ లి ౧ || ఇతి లిది
తః లుజి ఆఃత్, అగమదిత్యాది. ఏవం పుషాదిద్యుతాదీ బోధ్యా.

అథ ఏ కా రే త్సంజ్జ కాః.

కభే ౧ | కగే ౧ | కటే ౧ | క్వధే ౧ | చటే ౧ | చటే ౧ |
చదే ౧ | పథే ౧ | మథే ౧ | రగే ౧ | లగే ౧ | సగే ౧ | పగే ౧ |
హసే ౧ | హ్రసే ౧ | హ్రగే ౧ | ఏషం లుజి - ఆకభీత్, అగగీత్, అక
టీదిత్యాది, ఏవం హస్త హస్త యాస్తానాం రూపాణి.

అథ అనిట్యురికాః.

ఊహ్యవస్తౌ ర్యాతి రుత్తు | శీజ్ ము ను తు శ్యి డీజ్ శ్రీభిః ||
వృజ్ పృజ్ భ్యోచ్చ విసైకాచో | ౭ జస్తేషు నిహతాః స్మృతా ౩||౧||
శక్ లి పచ్ ముచి రిచ్ వచ్ విచ్ | సిచ్ ప్రచ్ఛత్యజ్జిజి ర్భజిః
భజ్ భుజ్ భ్రజ్ మజ్జియజ్యజ్జ | రజ్జ్ విజర్ స్వజ్జ్ సజ్జ్ స్పజః ||౨||
అచ్ తుచ్ భిచ్ఛితుది నుదః | పద్య భిద్వ్యతి ర్విసద్ ||
శద్ సద్ స్విత్తిస్సుద్ధి | హద్ తుద్ తుద్దిబుధ్యతి ||౩||
బద్ధి ర్యధిర్యధి రాధి | వ్యధ్ శుధ్ స్సాధిపిశ్యతి ||
నుశ్యహస్యాన్ డీప్ ఘపి తప్ | తిస్త్వప్యతిశ్చప్యతి ||౪||

లిప్ లుప్ వప్ శప్ స్వప్ సృషియభ్ గభ్ లభ్ గమ్ నమ్ యమో రమిః ॥
 క్రుశి ర్దంశి దిశి దృశ్ మృశ్ । రిశ్ రుశ్ లిశ్ విశ్ స్పృశఃకృషిః ॥ ౫ ॥
 త్విష్తుష్ ద్విష్దుష్ పుష్పిష్విష్ । శిష్శుష్ స్లిప్యతయో ఘుసిః ॥
 వసత్ద్విహ్దిహిదుహో । నహ్ మిహ్ రుహ్ లిహ్వాహిస్తథా ॥ ౬ ॥
 అనుదాత్తా హలస్తేషు । ధాతవో భ్యధికం శతమ్ ॥
 తుదాదౌ మతభేచన స్థితౌ యో చ చురాదిషు ॥ ౭ ॥
 తృప్ దృషీ తౌ వారయితుం । శ్యనా నిర్దేశ ఆశ్మతః ॥ ౮ ॥
 స్విద్య పద్యో సిధ్య బుధ్యౌ । మన్య పున్య శ్లిష్యః, శ్యనా ॥ ౯ ॥
 వశిశృషా, లుకా యాతి । ర్నిర్దిష్టౌఽన్యనివృత్తయే । †
 నిజిర్ విజిర్ శక్ ౭ ఇతి । సానుబద్ధా అమీ తథా ॥ ౧౦ ॥
 విస్తతి శ్చాన్ద్రద్వారాదే । రిష్టభాష్యేషి దృశ్యతే ।
 వ్యాఘ్రభూత్యాదయస్తేనం । నేహ శేరురితి స్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥
 రజ్ఞో మస్తీ అది పదీ । నుద్ యుద్ శుషి పుషీ శిషిః ।
 బాష్యోనుక్తా వషేహోక్తా । వ్యాఘ్రభూత్యాదిసమ్మతేః ॥ ౧౨ ॥
 అజన్తోఽకారవా న్వా య । స్తాన్యని ట్థలి నేడయమ్ ॥
 ఋదన్త ఈదృశ్చి త్యానిట్ ॥ క్రాద్యన్యో నేడ్యనేత్ ॥ **

† “నిర్దిష్టౌఽన్యనివృత్తయే” ఇత్యత్రనివర్తనీయాస్తుః—ఇహిష్యదా
 స్నేహనమోచనయోః. బద్ధస్థైర్యే, పిధ గత్యామ్, పిధూశాన్త్రీమాజ్ఞ
 త్యేచ, బుధిర్ బోధనే, ఇతి భావాదికాః, సచ్చ. మను అవబోధనే,
 తానాదికః, పుష, పుష్టౌ భావాదికః, దైవాదిక శ్చ । ఐర ఆచ్ఛాదనే
 ఆదాదికః, ఏతే అనుదాత్తత్వరాహిత్యాత్సేటః ॥ సక్రాహ్యోస్తుః—ఇహిష్య
 దా గాత్రప్రతురణే, పద గతౌ, పిధ సంరాద్ధౌ, బధ అవగమనే, మన
 జ్ఞానే, పుష పుష్టౌ, శ్లిష ఆల్కినే, ఏతే సప్తదైవాదికాః । ఐసనివానే
 భావాదికః ఏత ఏవ అనిటః । యుష్ అన్ధనే అనుదాత్తః క్రైయాదికోఽ
 యమనిట్. యు మిశ్రణామిశ్రణయోః అయ మాదాదికఃనేట్ । విస్తతిరిత్య
 త్ర విద్ ౭ లాభే ఇత్యన్యైవ గ్రహణమ్.

అద్ ౨	క్షే ౧	జ్యో ౯	దో ౪	ఋష్ ౭	ముచ్ ౧,౬
అప్ ౫	భిద్ ౪	జ్రి ౧	ద్యు ౨	పీ ౪	మృ ౬
ఇ ౧	,,౬,౭	జ్రి ౯	ద్యై ౧	పుష్ ౪	మృశ్ ౬
ఇశ్ ౨	భుజ్ ౧	జ్యో ౧	ద్రా ౨	ప్య ౩	మేజ్ ౧
ఇశ్ ౨	క్షై ౧	తప్ ౪,౧	ద్రు ౧	ప్య ౫,౬	మ్న ౧
ఇశ్ ౨	భ్యా ౨	తిప్ప ౧	ద్రౌ ౧	వై ౧	మై ౧
ఈ ౧,౨	గప ౧	తు ౨	ద్విష్ ౨	ప్రచ్ఛ ౬	యజ్ ౧
ఉజ్ ౧	గా ౩	తుద్ ౬	ధాఖ్ ౩	ప్రేఖ్ ౪,౯	యభి ౧
ఋ ౧	గాజ్ ౧	తుష్ ౪	ధి ౫	ప్ర ౧	యప్ ౧
ఋ ౩	గు ౬	తృష్ ౪	ధి ౬	ప్రి ౯	యా ౨
ఋ ౫	గుజ్ ౧	త్రై ౧	ధీ ౪	ప్ర ౧	యుఖ్ ౯
ఋ ౩	గృ ౧	త్యజ్ ౧	ధు ౧,౫,౬	ప్సా ౨	యుజ్ ౪
షు ౨	గై ౧	త్విష్ ౧	ధృ ౧,౬	బద్ధ్ ౯	యుజ్ ౭
కుజ్ ౧,౬	గై ౧	దంజ్ ౧	ధేజ్ ౧	బుద్ధ్ ౧	యుద్ధ్ ౪
కృఖ్ ౫	ఘస్ ౧	దహ్ ౧	ధ్మా ౧	బ్రూ ౨	రజ్జ్ ౧,౪
కృఖ్ ౧	ఘుజ్ ౧	దా ౨	ద్యై ౧	భజ్ ౧	రభి ౧
తృష్ ౧,౬	ఘృ ౩,౧	దాఖ్ ౩	ధ్రు ౬	భజ్జ్ ౭	రప్ ౧
క్షేఖ్ ౬	ఘూ ౧	దాజ్ ౧	ధ్రౌ ౧	భిద్ ౭	రా ౨
తుద్ ౪	జుజ్ ౧	దిశ్ ౬	ధ్వ ౧	భుజ్ ౬,౭	రాధ్ ౪,౫
తుజ్ ౧	చిఖ్ ౧	దిహ్ ౨	నప్ ౧	భృ ౧,౩	రి ౫, ౬
ప్రృజ్ ౧	చిజ్ ౫	దీజ్ ౪	సహ్ ౪	భన్జ్ ౬	రిచ్ ౧,౭
త్రు ౬	మృఖ్ ౧	దు ౧,౫	నిజ్ ౩	భీ ౯	రిశ్ ౭
క్షి ౧	భిద్ ౭	దుష్ ౪	నీ ౧	మహ్ ౪	రి ౪, ౬
క్షి ౫	ఘప్ ౬	దుహ్ ౨	మద్ ౬	మన్జ్ ౬	రుజ్ ౬
క్షి ౬,౯	జి ౧	దృజ్ ౬	పచ్ ౧	మా ౨,౩	రుద్ ౭
క్షిష్ ౪,౬	జు ౧	దృష్ ౪	పద్ ౪	మార	రుశ్ ౬
క్షి ౧	జృ ౧	దృజ్ ౧	పా ౧,౨	మిఖ్ ౫	రుహ్ ౧
కుదిర్ ౭	జై ౧	దేజ్ ౧	పి ౬	మిహ్ ౧	రై ౧
కుద్ ౪	జ్జా ౯	జై ౧	పిష్ ౧	మిర,౯	లభి ౧

అనిట్లు ధాతువః అజన్తా హలంతాశ్చ.

[illegible]

ఏత ఏవ అనిటా:- (ఆర్థధాతుశ్చే ఇదాగమం నప్రాప్నువన్తి.)

అధ పేట్కొః-వికల్పి తేట్కొః (పు-166-167.)

[illegible]

ఏతి ఏవ వేటక్-అనిట్కు వేటక్-భిన్నా స్పర్శ్య-పిధాతవః నిత్యమి
దాగమవర్ ఇతి బోధ్యమ్.

పోపదేశా జోపదేశాశ్చ ధాతవః ధాతుపాఠే, ధాతురత్నాబళిన్ఢ ధాత్వను
క్రమణికాయాం వా సాది తాదిధాతుప్యేవ ద్రష్టవ్యాః.

అథ ఇదితః-ఇకా రేత్సోజ్జకాః (పు-155-156.)

అకి గ	కది గ	ఘిణి గ	తుజి గ-గం	నిది గ
అగి గ	కపి గ	ఘిణి గ	తుడి గ	నిసి గ
అఘి గ	కపి గ	ఘుషి గ	తుది గ	నివి గ
అచి గ	కాచి గ	ఘృణి గ	తువి గ,గం	పచి గ
అజి గం	కాక్షి గ	చడి గ	త్రకి గ	పచి గం
అతి గ	కుతి గ,గం	చది గ	త్రఖి గ	పడి గ
అతి గ	కుడి గ,గం	చపి గం	త్రగి గ	పడి గం,గ
అది గ	కుథి గ	చితి గం	త్రది గ	వసి గం
అభి గ	కదిద్ర గ	చుటి గం	త్రసి గ	పిజి ౨
అభి గ	కువి గ,గం	చుడి గ	త్రిఖి గ	పిజి గం
అహి గ-గం	కుభి గం	చుభి గ,గం	త్వగి గ	పిడి గ
అభి గ	కుళి గం	ఛది గ,గం	దఘి గ	పిడి గం
ఇఖి గ	కుసి గం	ఛజి గ	దభి గం	పివి గం
ఇగి గ	కృచి గ	జజి గ	దళి గం	పిసి గం
ఇది గ	క్రది గ	జభి గ-గం	దసి గం	పుటి గం
ఇవి గ	క్రది గ	జసి గ,గం	దివి గ	పుటి గ
ఈఖి గ	క్లిది గ	జివి గ	దృహి గ	పుడి గ
ఉఖి గ	క్షజి గ	జుగి గ	ద్రాక్షి గ	పుథి గ
ఉచి గ	క్షపి గ	జృభి గ	ధవి గ	పుజి ౨
ఉచ్చి గ	ఖజి గ	టకి గ,గం	ధివి గ	బిది గ
ఉలడి గం	ఖడి గ,గం	డవి గం	ధృజి గ	బృహి గ
ఋజి గ	ఖుడి గం	డిభి గం	ధ్రజి గ	బృహి గం
ఓలడి గం	గుజి గ	తకి గ	ధ్రాక్షి గ	భజి గం
కకి గ	గుతి గం	తగి గ	ధ్వజి గ	భడి గ,గం
చిచి గ	గుడి గ	తడి గ	ధావ్వి గ	భది గ
కటి గ	గృజి గ	తత్రి గం	దఖి గ	భిది గ
కతి గ,గం	గ్రథి గ	తడి గ	నది గ	భృశి గ
గం	ఘటి గం	లసి	నిడి ౨	మకి గ

మఃభి గ	యత్ర గం	లగి గ	వడి గం	శ్వకి గ
మగి గ	యగి గ	లఘి గ,గం	వది గ	శ్వచి గ
మఘి గ	రభి గ	లజి గ,గం	వహి గ	శ్వతి గ
మచి గ	రగి గ	లడి గం	వాచి గ	శ్వది గ
మతి గ	రఘి గ	లబి గ	వాక్షి గ	స్తసి ౨
మడి గ	రఘి గ,౨	లాచి ౨	వుగి గ	స్కభి గ
మడి గ,గం	రఘి గ	లాజి గ	వుధి గం	స్తభి గ
మత్రి గ	రబి గ	లిగి గ,గం	వృజి ౩	స్కుది గ
మథి గ	రభి గ	లుజి గ	శకి గ	స్పది గ
మది గ	రవి గ	లుటి గ	శడి గ	స్ఫటి గ
మహి గం	రహి గ	లుతి గ	శసి గ	స్ఫటి గం
మహి గ	రహి గం	లుడి గ	శిభి గ	స్ఫడి గ
మక్షి గ	రిగి గ	లుథి గ	శిఘి గ	స్ఫడి గం
మిజి గ,గం	రివి గ	లుబి గ,గం	శిజి ౨	స్తకి గ
మిది గ,గం	రుటి గ	వకి గ	శుతి గ,గం	స్వకి గ
మివి గ	రుతి గ	వభి గ	శ్రకి గ	హిడి గ
ముచి గ	రుడి గ	వగి గ	శ్రగి గ	హిచి గ
ముజి గ	రుశి గ	వఘి గ	శ్రధి గ	హిసి ౨
ముతి గ	రుశి గ,గం	వటి గ	శ్లకి గ	హిసి గ,గం
ముడి గ	లభి గ	వతి గ	శ్లగి గ	హుడి గ

ఏష్ఠామజ్ఞా ; అద్ధి అఞ్చ, అస్త అమృత్యాదీని శ్లేయాని.

అథ తీర్థః లుజీ వా అజ్ఞ్ (పు-155)

ఉహిర్ గ । డుదిర్ ౨ । ఘుషిర్ గ । చ్యుతిర్ గ । ఛిదిర్ ౨ ।
 చ్యుదిర్ ౨ । ణిజిర్ ౩ । ఘుహిర్ గ । త్పునిర్ ౨ । దుహిర్ గ । డృ
 శిర్ గ । బుధిర్ గ । బుద్దిర్ గ । బృహిర్ గ । భిదిర్ ౨ । యుజిర్ ౨ ।
 కిచిర్ ౧ । రుదిర్ ౨ । రుధిర్ ౨ । విచిర్ ౨ । విజిర్ ౩ । శుచిర్ ౪ ।
 శ్చుతిర్ । శ్చుత్తిర్ గ । స్కున్దిర్ గ । స్ఫుటిర్ గ ॥ ఏషాం లుజీ -
 ఔహత్, ఔహీత్ । అక్షుదత్ ; అక్షత్సిదిత్యాది.

అథ ఋదితః-ఋకా రేతస్సోజ్ఞకాః (సూ-౪) (పు-194).

వజ్ర	చాయ	ద్రాహ	భ్రాజ	రాజ	వేల్
వస్	చీభ	ద్రేక్	భ్రాస	రాస	వేహ
ఓఖ	చీయ	ధోక్	భ్రేజ	రేక్	వాఖ
ఓహ	చీవ	ధాఖ	భ్రేష	రేజ	వాడ
కబ్బ	చేల్	ధాఘ	బ్లాశ	రేట్	వాల్
కాశ	జత్	ధాడ	బ్లేష	రేప్	శిక్
కాస్	జేష్	ద్రేక్	మాత్	రేబ	తీభ
తేవ్	జేహ	వాధ	మాహ	రేభ	తేల్
తేల్	టిక్	వాధ	మిధ	రేష్	తేబ్
త్రేష్	టిక్	వాస్	మిద్	రేష్	వోద్
త్రేప్	టాక్	నిద్	మిధ	రేష్	వాట్
త్రాబ	థాక్	నేద్	మిమ్	రాట్	వోన్
త్రాబ	తాయ	నేష్	మేధ	రాడ్	వాఖ
త్రాబ	టిక్	బిస్	మేద్	లాఖ	వాఘ
త్రాబ	టిక్	వేల్	మేధ	లాఘ	వాక్
ఖాద్	తేక్	వేష్	మేప్	రేప్	వాన్
తేల్	తుద్	వేష్	మేష్	లోక్	వాక్
తేవ్	తేప్	వేష్	మేట్	లోక్	వాక్
ఖార్	తేప్	వేష్	మేట్	లోచ్	వాక్
ఖోల్	వోద్	వేష్	మేట్	లోచ్	వాక్
గాధ	త్రాక్	ప్రోధ	మేడ్	లోడ్	వాక్
గేప్	దాయ	ఫేల్	మేవ	వాశ	వాక్
గేవ	దాశ	బాడ్	యాచ్	వాహ	వాడ్
గేష్	దాస్	బాష్	యత్	విధ	హాడ్
గేప్	దేష్	బాహ	యేష్	వేన్	హాడ్
గేవ	ద్రాఖ	వేహ	యాట్	వేధ	హాష్
గేష్	ద్రాఘ	భాస్	రాఖ	వేన్	హాడ్
కాస్	ద్రాడ్	భేష్	రాఘ	వేష్	హేష్

ఏషాం విజిజ్ఞానజీ- (పు-197) విజిజిత్, అజికాసత్ ఇత్యాదీని.

కృషణ చృప గం దృపణ మృధ గం మృధ వృధు గం
 కృతీః, ౨ ఛృదిర్ గం దృభ గం పృష గం మృశః శృషు గం, గం
 కృప గం ఛృదీ గం దృభిః బృషణ మృష గం, ర వృహ గం
 కృతూ గం ఛృప గం దృశిర్ గం బృహ గం ,, గం ,, గం
 కృశ ర బృభీ గం దృహ గం భజ గం పృక గం శృధు గం
 కృషణ తృణుః భజ గం భృషణ పృచీః శృధు గం
 కృత గం తృదిర్ ౨ భృష గం భృష ర వృజ గం, గం శృష ర, ః
 గృజ గం తృప గం భృష గం ల గం పృజీః, ౨ శృప గం
 గృధు ర తృప ౫, ః భృష ౫ మృగ గం, ర వృషణ స్పృభ గం
 గృహూ గం తృపణ స్పృతీ ర మృజ గం పృణః స్పృహ ః
 శృణు ౨ తృషార పృచ గం, గం ,, గం, ౨ వృణు ౨ స్పృశ ః
 శృషు గం తృహ ౨ పృచీః మృషణ, ౨ వృతు గం, ర స్పృహ గం
 చృత గం దృప గం పృషణ మృణః ,, గం హృష ర
 చృతీ ః దృప ర, గం పృణః మృద ౨ వృధు గం హృషు గం

ఏషాం ణిజస్తాల్లజి - అచీకృడత్, అచకృడ్డత్; అచీకృతత్, అచకృత్తత్ ;
 అచీకృపత్, అచకల్పదిత్వాదీని రూపాణి (పు-194) (8.)

నూత్నానుసారేణ జ్ఞేయాని. ||*|| ఇతి తిజల్తప్రకరణమ్. ||*||

ఇత్యాదయః బహవో సషయాః గ్రంథగౌరవభియా అతోపేక్షితా
 అపి ధాతురత్నావళ్యాం సప్రపంచ్యం న్యరూపయిష తేతి శిష్యమ్.

సుబస్తానాం తిజస్తానాం దిజ్జాత మిహ దర్శితమ్ ।
 ధాదురత్నావళిగ్రంథే విస్తరో దర్శితో మయా ॥
 గరణీ తిమ్మణాచార్యపుత్ర కృష్ణార్యశిష్యతా ।
 శబ్దరత్నావళి స్థియా ద్వేజ్కరేశ సమర్పితా ॥
 ఇతి శబ్దరత్నావళి సమూహా.

శ్రీకృష్ణార్యమస్తు.

INDEX.

పుటాజ్ఞై స్సహ అకారాదివర్ణక్రమేణ
శబ్దానుక్రమణికా.

అక్షి=the eye, page 65	అపరః=other 40
అక్కా=mother 57	అముముషజ్=one worshipping this 69
అగ్నిః=the fire 24	అమ్మా=mother 57
అగ్నిమధ్ = who kindles fire 72	అమ్మికా=mother 26
అగ్రణీ=principal 54	అమ్బు=water 29
అజరమ్=undecaying 62	అర్ధః= half 47
ఆదిచమూః = Victorious over armies 55	అర్యమా=the sun 73
అతిలక్ష్మీ=who has surpassed Lakshmi 53	అర్వా=a horse 74
అతిసఖా } who has surpassed	అల్ప=few 47
అతిఃఖిః } his friend 52	అల్లా=mother 57
అదద్యజ్=one worshipping this 67	అవరః=posterior, west 40
అదన్=that, this 43, 45, 46	అష్ట=eight 76
అధరః=inferior, west 40	అస్మక్=blood 84
అనడాన్=an ox 81	అస్థి=a bone 65
అనాది=being without be- ginning 65	అస్మత్=our, (అహం=I) 42
అనేహి=time 79	అహః=a day 75
అన్యః=other 39, 44	ఆత్మభూః=the self existent or Brahma ? 56
అన్యతమమ్=any other 46	ఆత్మా=the scul 31
అన్యతరః=either 39, 46	అపః=water 82
అన్తరః=outer, or lower gar- ment 40	ఆశీః=a benediction 83
	అన్యమ్=face 62
	ఇతః=other 39
	ఇదమ్=this 43, 45, 46

ఇంద్రజిత్ = conqueror of Indra 30	క తమః = which of many ? 39 44, 46
ఉత్తరః = inferior, other, North 40	క తరః = which of the two? 39 44, 46
ఉదకమ్ = water 63	క తి = how many ? 51
ఉదత్ = Northern 67, 81	క తిపయః = some 47
ఉద్ఘాతా - a domestic chaplain learnt in Sama 25	క రీ = elephant 32
ఉన్నీః = one lifting up 54	క రేణుః, క రిణీ = a female ele- phant 27
ఉపాసత్ = a slipper 83	క ర్తృ = an agent 66, 25
ఉపేయివాన్ = going near to 33	క ర్మ = an act 37
ఉభయః = both 39	క విః = poet 24
ఉభౌ = both 40, 44	కాకుః = change of voice in fear, grief, &c 27
ఉల్లసత్ = shining 36	కింఞ్చన } = some 42, 45, 46 కింఞ్చిత్ }
ఉశనా = the regent of the planet Venus 79	కిమ్ = who, what ? 45, 46
ఉష్ణిక్ = a metre of the Vedas 83	కుమారి = a daughter 54
ఉర్క్ = strong శ్లో॥ 38	కృష్ణః = a name Vishnu 21
ఋత్విక్ - a domestic chaplain 30	క్రివ్యాత్ = a giant feeding on raw flesh 30
ఋభక్షాః = Indra 76	క్రోష్టా = a jackal 55
ఏకః = one 40, 44	క్రుత్ = anger 82
ఏకతరమ్ = one of the two 83	క్షుత్ = hunger 82
ఏతత్ = this 41, 45, 46	ఖలపూః = a sweeper 66
ఏతాదృక్ = such 37	ఋవాక్ = a worshipper of cows 84
కకుప్ = space or a point of the compass 35	గీః = speech 35
కట్రూః = Mahadeva 56	గుణీ = a good man 32, 86
కణ్ఠాః = an itching 27	గుప్ = concealing 76
	గురుః = teacher 24

గోపాః=a cowherdess 60	తాదృక్=such 77, 37
గౌః=a cow, a bull 25, 27	తాపసుత్=that which removes heat 30
గౌరీ=the wife of Siva 26	తిర్యక్= moving crookedly 68, 81
గ్రామణీ=head of a village 54	తుదత్=paining 34, 36
గ్రాహి=the Moon 57	తురాసాత్=Indra 81
ఘృణి=brightness 26	తృతీయః=the third 47, 58
ఘృతస్పృక్= who touches clarified butter 77	త్యత్=he, she, it or that 41, 44, 46
చకాసత్=shining 30, 34	త్రయః=three 60, 52
చక్షుః=an eye 86	త్యః=other 39
చతుర్=four 77, 82, 86	త్విక్=the skin 34
చంద్రమాః=the moon 33	త్విత్=light 35
చమూః=army 27	దక్షిణః=south, right 40
చరమః=last 47	దణ్డి - having a staff 86
చిక్షీర్షత్=wishing to do 36	దదత్ - giving 30, 36
చోరయిత్=stealing 36	దధత్ - having, protecting 30 36
జతుత్=eating 30, 36	దధి - a curdled milk 65
జత్రు=the clavicle 29	దధృక్ - arrogant 78
జరా=decrepitude 58	దంతః - tooth 49
జలముక్=cloud 29	దరిద్రత్ - poor 30
జాగ్రత్=waking 30, 34, 36	దశ - ten 76
జామతా=a son-in-law 56	దామణిత్ - he who licks the string 34
జహ్వత్=Sacrificing 34	దామ - garland 82
జ్ఞానమ్=knowledge 28	దిక్ - space 35
తత్=he, she, it 41, 44, 46	దివిషత్ - demi-god 30
తనూః=body 27	దివ్యత్ - sporting 35, 36
తనుత్యక్=one that left the body 30	
తనూః=body 27	
తస్థివాక్=existing	

దుర్గా - goddess 26	నశ్, నశ్ - destroying 77
దుహితా - daughter 56	నదీ - river 26
దృక్ - sight 35	ననాన్దా (పితృవత్) - husband's sister 56
దేవద్ర్యక్ష - worshipper of gods 67	నప్తా - grandson 25
దేవేత్ - a worshipper of gods 70	నర్మ - sport 37
దేహపుష్ - that which nourishes the body 32	నవ - nine 76
దోః - shoulder 78	నా - a man 56
దోషీ - guilty 32	నామ - a name 37
ద్యౌః - heaven 61	నాసికా - nose 59
ద్వార - gate 82	నిర్వరః - the imperishable 47
ద్వితీ - an enemy 32	నిలయః - a house 21
ద్వితీయః - second 47	నిశా - night 59
ద్వితీయః - second 47, 58	నీః - leader 54, 61
ద్వౌ, ద్వే - two 40, 44	నిలత్వితీ - one whose light is blue 32
ద్వ్యహ్నః - existing in two days 51	నుదత్ - inducing 36
ధనమ్ - wealth 28	నేమః - half 40
ధనీ - a rich man 32	నౌః - a ship 61
ధనుః - a bow 86	పచత్ - cooking 36
ధాతా - the cherisher, Brahma 24	పఞ్చ - five 76
ధామ - brightness, house 37	పతిః - protector 52
ధీః - intelligence 6	పత్నీ - wife 26
ధీమాన్ - an intelligent man 71	పద్మా - The goddess of riches 26
ధుక్ - one who milks 34	పథాః - a path 76
ధూః - heaviness 35	సవీః - the sun 53
ధేనుః - a milk cow 26	సయః - water or milk 38
దుష్ - deceiver 80	పయోముక్ - cloud 29
	పరః - after 40

పరమసఖా - a dear friend 52	ప్రధీః - man of superior understanding 54, 61, 64
పరిమృట్ - washer 70	ప్రశాంత - tranquil 76
పరివ్రాట్ - wandering Mendicant 69	ప్రపాక్ష - eastern-worshipper 67, 68, 81
పాదః - foot 48	ప్రపృట్ - rainy season 35
పాదపాణి - an aggregate of feet and hands 28	ఫలం - fruit 28
పాపా - sin 31	బహుయజ్ఞా - one who has performed many sacrifices 82
పార్వతీ - wife of Siva 26	బహుశ్రేయసీ - a man who has many excellent qualities 53
పితా - father 56	బహూర్క - very strong 85
పిపః - one who wishes to read 79, 86	బాహుః - the arm 24
పుణ్యకృత్ - one who does meritorious deeds 35	విభ్యత్ (తీ) - fearing 30, 34
పుత్రీయస్తీ - desiring a son for one's self 35	బుద్ధిః - intellect 26
పునర్భూ - a virgin widow remarried 56	బోధువత్ (తీ) - being frequently 35
పుమాన్ - male 80	బ్రహ్మ - the supreme 31, 37
పూః - city 35	భగవతీ - the goddess 34
పూష - sun 73	భర్మ - gold 37
పూర్వః - Prior, East 40	భవన్ - being 71
పూర్వాత్తరా - a woman that has mistaken North for East 57	భవాన్ - your honour, your excellency 71
పృతనా - army 60	భాత్ - shining 34
ప్రతిదివా - one that plays in return 73	భానుః - the sun 24
ప్రతీచీ - west 81	భామా - a woman 26
ప్రత్యక్ష - western 67, 68	భిషక్ - physician 29
ప్రథమ - first 47	భీః - fear 61
	భుత్ - the learned 72

- భూః - the earth 61, 25
 భూవత్ .
 భూపతిః - a king 24
 భృత్ - a cook 70
 భోక్తృ - enjoying 61
 భ్రాత్ - shining 70
 భ్రాతా - brother 56
 భ్రూః - the eyebrow 61
 మఘవాన్ - Indra 71, 74
 మతిః - sagacity 26
 మధు - honey 28
 మనః - mind 38
 మనోహరీ - pleasant 35
 మన్థాః - a churning stick 75
 మరుత్ - air 30
 మహాన్ - a great man 71
 మహిమా - greatness 31
 మహీరుత్ - a tree 33
 మాతా - mother 61
 మాసః - month 49
 మాంసమ్ - flesh 63
 ముకుందః - Vishnu 21
 ముత్ - Joy 35
 మృత్ - a cleanser 32
 యకృత్ - the liver 85,
 యజ్ఞా - a sacrificer 31
 యత్ - who, which, what 41
 44, 46
 యయాః - a path 53
- యవక్రీ - a purchaser of yavas
 54
 యశస్వీ - a famous man 31
 యాదృక్ - which like 37, 77
 యుజ్ - one who joins 69
 యువా - a young man 75
 యుష్మత్ - your (త్వం) - you
 41
 యాపః - the churner 50
 రద్నముత్ - a stealer of gems
 32, 37
 సమా - a name of Lakshmi 25
 సవిః - the sun 24
 రాః - the wealth 57, 61
 రాజా - a king 31
 రాజ్ఞీ - a queen 35
 రాట్ - a ruler 70
 రామః - one of the incarna-
 tions of Vishnu 21
 రుచిః - a ray of light 26
 రుద్ధతీ - preventing 34
 లక్ష్మీ - Vishnu's wife 60
 లిక్ - one who licks 34
 లూః - one who cuts 56
 లోకః - world 21
 వచః - speech 38
 వచనమ్ - a word 28
 వదనమ్ - face 28
 వధూః - a woman 27
 వనమ్ - a wood 28

- వయః - age 38
 వర్మ - armour 37
 వర్ణాభూః - a frog 56
 వాక్ - speech 36
 వాగ్మీ - a good speaker 86
 వాణీ - speech, Sarasvati 26
 వాతప్రమీః - antelope 53
 వాయుః - the air 24
 వా - the water 56
 వా - the water 28
 విత్ - one who enters, a Vaisya 32
 విద్వాన్ - a wise man 33
 విధుః - the moon 24
 విపాట్ - the name of a river 35
 విశ్వః - all 39, 44, 46
 విశ్వపాః - preserver of all 51
 విశ్వవాట్ - all sustaining 80
 విశ్వసృట్ - the creator of the universe 70
 విష్ణుః - The omnipresent 24
 విష్వద్ర్యజ్ - a worshipper of all 67
 వీరుత్ - creeper 82
 వృక్షః - a tree 21
 వృత్రహ - the destroyer of Vritra (Indra) 73
 వేదాః - Brahma 35
 వ్యహ్నుః - happening on separate days 51
 వ్యోమ - the sky 37
 శంస్తా - prayer 26
 శకృత్ - ordure 85
 శమ్భుః - a name of Siva 24
 శక్తి - name, happiness 37
 శాన్తీ - name of Vishnu 32
 శాసత్ - ruling 30, 34
 శాస్త్రకృత్ - the author of a science 30
 శాస్త్రీ - philosopher 32
 శివః - auspicious
 శుద్ధధీః - one whose thoughts are pure 54
 శృత్రు - whiskers 29
 శ్రీః - prosperity 60
 శ్రీపతిః - the lord of Lakshmi 24
 శ్రుతిః - the ear, Vēdas 26
 శ్వా - dog 74
 షట్ - six 78
 సక్తి - the thigh 65
 సఖా - a friend 52
 సఖీ - a female friend 27, 65
 సజ్జాః - friend 82
 సద్ర్యజ్ - moveing with 67, 81

సప్త - seven 78	సుభ్రూః - one having good brows 61
సమః - all 39	సుమనాః - a deity 33, 36
సమ్మజ్జ్ - moving qually right 67, 81, 83	సుయుక్ - one who applies himself well 50
సమ్పత్ - prosperity 35	సురాజ - one having a good ruler 37
సర్వః - all 39, 44, 46	సులూః - one who cuts well 57
సర్వద్ర్యజ్ - possessing all 67	సువాక్ - an eloquent man 29; 36
సహకృత్వా - co-operator 31	సువృట్ - one that cuts well 68
సాను - the level part of a mountain 65	సుక్రీః - possessing good wealth 54
సాయాహ్నః - the evening 51	సుసఖా - a good friend 52
సితత్విట్ - The moon 27	నేః - one with cupid 56
సిమః - which 39	నేదివాక్ - possessor 33
సీతా - a furro Rama's wife 26	నేనానీః - a general (Shan-mukha) 54
సీమా - boundary 82	సోమపాః - one who drinks the juice of the asclepias 51
సుగణ్ } - a good account- సుగాణ్ } ant 70, 71	సోమసుత్ - one who extracts the juice of the soma plant 30
సుత్రామా - Indra 31	స్త్రీ - woman 60
సుద్య - possessed of good heaven 86	స్పృక్ - he who touches 77
సుద్యోః - passing pleasant days 35, 77	స్మృతిః - recollection 26
సుధీః - Intelligent person 54, 61, 64	స్మృతేః - one that has thought of cupid 56
సుకాః - having good ships 57,	స్మృతౌ - one by whom Siva has been thought of
సున్వతీ - Extracting the juice of the soma plant 34	
సుపాత్ - having handsome feet 72	

సక్ర - a garland 34	స్వసా - a sister 27
ప్రసగ్వి-one having garlands 86	హరిః - Vishnu 24
స్వః - own, self 40	హవిః - clarified butter 86
స్వప్ - a lake of fresh Water 86	హరిత్ - ad. green. n. one of the cardinal points 5
స్వసదుత్-having good cattle 87	హర్ - destroying 66
స్వభూః - the self existent 55	హఃహః - a Gandharva 51
స్వయమ్భూః - the self existent 56	హహాహూః - do. 55
	హృదయమ్ - chest, heart 63
	ప్రీః - modesty, 61

LIST OF VERBS.



అకారాది వర్ణక మేణ పుటా జ్యైర్ణజాద్యజ్యైస్సహ
ధాత్వసుక్రమణికా.

అగ్చ్ఛ ౧ ప॥ to go, to wor- ship. 159	ఈడ్ ౨ ఆ॥ to praise 185
అజ్ఞో ౨ ప॥ to make clear, to an oint, to be beautiful, to go 156, 190	ఈశ్ ౨ ఆ॥ to possess power 185
అద్ ౨ ప॥ to eat 139	ఉహ్ ౧ ప॥ to destroy 155
అన్ ౨ ప॥ to live 178	ఉహ్ ౧ ఆ॥ to conceive, to reason, infer 163
అర్ ౧ ప॥ to be worth 156	ఋ ౧ ప॥ to go, to get 159
అర్చ్ఛ ౧ ప॥ to worship 156	ఋణ్ ౨ ఉ॥ to go 152
అర్ద్ధ ౧ ప॥ to go, to ask 156	ఏజ్ ౧ ఆ॥ to shine 163
అర్హ ౧ ప॥ to worship, to be worthy 156	ఏథ్ ౧ ఆ॥ to grow or increase 163
అశ్ ౫ ఆ॥ to pervade 188	కథ ౧ ఉ॥ to tell, to speak 174
అశ్ ప॥ to eat 192	కష్ ౧ ఆ॥ to desire 165
అస్ ౨ ప॥ to be 177	కాజ్జ్ ౧ ప॥ the wish 156
అస్ ౪ ప॥ to throw 171	కిత్ ౧ ప॥ to fear 154
అప్ ౫ ప॥ to pervade 188	కుక్ ౧ ఆ॥ to take 128
అస్ ౨ ఆ॥ to sit 140	కుచ్ ౧॥ to exclaim 155
ఇ ౨ ప॥ to go 180	కుజ్ ౧ ప॥ to rob 155
ఇ, అధి + ఇ ౨ ఆ॥ to study 183	కృ ౨ ఉ॥ to do 149, 191
ఇన్ ౨ ఆ॥ to shine, to kindle 190	కృత్ ౨ ప॥ to cut 169, 173, 189
ఇష్ ౨ ప॥ to wish 172	కృష్ ౧ ఆ॥ to be able 163
ఈజ్ ౧ ఆ॥ to go, to blame 166	కృష్ ౨ ఉ॥ to draw or make. furrows, to plough 160, 174

క్యాఁ పు to throw 173	గణ్ గం ఉ॥ to count 174
క్రమ్ గ ప॥ to go 160	గజ్ గ ప॥ to sound 155
క్రీణ ఉ॥ to buy 152	గద్ గ, గం to speak 155, 174
క్రుద్ధ ర ప॥ to be angry 170	గమ్ గ ప॥ to go 159
క్లమ్ ర ప॥ to be weary 160, 170	గచ్ గ అ॥ to churn, to penetrate 164
కున్ గ ఉ॥ to kill 152	గు గ ప॥ to stool 166
కుమ్ గ అ॥ to endure 164, 174	గుప్ గ, ర, ప॥ to protect, to be confused 162
క్షి గ ప॥ to wane 160	గుప్ గ ఉ॥ to cover 167
క్షిన్ గ ఉ॥ to kill 152	గృ గ ప॥ to sprinkle 158
క్షిన్ ర, ప॥ to throw 136	గృచ్ గ అ॥ to take 164
క్షు అ ప॥ to send 181	గ్రాఁ, గ, ప॥ to swallow, to sound 192 [192
క్షుద్ ర ఉ॥ to pound 150, 155	గ్రన్థ్ గ ప॥ to put together
క్షుద్ ర ప॥ to be hungry. 170	గ్రప్ గ ఉ॥ to take 193
క్షుభ్ గ, ర ప॥ అ॥ to tremble 165	గ్ల గ ప॥ to be languid 157
క్షై గ ప॥ to waste, decline 157	ఘట్ గ ప॥ to revolve 165
క్షు అ ప॥ to sharpen 181	ఘమ్ గ, గం ఉ॥ to aver, to manifest sentiment by sound 132, 155
క్షిద్ గ ప॥ to sound inarticulately, to be unctuous, liberate 165	ఘృ గ ప॥ to sprinkle 158
ఖజ్ గ ప॥ to churn 155	ఘృచ్ - గ ఉ॥ to shine 152
ఖద్ గ ప॥ to be steady, to kill, to eat 155	ఘృమ్ గ ప॥ to grind 155
ఖిద్ఁ ప॥ to strike, to afflict 173	ఘ్రా గ ప॥ to smell 157
ఖిన్ ర, ర అ॥ to be distressed, to suffer misery 133, 172 190	చకాన్ అ ప॥ to shine 179
	చక్ష అ అ॥ to speak, tell, to see 181
	చి గ ఉ॥ to collect 149, 189
	చిట్ గ ప॥ to serve 154

చిత్తం న పు to think, 154	తీప్తం న అ to sprinkle 163
చింతించుట to think, to remember 174	తీర్చుకొనుట to go 154
ఘట్టించుట to steel 137	తుల్యించుట to grow, to go to kild 181 [134
ఘట్టించుట to kill, to connect together 169	తుష్టిచేయుట to pain, wound
మృత్యువున అ to go 166	తుష్టిచేయుట, న చ్చుట to kill 165
మృత్యువున పు to wet thoroughly to sprinkle 155	తుల్యించుట to weigh 139
ఛేదించుట to cut 150	తుష్టిచేయుట to be pleased 70
ఛేదించుట to shine, to play 169	తుష్టిచేయుట to go, to ask 155
ఛేదించుట to cut 169	తృప్తిచేయుట to eat, to graze 152
ఛేదించుట to eat, to laugh 817	తృప్తిచేయుట to kill, to disregard 169
ఛేదించుట to be born or produced 171	తృప్తిచేయుట, న పు to be pleased, to please 160, 170
జాగృతించుట to be awake 181	తృప్తిచేయుట to kill 189
జిగియుట to conquer 160	తృప్తిచేయుట to swim, to cross 161
జ్ఞానంచుట to grow old 169	తృప్తిచేయుట to quit 161
జ్ఞానంచుట to know 192	తృప్తిచేయుట to be ashamed 163
జ్ఞానంచుట to be old 192	తృప్తిచేయుట to fear, to run 160
జ్ఞానంచుట to neglect 160	169
ఋణించుట, న పు to become old 169	తృప్తిచేయుట to cut 160
డీచుట, న అ to fly 166	తృప్తిచేయుట to protect 166
తన్వించుట to spread 151	తృప్తిచేయుట to shine 168
తన్వించుట, న పు to heat or burn 164, 174	దత్తించుట to give 163
తన్వించుట to rule 172	దత్తించుట to hold, to give 166
తన్వించుట to desire, to be exhausted 170	దత్తించుట to suppress 170

దర్శనా ౨ ప॥ to be poor 182	జే ౧ అ॥ to protect 166
దంశ్ ౧ ప॥ to bite or sting	దో ౪ అ॥ to cut 169
156, 162 [to ashes 162	ద్యుత్ ౧ అ॥ to shine 165
దహ్ ౧ ప॥ to burn or reduce	హృ ౨ ప॥ to abuse 180
దా ౧ ప॥ to give 157	దు ౧ ప॥ to go, to drop, to ooze 161
దా ౨ ప॥ to cut 180	దుష్టా ౪ ప॥ to seek to hurt, to bear hatred 170
దా ౩ ఉ॥ to give 145	ద్విష్ ౨ ఉ॥ to hate 141
దీ ౪ ప॥ to play, to desire, to overcome, to traffic, to be mad, to go to shine, to praise, to be glad, to be sleepy, to love	ధా ౩ ఉ॥ to hold, to nurture, to maintain, to give 147
131 [174	ధావ్ ౧ ఉ॥ to go, to run, to cleanse, to be clean 158
దిశ్ ౬ ఉ॥ to give, to show	ధూ ౫, ౯ ఉ॥ to shake, to make tremble 193 [173
దిహ్ ౨ ఉ॥ to increase, to smear 167	ధృ ౧ ఉ॥ to hold, to keep 167,
దుష్ ౧, ౫ ప॥ to be in pain, cause pain, to burn, to go 160	ధే ౧ ప॥ to drink 156
దుష్ ౪ అ॥ to act improperly, to become corrupted 170	ధ్యా ౧ ప॥ to apply fire 157
దుహ్ ౨ ఉ॥ to milk 167, 187	ద్వై ౧ ప॥ to recollect, to think 156
దుహ్ ౧ ప॥ to go, to ask 155	ధ్వంస్ ౧ అ॥ to fall down, to reduce to powder, to go 165
ద్వ ౬ అ॥ to revere, to respect 173	వక్ష్ ౧ ప॥ to thrive, to be happy 156
ద్వప్ ౪ ప॥ to be glad, to be proud 160, 170	వభ్ ౧ అ॥ to kill, to be empty 165
ద్వశ్ ౧ ప॥ to see 158	వహ్ ౧ ప॥ to salute with reverence, to bow 159
ద్వో ౯ ప॥ to tear 192	నశ్ ౪ ప॥ to disappear, to perish 170

నమ్ ర ఉ॥ to bind 172	ప్రీ న ఉ॥ ఆ to please,
నిజ్ 3 ఉ॥ to cleanse, to nurture 187	to desire or love 154, 171
నిస్త్ ౧ ప॥ to blame 155	పుష్ ౧ ప॥ to burn 155
ను ౨ ప॥ to praise 181	పాన్ ౨ ప॥ to eat 180
నుద్ ౬ ఉ॥ to throw, to direct 136	బద్ ౧ ప॥ to eternal or everlasting 155
నృత్ ర ప॥ to dance, ges- ticulate 169	బస్త్ న ప॥ to bind 191, 192
పచ్ ౧ ఉ॥ to cook 167	బుద్ధ ౧ ఉ॥ to know 128, 154 155
పత్ ౧ ప॥ to recite or read 155	బుద్ధ ర ఆ॥ to be conscious 133
పత్ ౧ ప॥ to fall 159	బుస్త్ ౧ ఉ॥ to see, to re- member 155
పద్ ర ఆ॥ to go 133, 171	బృష్ ౧ ప॥ to sound 155
పా ౧ ప॥ to drink 157	బ్రూ ౨ ఉ॥ to speak or tell 1385
పా ౨ ప॥ to protect 180	భజ్ ౧ ఉ॥ to serve, worship, to possess 168
పిశ్ ౬ ప॥ to from, to light 173	భణ్ ౧ ప॥ to speak 155
పిష్ ౭ ప॥ to pound 189	భా ౨ ప॥ to shine 180
పీ ర ఆ॥ to drink 171	భిద్ ౭ ఉ॥ to break 150
పుష్ ౧, ర, న to nourish, to bring up 145, 170, 192	భీ ౩ ప॥ to fear 144, 185
పూ ౧, న ఆ॥ to purify 192	భుజ్ ౭ ప॥ to protect ఆ॥ to eat 190
పు ౬ ఆ॥ to be busy, to labour 173	భూ ౧ ప॥ to be 123
పూ న ప॥ to protect 192	భృ ౩ ఉ॥ to hold, to sup- port, foster 167, 185.
ప్రై ౧ ఆ॥ to grow or in- crease 166	భ్రష్ ౧, ర ప॥ to be unsteady; to wander 160, 170.
ప్రచ్ఛ ౬ ప॥ to ask, to desire to know 172	భంశ్ } ర॥ ప॥ to fall down భంస్ } 165, 171

భక్ష్యే = to fry, to cook 174	మే గ అ॥ to return ; to ex- change 166
భాజ్, భ్రాజ్, భ్రాజ్ గ అ॥ to shine 160, 165	మ్న గ ప॥ to study 157
మధ్ క ప॥ to rejoice, to weary 170	మై గ ప॥ to be languid, to fade 157
మన్ గ, న ప॥ to know 133	యజ్ గ ఉ॥ to worship, to associate with, to sacri- fice, to give 168
మన్ గ, న ప॥ to churn, to afflict 156, 192	యమ్ గ ప॥ to stop, to refrain 159
మన్జ్ = ప॥ to plunge, bathe, purify 173	యా అ ప॥ to go 180
మా అ ప॥ 3, 4 అ॥ to measure 144, 180	యాచ్ గ ఉ॥ to beg 128
మిద్ గ అ॥ to be oily, to melt, to be soft 165	యు అ ప॥ to mix, to separate to bend 181
మిహ్ గ ప॥ to sprinkle 162	యుజ్ క ఉ॥ to meditate 133
మి న ఉ॥ to kill, to injure 171	ముజ్ 2 ప॥ to join, to mix 190
ముచ్ = ఉ॥ to release 174	ముధ్ క అ॥ to fight 133
ముట్ గం ఉ॥ to chop off 139	మచ్ గం ఉ॥ to endeavour 174
ముద్ గ అ॥ to rejoice 126	ంజ్ గ, 4 ఉ॥ to dye, to be, attached to 162, 168, 172
ముష్ న ప॥ to steal 192	రధ్ క ప॥ to kill, to injure, to finish; &c. 170
ముష్ 4 ప॥ to lose conscious- ness; to err, to be foolish	ంభ్ గ అ॥ to begin 166
మూ గ అ॥ to tie 166 [170]	రమ్ గ అ॥ to sport 165 [180]
మృ = అ॥ to die 173	రా అ ప॥ to give, to take
మృ న, న ప॥ to kill 192	రాజ్ గ ఉ॥ to shine 166
మృజ్ అ ప॥ to cleanse 177	రాధ్ క, 2, ప॥ to grow 188
మృశ్ = ప॥ to touch, to con- sider 174	రచ్ 2 ఉ॥ to purge 190

కమ్ ౧, ౪ ప to kill 171	వద్ ౧ డ to inform 155, 158, 174
కమ్ ౨ ప to sound 181	వమ్ ౧ డ to sow, to shave, to weave 168
కచ్ ౧ అ to shine, to please, 128, 165	వన్ ౧ ప to dwell 168 అ అ to cover with dress 141
కట్ ౧ అ to strike 165	వమ్ ౧ డ to bear to flow as a stream 168
కడ్ ౨ ప to weep 178	వా ౨ ప to go, to blow &c. 180
కడ్ ౩ డ to oppose, to besiege, to enclose 149	విచ్ ౩ డ అ అ to fear, to shake I/3, 190
కమ్ ౧ ౪ ప to kill 155, 171,	విజ్ ౩ డ to sparate 187
కమ్ ౧ ప to grow from seed to be born 162	విద్ ౨ ప to know 176; అ డ to obtain 174
లభ్ ౧ అ to obtain 166	విద్ ౩, ౪ అ to be, to exist 132, 172, 190
లమ్ ౧, ౪ డ to desire, to love 160, 169	విమ్ ౩ డ to pervade 187
లస్త్ అ to be mebest or ashamed 176	ప ౨ ప to go, to pervade &c. 180
లా ౨ ప to take, 180	పృ ౯ అ య డ to serve, to worship, to choose, to ask for, to cover 189
లిప్ అ to increase, anoint, smear 174	పృత్ ౧ అ to be 105
లిప్ ౨ డ to taste, to lick 167 184	పృష్ ౧ అ in crease 165
లీ ౪ అ ౯ to abhere or cling to 171	పృష్ ౧ ప to sprinkle 155
లన్ ౧ అ to oppose 165	వే ౧ డ to weave 168 [166
లప్ అ డ ౪ ప to cut, to suppress, to cause to disappear, to purplex 174	వ్యథ్ ౧ అ to fear, to move
లభ్ ౪ ప to covet 171	వ్యథ్ ౪ ప to strike, to pierce 169
లూ ౯ ప to cut 193 [174, 175	వ్రచ్ అ ప to cut 172
వచ్ ౨ ప to speak to read	

శక్త య ఉ॥ to endure 172	శ్రవణ ప॥ to perform acts
శక్త య ప॥ to be powerful 188	of austere devotion, to be wearied 170
శద్ ౧, ౬ ప॥ to be sharp 158	శ్రా ౨ ప॥ to boil 180
శంస్ ౧ ప॥ to praise 156	శ్రీ ౧ ఉ॥ to serve 167
శప్త ౧౪ ఉ॥ to curse, to swear 168, 172	శ్రీ ౯ ఉ॥ to cook 154
శమ్ య ప॥ to be pacified, to calm 170	శ్రు ౧ ప॥ to hear 161
శాస్ ౨ ప॥ to instruct, to order, to enact, to rule 141, 179	శ్లిష్ య ప॥ to embrace 169
శీ య ఉ॥ to be sharp 149	శ్వాస్ ౨ ప॥ to breathe, to live 178
శ్వి ౭ ప॥ to distinguish, to assign 189	శ్వి ౧ ప॥ to go, to grow 162
శీ ౨ అ॥ to sleep 183	శ్విత్ ౧ అ॥ to colour 165
శుచ్ య ఉ॥ to be wet, to be clean 133, 155	స్థి వ్ య ప॥ to split 132
శుద్ధ య ప॥ to become pure 170	సజ్జ్ ౧ ప॥ to embrace 162
శుభ్ ౧ అ॥ to shine 165	సద్ ౬, ౧ ప॥ to divide, to go &c, 158
శవ య ప॥ to dry 169	సక్ ౧ ప॥ ఉ॥ to serve 152
శృద్ ౧ అ॥ to fart 165	to give 190
శ్రా ౯ ప॥ to kill, to hurt 192	సహ్ ౧ అ॥ to suffer 165
శో య ప॥ to pave 169	సాద్ య ప॥ to finish, to accomplish 188
శ్చుత్, శ్చుత్ ౧ ప॥ to ooze, to drop or distil 155	సి, య ౯ ఉ॥ to bind 149
శ్రై ౧ అ॥ to go 166	సిచ్ ౬ ఉ॥ to sprinkle 174
శ్రక్ ౬ ప॥ to string 192	సిద్ధ్ ౧, య ప॥ to effect completely 154, 169
	సివ్ య ప॥ to sew, to stitch 132.
	సు ౧, య ఉ॥ to cause to bathe, to churn &c. 147, 160

నూ ౨, ౪ అ॥ to bring forth as a child 171, 182	స్వప్ ౨ ప॥ to sleep 170
స్ప ౧ ప॥ to go 158	స్పిర్ ౪ ప॥ perspire 165, 169
స్పృ ౩ ప॥ to leave, to create 168, 172	స్పృ ౧ ప॥ to sound, to pain 161
స్పృక్ ౧ ప॥ to go 160	హన్ ౨ ప॥ to kill, to go 175
హ ౪ ప॥ to perish 169	హన్ ౧ ప॥ to laugh 155
స్కన్ద్ ౧ ప॥ to go, to be dry 162	హ ౩ అ॥ to go 145
స్తు ౨ ఉ॥ to praise 181, 185	హ ౩ ప॥ to abandon 186
స్తుభ్ ౧ అ॥ to obstruct 128	హి ౫ ప॥ to go, to grow 188
స్తృ ౫ ఉ॥ to cover 189	హింస్ ౭ ప॥ to kill 190
స్థా ౧ ప॥ to stand, to be 157	హు ౩ ప॥ to eat, to take, to sacrifice 143
స్నా ౧ ప॥ to bathe 180	హృ ౧ ఉ॥ to carry, to take, to destroy, to steal 158, 167
స్నిహ్ ౪ ప॥ to love 170	హృష్ ౪ ప॥ to rejoice 170
స్నుహ్ ౪ ప॥ to vomit 170	హృష్ ౧ ప॥ to lie 155
స్ను ౨ ప॥ to flow 181	హ్రన్ ౧ ప॥ to sound 155
స్పర్ధ్ ౧ అ॥ to vie, envy 163	హ్రా ౩ ప॥ to be ashamed 186, 144
స్పృశ్ ౩ ప॥ to touch 174	హ్వ ౧ ప॥ to become crook- ed 161
స్మి ౧ అ॥ to smile 166	హ్యే ౧ ఉ॥ to vie with, to struggle, to challe nge to sound, 168
స్మృ ౧ ప॥ to remember 161	
స్యస్ ౧॥ అ॥ to ooze, to go 164	
ప్రన్ ౧ అ॥ to fall down 165	
ప్ర ౧ ప॥ to flow 161	
స్వజ్ఞ్ ౧ అ॥ to embrace 162	

GLOSSARY OF TERMS.



అకర్మకః=Intransitive	అమ్రేడితమ్=Reduplication
అక్షరవిజరణమ్=Orthography	అర్హిక్ = Benedective or Optative Mood
అచ్=Vowel	ఉత మపురుషః = 1st person
అధికరణమ్=Locative	ఉదాహరణమ్ = An example or Illustration
అనద్యతః=Tense whice is not applicable to the current day	ఉదాత్తః = The accute accent
అనుక్రమణికా=Index	ఉపసర్గః=Prefix
అనుదాత్తః=Not raised	ఉపధ్వానీయః=The aspirate Visarga before the letter P, Ph
అనునాసికః=Nasal	ఉష్మ=Sidilants and Aspirate
అనుస్వారః=The nasal character (o)	ఏకవచనమ్ = Singular Number
అన్తస్థః=Semi vowels	ఏక శేషః=The remainder of one only
అపాదానమ్=Ablative	ఓష్ఠ్యః=Labials
అల్పప్రాణః=Weak aspiration	కణ్ఠ్యః=Gutturals
అవ్యయమ్=Indeclinable word	కరణమ్=Instrumental Case
అవ్యయాభావః = Adverbial Compound	కర్తృకః=Active Voice
అఽమః=Augment	కర్తా=Agent
అశ్మశేపదమ్= Verbs ending in nine terminations	కర్మధారయః = Descriptive compounds
అదేశః=Change or Permutation	
అభ్యంతరమ్=Interior	

కర్మ=Object	ః = Instrumental Case
కర్మార్థః=passive Voice	దన్త్యః=Dentals
కృతమ్ = Cases which express the relation of the Noun to the Verb	దీర్ఘః=Long vowel
కృదన్తమ్=Verbal Noun	దన్త్యః = Copulative Compound [pound
క్వాన్తమ్ = Gerund	ద్రుమః = Numeral Compound
క్రియా=Verb	ద్వీతీయాభిధక్తి = Accusative Case
గుణవాచకః = Qualifying word	ద్వివచనమ్=Dual Number
గురు = a long vowel taken alone a short vowel taken before two consonants	ధాతు Root
చతుర్థీవిధక్తిః = Dative Case	సప్తంశకలిజ్జమ్=Neuter Gender
జిహ్వమూలీయః=(Belonging to or uttered from the root of the tongue), the visarga before K. KH	పఞ్చమీవిధక్తిః=Ablative Case
జహత్సార్థా = An uncommon meaning of one word	పఞ్చపదమ్ = Verbs ending in nine "తిబాది" Thibadi terminations
తత్పురుషః = Determinable Compound	పులింగమ్=Masculine Gender
తద్ధితాన్తమ్ = Nominal Derivative [lative	ప్రకరణమ్=Chapter
తమ (ప్రత్యయార్థః) = Supert	కృతిభావః = State of being uninflected
తర (ప్రత్యయార్థః) = Comparative	ప్రత్యయః=Affix
తాలవ్యః=palatals	ప్రత్యాహారః = Groups of letters
తిజన్తమ్ := Conjugation of verbs	ప్రథమపురుషః = 3rd Person
తుయున్నన్తః=Infinitive	ప్రథమాభిధక్తిః = Nominative Case
	ప్రయత్నః = Effort
	ప్రయోగః Usual form

ప్రాతిపదికమ్ (నామ) - Unin-	లట్ - 2nd Preterite or Per-
flected Noun	fect
పుతః - The long accent vowel	లట్ - 1st or D e f i n i t e
lengthened to t h r e e	Future
Matras	లట్ - 3rd Preterite or
బహువచనమ్ = Plural Num-	Aorist Past
ber	లృట్ - Conditional Mood
బహువ్రీహిః - Attributive Com-	లృట్ - 2nd Future
pound	లొట్ - Imperative Mood
బాహ్యమ్ = External	లొపః - Omission
భవిష్యత్కాలః = Future	వచనమ్ Number
Tense	వర్ణః - Alphabet
భావార్థకః = Impersonal	వర్తమానకాలః - Present
Voice	Tense
భూతకాలః = Past Tense	వికరణమ్ - Conjugation
మధ్యమపురుషః = 2nd Person	విగ్రహః - Sentence showing
మహాప్రాణః - Strong aspira-	meaning of the com-
tion	pounds
మాత్రా - Quantity in metre	వాక్యమ్ - Sentence
మార్దవ్యః - The head of the	విధిలేజ్ - Potential or Sub-
cerebrals [ing	junctive Mood
యోగః - Derivative mean-	విభక్తిః - Case
యోగరూఢః - Primary mean-	విశేషః - Special
ing	విశేషణమ్ - Adjective
రూఢః - Traditional or Custo-	విశేష్యమ్ - A Substantive
mary meaning	విసర్గః - Aspirate
లఘు - Short Vowel	వీష్ణా (ద్విరుక్తిః) Repetition
లట్ - Present Tense [fect	వ్యజ్ఞానమ్ - Consonant
లజ్ - 1st Preterite or Imper-	వ్యతిహారః - Interchange (ment
లిజ్ - Gender	వ్యధికరణః - Different Govern-

సప్తవిభక్తిః - Possessive or Genetive Case	సమ్ప్రదానమ్ - Dative Case
సంయోగః - Intimate union of consonants	సమ్భాషనమ్ - Vocative Case; Nominative of Address
సంహితా - Junction of letters	సర్వనామః - Pronoun
సకర్మకః - Transitive	సవర్ణః - Homogeneous letter
సఖ్యా - Number	సాధారణః - General
సద్భిః - Euphony	సుబంతమ్ - Inflection of nouns
సంఖ్యా - Sign, Terms	సూత్రమ్ - Rule
సన్నతః - Desideratives	స్త్రీలింగమ్ - Feminine gender
సప్తమివిభక్తిః - Locative case	స్థానమ్ - Place of origin
సమానాధికరణః - Same Government	స్పర్శః - Touch
సమాసః - Compound	స్వరితః - Circumflex accent
	హల్ - Consonant
	హ్రస్వః - Short vowel

ఇతి శబ్దరత్నావళిసంబంధ విశేషః.

ఓం

శ్రీ కృష్ణార్పణమస్తు

25 12 9

20.3.13



అక్షరము ౨౨౪)

ప్రపంచ శాస్త్రము ౪౧

లాక్ష్య సహితము "

వచన సహితము ౪౨

సంఖ్య సహితము ౪౩

~~సంఖ్య సహితము~~

అక్షరము సహితము ౪౪

వచనము " ౪౫

వచనము " ౪౬

వచనము " ౪౭

వచనము " ౪౮

వచనము " ౪౯

వచనము " ౫౦

వచనము " ౫౧

వచనము " ౫౨

వచనము, వచనము " ౫౩

